

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА

Петар Т. Петковић

**ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ ЕВРОПСКЕ
ХРИШЋАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ У XX
ВЕКУ**

докторска дисертација

Београд, 2018

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE

Petar T. Petković

**TRANSNATIONALISM of EUROPEAN
CHRISTIAN DEMOCRACY in 20th
CENTURY**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2018

МЕНТОР:

Проф. др Тања Мишчевић, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

1. **Проф. др Драган Симић**, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

2. **Проф. др Порфирије Перић**, Универзитет у Београду, Православни богословски факултет

3. **Проф. др Тања Мишчевић**, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

4. **Проф. др Владимир Вулетић**, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

5. **Доц. др Зоран Чупић**, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука

Датум одбране:

ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ ЕВРОПСКЕ ХРИШЋАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ У XX ВЕКУ

РЕЗИМЕ

Хришћанска демократија представља један од најзначајнијих идеолошких праваца у Западној Европи, који је од друштвено-политичког покрета и конфесионалних партија, прерастао у водеће европске демократске партије настале након Другог светског рата. Демохришћански лидери који су изразито били посвећени начелима хришћанске демократије, покренули су процес европских интеграција који је резултирао стварањем Европске уније. Демохришћанске идеје федерализма, социјалне тржишне привреде, социјалне правде и принципа супсидијарности обликовале су процес европских интеграција, постајући кључно обележје наднационалне европске политике.

Демохришћанска идеја је свој извор имала у римокатоличкој социјалној мисли и принципима универзалности и персонализма који су током времена задобијали нови идеолошки оквир који је, поред хришћанских вредности, био прожет демократским и секуларним принципима утканим у политичка начела хришћанске демократије.

Рад настоји да покаже да је демохришћанско политичко деловање посебно добило на значају транснационалним удруживањем демохришћана, које је почело да се развија још од двадесетих година XX века. Разлози за демохришћански транснационализам леже како у демохришћанском схватању друштва које надилази оквире нације и државе, тако и у политичким околностима које су упућивале на удруживање и заједничко деловање демократских политичких снага на простору Западне Европе.

Демохришћански транснационализам подразумевао је транснационални простор који се огледао у стварању европског партијског система и развоју политичког програма ЕУ. Европска народна партија као кровна конструкција свих демохришћана у Европи била је прва европска политичка партија, али и најјача посланичка група у Европском парламенту, чије је деловање директно утицало на саму институционалну и политичку архитектуру Европске уније.

Допринос хришћанске демократије и њених лидера у процесу изградње ЕУ, као и демохришћански вредносни оквир, уз све идеолошке и политичке промене, главни су истраживачки циљ за којим трага овај рад. Такође, у раду се разматрају демохришћански принципи који су постали саставни део европског законодавства, као и конкретни примери и фазе транснационалног демохришћанског ангажмана који је био гарант наставка процеса европских интеграција, упркос политичким кризама које су претиле да тај процес зауставе.

Кључне речи: хришћанска демократија, транснационализам, европске интеграције, Европска народна партија.

Број уписа: 1021

Научна област: политичке науке

Ужа научна област: међународно правна област

УДК: 27:321.7(4)

061.1EU:27

329(4)

316.44

TRANSNATIONALISM of EUROPEAN CHRISTIAN DEMOCRACY in 20th CENTURY

ABSTRACT

Christian Democracy is one among the most significant ideological directions in Western Europe, which had evolved from a socio-political movement and confessional political parties into the leading European democratic parties that emerged after World War II. Manifestly committed to the principles of Christian democracy, Christian Democrat leaders had initiated the European integration process which has resulted in the creation of the European Union. Christian Democrat ideas of federalism, social market economy, social justice, and the subsidiarity principle, were the ones to shape the process of European integration, thus becoming a hallmark feature of European supra-national policy.

The Christian Democrat idea was inspired by the Roman Catholic social thought, and by the principles of universality and personalism; over time, these have appropriated a new ideological framework which, in addition to core Christian values, became infused with democratic and secular principles embedded into political tenets of Christian democracy.

This thesis seeks to demonstrate that the significance of Christian democratic political engagement has been particularly fuelled by transnational associating of Christian Democrats that has begun in 1920s. The reasons of Christian Democrat transnationalism are to be found both in the Christian Democrat concept of a society that transcends the limits of nation and state, and in the political background that gave rise to the allying and joint operation of democratic political forces in Western Europe.

Christian Democrat transnationalism implied a transnational space, which reflected in the creation of the European party system and the development of the EU's political programme. The European People's Party, as an umbrella of all Christian Democrats in Europe, was the first European political party and also the largest parliamentary group in the European Parliament, whose activities have directly impacted the European Union's institutional and political architectures.

The contribution invested by Christian Democracy and its leaders to the development of EU, as well as the Christian Democrat values framework together with its ideological and political modifications, are the core researching objectives being sought by this thesis. Further, the thesis examines Christian Democrat principles which became incorporated into European legislation, and includes specific examples and stages of Christian Democrat's transnational operation which was the guarantor of the continuing European integrations, regardless of the political crises threatening to halt this process.

Key words: Christian Democracy, transnationalism, European integrations, European People's Party.

Number of enrollment: 1021

Scientific field: Political Sciences

Narrow scientific field: International Law field

UDC: 27:321.7(4)

061.1EU:27

329(4)

316.44

**ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ ЕВРОПСКЕ ХРИШЋАНСКЕ
ДЕМОКРАТИЈЕ У XX ВЕКУ**

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ	1
УВОД	3
1. ИДЕОЛОШКА ОСНОВА ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ КАРАКТЕРА ХРИШЋАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ	24
1.1. РИМОКАТОЛИЧКА ДОКТРИНА УНИВЕРЗАЛНОСТИ И ПЕРСОНАЛИЗМА.....	24
1.2. РАЗВОЈ ДЕМОХРИШЋАНСКИХ ПАРТИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА.....	39
1.2.1. Конфесионалне партије као почетна фаза развоја хришћанске демократије.....	39
1.2.2. Хришћанска демократија у међуратном периоду.....	53
1.2.3. Демохришћанске партије у Европи након Другог светског рата.....	64
1.3. ИДЕОЛОШКА АУТЕНТИЧНОСТ ХРИШЋАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ.....	76
2. ТРАНСНАЦИОНАЛНА ПРОГРАМСКА НАЧЕЛА ДЕМОХРИШЋАНСКИХ ПАРТИЈА	92
2.1. ФЕДЕРАЛИЗАМ.....	93
2.2. ПРИНЦИП СУПСИДИЈАРНОСТИ.....	109
2.3. СОЦИЈАЛНА ТРЖИШНА ПРИВРЕДА И СОЦИЈАЛНА ПРАВДА.....	123
3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ	134
3.1. ЗАЧЕТАК ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ УДРУЖИВАЊА ДЕМОХРИШЋАНА И ОСНИВАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ СЕКРЕТАРИЈАТА ПАРТИЈА ХРИШЋАНСКО- ДЕМОКРАТСКЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ (SIPDIC).....	134

3.2. ГРУПА ЗА НАРОД И СЛОБОДУ (PEOPLE AND FREEDOM GROUP) И МЕЂУНАРОДНА ДЕМОХРИШЋАНСКА УНИЈА (INTERNATIONAL CHRISTIAN DEMOCRATIC UNION – ICDU).....	152
3.3. НОВИ МЕЂУНАРОДНИ ТИМОВИ (NOUVELLES ÉQUIPES INTERNATIONALES – NEI) И ЖЕНЕВСКИ КЛУБ (GENEVA CIRCLE).....	161
3.3.1. Демохришћанска агенда.....	172
3.4. ЕВРОПСКА УНИЈА ДЕМОХРИШЋАНА – ЕУДХ (EUROPEAN UNION OF CHRISTIAN DEMOCRATS – EUCD).....	181
3.4.1. Демохришћанска унија Централне Европе – ДХУЦЕ (Christian Democratic Union of Central Europe – CDUCE).....	186
3.5. ЕВРОПСКА НАРОДНА ПАРТИЈА – ЕНП (EUROPEAN PEOPLE’S PARTY – EPP).....	188
4. ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ У ТРАНСНАЦИОНАЛНОМ ДЕЛОВАЊУ ДЕМОХРИШЋАНА.....	205
4.1. НАДНАЦИОНАЛНО ИДЕОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ ДЕМОХРИШЋАНА.....	205
4.2. ДЕМОХРИШЋАНСКИ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ НА ПУТУ СТВАРАЊА МАСТРИХТСКОГ УГОВОРА.....	215
5. ДЕМОХРИШЋАНСКИ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ НАКОН ХЛАДНОГ РАТА.....	248
5.1. ХРИШЋАНСКА ДЕМОКРАТИЈА У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ XX ВЕКА.....	249
5.2. ПРЕЛАМАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ, РЕЛИГИЈСКИХ И СЕКУЛАРНИХ ИДЕЈА.....	257
ЗАКЉУЧАК.....	267
ЛИТЕРАТУРА.....	295

УВОД

Хришћанска демократија је политички покрет настао у XIX веку на простору континенталне Европе, као рекација на сукоб Католичке цркве и либералних секуларних власти. Овај судар конзервативних и либералних друштвено-политичких снага створио је широк фронт културолошке борбе која је имала за циљ превласт над традиционалним друштвеним институцијама у Европи. Након Француске револуције, у многим западноевропским државама, настала је оштра идеолошка поларизација, која је претила да из јавне сфере потисне вековно присуство хришћанске традиције и културе. У таквим околностима и са намером превазилажења конфликта, хришћанска демократија се јавља као спој модерних демократских вредности и традиционалних хришћанских принципа, настојећи да „примени нове технике у решавању социјалних и економских проблема у оквиру уставних, законом ограничених влада“.¹

Иако се порекло хришћанске демократије директно доводи у везу са хришћанским наслеђем, демохришћани посебно наглашавају значај секуларизма у процесу формирања њиховог идентитета, „редефинишући своју конфесионалну природу на начин који не одбацује католицизам већ га секуларизује, уз прихватање либералне демократије“.² Демохришћани често истичу да нису представници хришћанства и црквене јерархије, већ да су представници политичке идеологије која баштини хришћанске вредности, које су биле угрожене идејом либералног национализма и његових антиклирикалних напада. Вредности слободе, одговорности и солидарности, које се заснивају на људском достојанству као највишој хришћанској вредности, изнедриле су концепт социјалне економије и правде као основног демохришћанског обележја у коме се човек вреднује не само као материјално, већ и као духовно биће.

¹ Anthony Trawick Bouscaren, „The European Christian Democrats”, *The Western Political Quarterly*, Vol. 2, No. 1 (Mar., 1949), p. 60.

² Stasis N. Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1996, p. 264.

Развој хришћанске демократије, чији почеци могу да се паралелно прате у више европских држава, утицао је на формирање ширег идеолошког спектра демохришћана, који се креће од либералног конзервативизма, десног центра, па све до идеолошког поља левице. Зато је и француски министар спољних послова Жорж Бидо окарактерисао хришћанску демократију као партију центра, која се служи средствима деснице, спроводећи политику левице.³ Као покрет који је настао у оквиру католичких лаичких удружења, радничких унија и конфесионалних партија, хришћанска демократија је тежила стварању што ширег друштвеног консензуса и изградњи плуралистичког друштва. Ова специфичност, била је један од главних разлога демохришћанског успона након Другог светског рата, чије су новоосноване партије „успеле да привуку и интегришу чланове свих слојева друштва, захваљујући својој интеркултуралној привлачности“.⁴

Демохришћанска идеолошка отвореност учинила је да су „различити приоритети либерала и традиционалних конзервативаца, с једне стране, и социјалдемократа, са друге стране, дали демохришћанима конкурентну предност у унапређењу пројекта европских интеграција“, који је тежио друштвеном и националном помирењу у оквирима наднационалног политичког уједињења.⁵ Таква наднационална свест и деловање демохришћана омогућили су развој транснационализма хришћанске демократије, који се односио на феномен транснационалног политичког умрежавања демохришћанских лидера, станака, као и европских демохришћанских форума у циљу превазилажења националних подела и стварања институционалног простора за прихватање демохришћанских идеја европског уједињења. Институционално увезивање демохришћана на европском нивоу учинило је да хришћанска демократија постане пионир транснационалног партијског организовања на политичкој сцени Европе у другој половини XX века као „једина делимично формализована и институционализована мрежа мултилатералних

³ Видети: Gerard F. Rutan, „Christian Democracy in Western Europe: an idea whose time has passed?“, *International Journal of Social Economics*, Vol. 24 No. 10, 1997, p.1105.

⁴ Karsten Grabow, „What is Christian democracy?“, *Christian Democracy: Principles and Policy-Making*, Konrad Adenauer Stiftung, Berlin, 2011, p.7.

⁵ Peter Pulzer, „Nationalism and Internationalism in European Christian Democracy“, *Christian Democracy in Europe Since 1945*, Volume 2, Routledge, London and New York, 2004. p. 22.

и билатералних контаката. Ова мрежа је вршила више функција, између осталог стварала је политичко поверење, разматрала политике, посебно о европским интеграцијама, маргинализовала унутрашња неслагања унутар националних странка, уводила нове чланове у постојећи политички консензус, координисала процес доношења одлука унутар влада и олакшавала скупштинске ратификације уговора о интеграцијама.“⁶

Транснационално умрежавање демохришћана створило је ефикасан институционални механизам у операционализацији одређених демохришћанских циљева. На овај начин транснационално деловање демохришћана показало је да процес европских интеграција није само економски пројекат који је постао привлачан европским државама, него и пројекат којим се остварује вишедеценијска тежња демохришћана у стварању наднационалне заједнице у којој се национална припадност надилази осећањем припадности једном ширем друштву заснованом на хришћанској култури и традицији.

Демохришћански транснационализам, као облик политичког уједињења и деловања националних демохришћанских партија, осим партијског наднационалног организовања, свој узрок има у дубљим идеолошким коренима, који указују на сложену природу хришћанске демократије. Полазну основу у критичком сагледавању транснационализма хришћанске демократије представља сама идеја хришћанске демократије, која је најизразитије исказана у политичком деловању демохришћанских партија широм Европе. Заснована на хришћанским вредностима као важном идентитетском обележју старог континента, идеја хришћанске демократије била је погодан образац стварања друштвено-политичког поретка Европе, нарочито након Другог светског рата. Уверење које је пратило почетни развој хришћанске демократије, истицало је хришћанску слику човековог живота која природно усмерава потребе људи у правцу друштвеног организовања. По схватању демохришћана, претпоставка сваког друштвеног уговора, па самим тим и политичког организовања је постојање природних заједница, а не индивидуа. Једино

⁶ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European union*, University press, Cambridge, 2007, p. 9.

је у заједници, као природном окружењу, могућ развој личности чије достојанство представља основ сваког друштвеног и политичког деловања. На темељима таквог хришћанског схватања света и човека, посебно исказаног у католичком социјалном учењу, настала је идеја хришћанске демократије.

Прво помињање назива *хришћанска демократија* забележено је почетком XIX века у оквиру теоријског истраживања Фелисита Ламнеа (*Felicite Lamennais*). Вега између хришћанства и просветитељства, коју је на теолошким основама настојао да успостави овај француски свештеник и филозоф, убрзо након избијања социјалних немира 1848. године, задобија политичку димензију са циљем успостављања хришћанског социјалног поретка.⁷

База за стварање првих демохришћанских организација била је постојећа мрежа различитих католичких удружења која су, руковођена католичком стратегијом, довела до појаве католичких активиста као нових актера на политичкој сцени Европе. Масовно организовање католичких покрета део је стратегије Католичке цркве у стварању широког фронта одбране католичког црквеног устројства и њених вредности против либералних националних власти на простору Западне Европе. На тај начин, католичка организациона стратегија изнедрила је Католички покрет који је стао у одбрану Католичке цркве, улазећи у директан сукоб са антиклирикалним властима од локалног до државног нивоа. Секуларизована власт је настојала да репресивним мерама истисне вековно католичко присуство из јавног живота многих европских држава. Гашењем традиционалних културних и образовних институција, затварањем цркава и манастира, као и прогоном католичког клира знатно је ослабљен положај Католичке цркве. Талас националног уједињења Италије, који је довео до пада Ватикана 1870. године, очигледно је показао да Католичка црква више није водила борбу за очување католичког утицаја, већ борбу у циљу свог опстанка. Католички активисти су у том отвореном сукобу са државом градили политички идентитет који их је водио у правцу све самосталнијег деловања у односу на католичку јерархију. Иако невољно, црква се налазила у таквој позицији да

⁷ Christian Mertens and Thomas Köhler, „When Talking about Moderation. The Relationship between State and Church, Politics and Religion“, у: Werner Fasslabend and Josef Pröll (eds.), *The European People's Party: Successes and Future Challenges*, Volume 4, Edition noir, Vienna, 2010, p.134.

је морала да допусти улазак католичких активиста у политички живот, потпуно свесна да тиме губи део дотадашњег утицаја. Формирање широких изборних коалиција католичких лаика са конзервативним политичким партијама, за Католичку цркву је био једини пут у правцу слабљења моћи антиклирикалних власти.

Услед нових околности, црква више није могла да негира реалност парламентарне демократије, по чијим је правилима била приморана да анимира католичко гласачко тело. Убрзо, повољни изборни резултати и организационо консолидовање католичких политичких снага, омогућили су да многе конфесионалне партије прерасту у значајне политичке факторе. Већина конфесионалних партија насталих у другој половини XIX и почетком XX века прерасла је у демохришћанске партије које су политички и организационо биле независне од ватиканске јерархије.

Природу политичког деловања демохришћанских партија, политиколог Статис Каливас (*Stathis Kalyvas*) је настојао да спозна и на одређен начин демистификује теоријом формирања партија. Каливас је истицао да су хришћанско-демократске партије настале као случајни, непланирани продукт Католичке цркве у њеној одбрани од антиклирикалних напада.⁸ Подређен положај демохришћанског покрета потребама католичке јерархије убрзо је био промењен. Изборни успех учинио је да демохришћанске партије не буду више на маргинама политичког живота Европе. Како би постале самосталне и политички конкурентне, хришћанско-демократске партије имале су потребу да се дистанцирају од Католичке цркве. Редифинишући првобитну конфесионалну природу, демохришћани се нису дистанцирали и од самих католичких вредности на којима су градили секуларни и либерано-демократски идентитет. Процес идеолошког развоја демохришћана текао је постепено, у правцу редифинисања хришћанских, посебно католичких, вредности.

Наслоњена на католичку идеју универзалности, која ће одредити државе са већинским католичким становништвом за процес европског уједињења, хришћанска демократија је природно тежила идејном и институционалном повезивању транснационалног карактера. Примера ради, међуратне конфесионалне странке

⁸ Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1996, p. 257.

инспирисане списима папе Бенедикта XV (*Benedictus XV*), попут Италијанске народне партије (*Partito Popolare Italiano* 1919–1926), почеле су да у својим програмима посвећују пажњу *хришћанској универзалности*, која се односила на идеју да међународни систем буде разоружан и регулисан законима и заједничким институцијама. Посебан допринос у овом правцу дао је политичар и католички свештеник Луиђи Стурцо (*Luigi Sturzo*), један од покретача демохришћанског транснационализма у Европи.⁹ Католичка доктрина универзалности, као вековна потпора „папској монархији“, по речима Волфрама Кајзера (*Wolfram Kaiser*), обезбедила је подршку за нову визију европског федералног поретка, коме су тежили демохришћани. Хришћанска демократија је, наглашава Кајзер, у средиште свог програма ставила изградњу наднационалног концепта Европске уније, као својеврсну реконструкцију Светог римског царства са израженом паралелом у транснационалној структури цркве.¹⁰

Иако транснационализам, посебно када је реч о европским интеграцијама, није искључиво демохришћанска идеја, ипак је у политици хришћанске демократије заузела највише место. За разлику од демохришћана, транснационализам у реторици либерала углавном се сводио на облик међувладине сарадње, док је код социјалдемократа више представљао вид светског интернационализма. Шта више, европски транснационализам, први пут знатније испољен у формирању Европске заједнице за угљ и челик – ЕЗУЧ (*European Coal and Steel Community*) као и Европске економске заједнице – ЕЕЗ (*European Economic Community*), у почетку је наилазио на сумњичавост на страни левице.

Католичко схватање заједнице које у наднационалном концепту Европске уније задобија одређено остварење, наспрам идеја стриктног етнофилетизма, указује на идеолошку везу Католичке цркве и демохришћанских партија. Католичко виђење заједнице, које је дало импулс транснационализму хришћанске демократије,

⁹ Дон Луиђи Стурцо је учествовао у стварању Италијанске народне странке 1919. године, а након политичког прогонства, и у оснивању Међународног секретаријата партија хришћанско-демократске оријентације (*Secrétariat international des partis démocratiques d'inspiration chrétienne-SIPDIC*, 1925), као и Међународне демохришћанске уније (*International Christian Democratic Union-ICDU*, 1940).

¹⁰ Вид. Allan C. Carlson, „Europe and Christian Democracy Movement: A Once and Future Hope?“, Интернет, http://www.profam.org/docs/acc/thc_acc_frc.Christian.Democracy.htm, 8/09/2013.

односило се и на демохришћанско разумевање појмова *нације* и *националне државе*. Такво схватање је у вези са религијским плурализмом, посебно раширено међу католицима и протестантима. Теорија религијске поделе, коју су развијали Стајн Рокан (*Stein Rokkan*) и Сејмор Мартин Липсет (*Seymour Martin Lipset*), у анализи демохришћанског деловања то додатно потврђује, истичући да су католичка идеја универзалности и протестански индивидуализам идејно, али и географски одредили схватање државе у Европи. Наиме, традиционално католичке државе имале су кључну улогу у процесу европских интеграција, за разлику од европских држава са претежно протестанским становништвом које су у том процесу показале уздржаност.

Ова теорија се односи и на поделу насталу између професионалног национализма и секуларног схватања нације који је тежио друштвеној униформности, државном централизму, али и отвореном сузбијању црквеног деловања. Према речима Петера Пулцера (*Peter Pulzer*), целокупан национално-секуларни покрет уједињења у Италији био заснован на антагонизму према Католичкој цркви, док је слично било и у Немачкој царевини, као и у француској Трећој Републици.¹¹

Забрањено католичко деловање у јавној сфери друштвеног живота, усмерило је активност Католичке цркве ка локалним заједницама и удружењима. Ограничено деловање додатно је појачало негативан став Католичке цркве према централизованог држави која се отворено супротстављала католичкој наднационалној мисији. Спровођење духовне мисије према католичкој доктрини универзалности подразумевало је постојање јединственог католичког простора који надилази границе националних држава. Оно што повезује такав простор јесте појам *културног национализма* који идентитетско одређење заснива на католичкој култури и наслеђу, а не на нацијама које раздвајају и ограничавају јединствени католички простор. Овакав католички приступ није био без утицаја на демохришћанско схватање националних граница и културолошких оквира. Зачетницима хришћанске демократије је била врло блиска идеја која националност види као важан, али не и

¹¹ Peter Pulzer, „Nationalism and internationalism in European Christian democracy”, у: Michael Gehler and Wolfram Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe since 1945*, Volume 2, Routledge, London and New York, 2004, p.16.

као суштински елемент у одређењу појма државе. Овај приступ биће анализиран у оквиру хипотезе која порекло транснационализма хришћанске демократије види у католичкој доктрини универзалности као облика културног и конфесионалног национализма.

Демохришћанска мисао о држави и нацији која је била покренута током културолошке борбе у XIX веку, у потпуности је сазрела тек у другој половини XX века. До тада, идеја транснационализма углавном се сводила на теоријска разматрања, која су такође дала свој допринос, посебно ако се има у виду да је у првој половини XX века, нарочито у међуратном периоду, европски фокус био на питању политичких и социјалних реформи локалног и националног карактера. Тим теоријским анализама о транснационалном карактеру Европе демохришћани су припремали терен за политичке процесе након 1945. године.

Један од водећих демохришћана, немачки канцелар Конрад Аденауер (*Konrad Adenauer*) је говорио како су превазиђене националне идеје деветнаестог и раног двадесетог века, које су довеле до фрагментације европског живота и да једино успостављање јединства Европе може да поврати заједничку европску културу засновану на хришћанству.¹² Зато и интерес за процес европских интеграција транснационалне хришћанске демократије лежи у њеном уверењу о потреби превазилажења централизоване националне државе.

Теоријско одређење транснационализма хришћанске демократије у нераскидивој је вези са процесом европских интеграција коме су демохришћани дали кључан допринос. Од тренутка покретања европских интеграција након Другог светског рата, покренута су и теоријска истраживања која су настојала да спознају природу овог наднационалног феномена. Научне расправе о европским интеграцијама довеле су до појаве класичних теорија које су се бавиле питањем европског уједињења. Како су демохришћани, нарочито током првих двадесет година након рата, били у историјској позицији да одлучују о будућности европске заједнице, сасвим је природно што је транснационализам хришћанске демократије

¹² Hans-Peter Schwartz, *Konrad Adenauer, Reden 1917-1967*, Hans-Peter Schwartz (ed.), Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1975, p. 39.

оставио траг у теоријским разматрањима европских интеграција, попут федерализма и неофункционализма.

На почетку процеса европских интеграција функционални федерализам одмах је добио превагу у односу на конституционални федерализам. Овај приступ, као један од праваца у европском федерализму, подразумевао је постепеност у процесу европских интеграција. Полазак од оних секторских области које не доводе у питање суверенитет држава, био је једини начин да процес европских интеграција континуирано тече. Државе нису биле спремне да се одједном одрекну суверенитета. За то је била потребна промена контекста у процесу европских интеграција која ће појединачне циљеве постепено претварати у заједничке интересе. Овај процес, познат и као Монеов метод, заступао је девизу да се малим корацима стиже до великих резултата. За демохришћане, постепеност је била једини гарант стварања европске федералне државе. Зато је овај начин вођења европских интеграција постао доминантан и опште прихваћен.

Све док се процес европских интеграција одвијао под окриљем идеолошких постулата, теорија федерализма, као скуп нормативних вредности, била је примарна у том процесу. Федералиста Валтер Липгенс (*Walter Lipgens*), који је био фасциниран активностима европских покрета у развоју европске идеје, настојао је да почетни идеолошки занос, који је између осталог постојао и код демохришћана, представи као главни покретач у европским интеграцијама. Међутим, процес уједињења Европе, током времена, почео је да се и другачије посматра. На интересне и прагматичне разлоге све више се гледало као на главне политичке мотиве у процесу европских интеграција. Економски и безбедносни разлози дали су посебан импулс европским интеграцијама, будући да су врло брзо били препознати од стране држава чланица као остварење националних интереса. Демохришћански лидери иако су представљали већину у Европском савету, увидели су, посебно након застоја у европским интеграцијама и кризе *празне столице*, да је процес уједињења Европе немогућ без паралелног остварења националног интереса за сваку државу чланицу понаособ.

Прагматизам који је на федерализам све више гледао као на процес, а не као на циљ, довео је до другачијег теоријског сагледавања европских интеграција. Деловање демохришћана, у условима промењене политичке моћи, почело је све више да се посматра кроз призму теорије неофункционализма. Транснационална сарадња демохришћана је за Ернста Хаса (*Ernst Haas*), оснивача неофункционализма, схватана искључиво као облик формалног институционализма, поготову када је реч о односу транснационалног тржишног пословања и наднационалних институција чији су интереси усмеравали политику у правцу стварања Европске уније. Међутим, наднационални интереси, као врста притиска који доводи до ефекта преливања интеграционог процеса из једног сектора у други, нису у потпуности могли да објасне феномен транснационалног деловања демохришћана у европским интеграцијама. Иако неофункционалисти стављају нагласак на актере и њихову интеракцију у којој је држава само један од елемената у процесу европских интеграција, ипак нису успели да успоставе кључну везу између наднационалног и националног нивоа креирања политике, која је битна за разумевање транснационализма хришћанске демократије.

Одговор на појаву и деловање демохришћанског транснационализма и настанка ЕУ понудили су млађи истраживачи током деведесетих, стављајући у средиште пажње политичке лидере и друге актере у успостављању транснационалних веза политичких и социјалних група. Теоријски концепт који омогућава спознају природе транснационализма хришћанске демократије представио је у својим студијама политиколог Волфрам Кајзер. Он у својим истраживањима истиче да повезивање људи и идеја представља основ транснационалног удруживања демохришћана у процесу европских интеграција, који притом остају верни националној политици и сопственом културолошком оквиру.¹³ Наиме, једино су политички лидери били у могућности да транснационалну идеју европских интеграција повежу са засебним националним политикама и учине је прихватљивом.

¹³ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European union*, University press, Cambridge, 2007, p. 8.

Европске интеграције које су поникле у националном, културолошком и политичком миљеу држава Западне Европе, итекако су зависиле од водећих националних партија. Када год је транснационална сарадња била у кризи, демохришћанске партије су одмах активирале своје формалне, а често и неформалне контакте бранећи заједничку европску политику. О томе колико је транснационално повезивање представљало важан ослонац демохришћанским лидерима у изградњи што ширег европског консензуса говори и истоветно постављена хипотеза овог рада која ће посебно бити испитана. Управо транснационални контакти омогућили су демохришћанима да отворено разговарају о свим међупартијским питањима, домаћим и међународним политичким темама, које нису биле без утицаја на процес европских интеграција.

То је разлог због којег је теорија транснационализма хришћанске демократије у уској вези са историјско-компаративном методом истраживања која генерише различита искуства демохришћана на националном и наднационалном нивоу и њихове међусобне односе у процесу европских интеграција. Политички процеси који су довели до транснационалне сарадње демохришћана указују на неопходност сагледавања историјске стварности без које би ово теоријско разматрање могло лако да склизне у идеализам који формира своју посебну стварност. На основу емпиријских показатеља и анализе основних појмова, у теорији транснационализма хришћанске демократије нагласак није ни на држави, ни на наднационалним структурама, већ на интегритету појединаца и њиховој социјалној интеракцији. Зато ће у овом раду посебна пажња бити посвећена историјском контексту, приказу битних момената транснационалног ангажовања демохришћана, као и апстракцији основних деморишћанских појмова и политичких принципа и начела.

Међутим, кључна теоријска истраживања која су обележила другу половину XX века посебну пажњу нису посветила транснационализму хришћанске демократије и његовим методолошким оквирима. Наиме, деловање демохришћана у оквиру процеса европских интеграција било је све до деведесетих година XX века изван интересовања академске јавности. Осим истраживања о демохришћанима од половине XIX до половине XX века Мајкла Фогартија (*Michael Fogarty*) из 1957.

године и каснијих дела Роналда Ирвинга (*R.E.M. Irving*), објављених 1973. и 1979. године, о француским демохришћанима као и демохришћанским партијама у Западној Европи, значајнијих радова директно посвећених овој теми готово да није било. О оскудној литератури посвећеној хришћанској демократији говоре предговори бројних студија насталих од половине деведесетих година. Они указују на парадокс несхватљиве незаинтересованости научних истраживача за вишедеценијску лидерску позицију демохришћана на политичкој сцени Западне Европе.

Тек по завршетку Хладног рата када је наступио период драстичног опадања моћи демохришћанских странака широм ЕУ, интерес за теоријска истраживања демохришћанских партија и њихове идеолошке позиције се јавља у ширем обиму. Развој демохришћанских партија историјски и компаративно је приказан у бројним радовима аутора попут Мартина Конвеја (*Martin Conway*), Тома Буханана (*Tom Buchanan*), Волфрама Кајзера, Михаела Гелера (*Michael Gehler*), Дејвида Хенлија (*David Hanley*), Емила Ламбертса (*Emiel Lamberts*), Статиса Каливаса (*Stathis Kalyvas*), Саре Лоренци (*Sara Lorenci*), Франка Боша (*Frank Bösch*). Транснационално удруживање демохришћана и њихово институционално деловање почевши од Међународног секретаријата партија хришћанско-демократске оријентације (*Secrétariat international des partis démocratiques d'inspiration chrétienne – SIPDIC*) па све до Европске народне партије – ЕНП (*European people's party – EPP*) било је предмет засебног истраживања Роберта Папинија (*Roberto Papini*), Гвида Милера (*Guido Müller*), Томаса Јансена (*Tomas Jansen*), Карла Магнуса Јохансона (*Karl Magnus Johansson*) и поменутог Волфрама Кајзера. Идеологија хришћанске демократије, програмска начела демохришћанских партија и њихово редефинисање током деведесетих година били су у фокусу истраживања Кеса ван Керсбергена (*Kees van Kersbergen*), Паола Помбенија (*Paolo Pombeni*), Стевена ван Хекеа (*Steven van Hecke*), Габријела Алмонда (*Gabriel Almond*), Гвида Дирикса (*Gvido Dierickx*), Петера ван Кемсекеа (*Peter van Kemseke*).

Сви кључни елементи демохришћанске политике којима су се ови аутори у својим радовима бавили, углавном су означени као транснационални принципи инкорпорирани у политички живот ЕУ. Постојање транснационалног простора на

нивоу ЕУ, као предуслов за остварење демохришћанских начела и идеја је још једна од хипотеза коју овај рад настоји да докаже. Дакле, поред историјских, и идеолошки разлози руководили су демохришћане у правцу наднационалне изградње, како европског партијског система, тако и саме ЕУ. За Кес ван Керсбергена суштински елементи хришћанске демократије као транснационалне политичке снаге су европске интеграције, класни компромис, способност прилагођавања, плурализам и супсидијарност.¹⁴ Европске интеграције као важан елемент политичке праксе хришћанске демократије истиче и Роналд Ирвинг.¹⁵ Дејвид Хенли, пак, у транснационалном демохришћанском деловању наглашава доктрину персонализма по којој индивидуе постају потпуне личности само онда када су део шире заједнице. Савремена национална држава је управо једна од тих заједница која се фундаментално не разликује од наднационалне заједнице.

Транснационализам хришћанске демократије се у свом деловању руководио и економско-социјалним интересима који су били кључни за просперитет свих држава чланица, имајући у виду њихов међузависан положај. Тако на пример, скромна економија Холадније зависила је од опоравка немачке привреде која је, пак, зависила од француског плана националне модернизације и њеног контролног механизма над немачком тешком индустријом. Дакле, уједињено деловање демохришћана покренуло је процес европских интеграција на пољу социјално одговорне тржишне привреде која је простор вековног националног непријатељства претворила у простор наднационалне институционалне сарадње.

Демохришћанска социјално-економска политика везује се за идеју човека као личности, која једно може да постоји и развија се у заједници, што посебно наглашава њену социјалну компоненту разрађену у начелима слободе, солидарности и правде, којима се поспешује развијање креативних особина сваког појединца. Праведност једног друштва условљена је поштовањем достојанства личности, које треба да буде циљ економских и политичких интереса. Дакле, захтев за социјалним

¹⁴ Stathis Kalyvas and Kees van Kersbergen, „Christian Democracy“, *Annual Review of Political Science*, Vol.13, June 2010, Yale University, p. 187.

¹⁵ Вид. Irving REM, *The Christian Democratic Parties of Western Europe*, London: Allen & Unwin, 1979, pp.18-19.

либерализмом који почива на идеји јаке државе, способној да одржава и повезује принципе слободе и социјалне одговорности, садржан је у демохришћанској идеји социјалне тржишне привреде. Овај концепт са становишта демохришћана штити друштво од социјалистичких облика колективизма, али и индивидуализма либералног капитализма.

Хришћанско учење да је Бог створио човека који као личност постоји једино у заједници са другима, било је потребно да постане мерило хришћанске демократије изражено у теорији персонализма. Социјализацијом индивидуа у конкретним друштвеним оквирима, по поменутој теорији, развија се заједнички осећај солидарности и одговорности као битних категорија политике државе друштвеног старања (*welfare state*) у којој се човек посматра као друштвено-религиозно и биолошко биће. Поред начела супсидијарности, такође и вредност породице, економски и социјални интервенционизам, као и модел државе друштвеног старања представљају резултат транснационалног демохришћанског деловања. Поменуте политичке идеје које полазе од интелектуалног наслеђа персонализма, како се тврди у једној од хипотеза ове дисертације, задобиле су видно место у процесу европских интеграција.

Спровођење ових програмских начела демохришћана било је праћено и њиховим политичким организовањем. Многобројни транснационални форуми, од формалних до неформалних, преко оснивања транснационалних организација, па до њиховог институционалног деловања, представљали су сигуран оквир развоја хришћанске демократије.

Политичке идеје демохришћана су још двадесетих година XX века видно утицале на политичку равн друштвеног живота у Европи. У то време професионалне партије су почеле да међусобно контактирају, успостављајући оквире за транснационалну сарадњу демохришћана. Основани форуми, још увек без усаглашеног политичког деловања, успели су да успоставе везе између будућих европских лидера који су делили католичке вредности и културу.

У Паризу 1925. године одржан је први међународни конгрес хришћанских (католичких) народних партија Европе, где је договорено оснивање Међународног

секретаријата партија хришћанско-демократске оријентације (*Secrétariat international des partis démocratiques d'inspiration chrétienne – SIPDIC*). Ови редовни састанци резултирали су доношењем докумената у којима се позива на стварање Европске уније и заједничког тржишта. Тројица лидера, католичких политичара који ће касније бити у прилици да одлучно делују у правцу стварања јединствене Европе, Алџиде де Гаспери (*Alcide De Gasperi*), Роберт Шуман (*Robert Schuman*) и Конрад Аденауер, присуствовали су тим састанцима.

Консензус око јединства Европе са наднационалним карактеристикама посебно се развијао у оквиру транснационалне сарадње хришћанских демократа између 1947. и 1950. године, тачније од момента супротстављања британске политике наднационалној форми интеграција. Демохришћанске партије биле су политичка снага која се налазила и иза оснивања Организације за европску економску сарадњу (*Organisation for European Economic Co-operation*, 1948), као и Хашке конференције (*The Hague Congress*, 1948), из које је настао Европски покрет (*European Movement*). Затим, демохришћанин Роберт Шуман, као председавајући Европског покрета, већ наредне године, утицао је на оснивање Савета Европе (*Council of Europe*), да би као француски министар спољних послова у сарадњи са немачким канцеларом Конрадом Аденауером и италијанским премијером Алџидом Де Гасперијем представио план нове европске конструкције која је започела потписивањем Париског уговора о оснивању Европске заједнице за угаљ и челик (1951). После победе Хришћанске народне партије (*Christene Volkspartij*) у Белгији на изборима у јуну 1950. године са готово апсолутном већином, демохришћанске партије су постале најснажније у владама свих шест држава оснивача Европске заједнице за угаљ и челик. Приликом изјашњавања о Париском, а касније и о Римском уговору 1957. године, када је основана Европска економска заједница, све демохришћанске партије су у националним парламентима држава оснивача једногласно потврдиле поменуте уговоре.

Послератни транснационални односи демохришћана који су утицали на процес европских интеграција започели су готово паралелно у два значајна форума, Женевском кругу (*Geneva Circle*) и Новим међународним тимовима (*Nouvelles*

Équipes Internationales – NEI). Женевски круг је деловао под велом тајности, будући да је у његовом средишту пажње било питање француско-немачког помирења. Како су дубоке ратне ране још увек биле свеже, свако јавно успостављање контаката између представника Француске и Немачке било је политички изузетно ризично. Први директни сусрети и конкретни договори о превазилажењу француско-немачког антагонизма, мимо очију јавности, управо су остварени на Женевском кругу између двојице демохришћана Конрада Аденауера и Жоржа Бидоа (*Georges Bidault*). Женевски круг је био место на коме су покренута и питања о институционалној реформи Европске заједнице за угаљ и челик, као и о неопходности успостављања Европске одбрамбене заједнице (*European Defence Community*). За разлику од Женевског круга, Нови међународни тимови представљали су формализовану демохришћанску организацију, отворену за јавност и промоцију демохришћанских начела. Нови међународни тимови су били састављени из националних групација које су чинили представници демохришћанских партија из држава широм Европе.

Деловање демохришћана у оквиру поменутих форума врло брзо је резултирало потребом за даљим институционалним развојем демохришћанског транснационализма. У складу са израженим потребама, Нови међународни тимови су прерасли 1965. године у организацију под називом Европска унија демохришћана – ЕУДХ (*European Union of Christian Democrats – EUCD*). Тиме је на још виши ниво подигнута расправа о институционалној форми партијских контаката, али и обиму договора око идеолошких и програмских питања, као и принципа економске, социјалне и европске политике. Посебно је оснажена сарадња између Европске уније хришћанских демократа и посланичке групације демохришћана који су деловали у оквиру Заједничке скуштине Европске заједнице за угаљ и челик.

Своје даље транснационално деловање демохришћани су наставили оснивањем Европске народне партије, која је, као наследница Европске уније хришћанских демократа, заживела у Луксембугру 1976. године. Реч је о првој транснационалној политичкој партији у Европи чија се политичка снага најбоље огледала у њеној најбројнијој посланичкој групацији у Европском парламенту (*European Parliament*). Транснационалне демохришћанске организације и њихова

међупартијска сарадња помогле су демохришћанима да се политички и институционално позиционирају на европском нивоу. Вишедеценијски доминантан положај демохришћана на политичкој сцени Европске заједнице – ЕЗ, указује и на доминантан положај демохришћанске политике у процесу европских интеграција, како тврди још једна од главних хипотеза у овом раду.

Транснационално деловање демохришћана у свим овим организацијама је утицало на изградњу поверења и размену идеја међу демохришћанским лидерима. Организациона мрежа демохришћана дефинисала је политичке агенде, промовисала политичке солуције, залагала се за коалиције и омогућавала предузетничко лидерство добро повезаних политичара, које је додатно било ојачано и њиховим највишим државничким позицијама. Резултат свих ових демохришћанских активности јасно је био изражен на Европском савету у Мастрихту 9. и 10. децембра 1991. године, када је усвојен Уговор о Европској унији (*Treaty on European Union*), који је наредне године у фебруару био званично и потписан. Много је чињеница које указују да је Уговор о Европској унији био руковођен од стране транснационалне коалиције демохришћана, посебно у оквиру Европске народне партије, током међувладине конференције одржане 1991. године. У првом реду, највећа улога припала је партијским првацима који су били опредељени у изградњи европске политичке власти.¹⁶ Допринос који су демохришћани дали процесу европских интеграција у почетној намери да се оживи хришћанска цивилизација демократског карактера, део је истраживања који настоји да потврди хипотезу да је таква активност у великој мери зависила и од ефикасности институционалног демохришћанског транснационализма.

Транснационалне демохришћанске организације су биле сигурно место договора и консензуса. На овим састанцима демохришћани су били у прилици да

¹⁶ За време међувладине конференције 1991. године, шест од дванаест премијера у Европској заједници били су демохришћани. Шта год да је било одлучено 1991. године на самиту у Мастрихту, у великој мери је зависило од шесторице демохришћанских првака. Они су се 1991. године три пута срели на конференцији Европске народне партије, додатно задржавши и неформалне контакте како лично, тако и на нивоу најближих саветника, у циљу утврђивања приоритета и заједничке позиције на самиту у Мастрихту. Те године председавајући Европског савета био је Руд Луберс који је касније у једном интервјуу рекао како су демохришћани успели да учине много, јер су били снажна породица. Вид. Karl Magnus Johansson, „Another Road to Maastricht: The Christian Democrat Coalition and the Quest for European Union”, *JCMS*, 2002, Volume 40, Number 3, Blackwell Publishers, Oxford, p. 885.

доносе такве одлуке које ће касније бити формализоване као одлуке Европске заједнице. Колики је био значај европских демохришћанских форума, најбоље сведочи став британских конзервативаца који су тек након одласка Маргарет Тачер признали да их је њихово упорно одбијање да сарађују са демохришћанима заправо искључило из процеса одлучивања у европској политици. Чињеница да су лидери демохришћанских партија уједно били и шефови влада и држава чланица Европске заједнице, а потом и Европске уније, у потпуности оправдава тврдњу британских конзервативаца.

Транснационална интеграција је утицала да широко диференцирана хришћанска демократија успешно умањи разлике како међу собом, тако и са конзервативним партијама, посебно у оквиру Европске народне партије и њене парламентарне групације у Европском парламенту. Транснационализам је био један од важних елемената европских интеграција и такву мисао делио је и Конрад Аденауер: „Демохришћанска партија има посебан позив да премошћује разлике између европских држава, јер је традиција Западне Европе хришћанска и јер странак које држе ову цењену традицију настоје да је поново учине плодноном за захтеве нашег времена, осигуравајући Западној Европи унутрашњу ренесансу њених најбољих елемената. Стога су те партије одређене да створе такве услове за разумевање и сарадњу у државама Западне Европе, да поред различите идеологије, проналазе начине који ће довести до уједињења Европе.”¹⁷ Ово транснационално повезивање демохришћана у правцу изградње Европске уније, градило је институционални систем са наднационалним, националним и субнационалним начином одлучивања у коме су политичке везе имале кључну улогу, како у вертикалном повезивању ових различитих нивоа, тако и у хоризонталном повезивању влада држава чланица, наднационалних институција и невладиних актора.

Међутим, приврженост демохришћанској политици, нарочито од последње деценије XX века почиње да подлеже захтевима које диктира борба за партијску егзистенцију. Период након завршетка Хладног рата суочио је демохришћане са

¹⁷ „The Future of Christian Democracy: An Interview with Dr. Konrad Adenauer“, *Tablet*, Vol. 198, 1951, p.185.

новим изазовом који је, на пример, за хришћанску демократију у Италији био кобан. Талас секуларизма и глобализма постао је опасна претња демохришћанима чија је снага почела да се видно смањује у Белгији, Холандији, Немачкој. Да би избегли изборни колапс, демохришћанске партије су почеле да модификују политичке програме у нади да ће сачувати неопходно гласачко тело. Окретање хришћанске демократије глобалним и секуларним тенденцијама, умногоме је утицало и на идеолошку промену демохришћана, који су хришћанска начела све више доживљавали као део историје, а све мање као оквир политичког деловања. Због тога, тежиште овог рада су у првом реду изворна начела европске хришћанске демократије која су довела до транснационалног удруживања и институционалног деловања демохришћана.

Циљ ове докторске дисертације је да укаже на транснационални карактер хришћанске демократије, чије је деловање знатно одредило развој Европске уније. Начела хришћанске демократије која су представљала основ демохришћанским страначким програмима, нераскидиво су везана за појам транснационализма. Европске интеграције, принцип супсидијарности, социјална тржишна привреда и социјална политика своје пуно назначење остварују у идеји транснационализма, која претпоставља постојање идеје универзалности и персонализма као суштинских доктрина Католичке цркве. Такав приступ утицао је на развој друштвено-политичког поретка Западне Европе који је вековима био под снажним католичким утицајем. Паралеле у католичком схватању нације и државе, световне и духовне власти, социјалне сфере живота, природно су усмеравале демохришћане ка транснационалном политичком деловању.

Програмско и организационо транснационално деловање демохришћана, нарочито у зениту њиховог деловања, дало је посебан печат послератном европском поретку. Међутим, демохришћанска визија уједињене Европе дошла је у раскорак са изворним идејама хришћанске демократије. Нове историјске и друштвене околности које су за хришћанску демократију представљале озбиљан изазов у последњој деценији XX века, наводе на закључак да се након потписивања Уговора о Европској унији завршава значајна етапа демохришћанског транснационалног деловања.

Хришћанка демократија у XX веку заузима посебно место у политичкој историји и интелектуалној традицији континенталне Европе која је, трагајући за сопственим идентитетом, у демохришћанској идеологији пронашла основ демократске обнове хришћанских вредности.

У тим оквирима, сва поменута питања биће посебно разматрана кроз пет главних поглавља ове докторске дисертације.

У првом поглављу биће речи о идеолошком и институционалном развоју европских демохришћанских партија. Идеолошка основа демохришћана своје порекло има у католичком социјалном учењу као и доктринама универзалности и персонализма. На тим основама настали су католички покрети и конфесионалне партије које ће током времена израсти у потпуно самосталне демохришћанске партије. Њихов политички програм резултат је аутентичне демохришћанске идеологије која је у научним круговима све до деведесетих година била оспоравана и маргинализована.

Друго поглавље разматраће најзначајније демохришћанске идеје федерализма, супсидијарности и социјалне тржишне привреде, чије ефикасно остварење подразумева постојање транснационалног политичког простора. Ове политичке идеје се заснивају на неприкосновености људског достојанства које је основна демохришћанска вредност. Неговање природних заједница и развој личности у демохришћанској политици посебно се подстиче изградњом и јачањем локалних и регионалних нивоа власти, економско-социјалном политиком, али и креирањем наднационалне политичке власти у процесу европских интеграција.

Треће поглавље бавиће се транснационалним развојем хришћанске демократије од оснивања првих организација након Првог светског рата, па све до стварања Европске народне партије 1976. године и њеног деловања до краја XX века. У овом делу рада биће обрађени сви транснационални демохришћански форуми, формалног али и неформалног карактера, који су представљали саму институционалну срж европске хришћанске демократије. Транснационалне демохришћанске организације заслужне су за успостављање заједничке политике коју су демохришћански лидери успешно бранили у институцијама ЕУ.

Четврто поглавље биће посвећено конкретном деловању демохришћана у процесу европских интеграција. Наднационално демохришћанско одређење усмеравало је лидере демохришћанских партија у правцу ефикасног деловања у процесу европских интеграција. Пут до договора у Мадрихту, који је водио преко Париског и Римског уговора као и усвајања Јединственог европског акта, био је поплочан конкретним демохришћанским активностима и сарадњом.

Пето поглавље ће анализирати положај демохришћанског транснационализма након Хладног рата. У новим околностима хришћанска демократија је почела да слаби и губи политичку моћ, поготову у државама оснивачима ЕУ. Појава нових вредности и друштвених фактора у просецу глобализације, као и питање сарадње демохришћана са конзервативним партијама, довешће до политичких и идеолошких промена у европској хришћанској демократији. Редифинисање демохришћанских политичких начела у правцу неолиберализма, структурне организационе дилеме и општи модернистички тренд прилагођавања, удаљили су демохришћане од традиционалних европских вредности и хришћанских принципа.

У закључку ће бити размотрена веза између транснационализма хришћанске демократије и процеса европских интеграција у контексту демохришћанске идеологије и њених изворних вредности. Питања социјалне правде, супсидијарности, тржишне привреде, европских интеграција биће и даље у центру политичког опредељења хришћанске демократије само уколико се одржи аутентични израз њене идеологије. Смисао хришћанске демократије на прагу новог миленијума је у проналажењу друштвеног и политичког консензуса око оних хришћанских вредности које су и изворне европске вредности. У тој улози демохришћански транснационализам треба да поново пронађе смисао свог деловања, баш као што је почетком друге половине XX века тај смисао пронашао у стварању уједињене Европе.

1. ИДЕОЛОШКА ОСНОВА ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ КАРАКТЕРА ХРИШЋАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

1.1. РИМОКАТОЛИЧКА ДОКТРИНА УНИВЕРЗАЛНОСТИ И ПЕРСОНАЛИЗМА

Идеја европских интергација представља кључно обележје транснационализма европске хришћанске демократије. У изградњи Европске уније као наднационалног политичког концепта пресудну улогу су имале државе са претежно католичким становништвом. У годинама након Другог светског рата, европска наднационална идеја посебно је била наглашена од стране лидера демохришћанских странка који се нису либили у истицању своје католичке вероисповести. Идеја уједињене Европе и жива активност католичких политичара своје погодно тло имали су на оном европском простору на коме је Католичка црква вековима била доминантно присутна.

У државама чије је већинско становништво било протестантске вероисповести, идеја уједињене Европе није била прихваћена. У процесу европских интергација, посебно у његовом почетном периоду, видно изостаје учешће политичких лидера протестантске и англиканске Европе. Велика Британија и државе Скандинавије нису биле спремне да европским интергацијама доведу у питање свој национални суверенитет. „Католици су подржавали интергације јер су били под утицајем конфесионалне културе која је имала приоритетно место у видљивом јединству. Протестанти су, пак, социјализовани да конфесионалном културом која вреднује плурализам и верске слободе буду више скептични према интергацијама.“¹⁸ Протестантизам који је након Реформације одбацио универзалистичку католичку теологију јединства и централизовану организациону структуру, у свом културолошком обрасцу није баштинио идеју наднационалног јединства. „Као

¹⁸ Вид. Brent F. Nelsen, James L. Guth, *Roman Catholicism and the Founding of Europe: How Catholics Shaped the European Communities*, Furman University Greenville, 2003, p. 2. Интернет: http://www.researchgate.net/publication/229009870_Roman_Catholicism_and_the_Founding_of_Europe_How_Catholics_Shaped_the_European_Communities 10/08/2013.

последница, протестантски политичари и земље су, у већем делу, одсутни у стварању нове Европе.“¹⁹

Ова геополитичка подељеност на тлу Западне Европе, заправо је последница једне дубље, религијско-културолошке подељености на протестантски индивидуализам и католички универзализам. Док протестантизам инсистира на изразито националном карактеру друштва, докле католицизам полази од наднационалног концепта друштва.

Да би се разумео транснационализам хришћанске демократије неопходно је кренути од католичке доктрине универзалности и персонализма, као основе демохришћанског погледа на свет.

Доктрина универзалности

Католичка доктрина универзалности произлази из католичког учења о природи и устројству цркве коју дефинише *универзална еклесиологија*. Само порекло назива *Римокатоличка црква* у вези је са њеним схватањем природе, која универзално (καθολικός) припада целокупном човечанству које је позвано у католичко јединство народа Божјег. Насупрот овом учењу стоји *евхаристијска еклесиологија* у чијем центру је евхаристијско сабрање, карактеристично за источно поимање природе цркве. Пошто у универзалној еклесиологији нема универзалног евхаристијског сабрања, то се принцип јединства остварује изузимањем епископата од сабрања. Тиме се тежиште јединства са сабрања преноси на институцију папства. Из ове универзалне еклесиологије проистекао је и догмат о папском примату „који у једној од својих форми не представља ништа друго него црквени израз римске империјалне идеје“.²⁰

Папски апсолутизам, који кроз учење о примату и папској непогрешивости, уводи Први ватикански концил, био је својеврсна одбрана католичке идеје

¹⁹ Brent F. Nelsen, James L. Guth, *Roman Catholicism and the Founding of Europe: How Catholics Shaped the European Communities*, op.cit., p. 20.

²⁰ Николај Афанасјев, *Студије и чланци*, Епархијски управни одбор Епархије банатске, Вршац, 2003, стр. 258.

универзалности, управо у време пропасте државе Ватикан 1870. године и таласа антиклирикалних напада од стране либерализма. Овај догмат означио је победу покрета ултрамонтаниста унутар Католичке цркве „који је створио широку цркву, у распону од реакционарних интегралита, чији је поглед на свет био апсолутистички и теократски, до прогресивних лаика и клира, који су подржавали еманципацију наднационалне цркве од националне државне контроле и све више почели да се залажу за социјалне реформистичке идеје“.²¹ Ултрамонтанизам је у потпуности био одан папи и његовој универзалистичкој власти.

Римокатоличку универзалност треба разликовати од појма *универзализма* који се односи на теологију спасења и Оригеново учење о апокатастази. Овде је реч о папској универзалној власти која у себи сједињује и световну и духовну власт. Папску власт Ватикан дефинише као „потпуну, врховну и универзалну власт над целом црквом коју папа увек може да остварује несметано“.²² То је власт примата која настоји да обухвати цео свет у оквиру једног права које не зна за границе између држава, а поделу између политичке и верске стварности доживљава као изазов, а не као реалност. Говорећи о правном карактеру Ватикана, документ *Основе социјалног учења католичке цркве*, наводи да његов „спољашњи суверенитет, признат у оквиру међународне заједнице, слика је суверенитета који се испољава унутар Католичке цркве, а одликује се организационим јединством и независношћу“.²³

Заправо, национални оквир доживљава се као препрека универзалној папској власти. За католицизам, национални етос и држава нису били главни основ на коме нација гради свој идентитет, већ је то била католичка култура која уједињује различите нације. „Поље културе има посебну важност, као моћно оруђе супротстављања чиновима агресије или облицима спољашње доминације којима се слобода државе ограничава: култура представља гаранцију очувања идентитета народа, њоме се изражава и подстиче духовни суверенитет народа“.²⁴ Уместо

²¹ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and Origins of European Union*, op. cit., p. 15.

²² Вид. *Catechism of the Catholic Church*, http://www.vatican.va/archive/ENG0015/___P2A.HTM

²³ Папско веће за правду и мир, *Основи социјалног учења католичке цркве*, Београдска надбискупиа и Фондација Konrad Adenauer, Београд 2006, стр. 232.

²⁴ Папско веће за правду и мир, *Основи социјалног учења католичке цркве*, op.cit., стр. 227.

националног идентитета, на коме инсистира протестантизам, Католичка црква се залагала за изградњу културолошког идентитета римокатолика различитих националности као препознатљивог облика заједничке припадности. Културолошки идентитет и духовни суверенитет јесу основна обележја универзалности папске власти, која Католичка црква ставља изнад националног идентитета и националног суверенитета.

Историјске околности које су задесиле Католичку цркву у другој половини XIX века, између осталог, довеле су у питање како католичку доктрину универзалности, тако и католичко схватање идеје национализма и транснационализма. Идеолошко наслеђе Француске револуције којим је покренут талас либералних напада на Католичку цркву све више је ограничавало папску власт. Католичка црква била је на удару секуларног национализма, посебно, након 1848. године, када долази до дубоких политичких промена на тлу Европе. Настојања антиклирикалних власти да Католичку цркву потисну из друштвено-политичког живота Европе, довео је до све израженијег повлачења Католичке цркве и њених верника из сфере јавног деловања. Таква масовна појава, која је довела до стварања посебних друштвених група, у историји је позната као *затворени католицизам*.

Ступања католичких верника у чланства многобројних католичких удружења, престављала су вид отпора државном секуларизму. Очување заједничке католичке вере и културе био је основни мотив у превазилажењу етничких, класних и националних подела које су постојале унутар затвореног католицизма. Тако су се католички хоризонти проширили и на простор који надилази државне границе и разлике међу нацијама. Шта више, за Католичку цркву национални суверенитет „није апсолутна вредност; нације могу добровољно да се одрекну остваривања неких својих права у корист заједничког циља, са свешћу о томе да су део породице у којој треба да владају узајамно поверење, подршка и поштовање“.²⁵ Битну одлику католичке идеје универзалности управо чини католичко схватање које национални идентитет доживљава као део ширег културолошког идентитета, а државу као средство, а не циљ по себи.

²⁵ Ibid.

Лаички активизам у оквиру затвореног католицизма, који је и створен да био бранио идеју универзалности, заслужан је за настајање још једног појма под називом *културолошки национализам*. Наиме, протерана из јавног живота, Католичка црква је преко затворених удружења својих верника развијала активности локалног карактера. Тада је једино локални ниво деловања Католичке цркве био могућ, с обзиром да су јој све активности, поготову институционалне, на централном и државном нивоу биле онемогућене. Културолошки национализам, који ће касније подржати и демохришћани, био је израз католичке подршке локалним аутономијама и животу цркве одвојеном од државе, како наводи Петер Пулцер. „То је показатељ раздорног сукоба са модерном, секуларном централизованом државом која је захтевала да наметне културну хегемонију као услов држављанства и која је покушала, на пример у Француској и Италији, да сузбије регионалне дијалекте удаљених провинција униформисаним књижевним језиком, на тај начин што је сваком било запређено да ће постати грађанин другог реда, ако настави да говори дијалектом Сардиније и Провансе, или пак, у Белгији, ако не говори једино званичним језиком, који је ипак само први језик мањинске популације.“²⁶

Државни секуларни национализам који је тежио централизму и културној хегемонији није предвидео место за Католичку цркву у друштву. За секуларну државу, самим тим била је неприхватљива папска универзална власт која је доживљавана као претња националним властима. Такође, либералним националистима сметао је национални и културолошки плурализам у коме је Католичка црква проналазила израз свог деловања, посебно у време док је у Немачкој трајао културолошки гето, или у Италији где је национални покрет био заснован на антагонизму према Ватикану. Католичка идеја универзалности и национални плурализам се међусобно не искључују, будући да је католички културолошки и верски идентитет био мост који је спајао јаз између универзалности и партикуларизма. Наиме, доктрина универзалности као наднационални концепт власти настојао је да сузбије либерални национализам који је гушио локалне аутономије и културолошки плурализам. Зато идеја универзалности није била у

²⁶ Peter Pulzer, „Nationalism and Internationalism in European Christian Democracy“, op. cit., p.16.

супротности са идејом културног национализма. Конфесионално индентитетско обележје било је основна препознатљивост у правцу остварења јединства и превазилажења националних и класних разлика које су постојале међу католицима.

Следујући том принципу, природан след догађаја представљало је и транснационално удруживање демохришћана. На тој доктрини рађала се идеја новог друштвено-политичког поретка уједињене Европе која је политичаре римокатоличке вероисповести суштински раздвајала од протестантских политичара. Транснационални католицизам и његову трансформацију у европску политичку снагу покренуо је папа Пије IX (*Pius IX*). Како каже Волфрам Кајзер „Пије IX је ојачао цркву, персонификујући је собом као наднационалну институцију и чак – како Мартин Конвеј (*Martin Conway*) пригодно додаје – „наднационалну тврђаву” фокусирајући се на католичку религијску, али и политичку оријентацију и савезе, такође“.²⁷ Као одговор Католичке цркве на репресију националног секуларизма у државама широм Европе, Пије IX је покренуо реформе централизације цркве. Доктринарне реформе биле су оличене у догмату о непогрешивости, док су организационе реформе нашле израз у бројним транснационалним окупљањима католичких и конзервативних друштвено-политичких снага.

У енциклици посвећеној миру и хришћанском помирењу објављеној 1920. године, папа Бенедикт XV заложил се за стварање европске асоцијације нација које треба да се уједине у „породицу народа“. „Црква засигурно неће да ускрати своју ревносну помоћ државама уједињеним под хришћанским правом у било којој од њених обавеза надахнутих правдом и милосрђем, пошто је и сама најсавршенији тип универзалног друштва.“²⁸

Католици посвећени изградњи јединственог друштва, посебно међу хришћанским народима, предњачили су у захтеву за европским јединством. Године 1957, папа се обратио Парламенту Европе речима да Европа треба да изгради

²⁷ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and Origins of European Union*, op. cit., p. 22.

²⁸ Вид. Енциклика *Pacem Dei Munus*, Интернет:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xv/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_23051920_pacem-dei-munus-pulcherrimum_en.html

„земаљски дом који носи неке сличности са Царством Божијим...“²⁹ Папа Пије XII (*Pius XII*), за кога су католичка идеја универзалности и европско јединство представљали једну целину, био је више него спреман да крене у правцу обнове велике моћи папства, али и моћи Католичке цркве. Католицизам, поред своје посвећености универзалности и централизованог структури, настојао је да обезбеди и ширу културолошку основу за интеграцију европских народа, чиме хришћанска демократија почиње да добија политички програм и стратегију. Одатле и паралела о уједињеној Европи као обнови Светог римског царства, на коју су демохришћани често указивали. „Њихов циљ је руковођен жељом да се оживи хришћанска цивилизација и да се створи демократска верзија Светог римског царства на рушевинама континента кога су опустошила два светска рата.“³⁰

Персонализам

Друга важна римокатоличка доктрина на којој се развијала хришћанска демократија била је идеја персонализма, која се наслања на начело универзалности. У католичкој традицији прсонализам је означавао облик заједништва и јединства који се у аналогiji католичке еклисиологије везивао за институцију папе.

У европској филозофској традицији постоји више праваца персонализма, чија су исходишта у различитим идеолошким уверењима. У разумевању демохришћанског учења треба поћи од хришћанског, посебно католичког, персонализма. Хришћанско схватање човека јесте кључна одредница демохришћанског деловања. Вредности хришћанског персонализма заправо су биле оквир у коме су демохришћанске странке себе могле да назову хришћанским, а да притом нагласе да нису ни католичке, ни уопште религијске партије. Хришћански персонализам, који инсистира на конкретном идентитету, своје остварење може да

²⁹ Pius XII, “European Union: An Address of Pope Pius XII to the Congress of Europe, June 14, 1957”, *The Pope Speaks*, Vol. 4, 1957. p. 204.

³⁰ Вид. Allan C. Carlson, „Europe and Christian Democracy Movement: A Once and Future Hope?“, op.cit., Интернет, http://www.profam.org/docs/acc/thc_acc_frc.Christian.Democracy.htm, 8/09/2013.

задобије једино у ширем контексту односа и заједништва, што је омогућило демохришћанским странкама да се уједно залажу и за културолошки партикуларизам и за католичку идеју универзалности. У првом случају реч је о подршци плуралном друштву и његовој специфичности, а у другом случају реч је о наднационалном концепту уједињења у универзалним вредностима.

Иако се у историјском контексту персонализам јавља као реакција Католичке цркве на друштвено-политичке појаве изазване таласом индустријализације у Западној Европи, њено порекло је много старије и у појмовном смислу много дубље. Западна филозофска и теолошка мисао умногоме је одређена корпусом списа блаженог Августина (*Augustine*), који се сматра и првим персоналистом. Полазећи од платонистичког и аристотеловског наслеђа, Августин је личност дефинисао као јединство умног живота и воље на чијем се самосазнању заснива метафизика бића. То биће, личност поима у релацији односа, њеном деловању и активностима. Тиме је личност у западној философији остала на нивоу грчког појма *πρόσωπον*, тј. улоге коју личност има у друштву, држави, култури итд. „Римска мисао у својој основи институтивна и друштвена, не интересује се онтологијом, човековим *бићем*, него његовим *односом* према другима, његовом способношћу удруживања, сабирања, стварања *collegia*, организовања људског живота у државу. Тако личност опет нема онтолошког садржаја; она представља покривало за конкретно биће.“³¹

Посебан развој персонализма у правцу активних улога личности дао је Тома Аквински (*Thomas Aquinas*) по коме ће се назвати и посебан покрет персонализма у оквиру Католичке цркве – *томистички персонализам*. Овај западни мислилац говорио је да је људско биће најсавршеније створење на земљи, у чијим поступцима се открива природа личности. За персоналисте томистичке традиције само је личност истински субјект, јер зависи од унутрашњости, слободе и личне аутономије.³² Своје назначење, личност остварује у оним активностима које воде очувању општег или заједничког добра у коме се индивидуално постојање и деловање претвара у

³¹ Вид. Зизиулас, Јован, *Од маске до личности*, Интернет:

http://www.verujem.org/teologija/ziziulas_identitet_od_maske_do_licnosti.htm

³² Thomas D. Williams, L.C. „What is Thomistic Personalism?“, *Alpha Omega*, VII, n. 2, 2004. p.185, Интернет: http://www.uprait.org/archivio_pdf/ao42_williams1.pdf 10/09/2013.

међулични однос. „Разлог супериорности заједничког над индивидуалним добром је што добро засебних субјеката у заједници која их брани и доживљава као *ми* је изражено и реализовано у већој мери у том добру“.³³ Тиме солидарност и одговорност у друштву постају израз слободне воље појединца, а апсолутно достојанство сваке личности највећа вредност персонализма. Опште добро личност изграђује кроз политичку заједницу, у којој исказује свој правни субјективитет у међусобним личним и дрштвеним односима. Католичка црква говори да човек као личност једино може да се оствари у истинском даривању себе другима, као и само у оном деловању које представља израз моралних вредности. „Отуђен човек одбија да превазиђе самога себе и да искуси давање себе и стварање истинске људске заједнице. Отуђено друштво је оно које својом друштвеном организацијом, производњом и потрошњом отежава даривање и остварење такве солидарности међу људима“.³⁴ Персонализам који друштвени поредак сагледава у човековој слободи и достојанству као предуслов заједништва, отворено се супротставља тоталитарним идеологијама дехуманизације друштва.

Персонализам као облик разних друштвених покрета у Европи настаје у XIX веку, управо када питање индивидуализма постаје једно од идентитетских обележја Европе. Због немогућности да се сама избори са све израженијим појавама попут детерминизма, позитивистичке философије и материјализма, Католичка црква на овом широком пољу идеолошке борбе укључује и католичка удружења, али и бројне интелектуалне покрете који бране идеју персонализма. „Персоналистичка филозофија одбацила је имперсонализам не само у облику идеалистичког или материјалистичког детерминизма и колективизма, већ и у облику радикалног индивидуализма који је подједнако био производ модерног рационализма и

³³ Karol Wojtyła, „The Person: Subject and Community“, *The Review of Metaphysics*, Vol. 33, No. 2, 1979, p. 302.

³⁴ Papско веће за правду и мир, *Osnovi socijalnog učenja katoličke crkve*, op.cit., str. 25.

романтизма, и који је, на пример, кроз одређене облике либерализма и анархизма, био, такође, карактеристика XIX века.“³⁵

У оквиру европског персонализма, један од најистакнутијих представника хришћанског персонализма, био је професор Емануел Муније (*Emmanuel Mounier*). Он је 1932. године основао часопис *Дух (Esprit)*, око кога су се окупљали млади интелектуалци. Овај покрет је настао у време економског слома и политичких превирања у Европи, нудећи посрнулом друштву позив за учешће у духовној и моралној револуцији, чији је крајњи циљ есхатолошка победа. За тај хришћански оптимизам Муније каже да „између нестрпљивог оптимизма либерала и револуционарне илузије и нестрпљивог песимизма фашиста, прави пут за човека је у овом трагичном оптимизму где човек у бескрајној борби налази своју истинску судбину у циљу узвишености“.³⁶

Демохришћански персонализам у Француској настао је на основама социјалног католицизма, чији је саставни део био *социјални патернализам*, кога је промовисао Алберт де Мун (*Albert de Mun*). Ослањајући се на социјалну доктрину Католичке цркве, демохришћани су идеју персонализма реконструисали, тако што су социјални патернализам заменили социјалном демократијом. Јављајући се као алтернатива политичком поретку Треће Републике, хришћанска демократија је Де Мунову лојалност католичкој јерархији и монархистичком уређењу власти, трансформисала у лојалност хришћанским вредностима и демократском поретку у коме ће носилац преображаја бити сам народ укореван у хришћанском моралу. Поредак Треће Републике Емануел Муније је окарактерисао као „успостављени неред“ који треба да буде замењен новим поретком уз помоћ револуције која не подразумева „хоризонталну битку материјалних снага“, већ подразумева вертикалну снагу духа и просвећења.³⁷

³⁵ Thomas D. Williams and Jan Olof Bengtsson, „Personalism”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, , Edward N. Zalta (ed.), 2014, Интернет: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/personalism/> 08/06 2013.

³⁶ Emmanuel Mounier, *Personalism*, Routledge and Kegan Paul LTD, London, 1952, p. 16.

³⁷ Oscar L. Arnal, „Alternatives to the Third Republic Among Catholic Leftists in the 1930's”, *Historical Reflections*, Berghahn Books, Vol. 5, No. 2, 1978, p. 183.

Муније је посебно критиковао капиталистички систем, за који је говорио да је издао либералну демократију, јер је организован тако да му је једини циљ чист профит, а не људска личност и њено достојанство. Муније је капитализам видео као затворен систем који води деперсонализацији друштвеног поретка. У том поретку индивидуализма одвијају се политички и економски процеси који запостављају вредност личности, која се често сводила на ниво објекта. Поред капитализма, Муније је, још израженије апострофирао комунизам и фашизам као узрочнике процеса дехуманизације. Супротстављајући се овим идеологијама, Муније је сматрао да само повратком личности у центар историје, могуће је успоставити праведно друштво. Како примећују Томас и Росита Рурк (*Thomas R. Rourke, Rosita A. Rourke*), личност је за Мунијеа „животни центар стваралачке активности“, која се уједињују са другим личностима „да би створила друштво у коме структуре, обичаји и институције су укореењени и окрећу се око личности као центра“.³⁸

Муније се залагао за „цивилизацију личности чија би структура и дух били оријентисани према достигнућу персоналности сваког појединца који је ствара“.³⁹ Само у таквом поретку личност је циљ а не профит, где начин производње и економског система организовања захтева хуманистички приступ, који искључује агресивни индивидуализам и експлоатациони колективизам. На нивоу државе овај персоналистички приступ, Оскар Арнал (*Oscar Arnal*) види у транснационализму као средњем путу између „економског национализма и колонијалног империјализма“.⁴⁰

Дакле, персонализам који су прихватили демохришћани имао је за циљ успостављање политичке платформе која ће изградити средњи пут, као алтернативу индивидуализму и колективизму. Хришћански персонализам критиковао је и традиционалну идеју националне државе која је „изнутра репресивна, а споља империјалистичка, развијајући, притом, концепт супсидијарности, који је

³⁸ Thomas R. Rourke and Rosita A. Rourke, *A Theory of Personalism*, Lexington Books, Lanham, 2007, p. 10.

³⁹ Oscar L. Arnal, „Alternatives to the Third Republic Among Catholic Leftists in the 1930's“, op. cit., p. 186.

⁴⁰ Oscar L. Arnal, „Alternatives to the Third Republic Among Catholic Leftists in the 1930's“, op. cit., p. 190.

потенцијално укључивао уступање националног суверенитета у корист наднационалних политичких форми, у аналогiji са Католичком црквом“.⁴¹

Персонализам христijанизује индивидуализам, стварајући од појединаца личности које постоје једино као саставни део друштвене заједнице. „Муније је нагласио да потпуни процват индивидуалца може доћи само кроз друштвена тела као што су породица, локална заједница и удружење радника.“⁴² Заједница као егзистенцијални основ личности постаје оквир социјализације индивидуе, стварајући одговорно друштво које тежи општем добру.

Хришћански персонализам, такође је развијао и Жак Маритен (*Jacques Maritain*), представник париске персоналистичке школе и теоретичар демохришћана, који је учествовао у изради Универзалне декларације о људским правима. Маритенова интересовања су ишла у правцу обнове томистичког персонализма и метафизике као основе хришћанског политичког поретка. У трагању подударности између хришћанства и демократије, католицизма и либералних идеја, папских енциклика и социјалних реформи, Маритен је, по речима Џона Хелмена (*John Hellman*), заступао „интелектуални томизам“, за разлику од Мунијеовог „персоналистичког активизма“, коме је замерао одвајање од католичке традиције и отвореност према протестантизму.⁴³ Католичка политичка мисао Жака Маритена покушавала је да споји схоластичку филозофију и демократију, избегавајући револуционарне идеје које су, по његовом мишљењу, чиниле католичку левицу сувише либералном. Маритен је у односу на Мунијеа експлицитно говорио о хришћанском карактеру нове цивилизације, „о хришћанском хуманизму као ,новој конкретној историјској идеји’, вредносној идеолошкој алтернативи либерализму и социјализму; реалној алтернативи зато што пружа посебно и развојно разумевање људског бића и света“.⁴⁴ У хришћанском хуманизму, како сматра Маритен, форме

⁴¹ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 56.

⁴² Вид. Allan C. Carlson, „Europe and Christian Democracy Movement: A Once and Future Hope?“, op.cit., Интернет, http://www.profam.org/docs/acc/thc_acc_frc.Christian.Democracy.htm

⁴³ Вид. John Hellman, „The Opening to the Left in French Catholicism: The Role of the Personalists“, *Journal of the History of Ideas*, University of Pennsylvania Press, Vol. 34, No. 3, 1973, pp. 383-384.

⁴⁴ Johan De Tavernier, „The Historical Roots of Personalism“, *Etical Perspectives*, European Centre for Ethics, Leuven, Vol 16, No 3, 2009, p. 377.

друштва, као што су породица или структуре радника, наилазе на заштиту од капиталистичког система. Хришћански персонализам, као спој метафизике Томе Аквинског и савремене филозофије, неговао је и покрет настао на пољском Католичком универзитету у Лублину.

Из хришћанског персонализма настао је социјални персонализам који види друштво не као скуп индивидуа, већ личности. Личност је фундаментално друштвено биће чија се судбина не реализује у борби и такмичењу, већ у уклапању у различите врсте природних зајединица (породица, комшилук, црква, нација). Оваква мисао је и солидарна, али и антикапиталистичка као наслеђе католичке социјалне доктрине која је квалитативно другачија и од либерализма и од конзервативизма. „Разлика између конзервативаца и демохришћана је у погледу схватања човека. За демохришћане човек је слободно биће створено од Бога, позвано да одреди свој живот кроз делање активног милосрђа по божјим заповестима. Конзервативно гледање човека је више песимистичко које разуме човека више као *hominis lupus* укроћеног од стране снажне државе.“⁴⁵

На идеји да је персонализам незамислив без солидарности, хришћанска демократија је темељила своје идеолошко и политичко опредељење. За Луиђија Стурца персонализам је један од основних принципа хришћанске демократије. „Фундаментална обнова вредности личности заиста је везана за велику хришћанску традицију, али политички ова вредност је била замрачена апсолутизмом монарха претходних режима, политичком концепцијом државне религије, економском експлоатацијом радничке класе, теоријама демократије у стилу Русоа која се базира на тиранији подразумеване колективне воље.“⁴⁶

Идеја хришћанског персонализма подразумевала је облик заједништва који укључује социјалну одговорност и превазилази класну подељеност. Католички персонализам представља основ католичке социјалне мисли која је од друге половине

⁴⁵ Stefan Zotti, „The European People’s Party: Identity and Integration“, у: Werner Fasslabend and Josef Pröll (eds.), *The European People’s Party: Successes and Future Challenges*, Vol 4, Gröbner Druck, Vienna 2010, p. 15.

⁴⁶ Luigi Sturzo, „The Philosophic Background of Christian Democracy“, *The Review of Politics*, Cambridge University Press, Vol. 9, No. 1 (Jan. 1947), p. 13.

XIX века полако преузимала примат у деловању Католичке цркве. Без персонализма католичка социјална мисао не би могла да подстакне развој свих сфера човековог духа јер би имала искључиво световни карактер. Католичко социјално учење представља емпиријско остварење персонализма. „Израз социјално учење први употребљава папа Пије XI (*Pius XI*) да би означио доктринарни корпус тема од друштвеног значаја, почевши од енциклике *Rerum Novarum* Лава XIII (*Leo XIII*).“⁴⁷ Главни предмет католичког социјалног учења јесте друштво које тежи општем добру. Такво друштво у средишту свог постојања има људску личност чији развој, уз помоћ принципа супсидијарности, представља темељ друштвеног организовања. Социјално учење Католичка црква понудила је у тренутку када је друштвени систем толико био нарушен да је и само друштвено организовање попримило облик радничке експлоатације.

Човеково достојанство и идеја персонализма представљали су основно полазиште демохришћанској политици, која је тежила хришћанском политичком јединству. Такав став је истакнут и у Манифесту немачке Хришћанско-демократске уније: „Сматрамо хришћанску узвишену перцепцију људског достојанства и вредности сваког људског бића као темељ и водећи принцип нашег рада у политичком, економском и културном животу наше нације.“⁴⁸ Персоналистички поглед на свет је учинио да идеја хришћанске демократије гради свој пут између либерализма и колективизма, позиционирајући се као народна партија десног центра. На тим позицијама хришћанска демократија је настојала да успостави политику класног компромиса која вредност солидарности спаја са капитализмом, а достојанство сваке личности са социјализмом. Хришћанска демократија је манифестација непрестане потраге за средњим путем између либерализма и колективизма. Либерални индивидуализам се у демохришћанском говору јавља као персонализам.

⁴⁷ Papsko veće za pravdu i mir, *Osnovi socijalnog učenja katoličke crkve*, op. cit. str. 45.

⁴⁸ Вид. Manifesto of the Christian-Democratic Union in the British zone (1 March 1946), p. 2., Интернет: http://www.cvce.eu/obj/manifesto_of_the_christian_democratic_union_in_the_british_zone_1_march_1946-ena240531e-1c21-48a0-a74b-49ce158bcd81.html 23/08/2015.

Друштвени поредак демохришћани заснивају на библијској представи о човеку из које произлази безусловно људско достојанство. У преамбули Устава СР Немачке стоји: „Свестан своје одговорности пред Богом и човеком, инспирисан одлучношћу да промовише мир у свету, као равноправан партнер у уједињеној Европи, немачки народ, у вршењу своје уставотворне власти, усвојио је овај Основни закон“, а затим у члану 1. став 1. се додаје да: „Људско достојанство је недодирљиво“.⁴⁹ Ове персоналистичке речи позивају на непрестану потрагу за равнотежом између слободе и одговорности и представљају основ права свих људи. За демохришћане је било важно истаћи, посебно након Другог светског рата, да се идеја персонализма супротставља сваком тоталитарном политичком концепту, за који је карактеристична инструментализација људи у остварењу политичких циљева. Демохришћанска слика човека заснована на хришћанству жели да истакне неутуђиво достојанство личности које подједнако припада свим људима. На овај начин демохришћани желе да покажу да промовишу политичку идеју која надилази религијску подељеност и која инсистира на равноправности свих људи. Ти принципи у центар политичког деловања стављају човека, према коме се креира политика државе и друштва.

„Из хришћанске представе о човеку се, међутим, не могу извести конкретна упутства за свакодневно политичко деловање странака и парламената. Хришћанска представа о човеку пред свакога ко политички делује увек поставља питање доношења одлуке, на које се може одговорити само кроз личну одговорност.“⁵⁰ Везујући се за идеју солидарности и демократије, основна католичка начела универзалности и персонализма у говору хришћанске демократије задобијају своје посебно место, уводећи идеју тежње друштва ка општем добру. Персонализам који кроз људско достојанство инсистира на плуралном друштву, а универзалност на концепту наднационалног суверенитета, основни је печат демохришћанске идеологије и њеног транснационалног деловања.

⁴⁹ Вид. Интернет: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf> 15/05/2010.

⁵⁰ Вид. Штефи Ламерс, „Х у Хришћанско-демократској Унији“, Интернет, www.hriscanskedemokrate.org 08/11/2009.

1.2. РАЗВОЈ ДЕМОХРИШЋАНСКИХ ПАРТИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА

Транснационализам европске хришћанске демократије подразумева процес удруживања и деловања хришћанске демократије на нивоу Европе. У ширем смислу, појам хришћанске демократије односи се на читав један идеолошки покрет политичког, социјалног и културног карактера. У ужем смислу, хришћанска демократија означава партијско деловање демохришћанских представника у правцу изградње уједињене Европе. Како је порекло наднационалног концепта ЕУ у самим основама демохришћанске идеологије, то је и разматрање појма хришћанске демократије у њеном ширем смислу, више него неопходано за разумевање демохришћанског транснационализма. У транснационалном удруживању демохришћана важну улогу имају како појединци, организације и удружења, тако и политичке партије, региони и државе. Успех који је демохришћански транснационализам остварио везује се за његово институционално организовање које је било гарант остварења демохришћанске политике.

Носиоци институционалног организовања демохришћана биле су политичке партије али и друге, посебно радничке, организације демохришћанске оријентације. Њихов развој уједно говори и о природи транснационалног деловања хришћанске демократије. Дакле, основни идеолошки порив који је везан за настајање демохришћанских партија, везан је и за појам демохришћанског транснационализма.

1.2.1. Конфесионалне партије као почетна фаза развоја хришћанске демократије

Не одричући се хришћанске традиције и одређених католичких вредности, хришћанска демократија је своје политичко деловање ставила у службу католичких верника, али не и Католичке цркве. Ова разлика, која ће одредити хришћанску демократију као секуларни покрет, представља прву фазу у деловању демохришћана.

Историјски посматрано, демохришћанске партије у Европи настају након Првог светског рата, или као потпуно нове, или као наследнице конфесионалних партија из друге половине XIX века. Зато је важно да се у питању транснационализма

хришћанске демократије крене од настанка демохришћанских партија које ће покренути процес транснационалног удруживања.

Преломна тачка која ће утицати на настанак хришћанске демократије јесте Француска буржоаска револуција која се догодила 1789. године. Драстичне политичке промене које се јављају на крају XVIII века, заправо су резултат идеолошког сукоба који ће променити лице тадашње Европе. Талас незадовољства који је покренут протестантском Реформацијом потресао је темеље традиционалних конзервативних институција као што су Католичка црква и монархистичко уређење власти. Цео процес додатно је био убрзан индустријском револуцијом која започиње изумом парне машине 1764. године. Промена власничке структуре капитала омогућила је индустријалцима и трговцима преузимање позиција које су до тада припадале племству, што је директно утицало и на промену политичке и друштвене реалности у Европи.

Промена старог европског поретка била је праћена широко прихваћеним идеологијама либерализма и секуларизма. Проглашавајући разум као врховно начело укупног постојања, удар либерала на цркву претворио се у антиклирикалну борбу која ће трајати кроз читав XIX век. У том сукобу, посебно је предњачио либерални национализам оличен у државној власти широм Европе, који је сем идеолошких, имао и чисто политичке разлоге за обрачун са Католичком црквом. Нове секуларне власти су систематично и врло репресивно, посебно након 1848. године, гушиле свако католичко присуство у државама попут Немачке, Белгије, Аустрије, Мађарске, Италије, Француске.

Једна од особености овог револуционарног периода, познатог и као *Пролеће нација* (*Spring of Nations*) била је и национализација имовине, како аристократске, тако и црквене. Губитком великих поседа Католичка црква је изгубила значајне приходе који су јој обезбеђивали дотадашњи духовни, али и политички утицај. Да би се одупрела таквој ситуацији, ватиканска курија је била приморана да склапа

неповољне конкордате са новоуспостављеним владама, често са клаузулом „добровољног“ одрицања од црквене имовине у замену за неке друге повластице.⁵¹

Посебно тежак ударац Католичка црква је примила укидањем папске државе 1870. године, током таласа националног уједињења Италије. Непријатељско расположење према цркви је било присутно и у Немачкој у којој је Бизмарк, у оквиру *Културне борбе (Kulturkampf)*, иницирао доношење низа закона директно усмерених против католичког друштвеног рада. Новим мерама било је забрањено јавно деловање Католичке цркве, укидане су католичке школе, монаси протеривани из манастира, а свака веза са Ватиканом прекинута. У Хабзбуршкој монархији дошло је до одбацивања конкордата са римском куријом, док је у француској Трећој Републици 1905. године донет закон о одвајању Католичке цркве од државе и свих њених секуларних институција.

Због одлучног опредељења либералних власти да ограниче црквену моћ и укину њен повлашћен приступ политичким центрима одлучивања, Католичка црква се нашла пред озбиљним изазовом. Да ли да заузме мирољубив став, неупитно прихватајући већину антиклирикалних мера, или да се упусти у борбу са секуларним владама, било је главно питање за Католичку цркву.

Одлука Ватикана да одговори на нападе либерала отворила је идеолошки фронт који ће прерасти у културолошки рат XIX века. Поред распрострањене организационе структуре Католичке цркве, у одбрану традиционалних вредности стале су и конзервативне партије, као и аристократски друштвени слој. Снагу за сукоб са институционалним представницима либерализма Католичка црква је црпела из *затвореног католицизма*, феномена црквено-лаичког облика организовања. Овај лаички активизам, који је био под пуном контролом црквене јерархије, представљао је својеврсно повлачење Католичке цркве из друштвеног живота под притисцима секуларних државних власти. У периоду озбиљног урушавања традиционалних институција, затворени католицизам, помогао је цркви да у измењеним околностима настави са унутрашњим ритмом свог живота. База затвореног католицизма била су разна католичка братства, мрежа клубова, харитативна удружења, породичне

⁵¹ August Frenzen, *Povijest kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2004, стр. 158.

заједнице, чије ширење као и управљање у централизованом мрежи лаичких удружења је надзирао бискуп, као представник црквене власти. Католичка црква је ове организације држала на окупу наметањем колективне дисциплине као начина превазилажења класних и етничких подела међу католицима.

Католичка црква је преко раширене структуре католичких удружења, паралелно са централним нивоом у Ватикану, развијала организациону стратегију одбране традиционалних институција и њених вредности. Тако је уз помоћ католичке организационе стратегије формиран *Католички покрет*. Мимо воље Католичке цркве, овај покрет ће почети врло брзо да прераста у самостални покрет који је промовисао *политички католицизам*, као нову форму политичког деловања. На почетку, Католичка црква је желела да организационом стратегијом одговори на ширење антиклирикализма, али без директног учешћа у политичком животу. То је био и став бечког надбискупа, који је рекао: „Хајде да створимо католичка удружења која ће бринути само о стварима које се тичу Бога и цркве одлучно искључујући бављење политиком“.⁵² У италијанском католичком покрету заговарана је идеја да организације лаика морају по сваку цену деловати тако да потпуно буде онемогућен њихов улазак у либерално друштво, парламентаризам или изборе, док је мото „наша снага лежи у изолацији“ холандских калвиниста, био још радикалнији.⁵³

Међутим, Католичка црква се убрзо суочила са дилемом да ли да уђе у изборну арену или да остане ван ње. Сама црквена јерархија није била вољна да крене у политичку акцију. Упркос чврстој контроли над католичким организацијама, Католичка црква је имала потешкоћа у обуздавању активиста који су инсистирали на аутономији и давали директиве бискупима, изазивајући честе притужбе из епископата.⁵⁴ Католичка црква се бојала учешћа Католичког покрета у изборном процесу, али је ипак пристала, притиснута нападима либералног национализма који се све више ширио.

⁵² Stathis N. Kalyvas, „From Pulpit to Party: Party Formation and the Christian Democratic Phenomenon“, *Comparative Politics*, Vol. 30, No. 3, University of New York, 1998, p. 295.

⁵³ John A. Coleman, *The Evolution of Dutch Catholicism, 1958-1974*, University of California Press, Berkeley, 1978, p. 40.

⁵⁴ Stathis N. Kalyvas, „From Pulpit to Party: Party Formation and the Christian Democratic Phenomenon“, *Comparative Politics*, Vol. 30, No. 3, University of New York, 1998, pp. 304.

Зато је Католичка црква одлучила да активира стратегију заједничког деловања и уђе у предизборне коалиције са конзервативним политичким партијама у нади да ће на тај начин одбранити себе. Имајући у виду ранију праксу цркве давања спорадичне подршке конзервативним кандидатима, католичка стратегија заједничког деловања је јасно дефинисала ново политичко деловање, посебно новоформираних католичких организација. Идеја је била да политизација католичких организација буде привременог карактера са циљем заустављања антиклирикалних реформи. Од католичких организација се очекивало да се након избора врате својим првобитним задацима под контролом цркве. Многе историјске чињенице говоре да црква није желела да политизује католичке организације на сталној основи, нити је планирала да католичким организацијама и политичким савезницима омогући формирање професионалних партија.⁵⁵

Међутим, стратегија Католичке цркве је довела до појаве нових политичких актера – *католичких активиста*, који су импресивним изборним резултатима успели да се изборе за оснивање професионалних партија. Црква је безуспешно покушавала да се супротстави намери католичких организација да постану политичке партије, јер је била свесна да ће се тако врло брзо дистанцирати од Ватикана.

Пошто је црква била против професионалних партија, настојала је да спречи сваку иницијативу њиховог формирања, сламајући сваки покушај неконтролисане политизације католичких организација. У намери да заустави политички католицизам, Ватикан је користио све своје организационе способности. У ту сврху је, на пример, 1874. године основао католичку организацију Рад конгреса (*Opera dei Congressi*), чији је један од оснивача Вартоломеј Санди (*Bartholomew Sandi*) истакао да је „сврха Рада конгреса да уједини све католике против такозваних либералних католика који проповедају модернизацију и нагодбу са либералном државом.“⁵⁶ Тиме је опструкција деловања католичких политичких удружења постала централни задатак католичке јерархије и њихове стратегије.

⁵⁵ Вид. Hans Daalder, „Parties and Politics in the Netherlands,“ *Political Studies*, Volume 3, Issue 1, February 1955, pp. 1-16, Интернет: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9248.1955.tb01102.x> 06/10/2009.

⁵⁶ Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, op. cit., p. 259.

Ни конзервативна политичка елита није имала у плану стварање конфесионалних партија. Штавише, коалиције између католичких активиста и угледних конзервативаца су биле већ исцрпљене свађама. Конзервативци су на сарадњу са црквом гледали као на део краткорочне стратегије, очекујући да ће, услед претње која је долазила од либерала, њихово гласачко тело ојачати католичким гласачима. Намере конзервативца ишле у правцу стицања поверења што већег броја људи који су били пасивни или подељени по различитим фракцијама.

Ипак, стратегија цркве али и конзервативаца у мобилисању католичких лаика, довела је до подизања свести о значају католичког идентитета. Изборни успех католичких активиста био доказ да је католичка религија снажан елемент у привлачењу бројних присталица и гласача. Католички покрет је новостечену моћ и легитимност користио у преузимању политичког примата који је црква имала у друштву. С тим у вези је још 1871. године немачки свештеник Едвард Кроненберг (*Edward Kronenberg*) приметио да су: „(...) интереси католичког народа отишли даље од интереса Католичке цркве.“⁵⁷

Политички успех католичких лаичких коалиција, који је изненадио и потпуно затекао Католичку цркву, директно је водио формирању конфесионалних партија. Стварајући стратегију заједничког деловања црква је очекивала одређен изборни резултат, али нико није очекивао велики успех. Лоша процена Католичке цркве тежине политичког потенцијала процрквених коалиција, за последицу је имала губитак ватиканске контроле над католичким организацијама које су прерастале у конфесионалне партије.

Католичку цркву у њеним предвиђањима омела су два фактора. Први, изборни потенцијал католичке религије као доминантне политичке снаге, посебно услед антиклирикалних напада, није био добро одмерен. Други фактор односио се на изборни успех који је постигнут у периоду преласка у нову еру омасовљеног политичког деловања. Све до XX века моћ масовних организација или ефекти проширеног права гласа, нису били у потпуности познати, а демократија којој се

⁵⁷ Ibid.

тежило је била окарактерисана као *институционализована несигурност* у којој: „Непредвидиве ствари се могу појавити и појављују се“.⁵⁸

Католичка црква је упала у замку сопственог успеха. Након стицања политичке моћи, католички активисти више нису хтели да буду на маргинама политичког живота, подређени контроли црквене јерархије. Католичка црква постала је свесна да ће контролу над католичким верницима морати да дели са новонасталим католичким партијама. Зато је однос између Католичке цркве и католичких партија био препун конфликта. Католичка црква је као одговор на настанак конфесионалних партија кренула у стварање нових, лојалних организација *Католичке акције*, често директно учествујући и у уништавању тих партија. Стварање нове политичке елите било је подједнако драматично и за старе конзервативне партије, које ће под налетом католичких партија убрзо нестати.

Од тог тренутка, идеја хришћанске демократије започиње свој развој који ће најавити квалитативно нови период европског политичког живота. Католичке партије које су створане од половине XIX века настојале су да одбране хришћанску традицију и задрже утицај Рима који је под нападима антиклерикалних власти у Европи бивао све мањи. Идеје политичког католицизма, конфесионалне партије су промовисале и путем наклоњене штампе која је излазила широм Европе, попут белгијског *Родољуба (Patriote)*, италијанског *Католичког јединства (Unita Cattolica)*, холандског *Стандарда (De Standaard)*, аустријске *Отаџбине (Das Vaterland)*, француског *Крста (La Croix)*, итд.

Основ политичком католицизму била су католичка удружења која су настала у оквиру католичке организационе стратегије. Тамо где масовног организовања лаика у борби против националног либерализма није било, није било ни конфесионалних партија. Такав пример је Француска у којој Католичка црква на отворене нападе либерала није одговорила адекватном снагом, за разлику од католичког деловања у другим европским државама. Најчешћи разлог црквеног ступања у културолошки рат односио се на противљење оштрим санкцијама које су либералне власти уводиле

⁵⁸ Adam Przeworski, „Some Problems in the Study of the Transition to Democracy“, у: Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter, and Laurence Whitehead, (eds.), *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1986, p. 58.

Католичкој цркви. Реч је углавном о антицрквеним законима у области образовања, грађанског брака, конфискације имовине, као и раскиду конкордата. Овим сетом закона, либералне власти су настојале да истисну Католичку цркву из друштвеног живота Европе, након њеног вековног доминантног присуства. Спровођење антицрквених закона често је праћено репресивним мерама које су биле обележене прогонствима, затварањем католичких школа, забраном католичких удружења, укидањем манастира и католичких монашких редова.

Иако је намера либерала била коначан обрачун са Католичком црквом и свођење њеног деловања на ниво приватне сфере, ефекат репресивних мера био је супротан. Деловање секуларних власти које је имало за циљ да присуство Католичке цркве сведе у оквире црквених порти и манастриских зидина, покренуло је лаички активизам. Огроман број удружења који је растао из дана у дан, под строгим контролом католичке јерархије, постао је нови вид деловања Католичке цркве. У питању је појава ванинституционалног деловања коју је Католичка црква употребила у борби против либерала. Отказивање грађанске послушности католичких верника, потписивање петиција, бојкотовање државних школа, врло брзо се показало као огромна снага Католичке цркве. Масовност католичких лаичких организација, црква је морала да искористи и за политичку борбу, која је била једини начин да се промене антицрквени закони. Иако је Католичка црква била свесна да учешће католичких активиста у изборном процесу неминовно води ограничењу црквене контроле, она је била принуђена да након организационе стратегије допусти учешће католичким организацијама у бројним конфесионално-конзервативним коалицијама.

У државама широм Европе, политички католицизам је католичком стратегијом учешћа на изборима прерастао у систем конфесионалних партија независних од католичке јерархије. Конфесионалне партије су представљале институционални основ демохришћанског покрета, чији је политички ангажман покренуо процес редефинисања католичке социјалне мисли и изградње демохришћанске идеологије. Историјска улога конфесионалних партија и преглед њихових активности на националном нивоу подразумева конкретно сагледавање

демохришћанског развоја у чијој ће се међусобној сарадњи и првим контактима јавити заматак транснационализма хришћанске демократије.

Међу првим партијама које су настале као реакција на репресију либералног национализма била је *Партија центра (Zentrumspartei)* у Немачкој која се оштро супротстављала секуларизацији коју је кроз програм *Културне борбе (Kulturkampf)* спроводио канцелар Ото фон Бизмарк (*Otto von Bismarck*). Политички католицизам у Немачкој више је био потреба очувања права католичке мањине у протестантској Пруској, него ли очување права и утицаја Католичке цркве. Прва католичка политичка снага која се јавила 1858. године у пруском парламенту била је *Католичка фракција (Katholische Fraktion)*. Њено главно залагање било је очување католичког идентитета и борба против асимилације, с обзиром да је Пруска извршила анексију над претежно католичком облашћу Ринеланд.

Удружења католичких лаика постају све бројнија након пораза Аустрије у рату са Пруском. Оног тренутка када се отворила могућност уједињења Немачке под пруском влашћу, запретила је опасност католичким верницима да ће у тако уједињеној Немачкој постати мањина. Још пре уједињења у држави Баден основана је коалиција конзервативаца и католика *Католичка народна партија (Katholische Volkspartei)*, која је на изборима 1868. године освојила око 50% гласова. У Баварској, то је био случај са *Патриотском партијом (Patriotenpartei)* која је на изборима за Доњи парламент 1869. године освојила већину. Изборни успех католика све више је подстицао на политичко ангажовање бројна друга католичка удружења, истовремено негујући идеју о потреби оснивања једне свеобухватне немачке партије. С тим циљем је 1871. године основана *Партија центра* која је остварила значајан успех на изборима 1874. године, као резултат залагања за очување католичких права за време *Културне борбе* и њених секуларних реформи.

Следећа важна конфесионална партија *Федерација католичких кругова (Fédération des cercles catholiques)* основана је 1868. године у Белгији. Ова партија, као скуп регионалних католичких удружења, се јавља као реакција на прве антиклирикалне нападе у Белгији. Први јачи удари на Католичку цркву започињу 1850. године када је донет закон којим се ограничава католички утицај на образовање

у школама. Овакав тренд секуларизације настављен је и у периоду од 1879. до 1883. године када су донети још оштрији закони којима се основно образовање ставља под потпуну контролу државе. Одговор Католичке цркве је био врло радикалан. Црква је позвала наставнике на обуставу наставе, а родитеље да не шаљу децу у државне школе, уз претњу да ће сваког ко се оглуши о овај позив искључити из црквене заједнице. Упоредо, Католичка црква је одмах кренула у стварање своје мреже школа, чиме је направила невероватан успех, јер је успела да придобије већину школске деце. Убрзо *Федерација католичких кругова* је ушла у коалицију са козервативним партијама и на изборима 1884. године поразила либерале, баш на теми одбране религије и католичких вредности. *Федерацију* је касније наследила белгијска *Католичка партија*, која је десет година касније на изборима 1893. године освојила убедљива 104 посланичка места у парламенту, за разлику од либерала који су освојили само 14 посланичких мандата.

У Холандији политички католицизам је такође био покренут доношењем либералних закона о образовању 1857. године, као и касније, током седамдесетих година XIX века. Додатна отежавајућа околност била је и одлука холандске владе донета 1871. године о прекиду дипломатских односа са Ватиканом. Све је то узроковало оснивање католичких и калвинистичких политичких организација које су настојале да се супротставе мерама државног секуларизма. Тако је створено *Римокатоличко изборно удружење Северног Брабанта* 1870. године, са јасном политичком платформом. Пар деценија касније 1904. године основана је и *Генерална лига (General League)*, која ће након Првог светског рата бити трансформисана у *Римокатоличку државотворну партију (Roman-Catholic State Party)*. После 1945. године ова странка ће прерасти у *Католичку народну партију (Catholic People's Party)*. Што се протестантског активизма тиче, масовни калвинистички покрет основан је, такође, када и католички, 1870. године. Након осам година покрет ће постати политичка партија под називом *Антиреволуционарна партија (Anti-Revolutionary Party)*. Иако на различитим конфесионалним странама, зарад остварења заједничких политичких циљева основана је коалиција католика и калвиниста.

Након избора 1888. године, на којима је ова коалиција победила, нова холандска влада променила је антиклерикалне законе.

Напади на Католичку цркву у Аустрији кренули су након победе либерала на изборима 1867. године на којима су победили конзервативце, освојивши већину у аустријском парламенту. Њихов први задатак био је раскид конкордата који је Аустрија закључила са Ватиканом 1855. године. Као и у осталим европским секуларним државама, одмах је уследила промена закона о образовању који је школски систем изместио из руку католика и ставио под надзор државе. Антицрквени закони либерала које је подржао цар Франц Јозеф (*Franz Joseph*), натерали су цркву у Аустрији на прогресивније деловање које је резултирало рађањем народног политичког католицизма. У случају Аустрије, од самог почетка приметно је независније деловање католичких лаика у односу на Католичку цркву. Они су директним супротстављањем државним одлукама долазили у сукоб не само са либералима, већ и са Католичком црквом која је тактизирала у односу на цара Франца Јозефа. Бечки свештенци 1887. године формирали су *Хришћанско-социјални покрет (Christian Social Movement)* који је заговарао оснивање конфесионалних школа као основног предуслова социјалних реформи у Аустрији. Новоформирана католичко-конзервативна коалиција је постигла изненађујући успех на локалним изборима, посебно у граду Бечу, који представља значајну промену у гласачкој лојалности у једном великом европском граду пре Првог светског рата. Исте године, након изборног успеха католичких активиста и конзервативаца, приступило се формирању коалиције *Уједињени хришћани (United Christian)* која ће 1890. године прерасти у *Хришћанску социјалну партију*. На изборима 1902. године хришћански социјалисти су освојили две трећине, а 1908. године, скоро три четвртине места у аустријском парламенту.

Током револуционарне 1848. године, у Италији је донет закон којим је умањен утицај Католичке цркве на образовање, а само две године касније цркви је одузета јурисдикција црквених судова у грађанским и кривичним радњама. Временом је укинут велики број црквених организација и законом утврђено да сваки нови црквени ред или удружење може бити основано само уз сагласност државе.

Секуларизација државе, која је била присутна на сваком кораку, своју кулминацију је доживела укидањем папске државе 1870. године. Црква је била принуђена да реагује и да организационом стратегијом брани своја права. Након католичког конгреса у Венецији 1874. године, католички лаици су договорили основање удружења при свакој парохији са централном организацијом *Рад конгреса*.

Посебан импулс у настајању католичких удружења са јасном политичком активношћу дала је папска енциклика *О новим стварима (Rerum Novarum)*, која је објављена 1891. године. Овом енцикликом црква је показала интерес за социјална, економска, политичка и културолошка питања, тј. жељу за активним учешћем у политичком животу широм Европе. У том смислу, 1905. године објављена је још једна енциклика *Чврста решеност (Il fermo proposito)* у којој се отворено говори да католички верници треба да гласају само онда када њихови бискупи одлуче да је то неопходно. Овом енцикликом црква је званично позвала вернике да узму учешће у политичком животу. Те године основна је *Католичка акција (Catholic Action)* као кровна организација лаичких удружења.⁵⁹ За активности Католичке цркве у овом периоду се везује и контроверзни Ђентилонијев пакт (*Gentiloni pact*) који је 1913. године у име Ватикана, лидер Католичке акције Винћенцо Ђентилони (*Vincenzo Gentiloni*) тајно склопио са либералима. По овом договору црква је подржала кандидате конзервативне леве премијера Ђованија Ђолитија (*Giovanni Giolitti*), уз услов да се након њиховог уласка у власт успостави умерена процрквена политика која подразумева одустајање од антиклирикалних закона. Овај план је наишао на огромно незадовољство међу католичким лаицима који нису могли да прихвате да црква сарађује са својим идеолошким супарником.

Иако је сукоб либерала и цркве био најинтензивнији у Француској у којој је и покренут талас антиклирикализма широм Европе, масовни политички католицизам је у овој држави видно изостао. Постоје бројне теорије које настоје да објасне зашто конфесионалне партије нису настале у француској Трећој Републици. Лаички активизам остао је у оквирима затвореног католицизма, за разлику од примера

⁵⁹ Један од секретара Централног савета *Католичке акције* био је и Луиђи Стурцо, оснивач Италијанске народне партије.

других држава где се врло брзо претворио у јасан политички ангажман. Сатис Каливас као први аргумент у прилог објашњења наводи ефекат дезорганизације како монахристичког тако и републиканског режима у процесу формирања партија. Други аргумент који Каливас наводи је пад религиозности међу Французима, док трећи аргумент се односи на непостојање воље код главних политичких актера за формирање конфесионалних партија. С тим у вези је и непријатељски став Католичке цркве према политичким активностима католичких лаика. Црква у Француској је отворено била против хришћанско-демократских конгреса који су организовани током деведесетих година XIX века. Међу француским демохришћанским организацијама посебно се истицало удружење *Бразда (Le Sillon)*, чијих 25 хиљада чланова је додатно узнемиравало Католичку цркву. Лидер удружења Марк Сањије (*Marc Sangnier*) настојао је да радикално реформише идеју социјалног католицизма Алберта де Муна (*Albert de Mun*), говорећи да је друштвени развој једино могућ ако га покрене народ. За ово удружење, Роналд Ирвинг каже да је зачетник хришћанске демократије у Француској, које је пропало, као и многе друге иницијативе до 1910. године. Сањије је 1912. године, као природни наставак Бразде, основао *Лигу младе републике (Ligue de la jeune république)* која је, интернационално врло оријентисана, промовисала хришћански социјални покрет заснован на персонализму Емануела Мунијеа (*Emmanuel Mounier*). У свом програму Млада република је критиковала капиталистички систем Треће Републике који гуши демократију и ставља профит у први план. Сањије је сматрао да нови демократски програм подразумева помирење цркве и државе, хришћанске и француске демократије.⁶⁰ Притом, он додаје, да то помирење не значи да клирикализам треба да замени демократију, већ да је потребна обнова демократије обновом хришћанских вредности.

Иначе, антиклирикални напади од стране француских републиканаца пред крај XIX века ишли су у етапама, између 1879–1888 и 1899–1905, када је забрањен огроман број црквених редова, а црква потиснута из јавне сфере деловања. Врхунац обрачуна са црквом било је доношење закона 1905. године којим је црква у потпуности била одвојена од државе, свих њених институција и финансијске помоћи.

⁶⁰ Oscar L. Arnal, „Alternatives to the Third Republic Among Catholic Leftists in the 1930's“, op.cit., p. 181.

На јаке ударе либералних републиканаца, Католичка црква није одговорила креирањем масовних организација. Наиме, спорадичних иницијатива је било од стране лаичких организација, попут: *Универзума (Univers)*, *Јавног друштва за образовање и васпитање, Гласника Француске (La Gazette de France)* итд. Нешто дуже и са извесним успехом одржала се студентска организација *Католички савез француске омладине*, која је основана 1886. године, с тим што је тек пред почетак Првог светског рата постала бројнија.

Изостанак масовних католичких организација у Француској није једини фактор који је утицао на изостанак конфесионалних партија. Посебан феномен представљало је и гласачко опредељење католичких верника. Бројни су примери локалних изборних резултата који показују да активни католички верници углавном гласају за републиканце. Дакле, осим незаинтересованости Католичке цркве, незаинтересованост у борби против либерала је постојала и код самих верника.

Тек почетком XX века наилазимо на прве обресе конфесионалних партија у Француској. Након антицрквених закона 1902. године католички активисти су од неколико локалних организација основали регионалну католичку партију *Федерација републиканских демократа Финистре*, која ће постати база за касније формирање Демократске народне партије (*Parti democrate populaire – PDP*), која је настала 1924. године. У француском парламенту 1901. године издвојила се и мала група *Либерална акција (Action liberale)* која се противила антицрквеним законима. По први пут папа Лав XIII је позвао све католике у Француској да се уједине и стану иза ове партије. То је утицало да на изборима 1902. године *Либерална акција* повећа број својих представника у парламенту, а затим и прерасте у *Народну либералну акцију (People's Liberal Action)*, која је представљала француску верзију конфесионалне партије. Након 1905. и закона о одвајању цркве од државе, Народна либерална акција је настојала да искористи политички тренутак за своје што боље позиционирање. Међутим, на изборима 1906. године ова партија је лоше прошла, што ће трајно утицати на њену будућност, али и будућност политичког католицизма у Француској.

Деловање конфесионалних партија на националном нивоу у Немачкој, Белгији, Холандији, Аустрији, Италији и Француској је настављено и почетком XX

века. У том периоду долази до спорадичних, углавном неформалних контаката у оквиру демохришћанског покрета, нарочито услед све израженијег социјалног положаја индустријских радника, чији је проблем надилазио националне оквире европских држава. Управо, многи синдикати и уније католичких радника, као партнери конфесионалних партија, били су иницијатори првих транснационалних контаката у Европи све до избијања Великог рата.

1.2.2. Хришћанска демократија у међуратном периоду

Трагично искуство након Првог светског рата, корените промене у политичком систему и државном уређењу Аустрије, Немачке и Русије, као и победничка позиција савезничких снага, усмерили су Европу у правцу изградње новог друштвено-политичког поретка. Покретање транснационалне сарадње националних држава, политичких партија, удружења и појединаца једно је од важних обележја овог периода. *Лига народа (League of Nations)* која је основана после Париске мировне конференције 1919. године, била је најистакнутији пример институционалног међународног организовања.

У годинама до избијања Другог светског рата, измењено је и деловање конфесионалних политичких партија, као и многобројних хришћанских удружења која су, у једном ширем контексту, представљали хришћанско-демократски покрет у Европи. Културолошки рат који је вођен у XIX веку између Католичке цркве и представника либерализма, у XX веку стављен је у други план. Одбрану традиционалних институција, конфесионалне, а потом и демохришћанске партије и удружења, замениле су одбраном друштва од све израженијег надирања позитивистико-материјалистичких идеологија. У том деловању, демохришћанске партије су и себе изграђивале, дистанцирајући се од утицаја Католичке цркве. Сликвит показатељ је и чињеница да су политички лидери ове идеолошке оријентације за назив својих странака радије бирали одредницу „хришћански“, него „католички“.

Веза између демохришћанских партија и Католичке цркве углавном се сводила на католике – циљну гласачку групу којој су се демохришћани обраћали. Примера ради, Народна демократска партија (*Popular Democratic Party*) у Француској, како наглашава Волфрам Кајзер, „није била католичка партија, али је свакако била партија католика инспирисаних католичким социјалним учењем и посвећених идеалима хришћанске демократије“. Притом, треба нагласити да је Католичка црква и даље уживала пуно поверење међу већином католичких верника који, иако су подржавали демохришћанске странке, нису имали потребу за дистанцирањем од Ватикана.

Базирајући се на католичкој социјалној доктрини и идеји персонализма, али и наглашавајући своје народњачко усмерење, демохришћанске партије су се залагале за демократске промене и грађанска права, чиме су настојале да придобију гласаче различитих друштвених слојева. Следећући програмским циљевима из 1922. године, немачка Партија центра је себе окарактерисала као „хришћанску народну партију која је одређена да спроведе основне вредности хришћанства у влади и друштву, као и у економији и култури“. На тим темељима демохришћани су се залагали за јаку, али не и ауторитарну државу, која брине о појединцу и даје могућност укључивања њених грађана у сферу јавних државних послова и политике, посебно путем принципа супсидијарности.

Такође, друштвено-политичке прилике након Првог светског рата односиле су се и на схватање улоге националне државе и питање националног идентитета. У случају демохришћана, у чијим редовима се налазио читав идеолошки спектар од левице до деснице, преовлађивала је католичка идеја универзалности и културолошког идентитета. Оваква позиција усмеравала је хришћанско-демократску идеологију у правцу редефинисања традиционалног схватања националне државе. Држава која је више средство, него циљ по себи, јесте схватање које је демохришћанима омогућило искорак ка транснационалном удруживању и наднационалном институционалном деловању.

По завршетку Првог светског рата, отпор католичких црквених власти према модерној демократији, био је све слабији. Следећући новим околностима у Европи,

папа Бенедикт XV је дао подршку оснивању демохришћанске политичке партије у Италији. Папином одлуком, Луиђи Стурцо 1919. године основао је Италијанску народну партију (*Italian People's Party*). Овај моменат је историјски веома битан за демохришћане, јер је означио прекид претходног оклевања Католичке цркве да пружи подршку конфесионалним партијама. Овакав политички потез Католичке цркве, више није био изнуђен, будући да је постојање демохришћана, са или без подршке цркве, била реалност која се више није могла порећи. Након одлуке папе Бенедикта XV да подржи оснивање Италијанске народне партије, следећи важан моменат Католичке цркве у развоју хришћанске демократије у међуратном периоду био је објављивање енциклике *Quadragesimo Anno*, 15. маја 1931. године.

Подстакнут догађајима који су уследили након велике економске депресије, чији је почетак означио тешке дане на Вол стриту (*Wall Street*) 1929. године, папа Пије XI у години јубилеја енциклике *Rerum Novarum* (објављене пре 40 година), представио је нову енциклику *Quadragesimo Anno*. У овом документу папа се посебно заложио за избегавање централизма власти, како у економији, тако и у политици. Аутор је разрадио модел бескласног друштва у којем снажно брани приватно власништво, залажући се за одговорност власника капитала према социјалној правди.

Нови дух Католичке цркве, који је најављен у папским енцикликама, утицао је на формирање нових католичких партија у међуратном периоду на простору Западне Европе. Поред новоформираних, и старије католичке партије успешно су наставиле да окупљају велики број католика: *Хришћанска социјалистичка партија у Аустрији* (*Christian Social Party*) на изборима 1920. године освојила 41,8%; *Партија центра* у Немачкој (*Centre Party*), на изборима 1920. године освојила 13,6% и била незаобилазна политичка снага у свим владама Вајмарске Републике све до 1930. године; *Католичка партија* у Белгији (*Catholic Party*) је до 1918. године имала апсолутну власт, а на првим послератним изборима освојила 37% гласова, имајући доминантну улогу у влади; *Италијанска народна партија* (*Italian People's Party*) на националним изборима 1919. године, постала је друга по величини партија одмах иза социјалиста, освојивши 20% гласова; *Хришћанско-демократска народна партија Швајцарске* након избора 1919. године постала је владајућа странка; Холандска

католичка партија – *Генерална лига (General League)* на изборима 1918. је постала највећа партија, када је по први пут у политичкој историји Холандије католик Чарлс де Беренбрук (*Charles Ruijs de Beerenbrouck*) постао премијер.

Католици широм Европе били су жељни учешћа у политичком животу, не само кроз католичке партије, већ и кроз новоосноване омладинске организације, које су се често окупљале око уредништава политичких часописа као што су *Дух (Esprit)*, *Келнске народне новине (Kölnische Volkszeitung)*, *Мали демократа (Le Petit Democrate)*, *Слободна Белгија (La Libre Belgique)* итд. Ратни период, као и године економске депресије, знатно су утицали на идеолошко опредељење младих католика. Једна од најстаријих интернационалних омладинских организација био је *Међународни покрет католичких студената – Pax Romana (International Movement of Catholic Students – Pax Romana)* основан 1921. године, са циљем помирења и изградње поверења међу нацијама, нарочито након Првог светског рата.

Поред многобројних омладинских и интелектуалних католичких покрета, све значајнију и независнију улогу у политичком животу Европе задобијале су католичке радничке уније и синдикати. Озбиљно нарушен положај у међуратном периоду, посебно индустријских радника, скренуо је пажњу на њихове организационе активности и захтеве. Углавном формирајући се у оквиру конфесионалних партија, хришћанске радничке организације постајале су све популарније, окупљајући велики број чланова. Сарадња конфесионалних партија и хришћанских радничких удружења била је у обостраном интересу. Радничка удружења имала су за циљ да конфесионалним партијама обезбеде што већу подршку католика, док би конфесионалне партије, заузврат, инсистирале на што бољем законском положају радника.

У том преплитању политичких интереса, хришћански синдикати радника и друге организације имале су снажан утицај на развој католичких и уопште конфесионалних партија. Кес ван Керсберген у овој тврдњи је био још директнији

када је рекао да „без радничке класе, или можда прецизније формулисано, без суштинске подршке радничке класе, хришћанска демократија не би постојала“⁶¹.

Стављајући социјалне реформе и економски развој у први план, католичке партије идеолошки су се усмеравале у правцу партија центра и уравнотежених страначких програма. У трагању за што широм подршком различитих слојева друштва, секуларизација конфесионалних партија делом је и резултат сарадње са радничким удружењима. Тако на пример, значајну подршку социјалним реформама за које се залагала Италијанска народна партија дала је управо *Конфедерација италијанских радника (Confederazione Italiana Lavoratori)*. У Немачкој многобројне хришћанске радничке уније залагале су се за што чвршћу сарадњу са конфесионалним партијама, попут Партије центра. У Белгији, пак, *Национална лига хришћанских радника (National League of Christian Workers)* залагала се за сарадњу са белгијском Католичком партијом. „Уније и радничка удружења обезбедили су социјални и идеолошки мост како би ограничили социјалисте и либерале, спречавајући, с друге стране, могућу оријентацију католичких партија у правцу сарадње са конзервативним либералима, националистима, а касније и фашистима.“⁶²

Измењена слика Европе након Првог светског рата утицала је и на промену дотадашњег стратешког деловања Ватикана у остварењу њених универзалистичких циљева. Спремност Католичке цркве да подржи оснивање конфесионалних партија, додатно је умањила препреке за остварење прве значајније транснационалне сарадње хришћанских демократа током двадесетих година. Католичке партије које су обликовале своје политичке програме, стављајући у први план економско-социјална и безбедносна питања, дале су приоритет транснационалним политичким темама. У транснационалном удруживању посебно су предњачили левооријентисани представници политичког католицизма, који су транснационалну сарадњу лакше успостављали за разлику од конзервативних католичких политичара који су и даље наступали са позиција националних захтева. Национална отвореност демохришћана потиснула је питања културолошке борбе и националне политике у одбрани цркве и

⁶¹ Kees van Kersbergen, *Social Capitalism - A study of Christian democracy and welfare state*, Routledge, New York, 1995, p. 207.

⁶² Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European union*, op. cit., p. 48.

њених права од антиклирикалних напада. Такође, пустош коју је Велики рат оставио иза себе у Европи, нагонио је демохришћане да траже погодан институционални образац за постизање одрживог мира у оквиру међународног поретка. Подршка француско-немачком помирењу била је добра почетна основа у трагању за новим европским поретком.

Међуратне професионалне странке, на челу са Италијанском народном партијом, почеле су да у својим програмима посвећују пажњу *хришћанској идеји универзалности*, која се односила на жељу да међународни систем буде разоружан и регулисан законом и заједничким институцијама. Италијанска народна партија је имала програм који је по својој оријентацији био транснационалан. Услов институционалне транснационалне сарадње били су контакти појединаца, партија, удружења, који након рата више нису били ни спорадични, ни неформални. Руководећи се социјалном и политичком снагом демохришћанских партија, Луиђи Стурцо је сматрао да управо ове партије имају капацитет да обезбеде помирење међу зараћеним народима. Током двадесетих година, Стурцо је често путовао по Европи, посебно у Немачку и Француску, успостављајући контакте са политичким лидерима међу католичким светом. У тим контактима родила се његова идеја о оснивању европске организације демократских партија заснованих на хришћанским принципима. На трећем конгресу Италијанске народне партије у Венецији 1921. године основана је комисија за *Народни интернационални покрет (Popular International movement)* који је 1923. године окупио све европске партије које су делиле вредности хришћанског поретка међународних односа.

Успостављени контакти већ су изградили институционалну самосталност и видљиву наднационалну политичку акцију, посебно након постигнутог договора у Локарну 1925. године, у коме су лидери професионалних партија и удружења видели прилику за оснивање организације сличне Лиги народа. У том смислу, католичке партије су почеле да међусобно контактирају почетком двадесетих година када почињу да се успостављају оквири демохришћанске међународне организације. Међутим, основани форуми католичких политичара дужи низ година нису достигли

ниво координиране политичке активности, али су зато успоставили важне везе између будућих европских лидера који су делили заједничку католичку културу.

Током међуратног периода, у Француској је 1924. основана Народна демократска партија (*Popular Democratic Party*), значајна по томе што је политички католицизам настојала да саобрази републиканском државном поретку. Већ наредне 1925. године Секретаријат Народне демократске партије успео је да организује транснационалну сарадњу католичких партија, укључујући тада тако важне немачке партнере. Затим, у Паризу, 1925. године одржан је први међународни конгрес хришћанских (католичких) народних партија Европе, када је договорено оснивање *Међународног секретаријата партија хришћанско-демократске оријентације*. Већ 1932. године ови редовни састанци произвели су доношење неколико докумената у којима се позива на стварање Европске уније и заједничког тржишта.

Транснационална сарадња међу демохришћанима у овом периоду није се сводила само на партијску сарадњу, већ је подразумевала шири оквир друштвено-политичког организовања, попут *Паневропске уније (Pan-European Union)* коју је 1923. године основао аустријски католички гроф Куденов-Каљари (*Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergi*). Његова визија о принципима хришћанства и социјалној политици у уједињеној Европи, окупила је преко 2000 учесника и 24 нација на првом конгресу овог покрета 1926. године у Бечу. Затим, током двадесетих и тридесетих година католички политичар Марк Сањије организовао је серију међународних демократских мировних конгреса. Његова основна идеја социјалног католицизма била је посебно продуктивна у транснационалној сарадњи демохришћана са хришћанским синдикатима и католичким радничким удружењима.

Међутим, сарадња унутар хришћанских синдиката и католичких унија је била много успешнија од сарадње демохришћанских партија, будући да су синдикати имали успостављене институционализоване везе још од почетка XX века. Након рата, синдикати Западне Европе организовали су два засебна конгреса. У фебруару 1920. године, заједнички састанак који је одржан у Ротердаму довео је до оснивања *Интернационалне федерације хришћанских синдиката* са секретаријатом у Утрехту у Холандији. Ове транснационалне везе биле су институционализоване и у Келну 1928.

године, када је одржан оснивачки конгрес *Интернационалних католичких радника (Catholic Workers' International)*.

Многи католички политичари имали су важне улоге у процесу креирања транснационалних контаката, истовремено ангажујући се и у партијским, синдикалним или омладинским организацијама. Тако су чланови Међународног секретаријата партија хришћанско-демократске оријентације учествовали и у раду *Интернационалне парламентарне уније (Inter-Parliamentary Union)* која је основана још крајем XIX века, као транснационални међупартијски форум за парламентарце. Управо на конгресу Интернационалне парламентарне уније у Стокхолму 1921. године, Луиђи Струцо је покренуо идеју о формирању организације која би окупила европске народне и демохришћанске партије.

Замајац који се код демохришћана јавио током двадесетих година био је под утицајем нових околности које су кулминирале током тридесетих. Период економске депресије као и радикализација политичког живота у целој Европи суочио је демохришћанске партије са изазовом политичког опстанка. Комунизам на једној страни, а фашизам и националсоцијализам на другој страни, поколебао је многе католичке политичаре, који су лако одустајали од умерене позиције центра, која је по њима била ирелевантна за борбу која се из парламената убрзано селила на улице.

Они демохришћани који су остали верни идеји демократије, још више су инсистирали на хришћанској и демократској визији друштвено-политичког уређења. Одбрана демохришћанских вредности, за Луиђа Стурца, представљала је позив на одбрану пољуљане хришћанске цивилизације. Тај дух борбености, навео је Стурца да оживи заборављени Париски секретаријат на тај начин што је 1936. године кренуо у оснивање *Међународне хришћанско-демократске уније (International Christian Democratic union)*, која ће почети са радом у време рата 1940. године.

Представници демохришћанског покрета, који су углавном представљали конфесионалне партије конзервативне левнице, настојали су да се дистанцирају не само од Католичке цркве, већ и од радикалног конзервативизма који је био део затвореног политичког католицизма и његове национално-културолошке борбе XIX века. Демохришћани су, заправо, настојали да се дистанцирају од конзервативних

католичких снага које се нису јасно оградиле од националсоцијалистичке идеологије. „Парламентарни и хришћанско-демократски карактер политичког католицизма током двадесетих година, све више је почео да се суочава са милитантним и често антидемократским католичким покретима.“⁶³ Ватиканска подршка фашистичкој италијанској држави и њена толеранција према националсоцијализму, довела је у питање легитимитет католичких партија и угрозила њихову транснационалну партијску сарадњу. То потврђују и речи Роберта Папинија (*Roberto Papini*) да је Католичка црква отворено улазила у конкордате са фашистичким и нацистичким режимима.⁶⁴

Како би избегао опасност екстремног идеолошког курса који се ширио Италијом, Стурцо је у програму своје партије између осталог инсистирао на социјалним реформама и преношењу надлежности са високо централизоване државе на локалне органе власти, као супротност државном социјализму и екстремном национализму. Нажалост те реформе су биле кратког даха. Након похода 60.000 фашиста на Рим 1922. године и доласка Бенита Мусолонија (*Benito Mussolini*) на власт, демохришћанска Италијанска народна партија била је у крајње тешком положају све до 1926. године, када је укинута. Наиме, негативно расположење средње класе према демократском политичком систему које је настало услед економске депресије било је изговор за све израженије нападе екстремних идеолошких снага на демохришћанске партије.

Тешка судбина задесила је и немачку Партију центра која је убрзо по доласку на власт националсоцијалиста била распуштена, а њени чланови протерани и ухапшени. Многи демохришћански политичари, чланови Партије центра и хришћанских синдиката и удружења као опоненти нацистичком режиму, своју борбу су платили и животима.

Деловање демохришћана, упркос тешким историјским околностима, настављено је у отежаним условима и у периоду изгнанства које је обухватало време од половине двадесетих година и доласка Мусолинија на власт у Италији, преко

⁶³ Martin Conway, *Catholic Politics in Europe, 1918-1945*, Routledge, London, 1997, p. 5.

⁶⁴ Roberto Papini, *The Christian Democrat International*, Rowman & Littlefield, Lanham, 1997, p. 27.

Хитлеровог успона и немачке анексије Аустрије, па све до завршетка Другог светског рата. Демохришћанска идеологија не само да је била забрањена у државама тоталитарних режима, већ је обрачун власти са демохришћанима био суров. Конрад Аденауер је био прогоњен и два пута затваран, Луиђи Стурцо протеран, Алфиде Де Гаспери ухапшен, Јозеф Милер (*Josef Müller*), лидер *Хришћанске социјалне Уније* (*Christian Social Union*) из Баварске, интерниран у логор Дахау.

Многи представници демохришћанских партија били су приморани да свој политички рад наставе у изгнанству у својству политичких емиграната. Најчешће дестинације католичких политичара биле су Велика Британија, САД, као и Француска до њеног пада у руке нациста. У Паризу демохришћани су се окупљали око часописа Зора (*L'Aube*) чији је уредник био Жорж Бидо (*Georges Bidault*), који ће касније покренути контакте за послератну транснационалну сарадњу демохришћана. У Енглеској је, на иницијативу Стурца, формирана група за притисак *Британски комитет за грађански и религијски мир* који је позивао Шпанце на завршетак грађанског рата и прихватање демократије и републике, насупротив Ватикану који је подржавао Франциска Франка. Француски демохришћани су такође имали своје активности у Лондону где је једном месечно излазио часопис под називом *Одлучно за хришћански град*, који је уређивао Морис Шуман (*Maurice Schumann*), лидер послератне *Републиканске народне партије* (*Mouvement Républicain Populaire – MRP*).

Уточиште многи демохришћани, бежећи од пошаста тоталитарних режима, пронашли су и у Сједињеним Америчким Државама, где је након Лондона отишао и Стурцо, као и многи чланови *Удружења аустријских хришћанских социјалиста*. У САД је пребегао и Хајнрих Брининг (*Heinrich Brüning*), немачки канцелар и лидер *Партије центра*. Ради координације изгнаних демохришћана, оснивана су удружења под истим називом и у Великој Британији и у САД, попут *Француска заувек* (*France Forever*), *Група за народ и слободу* (*People and Freedom Group*), као и *Међународна демохришћанска унија* (*International Christian Democratic Union – ICDU*, 1941). Ова удружења су настала ради учвршћивања транснационалних контаката између изгнаних католичких политичара, али и ради борбе и отпора тоталитарним

идеологијама. „Три главне теме које су доминирале на предавањима и дебатама на састанцима Групе за народ и слободу и Међународне демохришћанске уније у публикацијама католичких политичара у егзилу у Великој Британији и Сједињеним Америчким Државама су: економске и социјалне реформе и однос између корпоративизма и либералне демократије; планови за светску организацију која ће наследити Лигу народа и повезано питање ближе европске сарадње; као и могуће солуције за немачко питање.“⁶⁵

Међутим, демохришћани у егзилу, по речима Волфрама Кајзера, не само да нису имали природног партнера у политичким партијама у Великој Британији и САД, него нису имали ни савезнике међу тамошњом католичком заједницом која је гледајући у правцу Ватикана углавном подржавала Франциска Франка и Бенита Мусолинија. Њих су католичке заједнице углавном доживљавале као чуваре конзервативних и католичких вредности, чија алтернатива је била једино антиклирикална левица. Ништа бољи полажај демохришћани нису имали ни унутар својих организација, које су биле слабо повезане, раштркане, без одрживог институционалног оквира. Транснационализам хришћанске демократије у изгнанству није успео да наследи SIPDIC, нити да утре пут каснијим транснационалним организацијама попут Женевског круга (*Geneva Circle*) или Нових међународних тимова (*Nouvelles Équipes Internationales – NEI*). Волфрам Кајзер у том смислу наводи да је „Стурцо чак дошао до депресивног закључка да његов политички активизам у егзилу од 1924. године није имао ниједан ефекат у смислу јачања вредности слободе против тоталитарне претње или у циљу промовисања новог међународног поретка заснованог на једнакости“.⁶⁶

Ипак, није без значаја сва активност демохришћана у периоду њиховог изгнанства, посебно ако се има у виду да је искуство, које је тада стечено и контакти који су успостављени, имало своје место у процесу транснационалног удруживања након Другог светског рата. Слаб учинак транснационалне сарадње у изгнанству резултат је и одсуства институционалне сарадње између демохришћанских партија.

⁶⁵ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and Origins of European Union*, op. cit., p. 148.

⁶⁶ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and Origins of European Union*, op. cit., p. 161.

Контакти демохришћана су углавном остваривани на нивоу појединаца, који су били и носиоци транснационалних политичких активности.

Боравак избеглих демохришћана у Великој Британији и САД није био без утицаја на њихов концепт транснационалне сарадње и европског јединства, који је све више почео да укључује и питање атланске сарадње, посебно по питању немачке интеграције након Другог светског рата. С друге стране, транснационализам послератних демохришћана био је континенталног карактера и имао је другачију перцепцију уједињења Европе, будући да се њихово деловање одвијало у потпуно другачијем окружењу од оног у егзилу у ком су деловали изгнани демохришћани.

1.2.3. Демохришћанске партије у Европи након Другог светског рата

Тоталитарне идеологије које су довеле до разарања Европе, како у материјалном, тако и у духовном смислу, уништиле су европски поредак и њен систем вредности. Узрок опште кризе која је довела до Другог светског рата, тражен је у лошој економској политици капиталистичког система. Опоравак који је предстојао Европи захтевао је такву идеолошку основу која ће сачувати европски идентитет и њену традицију, која ће обезбедити вредносни и политички оквир у коме се тоталитарни режими никада више не смеју појавити и која ће економским мерама створити услове за изградњу социјално одговорног и демократског друштва. Таква основа налазила се у демохришћанској идеологији као средњем путу између либерализма и социјализма. Демохришћанско опредељење уједно је представљало и друштвено-политичку снагу за изградњу уједињене Европе.

Врхунац идејног усмерење демохришћана остварен је у догађају стварања ЕУ, чија је континуирана политичка активност била од суштинске важности за доношење Мастихтског уговора. Снага и делотворност хришћанске демократије посебно се огледала у раду Европске народне партије, која је као транснационална демохришћанска коалација била у могућности да се избори за реализацију демохришћанских циљева, посебно у правцу стварања наднационалне политичке уније. Процес ратификације Јединственог европског акта (*Single European Act*) и

последњи круг преговора у Мاستрихту, омогућили су стварање такве политичке атмосфере у Европи, у којој су демохришћани релативно успешно реализовали своје приоритете.

Најзаслужнији политички чиниоци развоја хришћанске демократије и њеног транснационалног удруживања биле су политичке партије и њени лидери, посебно у другој половини XX века. Тај период представљао је и кулминацију политичког деловања хришћанске демократије, чија политичка снага је исказана одмах након рата. Многе послератне демохришћанске партије биле су посредни или непосредни наследници конфесионалних као и либерално-католичких партија из прве половине XX века. Језгро транснационализма европске хришћанске демократије чиниле су оне националне демохришћанске партије чији су лидери покренули процес европских интеграција, налазећи се на највишим политичким позицијама шест европских држава у Белгији, Холандији, Луксембургу, Француској, Немачкој и Италији. Тако, увид у развој најзначајнијих демохришћанских партија на националном нивоу, заузима важно место у разумевању битних етапа напредовања и промена хришћанске демократије на путу остварења њених транснационалних циљева.

Најзначајнија демохришћанска партија у послератној Белгији је *Хришћанска народна партија/Хришћанска социјална партија (Christelijke Volkspartij/Parti Social Chretien – CVP/PSC)* која је наследила конфесионалну *Католичку партију (Katholieke Partij)*. До поделе партије дошло је 1968. година, када је Хришћанска народна партија наставила да функционише као најутицајнија демохришћанска партија. Белгијска демохришћанска партија носила је заслуге за транснационални развој хришћанске демократије, посебно у настајању *Нових међународних тимова*, чији је први генерални секретар био Белгијанац Жил Сојер (*Jules Soyeur*), док је Лео Тиндеманс (*Leonard Leo Tindemans*) био први генерални секретар *Европске демохришћанске уније* и први председник *Европске народне партије*. Осим у периоду опозиционог деловања 1945–47 и 1954–58, белгијски демохришћани су били непрекидно у власти све до 1999. године, дајући из својих редова највећи број премијера.

Подела хришћана која је у Холандији вековима присутна, одразила се и на формирање трију демохришћанских партија које су настале из језгра католичких,

протестантских и калвинистичких организација. Како је религијска подела била јака, до формирања јединствене партије *Хришћанско-демократског позива* (*Christian Democratic Appeal*), дошло је тек 1980. године. До тада, калвинистичка *Антиреволуционарна партија* (*Anti-Revolutionaire Partij*), *Католичка народна партија* (*Catholic People's Party*) и протестанска *Хришћанска историјска унија* (*Christian Historical Union*) деловале су раздвојено, често међусобно завађене. Хришћанско-демократски позив је успео, поред унутрашњих подела, не само да сачува своје гласачко тело, већ и да га додатно увећа 1986. године. Успех страначког развоја приписује се и њеном лидеру, холандском премијеру Руду Луберсу (*Ruud Lubbers*), значајном учеснику процеса европског уједињења.

У Италији, након трагичног искуства фашизма и завршетка рата, 1943. године основана је партија *Хришћанска демократија* (*Democrazia Cristiana*), која је била наследница *Италијанске народне партије*. Послератни демохришћани имали су много ближи контакт са Католичком црквом, него што је то икада имао Луиђи Стурцо, оснивач италијанске хришћанске демократије. Један од разлога приближавања демохришћана Ватикану и њеној организацији *Католичка акција*, лежао је у католичкој организационој структури без које би демохришћани тешко могли да изграде своју партијску структуру. *Хришћанска демократија* је успела да постигне велики успех, будући да је од оснивања била доминатно присутна у власти наредних пет деценија. Посебан значај италијанским демохришћанима се приписује и због њене антикомунистичке политике. Многи су сматрали да је нестанком комунизма након пада Берлинског зида, завршена и историјска улога демохришћана. Због тога су демохришћани настојали да своје порекло вежу за Италијанску народну партију, показујући да њихова политичка активност сеже у прошлост много раније од надирања комунизма на простор Италије.

Историја Европске уније је незамислива без учешћа италијанских демохришћана, посебно њеног лидера Алђида Де Гасперија. Премијер Де Гаспери је хришћанску демократију у Италији дефинисао као партију центра која гледа у правцу левице. Таква идеолошка оријентација довела је касније до коалиционе сарадње демохришћана и социјалиста, прво на локалном новоу, попут учешћа у власти града

Милана, а потом и на републичком нивоу. Оваква коалиција наишла је на оштру критику из редова *Католичке акције* која је истицала да су демохришћани заборавили на своје корене, морал и религију. Без обзира на отужбе да су издали западну цивилизацију, демохришћани су наставили сарадњу са социјалистима. Међутим, почетком деведесетих година криза партијског система није заобишла ни *Хришћанску демократију*, када је њена дугогодишња популарност опала за више од 20%. Крах и партијско раслојавање, италијански демохришћани доживели су 1994. године, услед оптужби и покренутих истрага о системској политичкој корупцији.

Хришћанска демократија у Немачкој оличена је у традиционалној коалицији *Хришћанско-демократске уније (Christlich-Demokratische Union)* и *Хришћанско-социјалне уније (Christlich-Soziale Union)*. Обе партије настале су након рата настављајући политичко дело конфесионалне *Партије центра (Zentrumspartei)* и *Баварске народне партије (Bayerische Volkspartei)* које су настале крајем XIX века. Ова коалиција представља доминатну политичку снагу, која је дала снажан допринос европским интеграцијама и транснационалној сарадњи демохришћана у Европи. Подршка у народу која је ишла и преко 50% освојених гласова, праћена је економским реформама и напретком државе. Снажну подршку хришћанској демократији у Немачкој, посебно након рата дао је католички парохијски клир, али и представници протестантске цркве према којој је Хришћанско-демократска унија постала све више отворена. Иако је према овој сарадњи показан отпор из одређених католичких бискупских кругова, претња комунизма представљала је толику опасност да су у оквиру немачке хришћанске демократије католици и протестанти били принуђени на заједничку сарадњу. Темелје хришћанске демократије у Немачкој након рата поставио је демохришћански лидер Конрад Аденауер први немачки канцелар и један од оснивача Европске заједнице за угаљ и челик. Под влашћу демохришћана дошло је до пада Берлинског зида и савезног уједињења Немачке.

Хришћанска демократија у Француској била је оличена у Републиканском народном покрету (*Mouvement Républicain Populaire*) који је 1944. године настао из *Хришћанског покрета отпора*. На изборима 1945. године Републикански народни покрет је био други по снази са освојених 23.9% гласова, снажно се залажући за

процес европских интеграција. Републикански народни покрет је био не само иза настајања Европске заједнице за угаљ и челик, већ је стајао и иза предлога за формирање Европске одбрамбене заједнице (*European Defence Community*). Своју европску опредељеност Републикански народни покрет је исказао и подршком оснивању европског заједничког тржишта, као и Европске заједнице за атомску енергију – Евроатом (*European Atomic Energy Community – Euratom*). На националном плану, француски демохришћани имали су видну улогу у политичком животу Француске, дајући у више наврата и место премијера. Након формирања Пете Републике и периода *деголизма*, француски демохришћани су били примирани да формирају шири политички покрет не би ли опстали на политичкој сцени Француске. Резултат тог ширег окупљања била је новооснована партија *Демократски центар* (*Democratic Centre*) у којој је услед нових изборних пораза дошло до подела и формирања нове партије *Центар, демократија и напредак* (*Centre, Democracy and Progress*). Након додатних трансформација, створен је политички савез између радикала и демохришћана, који је под називом *Покрет за реформе* успео да 1974. године уђе у владу, консолидује своју позицију и уједини подељене партије. Од тада хришћанска демократија у Француској наступа под називом *Демократски и социјални центар* (*Democratic and Social Centre*), који је услед недовољно јасног идентитета, имао доста потешкоћа у свом идеолошком профилисању. Међутим, без обзира не све промене, питање које је важило и пре рата, зашто није могућ самосталан и успешан развој хришћанске демократије у Француској, остаје актуелно и данас.

У Аустрији, демохришћанска партија која је настала 1945. године, била је *Аустријска народна партија* (*Österreichische Volkspartei*). Она је била идеолошки следбеник хришћанских социјалиста, који су били јака политичка снага у међуратном периоду. Од свог оснивања, Аустријска народна партија била је током двадесет година најјача владајућа партија. Такав успех прекинут је изборима 1990. године, када је освојила најмање гласова од свог првог изласка на изборе и тиме место најјаче политичке партије уступила *Социјалдемократској партији Аустрије* (*Sozialdemokratische Partei Österreichs*).

У Швајцарској, хришћанска демократија била је представљена у *Хришћанско-демократској народној партији Швајцарске*, која је наследила католичку партију насталу с краја XIX века. Током дугог периода, партија је у више наврата мењала свој назив. Тако је од 1912. до 1957. године носила назив *Католичко-конзервативна партија Швајцарске (Katholisch-Konservative Partei der Schweiz)*, а од 1957. до 1970. године *Конзервативно хришћанско-социјална народна партија (Konservativ-Christlichsoziale Volkspartei)*. Статут из 1957. године говори да је странка постала отворена за све конфесије које подржавају хришћанску, демократску, социјалну и федералну Швајцарску. Као неутрална држава током европских ратова, Швајцарска је била погодан терен за сусрете демохришћанских лидера у изградњи транснационалних контаката. С друге стране, традиција швајцарске неутралности била је разлог слабе заинтересованости швајцарског народа за процес европских интеграција. Због оваквог расположења јавности, подршка *Хришћанско-демократској народној партији* додатно је ослабила 1998. године када су швајцарски демохришћани покренули дискусију о потреби уласка Швајцарске у ЕУ. Демохришћанска позиција центра, у специфичним условима швајцарског неутралног статуса, постала је готово невидљива у политичкој арени левице и деснице, у којој се питање европских интеграција доживљава као ризикантна политичка тема.

Поред наведених држава у којима је хришћанска демократија била пресудна за развој транснационализма демохришћана у Европи и у другим државама су настајале партије демохришћанске оријентације након Другог светског рата. Њихов политички програм је углавном био у оквирима националне политике, посвећен одбрани одређених хришћанских вредности. Такав су пример и скандинавске државе које су због религијске хомогености и протестантског погледа на свет, биле природно окренуте националним питањима, мање заинтересоване за европске интеграције и транснационалну сарадњу. Протестантска лутерантска црква је традиционално била добро повезана са влашћу у Скандинавији. То је такође био један од разлога зашто је хришћанска демократија изостала са ових простора. Политички католицизам из ког је настала хришћанска демократија резултат је сукоба цркве и државе, који није постојао у овом делу Европе. Иако у Скандинавији дође до критичких тонова које

упути црква, углавном је реч о моралним питањима. Како каже Лаури Карвонен (*Lauri Karvonen*) црква и религија поседују мали политички потенцијал који би могао да буде искоришћен од стране партија у Скандинавији, јер хришћанским партијама недостају природни, историјски и структурни предуслови на основу којих је хришћанска демократија доживела процват јужно од скандинавских држава.⁶⁷ Најснажнија демохришћанска странка у Скандинавији је норвешка *Хришћанска народна партија (Christian People's Party)* која на изборима од оснивања 1933. године има подршку од око 10%. Остале демохришћанске странке у Финској, Шведској и Данској имају просечну подршку која се креће око 3%.

Плодно подручје за хришћанску демократију није представљала ни англиканска Британија у којој католички покрети и организације нису израсли у политичке партије. Уместо политичког католицизма, ове организације, попут *Покрета католичких радника (Catholic Worker movement)*, су остварење својих интереса више виделе у подршци лабуристима, или касније либералима. Средња класа католичких верника у Великој Британији није била политички мотивисана у потреби остварења католичких интереса. Како каже Џон Кетинг (*Joan Keating*) „они су били одушевљени демократијом, заснивајући умногоме своје разумевање односа према хришћанству на основу рада Жака Маритена. Они су подржавали хумане идеје попут Повеље о људским правима УН много више него одређену политичку идеју.“⁶⁸

Када је реч о државама у осталом делу Европе, посебно у посткомунистичким државама, развој хришћанске демократије био је условљен бројним ограничењима са којима се западноевропске државе нису суочавале. У посткомунистичким државама демохришћанске партије су настале као потпуно нове партије или оне које су обновиле своје постојање. Због објективних околности, тек у последњој деценији ХХ века, демохришћанске партије постају део вишепартијског система у Чешкој, Словачкој, Пољској, Мађарској, Литванији. То је време када демохришћани Западне Европе увелико приводе крају процес уједињења Европе и стварања ЕУ. Иако су у

⁶⁷ Lauri Karvonen, “Christian Parties in Scandinavia: Vistory over the Windmills?”, у: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, , London and New York, 1994, p. 138.

⁶⁸ Joan Keating, “The British Experience: Christian Democrats without a Party”, David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, op. cit., 179.

питању државе чије је већинско становништво католичке вероисповести, услед вишедеценијске репресије атеистичких режима, хришћанска демократија није доживела шири развој у тим државама. Како наводи Ан Гжимала-Бусе (*Ann Grzymala-Busse*) контекст у коме су демохришћанске партије формиране у посткомунистичким државама био је другачији од онога на Западу: демохришћанске партије у посткомунистичким државама су настале „преко ноћи“, док су се на Западу развијале деценијама; демохришћанске партије у посткомунистичким државама развијале су се у времену нових технологија и медијских кампања; у посткомунистичким државама демохришћани нису имали експлицитну и материјалну подршку Католичке цркве; време настанка демохришћанских партија у посткомунистичким државама је последња деценија двадесетог века, када се са озбиљном политичком кризом суочавају и демохришћани на западу Европе.⁶⁹

Једна од најрелигиознијих посткомунистичких држава била је Пољска у којој хришћанска демократија, такође, није наишла на плодно тло, иако је реч о држави где је готово читава популација католичке вероисповести. Огроман број католичких верника није препознао постојање конкретне партије која би заступала хришћанске вредности, будући да су све, више или мање, биле оријентисане према хришћанству и њеној социјалној политици. У таквој ситуацији Католичка црква у Пољској није желела да фаворизује ниједну странку посебно. Ту чињеницу није имала у виду водећа демохришћанска странка *Хришћанска национална унија (Narodowo-Chrześcijańskie Zjednoczenie)* која ни са наглашеном католичком идеологијом није успела да задобије знатно поверење Пољака. *Хришћанска национална унија* је као део парламентарне групације *Солідарност (Solidarnosc)*, почетком деведесетих година отворено заступала католички став о потреби доношења закона о абортусу, браку и образовању. Како инсистирање на овим питањима није привукло очекивану пажњу међу Пољацима, изборни резултат демохришћана је са 9% из 1991. године, опао на 6,4% током избора 1993. године. Да би опстала на политичкој сцени *Хришћанска национална унија* је ушла у један шири коалициони фронт десничарских партија под

⁶⁹ Ann Grzymala-Busse, „Why there is (almost) no Christian Democracy in post-communist Europe“, *Party Politics*, No. 19, 2013, pp. 320.

називом *Изборна акција солидарности (Akcja Wyborcza Solidarnosc)*. Улазак у коалицију омогућио је овој демохришћанској партији да 1997. године поново постане парламентарна странка, али без значајног политичког утицаја и препознатљивог идеолошког правца. Како *Хришћанска национална унија* није имала богато историјско порекло и традицију, ни њена политичка будућност није била извесна, будући да хришћанска демократија има успех само у оним „посткомунистичким демократијама у којима је постојало позитивно историјско наслеђе“.⁷⁰

У посткомунистичке државе са позитивним историјским наслеђем и предратном традицијом хришћанске демократије убраја се некадашња Чехословачка Република. У међуратном периоду постојала је *Чехословачка народна партија (Czechoslovak People's Party)*, која је као демохришћанска, углавном католичка странка дала огроман допринос првој Чехословачкој Републици учествујући у власти од 1921. до 1938. године. У оквиру тада једне државе, створена је и демохришћанска *Словачка народна партија (Slovak People's Party)*. Ова партија, оснажена резултатом из 1925. године од 34% гласова и под руководством католичког свештеника Андреја Хлинке (*Andrej Hlinka*), почела је да инсистира на словачкој аутономији. Након комунистичког периода у Чешкој и Словачкој долази до обнове хришћанске демократије. У Чешкој 1992. године дошло је до склапања коалиције између *Хришћанско-демократске уније* и *Чехословачке народне партије (KDU-CSL: Christian Democratic Union – Czechoslovak People's Party)* која ће демохришћанима омогућити бољу изборну позицију и учешће у власти од 1997. године. Настављач демохришћанске словачке традиције, након пада комунизма, био је *Хришћанско-демократски покрет (Kresťanskodemokratické hnutie)* основан 1990. године. Ослањајући се на политичко наслеђе Андреја Хлинке, *Хришћанско-демократски покрет* је на изборима 1990. године, на којима је први пут учествовао, освојио 19% гласова. Овај покрет посебно је инсистирао на хришћанским вредностима, што потврђују и речи њиховог лидера да је „хришћанство извор наше унутрашње

⁷⁰ Ann Grzymala-Busse, „Why there is (almost) no Christian Democracy in post-communist Europe“, op. cit., p. 336.

стабилности, инспирација за наше одлуке и извор за оне који нас подржавају“.⁷¹ Словачки демохришћани су 1997. године ушли у *Словачку демократску коалицију (Slovak Democratic Coalition)*, након чије изборне победе долази до неслагања и поделе *Хришћанско-демократског покрета*. Да би опстала као препознатљива политичка странка, *Хришћанско-демокарски покрет* био је приморан да стане још ближе уз Католичку цркву не би ли сачувао своје конзервативно гласачко тело.

Традицију хришћанске демократије имала је и Мађарска у којој су католичка лаичка удружења почела да се формирају још током тридесетих година XX века. Након Другог светског рата 1944. године основана је *Демократска народна партија (Democratic People's Party)*, коју је наредне године комунистички режим забранио, а њеног лидера Иштвана Баранковича (*István Barankovics*) изгнао. Лидер ове партије уточиште је нашао у Њујорку одакле је наставио да води партију. „То је било време када је тамо 1950. године основана Демохришћанска унија централне Европе, сабирајући представнике демохришћанских партија који су напустили совјетску сферу утицаја. Демократска народна партија постала је члан организације Уније, а 1958. године Иштван Баранкович је изабран за председника Уније“⁷² Након пада комунистичког режима и успостављања вишестраначког система 1989. године, на страни демохришћана десног центра формиране су три партије од којих је једино *Хришћанско-демократска народна партија (Christian Democratic People's Party)* задржала чврсте везе са Католичком црквом, сматрајући себе наследником *Демократске народне партије* и чуваром хришћанских вредности. На изборима 1990. године мађарски демохришћани освојили су 6,5% гласова и 22 места у парламенту. Изборни резултат капитализовали су уласком у власт у којој су остали све до 1994. године, када су на одржаним изборима освојили 7% гласова. Након тог периода долази до политичке кризе у редовима *Хришћанске демократске народне странке* што је довело до подела на умереније чланове који су се касније прикључили Фидесу

⁷¹ Ann Grzymala-Busse, „Why there is (almost) no Christian Democracy in post-communist Europe“, op.cit., p. 331.

⁷² Jenő Gergely, „Towards the One-party State: Nascent Christian Democracy in Hungary“, у: Michael Gehler, Wolfram Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe Since 1945*, op. cit., p. 166.

(*Fidesz*) и на конзервативније и радикалније чланове који ће на изборима 1998. године освојити 2,3%.

Историјско порекло хришћанска демократија имала је и у Литванији и Румунији. *Литвански демохришћани* (*Lietuvos krikščionys demokratai*) основани су 1905. године као претежно католичка партија која је била синоним за националну, посебно, антипољску политику. Међутим, оног тренутка када је Ватикан признао Вилно као пољски град, литванским демохришћанима сарадња са црквом донела је више штете него користи. То су потврдили и литвански бирачи ускраћујући демохришћанима поверење на изборима 1925. године. Након пада комунизма, странка је била довољно оснажена да је чак у периоду од 1996. до 1999. године учествовала у власти.

Румунска демохришћанска странка (*Partidul National Taranesc Crestin Democrat*) обновљена је 1990. године и након шест година ушла је у власт као део *Румунске демократске конвенције* (*Romanian Democratic Convention*). Румунски демохришћани су наследници *Националне сељачке странке* (*National Peasants Party*) која је у периоду између 1928. и 1937. године на изборима освајала огроман број гласова у распону од 78% до 20%.

Поред комунистичких власти, режим дикатуре обележио је историју и појединих западних држава Европе. Такав случај је Шпанија у којој, тек након смрти Франциска Франка, долази до демократских промена. Тридесет година након Другог светског рата хришћанска демократија у Шпанији јавља се у лицу партије *Народна алијанса* (*People's Alliance*), која се отворено залагала за очување католичких вредности. Како је ова партија баштинила део Франковог наслеђа, тек након експлицитног дистанцирања од његове политике, почела је да напредује, освојивши на изборима 1982. године 26% гласова. Узлазна путања партије водила је и ка њеној програмској промени коју је пратила и промена назива у *Народна партија* (*People's Party*) 1989. године. На изборима за Европски парламент 1994. године, странка је освојила убедљивих 40% гласова.

Још један пад диктаторског режима током *Каранфилске револуције* у Португалу 1974. године довео је до оснивања демохришћанске странке *Демократски*

и социјални центар – Народна партија (Centro Democrático e Social – Partido Popular). Ова демохришћанска странка се залагала за строги социјални и религијски конзервативизам. Након десничарских тенденција, почетком деведесетих година странка се окреће позицији демохришћанског центра. Своја политичка уверења португалски демохришћани деле са аутономном организацијом *Радничка федерација хришћанских демократа (Workers Federation of Christian Democrats)*.

Демохришћанске партије у некадашњим тоталитарним режимима у Европи, попут посткомунистичких држава, драстично се разликују у односу на демохришћанске партије у Западној Европи. Другачије историјске и политичке околности утицале су и на другачији развој демохришћана Источне Европе. Иако је политичка хетерогеност карактеристична за хришћанску демократију, демохришћани у посткомунистичким државама су свој политички програм градили на другачијим основама. Главна преокупација са којом су се суочавале посткомунистичке државе у последњој деценији XX века углавном се тичала процеса демократизације државе, либерализације државне економије, као и процеса приступања Европској унији. Оваква транзициона политика унапред је одредила приоритете демохришћанским партијама у посткомунистичким државама, који се превише нису ослањали на начела изворне демохришћанске идеологије.

Док су бивше комунистичке државе тек успостављале вишепартијски систем и градиле демократске институције, западноевропске државе довршавале су вишедеценијски пројекат европског уједињења. Транснационално удруживање демохришћана на западу Европе дало је кључан допринос политичком и институционалом уједињењу Европе које ће обухватити и државе Источне и Централне Европе. То уједињење одвијало се и на нивоу транснационалних европских партија. Европска народна партија је настојала да у своју транснационалну демохришћанску породицу укључи и демохришћанске и конзервативне партије из држава посткомунистичког простора. Та интеграција имала је за циљ јачање идеје европског духа и заједништва као основне вредности у отпочињању процеса европских интеграција за државе Источне и Централне Европе.

1.3. ИДЕОЛОШКА АУТЕНТИЧНОСТ ХРИШЋАНСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ

Оспоравање идентитета хришћанске демократије један је од разлога због чега је академска јавност тек средином деведесетих година почела да обраћа пажњу на овај идеолошки правац. Иако је хришћанска демократија у другој половини XX века представљала најјачу политичку снагу у Западној Европи, теоријско сагледавање хришћанске демократије видно је изостало. Како каже Дејвид Хенли, „с обзиром на тежину овог покрета у политици садашње Европе, невероватно је колико је мало академске пажње уствари привукао“.⁷³ Изговор за такву незаинтересованост лежи и у одговору да идеологија хришћанске демократије измиче уобичајеној подели партија на левицу и десницу. Сматрало се да је демохришћанску идеологију тешко одредити посебно у поређењу са другим партијама „које могу бити означене и лоциране много лакше употребом скале левнице и деснице.“⁷⁴ У односу на свог политичког опонента социјалдемократију, хришћанска демократија је у много мањој мери била заступљена у научној литератури. Кес ван Керсберген каже да „у поређењу са бројним студијама о социјалдемократији, или о комунистичким партијама у Западној Европи, хришћанска демократија је привукла изненађујуће мало научне пажње“.⁷⁵ Индиферентност према хришћанској демократији резултат је и критичког расположења академске јавности према демохришћанском прагматизму, који се тумачи прибегавањем неолибералној оријентацији као неопходног услова опстанака на власти.

Потреба поседовања што ширег коалиционог капацитета, као и остварење што бољег изборног резултата водила је хришћанску демократију у правцу њене идеолошке еманципације. Та еманципација прво је почела дистанцирањем од Католичке цркве и конфесионалних партија чија су се начела обликовала, по речима

⁷³ David Hanley, „Introduction: Christian Democracy as a Political Phenomenon“, у: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, op. cit., p. 2.

⁷⁴ David Broughton, „The CDU-CSU in Germany: Is There any Alternative“, у: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, op. cit., p. 101.

⁷⁵ Kees van Kersbergen, *Social Capitalism— A study of Christian democracy and the welfare state*, op.cit., p. 27.

Мартина Конвеја, више према околностима него намерама.⁷⁶ Иако је филозоф Жак Маритен у теорији социјалног персонализма истицао да је антикапитализам основни предуслов развоја хришћанске демократије, током времена и овај приступ је умногоме био ублажен.

Док су првобитне демохришћанске партије углавном биле традиционалне и религијске, њихови послератни наследници промовисали су демократски и секуларни карактер својих партија. Идеолошки заокрет хришћанске демократије за Габријела Алмонда (*Gabriel Almond*) има узрок у промени елите која је након Другог светског рата желела да направи дистанцу у односу на елиту политичког католицизма која је била дискредитована „колаборационистичким и ауторитарним елементима у политичком католицизму“, као и променом позиције Католичке цркве која је одлучила да да подршку демохришћанским лидерима.⁷⁷

Та врста обрта модерне хришћанске демократије се објашњава и недостатком аутентичне идеологије. Трасирање трећег пута који укључује и либерализам и социјализам, за критичаре је био довољан разлог да хришћанску демократију прогласе безидејном. На констатацију да је хришћанска демократија плагијат социјализма, либерализма, али и конзервативизма, Керсберген поставља питање колико друге идеологије у себи поседују сличности идеолошких ривала. То што хришћанска демократија има склоности ка либерализму по Керсбергену не треба да се схвата као њена трајна карактеристика, већ као исход историјских и друштвених околности.⁷⁸

Прилагођавање је у самој сржи хришћанске демократије јер је као широк покрет различитих интересних група, непрестано имала потребу да превазилази конфликте и тражи решења супротстављених интереса. Способност прилагођавања, хришћанска демократија је градила још док је била у крилу цркве, која је, такође, постала врло прилагодљива. Ако се посматра понашање Католичке цркве на простору где је већински заступљен протестантизам, увиђа се њен толератнији однос

⁷⁶ Stathis Kalyvas and Kees van Kersbergen, „Christian Democracy“, op. cit., p. 191.

⁷⁷ Gabriel Almond, „The Christian Parties of Western Europe“, *World Politics*, Vol. 1, No. 1 (1948), p. 34.

⁷⁸ Kees van Kersbergen, „The Distinctiveness of Christian Democracy“, у: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, op. cit., p. 37.

према либерализму, посебно када је реч о неприкосновеном праву прватне имовине и духовне слободе. С друге стране, у државама где је Католичка црква била јака, попут Шпаније и Италије, црква је задржала средњовековно ауторитарно понашање. Међутим, и након дистанцирања од цркве, хришћанска демократија је наставила процес прилагођавања и помирења различитих друштвених слојева, градећи сопствену идеолошку специфичност плуралистичког модела политичког понашања.

Један од најпозванијих теоретичара хришћанске демократије који је био утемељивач хришћанске демократије у Италији и зачетник транснационализма европске хришћанске демократије, Луиђи Стурцо посебно је говорио о аутентичности демохришћанске идеологије. Овај католички свештеник и политичар добро је познавао начин деловања унутар Католичке цркве и хришћанске демократије, на чијој раздвојености је инсистирао. Стурцо је говорио да је хришћанска демократија јединствен и независни политички покрет који је почео да се развија у постнаполеоновском периоду и који стреми изградњи „уставног система заснованог на политичкој слободи“ и социјалној правди „моралне економске и политичке рехабилитације радничке класе“.⁷⁹ Из Стурцове временске перспективе хришћанска демократија је „историјски експеримент започет пре скоро сто година који се, у разним фазама и кризама развоја, појавио из рата. Она (хришћанска демократија – примедба П. П.) мора бити базирана на сопственој специфичној теорији, или тачније речено, на специфичној филозофији“.⁸⁰ Не само да је различита од Католичке цркве, хришћанска демократија се разликује и од свих других политичких покрета и идеологија савременог доба. Та посебност се огледа у специфичном хришћанском елементу који овај покрет издваја од осталих форми савремених демократија.

Базирајући своју идеологију на демократији која је *хришћанска*, демохришћани су, управо, ову вредност истицали као засебну и специфичну. Францис Марфи (*Francis Murphy*) специфичност хришћанске демократије види у грађанима хришћанима, чија је свест формирана у складу са учењем цркве, а који

⁷⁹ Luigi Sturzo, „The Philosophic Background of Christian Democracy“, op. cit., p. 3.

⁸⁰ Ibid.

постају проводници кроз које се хришћанске моралне вредности и социјална доктрина трансформишу у политичку реалност.⁸¹ Без хришћанске основе, како каже Стурцо, „истинска форма хришћанске демократије не би могла да се развије, посебно зато што је модерна демократија плод хришћанске цивилизације и има мало заједничког са претхришћанским класично-медитеранским формама демократије“.⁸² Нагласак да је демохришћанска демократија „хришћанска“, значи да се она не задржава на нивоу теорија, већ да је врло конкретна и да подразумева конкретне личности различитих природних и друштвених заједница.

Конкретизација хришћанске демократије није могућа без идеје персонализма, плурализма и институционализма у којима Стурцо види специфичност хришћанске демократије. Реч је о доктринама конзервативне католичке мисли, које у демохришћанској идеологији задобијају нови смисао у духу социјалног либерализма. Ова промена односи се пре свега на политичке вредности које су захтевале идеолошку интервенцију демохришћана. Тако на пример, за персонализам Стурцо каже да захтева садржај који не подразумева ни апсолутизам ранијих режима, као ни потпуни либерализам који у инсистирању на индивидуалности, обесмишљава друштво као заједницу. Персонализам подразумева међузависност као начин остварења права људске личности у заједници са другим личностима. Оквир за развој људске личности, обезбеђује доктрина плурализма коју Стурцо види као специфични елемент хришћанске демократије. У демохришћанској терминологији, персонализам означава слободну иницијативу личности, која своју јединственост гради у мноштву различитости. Дакле, то није ни плурализам који се у либералном смислу односи на индивидуална права, а ни плурализам у католичкој традицији који више означава плуралност социјалног нивоа организовања. Стурцо наглашава да и теорија институционализма, такође, захтева ревизију да би у потпуности била у складу са плурализмом и персонализмом. Институционализам мора да служи друштву и личности, тако што ће се спречавати свака врста поистовећења личности и институција, а захтевати институционализација различитих социјалних група.

⁸¹ Francis Murphy, „Don Sturzo and the Triumph of Christian Democracy“, *Italian Americana*, Vol. 7, No. 1, 1981, p. 94.

⁸² Luigi Sturzo, „The Philosophic Background of Christian Democracy“, *op. cit.*, p. 6.

Аутентичност хришћанске демократије у својим студијама наглашавају и научни истаживачи попут Ирвинга, Керсбегена, Каливаса, Хенлија. Сви они тврде да је религија један од основних елемената политичког идентитета хришћанске демократије. Религија је била оквир уједињења различитих социјалних група, што је омогућило широку заступљеност хришћанске демократије. И сама идеја државе друштвеног старања као модела друштвеног уређења је била „имплицитна хришћанска форма друштвене инклузије“.⁸³ Дејвид Хенли каже да су демохришћани „свесни свог религијског порекла прво и пре свега; они су у политици да би изразили хришћанску визију човечанства и његове судбине. Ова визија има импликације и на доктринарном и на нивоу понашања.“⁸⁴

Партије демохришћанске оријентације су наследнице конфесионалних партија с краја XIX и прве половине XX века и као такве већ имају посебан пут настајања. Статис Каливас тврди да природа хришћанске демократије не може бити схваћена на прави начин без разумевања њеног начина конфесионалног формирања. Конфесионални елемент у хришћанској демократији је важан чинилац у изградњи њеног специфичног идентитета.

Хришћанска демократија је градила своју аутентичност и када је устајала у одбрану Католичке цркве и католичке религије, али када се дистанцирала од Ватикана и улазила у процес редефинисања религијских и католичких вредности. Врло брзо дистанцирајући се од црквене хијерархије и католичког утицаја, хришћанско-демократске партије су показале отвореност не само за хришћанске деноминације, већ и за чланове других вероисповести, као и за агностике. Демохришћанске партије су све више настојале да свој ранији религијски идентитет сведу на концепт моралног деловања који би био широко прихваћен. Како истиче Статис Каливас теорија хришћанске демократије се не односи само на питање политичког истицања религије, већ у себе укључује и питање последица секуларизације.

⁸³ Kees van Kersbergen, „The Distinctiveness of Christian Democracy“, op. cit., p. 44.

⁸⁴ David Hanley, „Introduction: Christian Democracy as a Political Phenomenon“, op.cit., p. 4.

Почетна приврженост католичким идеалима, посебно у борби против либерализма, стварала је утисак да хришћанска демократија тежи конзервативизму. Што су напади либерала на Католичку цркву и њену традицију били јачи, јачао је и утисак о конзервативној природи хришћанске демократије. Простор у коме се нашао политички католицизам, претио је да потисне традиционалне конзервативне партије које су опасност свог нестанка виделе у демохришћанима. С друге стране, хришћанска демократија није желела да буде објект у рукама Католичке цркве, те је изградњу свог идентитета ставила у први план. Независност ка којој је хришћанска демократија тежила, подразумевала је не само одвајање од Католичке цркве, већ и наглашавање идеолошког правца који је био различит од идеологије конзервативизма. Поистовећење са конзервативизмом, једноставно би онемогућило изградњу хришћанске демократије. Овде је интересантно приметити да удаљавање демохришћана од конзервативних партија са почетка XX века, се на његовом крају, током деведесетих година, претворило у потребу међусобног приближавања и сарадње. Колико је у почетној фази развоја хришћанске демократије било потребно направити јасну линију раздвајања од конзервативних партија, толико је, у времену развоја европског партијског система, када долази до транснационалних интеграција националних партија, било потребно ту линију разликовања учинити што блеђом. Тако на пример, правећи ово поређење, Антон Пелинка (*Anton Pelinka*) истиче да су данас у „ЕНП и парламентарној групацији ЕНП у Европском парламенту, разлике између две групе партија (демохришћанских и конзервативних партија – примедба П.П.) постале више историјске и семантичке, а много мање суштинске”.⁸⁵

Међутим, неопходан почетни процес раздвајања и од Католичке цркве и од конзервативаца, за демохришћанске лидере је могао да буде покренут само процесом који Каливас назива *декликриализација*. Овај појам означава очување конфесионалног идентитета хришћанске демократије, али без било каквог уплива католичке јерерхије и Ватикана. „Кључ је у редефинисању њиховог конфесионалног

⁸⁵ Anton Pelinka, „European Christian Democracy in Comparison”, у: Michael Gehler and Wolfram Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe since 1945*, op. cit., p. 205.

идентитета и реинтерпретацији улоге религије у политици и друштву”.⁸⁶ Декларијализација не подразумева и деконфесионализацију, јер демохришћанске партије нису желеле да се одрекну католичког гласачког тела. Да би опстала на политичкој сцени, изграђујући што јачу позицију, хришћанска демократија је била свесна да мора да поседује коалициони капацитет према неконфесионалним партијама, али и да мора да се приближи и гласачком телу које није религиозно.

У том политичком прилагођавању хришћанска демократија је доспела у позицију *конфесионалне дилеме* која поставља питање како умаљити нагласак на религији, а притом не изгубити конфесионални карактер.⁸⁷ Процес дистанцирања од Ватикана није био тако једноставан, јер су демохришћани организационо били зависни од Католичке цркве. Како каже Пелинка, хришћанска демократија је углавном феномен претежно католичких држава, а основа развоја хришћанске демократије „није ни хришћанство, ни хришћанска црква, већ католицизам и Католичка црква”.⁸⁸ Упориште католичких гласова било је у парохијама и локалним католичким удружењима која су била под снажном црквеном контролом. Једини пут је био да демохришћански лидери увере католичке вернике да остварење политичких интереса инспирисаних хришћанским вредностима, може бити реализовано само ако делују као политичке и демократске, а не као црквене партије.

Међу првим демохришћанским партијама које су кренуле у правцу реинтерпретације католицизма била је немачка *Партија центра*, чији је лидер Ернест Либер (*Ernest Lieber*) рекао да „Центар није ни религијска, ни конфесионална, ни црквена партија, већ политичка”.⁸⁹ Слично је говорио и лидер Италијанске народне партије Луиђи Стурцо да политички католицизам не може бити програм цркве и да „католици нису трајна војска религијске власти”.⁹⁰ Стурцо је бирајући назив за своју партију, у складу са својим опредељењем, ипак одлучио да уместо Хришћанска народна партија (*Partito popolare cristiano*), изабере Италијанска

⁸⁶ Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, op. cit., p. 242.

⁸⁷ Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, op. cit., p. 241.

⁸⁸ Anton Pelinka, „European Christian Democracy in Comparison”, op. cit., p. 204.

⁸⁹ Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, op. cit., p. 245.

⁹⁰ Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, op. cit., p. 246.

народна партија (*Partito popolare italiano*). Исти тренд био је и у Аустрији где лидери *Хришћанско-социјалне партије* нису били вољни да примају наређења из Ватикана, као и у Белгији где су лидери *Католичке партије* наглашавали да се обраћају „свим људима добре воље и да нису религијска партија већ права партија уставне слободе“.⁹¹ Свој аконфесионални карактер на самом почетку су истакле и демокришћанске партије у Француској у којој је посебно био изражен процес секуларизације. *Републикански народни покрет* који је представљао француске демокришћане, говорио је да католички лаици као његови чланови, треба у потпуности да буду дистанцирани од католичког клира. „Црква – као клирикално тело – треба да буде политички неутрално и политички уздржано. Црква – као тело лаика – треба, с друге стране, да буде политички активно.“⁹²

Хришћанска демократија се никада у потпуности није одрекла религије, већ се трудила да свој идентитет гради у правцу редефинисаног католицизма. Религија као првобитни конститутивни елемент хришћанске демократије подразумевала је и широк оквир друштвеног окупљања који је неминовно водио и широкој хетерогености унутар хришћанске демократије. Религија је била заједнички именитељ различитим социјалним групама које су хришћанску демократију препознале као прихватљиву политичку опцију.

Посебност хришћанске демократије за Роналда Ирвинга, поред религије и тежње умањења конфликта заснованих на поделама, односила се и на питање људских права и промовисање либералних демократских вредности. Област људских права и основних слобода је за демокришћане била важнија од права на суверенитет.⁹³ Људско достојанство у идеологији хришћанске демократије је постало мерило политичког деловања демокришћана засновано на идеји персонализма. Филозофија персонализма, по којој друштво не представља скуп индивидуа, већ је заједница личности које припадају различитим друштвеним и социјалним групама, је

⁹¹ Stathis Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, op. cit., p. 249.

⁹² Anton Pelinka, „European Christian Democracy in Comparison”, op. cit., p. 199.

⁹³ Вид. ЕРП Манифесто, у: General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, EPP Group (CD Group) of the European Parliament, Dec. 1983, p. 2.

по мишљењу Дејвида Хенлија најзаслужнија за стварање аутентичног печата хришћанске демократије. Најзначајнија заједница за обликовање личности за демохришћане јесте породица која је у центру демохришћанске политике. За демохришћане, друштво је израз међусобног односа и живљења које представља једини оквир за изградњу личности. Основни елемент таквог друштва, које социјализује индивидуе, представља осећај солидарности. Солидарност је први елемент демохришћанског персонализма из ког се развија и принцип супсидијарности и идеја социјалног тржишта.

И за Гвида Дирекса демохришћанска идеологија своју препознатљивост исказује кроз социјални персонализам који је подједнако и развојан и солидаран. Дирекс каже да је солидарност критеријум процене развоја индивидуе. За демохришћане индивидуа се развија у заједници која се јавља као инструмент остварења солидарности и изградње што бољег друштва као њене крајње сврхе. Дакле, специфичност хришћанске демократије јесте у истицању солидарности као основног идеолошког обележја, као што либерализам истиче слободу, а социјализам једнакост. У случају либерализма, крајња сврха је сама слобода која притом не гарантује стварање идеалног друштва, јер слободне индивидуе су у непрестаном конкуретском односу у ком јачи побеђују слабије. Социјалисти пак ту врсту процеса покушавају да ублаже принципом једнакости који је више усмерен ка одређеном друштвеном слоју, посебно радницима, незадржавајући могућност да тим принципом утичу на развој индивидуе. Социјализам као облик друштвено-економског поретка, „или користи стари модел класне борбе и класне супротстављености, модел који не задовољава тежње грађана, или – као што је случај у социјалдемократији – одустаје од класне борбе, али остаје сумњичав према цивилном друштву и посредничким телима, превише дајући приоритет активностима државе, чиме се сувише често напада друштвено ткиво“.⁹⁴ Код демохришћана идеја солидарности се огледа преко доктрине персонализма, који је међу белгијским демохришћанима додатно разрађен

⁹⁴ Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, p. 2. Интернет:http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FmjDYOV5ltQJ:www.saltandlight.eu/EPP-athene-BASIC_PROGRAM.pdf+&cd=4&hl=en&ct=clnk&gl=hr 21/08/2014

као социоперсонализам у намери, како то сматра Дирекс, да експлицитно дистанцира себе од сваке врсте индивидуализма.

Да би појаснио идеолошку аутентичност демохришћана, Дирекс говори о две врсте идеологија које су социолози препознали као прекретницу великих друштвених промена у Европи. То је с једне стране, традиционална заједница као *Gemainschaft* идеологија, и с друге стране, моредно друштво као *Gesellschaft* идеологија. Између националиста који припадају првом типу идеологије и либерала и социјалиста који припадају другом типу, хришћанска демократија се налази између. Највећа брига демохришћана на тој раскрсници идеологија односи се на процес дезинтеграције религијске и етичке заједнице, која иде заједно са модернизацијом, антиклирикализмом и секуларизмом.⁹⁵ Такође, Дирекс истиче и питање породичне политике на коме инсистира хришћанска демократија, а која код либерала прелази у сферу приватног питања или је код социјалиста на скали подједнаке заступљености са другим типовима заједница у друштву. За демохришћане породица је привилегована могућност за имплементацију њених социоперсоналистичких принципа... где грађани треба да прилагоде своје приватне животе захтевима међуперсоналних односа.⁹⁶

И Габријел Алмонд препознатљивост хришћанске демократије види у доктринама персонализма, солидарности и плурализма, које своје порекло имају у органској теорији државе, природном праву и католичкој традицији. Доктрина персонализма подразумева слободу људске личности која своју сврху види у општем добру, тј. у идеји да достојанство и слобода личности имају своје најконкретније остварење, које не остаје на нивоу теорије. Концепт људског достојанства изражен је у идеји политичког права као посебној вредности персонализма коју католичка политичка теорија XIX века није подразумевала.⁹⁷ Доктрина солидарности проистиче из персонализма и представља, како каже Алмонд, алтернативу социјалистичком и

⁹⁵ Guido Dierickx, "Christian Democracy and Its Ideological Rivals: An Empirical Comparison in the Low Countries", у: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, op. cit. p. 18.

⁹⁶ Guido Dierickx, "Christian Democracy and Its Ideological Rivals: An Empirical Comparison in the Low Countries", op. cit. p. 24.

⁹⁷ Gabriel Almond, "The Christian Parties of Western Europe", *World Politics*, Vol. 1, No. 1 (Oct., 1948), Cambridge University Press, pp. 753.

фашистичком тоталитаризму. Солидарност карактерише помирљив тон хришћанске демократије, што указује на њену природу надилажења конфликта. „Солидарност суштински значи сарадњу на међународном нивоу и, ако је потребно, помирење“.⁹⁸ И трећа доктрина која гради специфичну идеологију хришћанске демократије је плурализам, који подразумева личност и солидарност као основ заједничког живљења. Плурализам препознаје различите друштвене заједнице, попут породице, регије, удружења, цркве, у којој је могуће остварење личности. Човек је део заједнице у којој се остварује као друштвено биће, на супрот, индивидуализму у коме појединац самостално преузима функцију заједнице. Зато Алмонд истиче да у конституционалној теорији, хришћанској демократији је близак плуралистички приступ поделе власти, регионалне децентрализације и локалне аутономије.

Ван Керсберген класификује постојање три врсте аргумената уперених против аутентичности хришћанске демократије, које затим оповргава. Први аргумент је да је хришћанска демократија само облик конзервативизма са религијским и моралним примесима, који је за Керсбергена неубедљив, јер социјална и културолошка питања на којима инсистирају демохришћани нису приоритет у политичком деловању конзервативаца. Специфичан модел социјалне и економске политике демохришћана нема свој узрок у антисоцијалној политици конзервативаца, удаљеној од религијских вредности.

Други аргумент истиче да је хришћанска демократија политика средњег пута и да идеолошка позиција центра заправо представља скуп супротстављених полова. Ову тврдњу Керсберген побија поређењем начела главних идеолошких праваца. Тако се, на пример, либерални индивидуализам у хришћанско-демократској идеологији јавља као персонализам; социјалистички колективизам као солидаризам; а конзервативни национализам као наднационални интеграционизам. Иако постоје вредности које су заједничке многим идеологијама, ипак главне карактеристике их чине различитима.

⁹⁸ General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 1.

И трећи аргумент наводи да су опортунистичким и прагматичним понашањем демохришћани окарактерисани као део концепта који је Ото Кирхајмер (*Otto Kirchheimer*) дефинисао као *catch-all parties*. Реч је о афинитету партија које својим политичким платформама настоје да задобију подршку што ширег слоја друштва, ширењем опсега различитих политичких идеја. „ХДУ (немачка Хришћанско-демократска унија – примедба П. П.) је партија која је инспирисала Кирхајмеров опис *catch-all parties*.“⁹⁹ Таква појава која се руководи придобијањем што већег броја гласова на изборима, круни идеолошку специфичност партија. Задобијање што шире подршке у друштву, у случају демохришћана, није тумачено као покретање класног компромиса, већ као одсуство специфичне идеологије.

С обзиром да је демохришћански покрет настао у сукобима религијске и идеолошке подељености, способност надилажења конфронтација унутар и ван покрета, представљала је природно својство хришћанске демократије. Зато је за хришћанску демократију карактеристичан класни компромис и политика која води стабилизацији друштвених подела. Поред обраћања различитим друштвеним слојевима, за разлику од социјалдемократије која је класност видела као основни принцип свог политичког деловања, хришћанска демократија се доживљава као *catch-all parties* и због свог обраћања не само религиозним гласачима, већ и оним који су нерелигиозни.

Кес ван Керсберген посматрајући друштвену прилагодљивост демохришћана као њихову посебну одлику, каже да идеологија хришћанске демократије као покрет рефлектуре биполарност, мултидимензионалност и флексибилност, али пре свега олакшава коегзистенцију плуралистичких погледа и интереса. Тако да оно што се обично описује као главна слабост покрета, уствари је његова највећа снага“.¹⁰⁰ Један од аргумената да хришћанска демократија није део *catch-all* партија је и тај што хришћанска демократија, самим својим називом указује на њену усмереност ка одређеној друштвено-религијској групи људи. Међутим, наставља Керсберген, партије које покушавају да у државама са претежно католичким становништвом

⁹⁹ Markus Wagner, „The Right in the European Parliament Since 1979“, *Perspectives on European Politics and Society*, Routledge, Vol. 12, No. 1, 52–67, 2011, p. 55.

¹⁰⁰ Kees van Kersbergen, „The Distinctiveness of Christian Democracy“, op. cit., p. 37.

придобију католичке гласове, који ће се искључиво опредељивати према религијском фактору, никада неће освојити парламентарну већину. Имајући то у виду, демокришћанске партије постале су подједнако отворене и за оне гласаче који нису религијски опредељени или су других религијских уверења. Хришћанске вредности, демокришћани настоје, да и тим потенцијалним гласачима, представе као моралне и цивилизацијске вредности. Зато је поред религијске компоненте и процес секуларизације изузетно важан за изградњу идентитета хришћанске демократије. Религијском и секуларном компонентом хришћанска демократија је изградила идеолошки правац који нема тенденцију придобијања најширег могућег гласачког тела, коме теже *catch-all* партије.

За Кес ван Кесбергена главни елементи аутентичности хришћанске демократије су интеграције, компромис, прилагодљивост и плурализам. Овим елементима Керсбеген додаје и специфичан модел социјалне политике означен као социјални капитализам, чији је задатак да путем интеграција и компромиса спаја различите социјалне групе, посебно између радника и представника капитала или генерално, између тржишта, државе и породице. Социјални капитализам је политички и економски модел очувања друштва у целини, али и подједнако свих њених делова. Наглашавајући социјални капитализам, Керсберген истиче тврдњу „да је хришћанска демократија особен политички феномен и оно што је особено у вези са покретом, јесте модел социјалних реформи инспирисаних религијом које су и социјалне и капиталистичке.“

Керсберген наглашава да је хришћанска демократија настала базирајући се на политичком и социјалном католицизму. Политички католицизам се односи на политички активизам католичке цркве у борби са либерализмом, док је социјални католицизам представљао одговор Ватикана на положај радника у индустријском капитализму. У оба ова случаја реч је о потреби цркве да сачува традиционалне вредности у друштву које је било, у процесу модернизације и индустријализације, неповратно изложено драстичним променама.

У новим друштвеним околностима, политички католицизам је почео да прераста у либерални политички католицизам заснован на хришћанским

вредностима. Од тог тренутка јавља се хришћанска демократија која „настаје тамо где се либерални политички и социјални католицизам сусрећу“.¹⁰¹ Социјални капитализам довео је до придобијања наклоности католичких радника који су одиграли важну улогу у историји демохришћанског покрета „одређујући не само њену природу, већ и само постојање хришћанске демократије“.¹⁰² У историјском смислу хришћанска демократија је кроз политички и социјални католицизам представљала наставак традиционализма који се супротставио либерализму, и наставак романтизма који је критиковао капитализам као продужену руку рационалистичких теорија.

Главну нит развоја хришћанске демократије, Керсберген, види у религијском конзервативизму који се тицао религиозности и моралности друштва. Оног тренутка када је људско достојанство доведено у питање и када морална начела нису представљала смер руковођења индустријског друштва, Католичка црква је социјално питање наглашавала управо кроз призму религије и морала, као духовних вредности за напредак друштва. Керсберген каже да је хришћанска демократија отелотворење друштвене прилагодљивости у којој религија и питање морала надилазе класну подељеност и конфликт, што подразумева међусобно прихватање „плуралности друштвених интереса“¹⁰³. Једино путем солидарности која води рачуна да сваки природни и друштвени ентитет, попут породице или локалне заједнице, може да функционише и остварује свој засебни циљ постојања, могућ је одрживи систем друштвеног развоја.

Аутентичност идеологије хришћанске демократије Ентони Травик Бускарен (*Anthony Trawick Bouscaren*) види у њеној социјалној и политичкој хетерогености која је разликује од либерала, социјалиста и комуниста. Хришћанска демократија је „политички покрет заснован на компатибилности између хришћанства и демократије који покушава да примени нове методе рада за социјалне и економске проблеме у

¹⁰¹ Kees van Kersbergen, *Social Capitalism— A study of Christian democracy and the welfare state*, op.cit. p. 208.

¹⁰² Kees van Kersbergen, *Social Capitalism— A study of Christian democracy and the welfare state*, op.cit. p. 207.

¹⁰³ Kees van Kersbergen, *Social Capitalism— A study of Christian democracy and the welfare state*, op.cit. p. 231.

оквиру уставне, законом органичене владе.“¹⁰⁴ Веза између хришћанства и демократије је за Бускарена кључна, јер полази од хришћанске слике човека која чува његову духовну и моралну природу коју капитализам и социјализам доводе у питање. Хришћанска демократија подразумева идеолошки правац који чува друштво и појединца од сваке врсте експлоатације присутне у тржишним економијама. Достојанство човека штити социјална правда која је у основи демохришћанске економије. У бризи за човека лежи специфичност хришћанске демократије која надилази класне поделе, посебно у „реинтеграцији радника у друштво, чинећи га одговорним партнером у економском процесу чији је он део“.¹⁰⁵ У том контексту, Бускарен говори о демохришћанској идеји економске демократије и о потреби увођења партнерства између радне снаге и капитала, која је разрађена у *Плану савета за индустрију (Industry Council Plan)*.

Реч је о идеји која је била инспирисана позивом папе Пија XI за оснивањем струковних организација за сарадњу радника и послодавца у циљу превазилажења класних конфликта у духу томистичке традиције остварења општег добра. Овај план представљао је децентрализацију економског живота, као начина спровођења принципа супсидијарности у коме свака индустрија има свој савет кога подједнако чине представници и радника и послодаваца. На националном нивоу такав индустријски систем деловања надгледа држава као гарант продуктивности и међусобне сарадње радника и представника капитала. Ова демохришћанска економска идеја, иако није наишла на погодно тло у САД где је 1940. године представљена, у Европи ће свој израз наћи у Белгији, Холандији, Аустрији и Француској.

Идеологија хришћанске демократије, која се заснива на персонализму и солидарности, подразумева међусобно уважавање људског достојанства оствареног у заједништву и сарадњи. Такав политички правац је јединствен, јер спаја и преображава индивидуализам и колективизам као главне моделе отуђења човечанства, јер се ни у једном случају не пројављује идеја личности. Хришћанска

¹⁰⁴ Anthony Trawick Bouscaren, “The European Christian Democrats”, *The Western Political Quarterly*, Vol. 2, No. 1 (Mar., 1949), p. 60.

¹⁰⁵ Anthony Trawick Bouscaren, “The European Christian Democrats”, *op. cit.*, p. 61.

демократија људско биће посматра као динамично биће које своју природу треба да узводи ка личности. Друштво је место развоја личности и зато услове њеног битисања треба да обезбеди држава, али и целокупно друштво.

Имајући на уму неприкосновеност људске личности, хришћанска демократија је посебан печат оставила у области социјалне, економске, породичне, образовне политике. Дистрибуција моћи и размена добара за демохришћане мора бити у складу са персонализмом и солидарношћу који путем супсидијарности воде рачуна о природним функцијама основних ћелија друштва. Како је друштво збир различитих природних, социјалних, професионалних, религијских заједница, оно подразумева плуралност интереса и модела функционисања чији развој гарантују друштвене норме етичности и одговорности. Остварење заједничког добра, првобитно подразумева остварење појединачног добра праћеног солидарношћу. Остварење задатог циља хришћанска демократија не спроводи ни путем експлоатације, нити путем селекције, већ заједничким учешћем свих субјеката друштва по мери њиховог назначења.

Личност не постоји без заједнице и зато демохришћанска политика подразумева шири оквир њеног деловања. Њена специфичност се огледа и у превазилажењу и интеграцији како класних, тако и националних подела. Хришћанска демократија тежи да класну подељеност, уз помоћ принципа персонализма и солидарности, интегрише у одговорно солидарно друштво, а националне поделе, принципом културолошког идентитета, интегрише у наднационалну заједницу. Држава, када је реч о друштву или наднационалном концепту политичког деловања, има улогу очувања органске хармоније друштва. Политички програм хришћанске демократије представља израз демохришћанске идеологије која, у широком спектру различитости унутар демохришћанског покрета, ипак представља специфични модел политичког деловања. Идентитет хришћанске демократије не представља компилацију других идеолошких праваца, јер трасирање средњег пута нужно не представља место различитих идеолошких преламања, већ означава аутентичан идеолошки транснационални покрет који је Европи понудио јединствено друштвено-политичко уређење и поредак.

2. ТРАНСНАЦИОНАЛНА ПРОГРАМСКА НАЧЕЛА ДЕМОХРИШЋАНСКИХ ПАРТИЈА

Транснационализам европске хришћанске демократије подједнако се односи и на институционални и на идеолошки развој демохришћанског покрета. Демохришћански трансационализам се јавља као део европског трансационалног процеса који „има корен у историјским, социјално-економским и културним сличностима европских држава, друштава и трансационалих веза. Процес је поред тога био подржан од стране трансационално успостављених друштвених институција као што је Католичка црква.“¹⁰⁶

Изградњом партијске трансационалне инфраструктуре, европски простор све више је обухватала и демохришћанска идеологија. Како се идеје универзалности, персонализма и католичке социјалне мисли налазе у основи демохришћанског учења, то је и сама природа демохришћанског политичког програма трансационална. Остварење програма хришћанске демократије захтева трансационални простор деловања, будући да оквир националне државе представља само један у низу нивоа политичког деловања демохришћана. Специфичност идеологије хришћанске демократије, у односу на друге традиционалне идеологије у Европи, огледа се у схватању државно-политичког уређења и плуралног друштва у коме се људско достојанство истиче као основна вредност. Човек представља простор у коме се наизглед непомирљива дијалектика универзалног и посебног спаја.

Зато, колико је демохришћанима важна идеја федерализма, исто толико им је важна и идеја супсидијарности и солидарности. Инсистирајући с једне стране на наднационалној политици интеграција, хришћанска демократија уједно инсистира и на неопходности очувања и даљег развоја како локалне политике, тако и природних друштвених заједница. Сваки политички процес по мишљењу демохришћана мора да има двоструки смер деловања који друштво уједињује, али и чува све његове конститутивне елементе. У тако задатом оквиру, најпрепознатљивије политичке

¹⁰⁶ Wolfram Kaiser and Peter Starie, „The European Union as a transnational political space: Introduction“, у: Wolfram Kaiser and Peter Starie (eds.) *Transnational European Union: Towards a Common Political Space*, Routledge, London, 2005, p. 1.

идеје демохришћана које теже транснационализму, као најадекватнијем простору деловања су федерализам, супсидијарност и социјална тржишна привреда. Свака од ових политичких идеја руководила је демохришћане на путу изградње Европске уније, инкорпорирајући их у саме темеље ове наднационалне творевине.

2.1. ФЕДЕРАЛИЗАМ

Разумевање комплексне природе европских интеграција подразумева дубље сагледавање како историјских, тако и филозофских појава које су довеле до уједињења Европе. Разматрање само емпиријских појава у политичкој науци, које искључују анализу доктрина и идеја које су довеле до појавних облика у интеграционом процесу, било би недовољно за разумевање наднационалног европског концепта удруживања. С тим у вези важно је имати у виду разлику која постоји између појма федерализма као идејног концепта и појма федерације као конкретног облика друштвеног уређења. Федерализам је, како наглашава Вилфрид Свенден (*Wilfried Swenden*), за разлику од федерације, идеолошки или нормативни концепт.¹⁰⁷ Док федерализам може да постоји независно од федерације, сама федерација је увек везана за одређени облик федерализма. Зато је важно да се у истраживању европских интеграција крене од одређених теоријских оквира и идеја које су биле покретач конкретних политичких акција.

Простор Европе је традиционално богат постојањем различитих идеологија које транснационални просец не посматрају на исти начин, било да је реч о политичком, економском или културолошко-социјалном облику интергација држава, интересних група или појединаца. Нови друштвени уговор имао је за циљ формирање савеза из различитих идеолошких побуда, било да се ради о потреби очувања индивидуалних слобода, приватне својине и људских права или заштите природних заједница, колективних права и плуралитета друштвених структура. Појмовно одређење суверенитета, власти, националног идентитета, слободе и легитимитета у

¹⁰⁷ Wilfried Swenden, *Federalism and Regionalism in the Western Europe: a comparative and thematic analysis*, Palgrave Macmillian, New York, 2006, p. 6.

времену рађања модерне државе био је начин да се уједно утврди и идеолошко исходиште засебних федералних мисли које су временом настајале, с обзиром да јединствени федерални правац европског транснационализма не постоји. У случају Европске уније реч је о доприносу више федералних традиција које су оставиле трајан утицај на процес формирања наднационалне политичке власти ЕУ.

Један од федералних праваца који је представљао важан ослонац у транснационалном деловању демохришћана, био је заснован на европском континенталном федерализму, у чијем дискурсу европска идеја се јавља као федерална идеја. За разлику од англо-америчког федерализма, који се развијао на просветитељско-либералној традицији, европски континентални федерализам настао је под утицајем католичке социјалне мисли и филозофског правца персонализма. Како истиче Џон Лафлин (*John Loughlin*) „Федералисти и регионалисти су били инспирисани учењем Римокатоличке цркве током XIX века.“¹⁰⁸

Католичко наслеђе и њена теологија федерализма представљали су зачетак једне од традиција европске федералне мисли. Федерализам у Католичкој цркви означавао је однос цркве према човечанству као целини, исказан у теологији савеза (*covenant theology*) која је указивала на јединство успостављено између Бога и Адама, као представника људског рода. Теологија савеза истиче принцип по коме Адам није само природна глава људског рода, већ и његов федерални представник, чиме се федерализам истиче као саставни део човекове природе. „Ово представничко заједништво коријен је урођене склоности ка гријеху сваке особе, федерални однос који сви потврђују својим властитим грешним дјелима.“¹⁰⁹ О теологији савеза говорио је швајцарски протестантски теолог Хајнрих Булингер (*Heinrich Bullinger*) из XVI века, по коме је ова теорија библијска перспектива федерализма која повезује партнере у заједнички морални уговор или договор поверења. Теологија савеза која указује на први договор Бога са људима, била је идеја о постојању савеза или заједнице коју чине моралне личности које нису изоловане и претворене у атомизирани индивидуе, већ удружене у различите облике природних заједница.

¹⁰⁸ John Loughlin, „Europe of the region and federalization of Europe“, *Publius: The Journal of Federalism*, Volume 26, Issue 4, 1996, p. 142.

¹⁰⁹ John M Fowler, „Grijeh“, *Biblijski pogledi*, 9 (1-2), 2001, str. 70.

Федерална идеја у овом контексту јавља се као религијска аналогија савеза Бога и његовог народа који треба да буде пресликан на земљи као суштина људске организације и цивилног друштва.¹¹⁰ Такав савез је по својој природи динамичан и увек отворен за даље форме удруживања, што представља трајан процес у коме једна заједница увек носи потенцијал за настајање нових удружења и форми заједница. Јединство које је човечанство остварило са Богом, за Католичку цркву представља обавезу и позив за непрестаним утврђивањем тог јединства које се односи на целокупну творевину.

Границе католичког деловања које су постављене у доктрини универзалности и персонализма, одредиле су и домет католичке духовне јурисдикције која се односи на цело човечанство. Зато се федерализам у католичком учењу доживљава као широка наднационална идеја удруживања. Народни суверенитет се у католичком федерализму везује за културолошки идентитет у коме се национални етос и држава увелико надилазе, а друштвени плурализам и локална посебност додатно учвршћују. Свака врста централизације се искључиво везује за папску власт, док је свака друга власт, за разлику од Боденовог концепта апсолутне и недељиве власти, ограничена и подељена територијално и функционално.

Насупрот културолошком идентитету, у Европи се паралелно развијао и секуларни национализам који је тежио централизму и сузбијању друштвеног плурализма. Реакција на овакав облик уређења власти који се заснивао на позитивистичкој филозофији, била је појава хришћанског персонализма, филозофског покрета који је представљао важну компоненту европског континенталног федерализма. Персонализам је омогућио развој демократије која се заснивала на хришћанским вредностима и осећају солидарности који превазилазе класну подељеност. Мајкл Бурџес (*Michael Burgess*) говори да главна интелектуална инспирација за континенталну европску традицију не долази из широког филозофског извора просветитељске школе секуларног либерализма, већ из католичке социјалне теорије и протестантског реформизма почевши од немачког

¹¹⁰ Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, Routledge, London, 2000, p. 7.

калвинистичког мислиоца Јохана Алтузија (*Johannes Althusius*), који је своју филозофију заснивао на теологији савеза.¹¹¹

Да би још детаљније сагледали демохришћанску традицију федерализма Жан потребно је обратити пажњу на филозофску мисао Жана Бодена (*Jean Bodin*) који, иако говори о сувереној власти као апсолутној, централизованој и недељивој, ствара основ за прве темеље федерализма, кроз идеју да власт која је од Бога ипак настаје вољом људи. Наиме, Боден у концепт божанског поретка уводи појам људске воље, без чије сагласности и прихватања нема ни легитимности власти. Увођење власти у постојање путем вољног саглашавања људи представљало је прекретницу у процесу изградње политичке самосвести народа и схватању идеје суверенитета.

Ту врста саглашавања коју у теоријску расправу уводи Боден, а затим и Алтузије, треба разликовати од идеје саглашавања или уговора у оквиру модерне државе коју заступају Томас Хобс (*Thomas Hobbes*), Џон Лок (*John Locke*), Дејвид Хјум (*David Hume*), Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*). Теорија друштвеног уговора коју развија просветитељска традиција у теорији федерализма је различита од идеје суверене власти континенталног федерализма. Хобсова држава апсолутног суверенитета, иако заснована на слободној вољи њених чланова, одбацује могућност учешћа локалних и природних заједница у политичком животу државе. Слобода човека у таквој држави је у сфери приватности, будући да моћ државе не сме ништа да ремети. Друштвени уговор којим се успоставља модерна либерална држава представља трајну одлуку којом појединац зарад очувања поретка и свог индивидуалног постојања преноси сувереност на државу.

Европски континентални федерализам инсистира на уговору који обухвата постојање природних заједница, које граде не само политички, већ и друштвени ситем, али и савез састављен из конститутивних делова, за разлику од друштвеног уговора либерализма у коме се инсистира на индивидуалним слободама као основи ограничења власти, правима људи и парламентарној владавини. Разматрајући Алтузијеву теорију Петер Винтерс (*Peter Winters*) каже да се сложена политичка

¹¹¹ F.S.Carney, *The politics of Johannes Althusius*, Eyre & Spottiswoode, London, 1964, у: Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit. p. 4.

заједница код Алтузија састоји од универзалних заједница попут градова, провинција и региона и да сходно томе у сфери државе не постоји ништа што је индивидуално. „Немогуће је говорити о друштвеном уговору, који би неопходно морао да води порекло у слободном декларативном акту анонимних индивидуа.“¹¹²

Политичка филозофија Јохана Алтузија, за кога Данијел Елазар каже да је био први модерни теоретичар федерализма, изнедрила је концепт државе који је био суштински различит од централизоване државе либералних мислилаца. Алтузијева држава представљала је скуп свих њених делова и структура које граде хармонију односа између осталог и поделом власти којом се уважавају потребе и значај свих политичких удружења и заједница које учествују у непрестаном потврђивању друштвеног уговора. Алтузије посматра народ као целину, јер је мишљења да само тако може задобити сувереност. Алтузије је подарио сувереност народу и зато се сматра творцем концепта народне суверености.¹¹³

У теоријској расправи Бодена и Алтузија увек се истиче да је циљ Боденове теорије суверене државе легитимност монархистичке власти, а циљ Алтузијевог теорије народна сувереност која признаје „право краљевства, а не краља“, јер је краљевство власништво народа поверено краљу на управљање. Док код либералних мислилаца људско друштво је предмет уговора, за Алтузија људско друштво је природно, јер представља једини оквир развоја људске личности. Стање које друштвени уговор мења увођењем друштва у постојање у Алтузијевој филозофији не постоји. Људско друштво претходи друштвеном уговору, оно се подразумева, будући да човек не може да постоји и напредује мимо заједнице. Без постојања људског друштва не би могла да постоји ни личност која само у заједници и односу са другима, остварује своју егзистенцију. Међузависност људског постојања Алтузије коментарише упитно на следећи начин: „Ако, на пример, један [alius] нема потребу за

¹¹² J. P. Winters, *Die 'Politik' des Johannes Althusius und ihre zeitgenössischen Quellen*, Freiburg, 1963, у: Thomas Hueglin, „Johannes Althusius: Medieval Constitutionalist or Modern Federalist?“, *Publius*, Vol. 9, No. 4, 1979, p. 20.

¹¹³ Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 15.

другим [alterius], где би друштво [societas], где би поштовање, где би поредак [ordo], где би разум [ratio], где би хуманост [humanitas] била?“¹¹⁴

Суштина устројства целокупног друштва по Алтузију су политичка правила која ће обезбедити доношење одлука или постизање споразума као неопходног услова функционисања друштва. Политичка правила спроводи политичка власт која због природе људског бића мора бити ограничена како би се избегла злоупотреба. Овде је реч о друштвеном федерализму који се заснива на друштвеном уговору по коме се власт обавезује да управља на добробит свих чланова једног друштва у складу са божанским и природним правом, док се чланови обавезују на послушност власти. Алтузијев концепт федерализма подразумева политичку организацију рангирану од малих приватних удружења, породица, струковних група према јавним удружењима и територијалним јединицама попут локалних заједница, провинција, кантона, националне државе.¹¹⁵ Суверенитет се по Алтузију не везује за индивидуе, већ за организована удружења која су у непрестаној потрази за што бољим решењима. Подела суверенитета иде по природним заједницама које су у политичкој филозофији почетни елемент Алтузијеве теорије федерализма и које су као политичке заједнице укључене у процес доношења одлука.

О подели суверенитета, супротно Боденовом концепту, говорио је и Готфрид Вилхелм Лајбниц (*Gottfried Wilhelm Leibniz*) који је живео на прелазу из XVII у XVIII век, правећи разлику између суверенитета и врховне власти која се са цара преноси на царство. „Суверен је онај ко је господар територије и ко је довољно моћан да учини себе значајним у Европи у време мира и време рата, уговорима, оружјем и савезима.“¹¹⁶ У овој дефиницији суверенитет се знатно ограничава, јер владаре регионалних територија ставља у исту раван са страним владарима.

¹¹⁴ J. Althusius, *Politica Methodice Digesta of Johannes Althusius*, Harvard University Press, 1932, у: Marinus R. Ossewaarde, „Three Rival Versions of Political Enquiry: ALTHUSIUS and the concept of Sphere Sovereignty“, *The Monist*, The Hegeler Institute, 2007/1/1, p. 6.

¹¹⁵ Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 7.

¹¹⁶ Søren Dosenrode, „Federalism“, *Approaching the European Federation?*, Ashgate, Hampshire, 2007, p. 12.

Интерес за континенталну европску традицију био је обновљен у првој половини XX века поновним штампањем Алтузијевих списа.¹¹⁷ Обновљање Алтузијеве политичке мисли након два века свакако је било и под утицајем католичке социјалне теорије, која је у то време постала врло актуелна. Политички католицизам који се односио на стратегију организације Католичке цркве, а затим и учешћа католичких удружења у политичком животу, развијао је католичку социјалну мисао, али и хришћанско-демократску идеологију лишenu клирикалних структура Ватикана. Објављивањем чувених папских енциклика *Rerum Novarum* и *Quadragesimo Anno*, Католичка црква је невољно пристала на стварање конфесионалних партија које су директно учествовале у политичким изборним процесима, што је покренуло њихово трајно дистанцирање од Католичке цркве. Идеолошка основа која ће руководити конфесионалне партије заснивала се на доктрини персонализма, супсидијарности и универзалности. Конфесионална демохришћанска мисао која је на савезе и уједињења гледала у транснационалном контексту, развијала је континенталну европску федералну мисао. „Папске енциклике, дакле, инкорпорирају сет претпоставки и принципа о човеку и друштву које дају посебан тон континенталном европском федерализму који ће чврсто бити интегрисан у каснији демохришћански концепт ЕУ.“¹¹⁸ Полазак од основних природних заједница на које друштво мора да обрати пажњу у периоду индустријске револуције и обесправљених права радника, дало је политички контекст социјалној католичкој мисли која ће подстаћи разматрање федерализма које чува достојанство личности. У таквој атмосфери интерес за Алтузијев федерализам је само био наставак развоја посебне европске традиције федерализма.

Стварање Европске уније више одговара Алтузијевом концепту савеза, него централизованог политичког власти. Суверенитет као и власт у оквиру ЕУ се више

¹¹⁷ Carl Joachim Friedrich је 1932. године штампао Алтузијево дело *Политика* из 1614. године. Пун назив дела је *Politica methodice digesta atque exemplis sacris et profanis illustrata (Политика методички изложена и илустрована светим и световним примерима)*

¹¹⁸ M. Burgess, „The European tradition of federalism: Christian democracy and federalism“, *Comparative federalism and federation: competing traditions and future directions*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1993. у Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 11.

дели и везује за онај облик друштвеног уређења кога чини институционална организација, а не грађани као индивидуе. „Алтузијев федерализам је територијални, функционални и консociјални, што значи да народни суверенитет делегира суверену власт различитим телима“.¹¹⁹ То подразумева отелотворење такве организационе структуре у којој подела власти треба да одсликава социјално-природну различитост у друштву. Инсистирање на плуралности у идеји поделе власти подразумева и потребу очувања постојећих заједница, али и потребу непрестаног прилагођавања и превазилажења конфликтних интереса, што је један од основних елемената посебности хришћанске демократије о којој је било речи у претходном поглављу.

Као реакција на друштвено-социјалне неприлике у Европи, поред католичке социјалне теорије, јавља се и филозофски правац персонализма који настаје тридесетих година XX века у Француској. Главну карактеристику идеје персонализма чини личност која представља алтернативу индивидуалности, као и плуралистичка заједница као алтернатива безличном колективизму. Персонализам који у креирању друштва полази од заједнице, а не од појединаца, био је кључни моменат чувеног дела Принципи федерализма (*Du principe federative*), Пјер Жозефа Прудона (*Pierre-Joseph Proudhon*) француског филозофа из XIX века који је поставио темеље персонализма. Када говори о федерацији Прудон не говори о индивидуама, већ о породицама и различитим социјалним групама које формирају унију група, а не унију индивидуа. Прудонов модел државе огледа се у слободном приступању аутономних заједница савезу на основу уговора у коме власт треба да буде подељена тако да буде што ближа нивоу на коме проблеми настају и на ком се најлакше могу решавати. „Основ Прудоновог друштва су локалне заједнице, радионице и мале фабрике које су аутономне и демократски самоуправне. Оне се уклапају у веће регионе и јединице производње које потом формирају федералне нације и коначно транснационалну федерацију.“¹²⁰

У свом савезу различитих заједница људи, Прудон иде и ка транснационалној федерацији у којој човек своју слободу и аутономију остварује само у интеракцији са

¹¹⁹ Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 15.

¹²⁰ Ferdinand Kinsky, „Personalism and federalism“, *Publius*, Vol. 9, No. 4, 1979, p. 152.

другима, а никако као изолована структура у друштву. Зато се Прудонов концепт назива и *интегрални федерализам*, јер почива на персонализму и слободном друштву које се састоји од породица, економских јединица, локалних заједница, удружења радника и произвођача итд. Федерализам који истиче личност самим тим подразумева и аутономију која се везује за личност, а не за индивидуу. Федерални уговор у процесу стварања савеза подразумева увећање постојећих права која поседују аутономне заједнице било да је реч о породици, провинцији или држави.

У друштвеном уговору који заступа Жан Жак Русо (*Jean-Jacques Rousseau*) индивидуа која се саглашава да постане део политичког друштва остаје на степену слободе и права коју је и раније поседовала. За разлику од Русоа, Прудонов концепт уласка у политичку заједницу подразумева увећање постојеће аутономије кроз задобијање „више права, више слободе, више имовине...“.¹²¹ Подела власти која има у виду личносну аутономију креира федерално друштво на основу закона и поделе власти који крећу одоздо на горе, водећи рачуна о свим структурама друштва. Џон Лафлин каже да веза између регионализма и интегралног федерализма лежи у федералној дијалектици да ће „федерално јединство Европе доћи кроз повратак изворима као што су породица, комуна, религијска или етничка заједница и регион“.¹²² Сама подела власти претпоставља да су препознате аутономије федералних заједница које су неопходан услов за интегрални развој личности. Иако аутономија представља основ федералне заједнице, она не може да постоји у апсолутном смислу, већ је јасна свест о потреби за прилагођавањем. „Аутономија не може да означава апсолутни суверенитет или слободу, аутономија је лимитирана аутономијом суседних група, као што је слобода лимитирана слободом других. То подразумева сарадњу аутономија, што значи поделу политичке, економске, друштвене и културне моћи у складу са стварним потребама. С друге стране, аутономија федералних заједница је ограничена у питањима од заједничког интереса

¹²¹ P. J. Proudhon, *Du principe federative*, у: Ralph Nelson, “The federal idea in French political thought”, *Publius*, Vol. 5, No 3, Oxford University Press, 1975, p. 36.

¹²² John Loughlin, „Europe of the region and federalization of Europe“, *op .cit.*, p. 3.

која су поверена федералној моћи“.¹²³ У оваквој поставци проналазимо три принципа федерализма: подела власти, степен аутономије и учешће федералне државе.

Персонализам који је био нека врста духовне револуције, како је говорио Емануел Муније, тицао се не само захтева да се личност врати свом назначењу, већ и потребе реконструкције друштвеног поретка Европе који је био искомпромитован у догађајима економског посрнућа и рађања тоталитарних идеологија. Демохришћанске партије које су након Првог светског рата углавном израсле из конфесионалних партија, свесрдно су прихватиле принципе персоналистичког филозофског правца. Стварање новог друштвеног поретка на темељима хришћанских вредности био је основни захтев демохришћанског федерализма, посебно након трагичних ратних догађаја који су разорили Европу. Персонализам реконструкцију Европе није видео у старим оквирима националне државе, већ у новом европском друштву. „Персоналистичка филозофија подупире идеологију хришћанске демократије која не подржава суверенитет индивидуа које се такмиче на тржишту, како либерелна теорија говори, већ гледа на личност која је део заједнице у односу солидарности са другима.“¹²⁴ У том контексту Дејвид Хенли наглашава да је за демохришћане национална заједница само једна од многих и не фундаментално различита од наднационалних заједница.¹²⁵ Шире схватање политичке заједнице које није ограничено националним датостима, учинило је да демохришћани као део, пре свега католичког културног миљеа, постану носиоци европског пројекта уједињења народа и држава. Треба истаћи да демохришћанска политика националну заједницу не супротставља наднационалној заједници, што се препознаје и у концепту о *грађанству Уније* да „свака особа која има држављанство државе чланице је грађанин Уније“.¹²⁶

Различити теоријски концепти у оквиру европске традиције федерализма најбоље се показују на примеру два супротстављена правца федерализма Алтијера

¹²³ Ferdinand Kinsky, „Personalism and federalism“, op. cit., p. 152.

¹²⁴ David Hanley, „Christian Democracy and the Paradoxes of Europeanization: Flexibility, Competition and Collusion“, *Party politics*, Vol 8. No.4, 2002, p. 464.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Вид. Уговор о ЕУ (чл.8), Интернет: https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf 08/01/15.

Спинелија (*Altiero Spinelli*) и Жана Монеа (*Jean Monnet*) у процесу европских интеграција.¹²⁷ Иако је циљ европског федерализма – који укључује и ову двојицу представника – европска федерација, начин и разумевање политичког организовања овог заједничког циља је различит. Спинели се залагао за *конституционални федерализам*, док је Моне инсистирао на *функционалном федерализму*, који се пре свега односио на стварање економско-безбедносне заједнице. Спинели је сматрао да је неопходна јака централизација власти која би била у стању да изгради ЕУ, налик на праву федералну државу. Спинели се залагао за изградњу институција наднационалне владе која би била директно одговорна европским грађанима, а не националним владама. У *Нацрту уговора за оснивање Европске уније (Draft Treaty establishing the European Union)*, познат као *Спинелијев нацрт*, који је усвојен у Европском парламенту 1984. године и који је утврдио пут *Јединственом европском акту*, говори се о грађанима Уније који ће учествовати у политичком животу Уније, уживати права која им даје правни систем Уније, као и да ће бити подложни њеним законима.¹²⁸ С правом можемо рећи да конституционална федерална стратегија коју је заступао Спинели је представљала важан основ за изградњу политичких институција ЕУ.

С друге стране Жан Моне је процес европских интеграција видео кроз остварење економских интеграција, градуалним приступом, попут изградње Европске заједнице за угљ и челик за коју је рекао да „ова наша заједница није удружење произвођача угља и челика она је почетак Европе“.¹²⁹ Да би ЕУ успела, Моне је сматрао да је неопходно ићи корак по корак у увођењу нација у европску федерацију, тако што би се кренуло од оних области које не доводе у питање национални суверенитет. Такав приступ Спинели је оценио као слаб и неефикасан, који без јаког политичког центра и независних институција неће бити у стању да се избори са европским проблемима, који ће увек бити под знаком питања националних

¹²⁷ Жан Моне је био на челу Европске заједнице за угљ и челик (1952-1955), а Алтијеро Спинели европски комесар (1970-76) и члан Европског парламента (1976-86).

¹²⁸ Вид. Draft Treaty Establishing the European Union, Интернет: <http://www.eurotreaties.com/spinelli.pdf> 20/01/15

¹²⁹ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, Editions Racine, Brussels, 2009, p. 48.

интереса држава чланица. Међутим, Моне је сматрао да је превазилажење проблема могуће остварити само ако се промени контекст у коме проблеми настају. Тај контекст се пре свега тиче односа међу људима који ће потребу за уједињењем сами препознати, само ако препознају могућност остварења појединачног интереса, који се претвара у заједнички интерес. Таква промена контекста је само предуслов за даље политичко уједињење друштва које мора да се заснива на правилима и институцијама. Значај институција има посебно место у Монеовом постепеном (градуалном) приступу европских интергација, које ће бити гарант очувања и развоја европске федерације. „Ништа није могуће без људи, ништа не траје без институција. Унија Европе не може бити заснована само на доброј вољи. Потребна су правила. Трагични догађаји које смо преживели, које и даље сведочимо могу да нас учине мудријима. Али људи умиру, други ће заузети њихова места. Не можемо им завештати наше лично искуство. Оно ће умрети са нама. Али можемо да им оставимо институције. Живот институција је дужи него живот човека; ако су добро саграђене, оне могу да акумулирају и пруже мудрост наредним генерацијама.“¹³⁰

Моне је био под снажним утицајем персонализма, па самим тим и интегралног федерализма, који на свет више гледа као на друштво које политичку власт треба да базира на личностима и њиховом природном назначењу. У обликовању личности, па самим тим и друштва, институције, посебно оне наднационалне, морају да правозиђу бирократски и безлични карактер. Персонализам настоји да обнови човека као целокупну личност коју треба да врати свом природном окружењу из кога га је модерни капитализам издвојио и „увео га у изолационистичку аутономију у монистичком свету у коме је сам супротстављен глобалном друштву. Као изолован он је одсечен и од себе“.¹³¹

Под утицајем персонализма био је и Жак Делор (*Jacques Delors*) који је један од најзначајнијих актера стварања ЕУ. Паскал Лами (*Pascal Lamy*), који је био на позицији шеф кабинета председника Европске комисије Жака Делора, рекао је да

¹³⁰ J. Monnet, *Memoirs*, New York: Doubleday, 1978, у: Michael Burgess, *Federalism and European Union: Political Ideas, Influences and Strategies in the European Community, 1972–1987*, Routledge, London, 2006, p. 30.

¹³¹ Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 39.

„ако хоћеш да разумеш Делора треба да прочиташ Емануела Мунијеа.“¹³² Теорија федерализма коју је развијао Делор је била део његовог познатог концепта *Федерација националних држава (Federation of Nation States)* који је први пут изложио у радио интервјуу 1985. године. Делор је желео да направи баланс између националног и европског нивоа у процесу европских интеграција, говорећи да „федерални приступ нам је допуштао да помиримо ове елементе у суптилној институционалној равнотежи“.¹³³ Политику равнотеже коју је Делор примењивао била је гарант да ће заједнички интерес држава чланица бити основни мотив за даљи наставак интеграција у правцу креирања наднационалне творевине. Делорова идеја била је стварање Уније са људским димензијама, која се неће сводити само на Европу профита, већ ће имати наглашене социјалне диманзије. Федерално друштво које је Делор настојао да изгради на темељима социјалне правде, подразумевало је активно учешће свих делова друштва, посебно заступљених у политици супсидијарности. Концепт супсидијарности и федерализма имали су за циљ конкретно остварење идеје социјалне Европе која би на наднационалном нивоу обликовала односе капитала и радника. Делор се руководио Монеовим методом који је подразумевао да се малим корацима граде конкретна практична достигнућа. Делор је своју идеју црпео из традиције политичког католицизма и то либералног католицизма, који је у његовом случају представљао облик хришћанског социјализма као јединствену комбинацију, социјалних, економских и политичких идеја насталих из социјалне теорије Католичке цркве.¹³⁴

Иако су доктринарне идеје хришћанске демократије утицале на политичке ставове Жака Делора, прагматичност у политичком деловању била је, такође, важна смерница која је руководила Делора. „Федерализам за Делора је било питање *шта ко ради*, више него питање идеолошке догме, док је његов концепт *Европске федерације националних држава* имао намеру да појасни и пренесе Делорово веровање у релевантност – политичку, економску, историјску, филозофску и социјалну – нација

¹³² Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 171.

¹³³ Jacques Delors, „Europe's Ambitions“, *Foreign Policy*, No. 80, Twentieth Anniversary (Autumn, 1990), p. 26.

¹³⁴ Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 172.

и националних држава, иако ће многе надлежности на крају бити делегиране институцијама ЕЗ/ЕУ.“¹³⁵

Градуални федерализам, заснован на идеји персонализма представљао је вид континенталног европског федерализма који су заступали демохришћани. Такав федерализам представља непрестани просец прилагођавања, сходно Алтузијевом друштвеном уговору који функционише док се не промене околности. Дени де Ружмон (*Denis de Rougemont*) каже да федерализам „постоји у непрестаном регулисању равнотеже између регионалне аутономије и Уније – вечно прилагођавање између супротних снага, која јача једна другу“.¹³⁶ Таква је и теорија динамичног федерализма која подразумева дистрибуцију моћи између нивоа власти која стално варира у складу са респектабилним потребама друштва и њиховом перцепцијом јавних и територијалних актера.¹³⁷

Сходно идеологији која је обраћала пажњу на људско достојанство и личносни карактер друштва, у коме заједница представља конститутивни елемент у процесу одлучивања, демохришћани су пројекат европског уједињења подигли врло високо на агенди свог транснационалног удруживања. Осведочени федералиста који је са позиција транснационалних демохришћанских удружења градио политику ЕУ, почевши од учешћа у Новим међународним тимовима током педесетих година, па све до позиције председника ЕНП-а, био је Лео Тиндеманс (*Leonard Leo Tindemans*). Тиндеманс је још са места премијера Белгије, Европском савету у децембру 1975. године представио документ познат под називом *Тиндемансов извештај (Tindemans Report)*, који се такође позива на градуални метод у изградњи ЕУ. Постепеност у процесу европских интеграција Тиндеманс је имао у виду и због све већег раста скептицизма и кризе кроз коју је европски концепт пролазио услед економске рецесије. „То је разлог зашто сам намерно одбио да сачиним извештај за који ће се тврдити да је то, барем и делимично, устав за будућу Европску унију. Нисам желео

¹³⁵ Helen Drake, *Jacques Delors: perspectives on a European leader*, Routledge, London, 2000, p. 119.

¹³⁶ Вид. Denis de Rougemont: *The Federalist Attitude*, 1947, у: Eva Boka, „Rethinking the role of the federalist ideas in the construction of Europe“, (Manuscript), p. 7. Интернет, <http://www.eva-boka.name> 21/12/2014

¹³⁷ Ute Wachendorfer-Schmidt, „Introduction“, *Federalism and Political Performance*, Routledge, London, 2000, p. 8.

да опишем каква би идеална Европа требало да буде, остајући лично уверен да ће Европа испунити своју судбину само ако заступа федерализам“, наводи Тиндеманс на почетку свог извештаја.¹³⁸ У документу који је представио европским званичницима Тиндеманс је инсистирао на додатном јачању постојећих институција, тражећи транснационални консензус за свој предлог обликовања европских интеграција, посебно инсистирајући на заједничкој међувладиној улози у областима економије, одбране и спољне политике. Овај концепт Спинели је дочекао са критиком, говорећи да су демохришћани добри Европљани у идеолошком смислу, али лоши извођачи европске конструкције.¹³⁹ Посебна заслуга Тиндеманса у овом Извештају односи се на његов предлог који ће убрзо утицати на доношење одлуке о увођењу непосредних избора за Европски парламент, чиме се додатно јачала идеја европског грађанства.

Стварање европског транснационалног партијског система било је од посебног значаја за изградњу Европске уније и даљи развој европског федерализма. То су демохришћани попут Леа Тиндеманса, Хелмута Кола, Вилфрида Мартенса, добро схватили, трудећи се да позиције Европске народне партије, као и транснационалних организација које су јој претходиле, користе за остварење политике европских интеграција. Европска народна партија је представљала организовано деловање демохришћана који су уједињеним снагама тежили функционалном федерализму. „Разлог зашто је ЕНП био у могућности, да на неки начин буде пионир у креирању смера ка Европској унији је изнад свега садржан у његовој основи коју представља традиционална хришћанско-демократска мисао и у политичком програму који произлази из ње. Напори да се достигне европско јединство успостављањем потпуно новог федералног низа односа између држава је одувек била константа политике хришћанске демократије“¹⁴⁰, наводи Томас Јансен и истиче да је ЕНП своју посвећеност изградњи Европске уније заснивала на

¹³⁸ Leo Tindemans, *European Union - Report to European Council*, Bulletin of the European Communities, Supplement 1/76, p. 5.

¹³⁹ Michael Burgess, *Federalism and European Union: Political Ideas, Influences and Strategies in the European Community, 1972–1987*, op. cit., p. 57.

¹⁴⁰ Thomas Jansen, *The European People's Party: origins and development*, Macmillan Press, Hampshire, 1998, p. 26.

хришћанској визији човека и у том духу развијала европски федерални консензус. Најзначајнији партијски документи који су усвајани на конгресима ЕНП, а који одређују идеолошку основу и правац кретања демохришћана, били су политички окренути европској перспективи.

Током седамдесетих година када је поново покренута расправа о даљем интегрисању и будућности пројекта европског уједињења, Јансен, мислећи на политику европских интеграција, каже да „у поређењу са еквивалентним текстовима који су објављивани у исто време од стране европских организација социјал-демократских и либералних партија, политички програм ЕНП је јединствен у свом настојању да потпуно и детаљно одговори на релевантна питања“.¹⁴¹ У политичким и изборним платформама које је ЕНП усвајала, преовлађивао је став да поред свих изазова треба наставити са даљим процесом европских интеграција који Европску заједницу треба да претвори у политичку унију. Још од првог оснивачког конгреса 1978. године, Европска народна партија се у својим политичким декларацијама залагала за изградњу Европске уније. Тако на пример, на петом конгресу ЕНП који је одржан у Риму 1984. године, уочи других непосредних избора за Европски парламент, усвојен је Акциони програм у коме стоји да је „ЕНП партија која се упорно, одлучно и јединствено залаже за стварање сједињених држава Европе. Демохришћани у Европи су федералисти: њихови напори су усмерени према социјалној правди и хармоничној сарадњи. Они су руковођени реалним убеђењем да ће само уједињена Европа унапредити благостање својих грађана“.¹⁴² Федерална идеја која је руководила демохришћане како појединачно, тако и кроз Европску народну партију, говори о њиховој идеолошкој посвећености континенталном федерализму, од ког нису одустајали ни у најдраматичнијим периодима европске кризе када се у питање доводио и сам процес европских интеграција.

Међутим, треба нагласити да се идеја европског континенталног федерализма није развијала у оквирима само једне традиције. Европски континентални федерализам је обликовала и либерално-католичка, и конзервативна, и анархистичка

¹⁴¹ Thomas Jansen, *The European People's Party: origins and development*, op. cit., p. 67.

¹⁴² Thomas Jansen, *The European People's Party: origins and development*, op. cit., p. 78.

и демохришћанска традиција. На европском простору не само да постоји много различитих и супротстављених праваца федералног мишљења, већ је та разноликост присутна и у оквирима федералних огранака. Самим тим, процес европских интеграција не може се заснивати на некој засебној федералној филозофији, јер такав јединствен федералан правац не постоји. Везивање демохришћана за европски континентални федерализам, пре свега се односи на потребу указивања различитих федералних праваца који су учествовали у процесу изградње ЕУ. Притом, европски континентални федерализам представља само угао посматрања транснационалног деловања демохришћана. Зато је много значајније указати на деловање кључних субјеката демохришћанског покрета, него трагати за непостојећом федералном филозофијом европских интеграција.

Допринос демохришћанског транснационализма након Другог светског рата, како у изградњи наднационалног партијског система, тако и у изградњи уједињене Европе, шире ће се сагледати ако се има у виду деловање конкретних европских актера, попут Конрада Аденауера, Роберта Шумана, Алћида де Гасперија, Жана Монеа, Жака Делора, Леа Тиндеманса, Руда Луберса, Жака Сантера, Вилфрида Мартенса, али и деловање Европске народне партије и многих других чинилаца хришћанске демократије. Имајући у виду да процес европских интеграција обухвата спектар различитих федералних праваца, закључује се да је ипак могуће у континуитету пратити историјску и идеолошку нит која указује на важно присуство и допринос хришћанске демократије европској федералној идеји.

2.2. ПРИНЦИП СУПСИДИЈАРНОСТИ

Супсидијарност потиче од латинске речи *subsidiary/substitute* са описним значењем: *бити у стању средњег и мањег значаја*¹⁴³. У античком периоду овај термин користио се као назив за *резервне снаге* војних трупа које су више инстанце власти слале у помоћ оним провинцијама које нису биле у стању да одговоре на војну претњу

¹⁴³ Вид. Merriam- Webster Dictionary Online, Интернет: www.m-w.com.

непријатељских снага.¹⁴⁴ Са овог аспекта начело супсидијарности се означава као појам који се односи на могућност, па чак и обавезу интервенције виших ауторитета, када нижи орган не може сам да се избори са одређеним проблемом. Нови садржај појму супсидијарности даје Аристотел (*Aristotle*), доводећи га у везу са постојањем одређених друштвених група као што су породица, удружења, село, град-држава, које имају обавезу да изађу у сусрет потребама појединаца. У случају када поменуте заједнице нису у могућности да функционишу на задовољавајућ начин, оне ће бити подржане од стране вишег нивоа друштвене заједнице. Тома Аквински, пак, уводи хришћанску перспективу у појам супсидијарности, истицањем човекових духовних и етичких вредности које долазе до изражаја у оквиру различитих друштвених група.

Инсистирање на плуралности друштва водило је либерализацији појма супсидијарности чији је циљ био ограничење виших нивоа власти у корист нижих нивоа, који су ближи појединцима. У оквиру класичне либералне теорије, Монтескије (*Montesquieu*) је тврдио да активности државе треба да буду у секундарној позицији у односу на појединце, док по мишљењу Вилхелма Хумболта (*Wilhelm von Humboldt*), држава не треба да се меша у област друштвеног живота све док функције деловања појединаца и друштвених група нису угрожене.

Заслуга увођења принципа супсидијарности у савремени друштвено-политички живот припада католичкој социјалној мисли која се јавила као реакција на друштвени слом у ери индустријализације. „Супсидијарност осим своје федералне димензије је изнад свега интегрални део хришћанске визије Европе. Она је била инспирисана учењем св. Томе Аквинског, пре него што је преузета у социјалној доктрини у XIX веку у енциклици *Rerum Novarum* папе Лава XIII.“¹⁴⁵ Променом економског и социјалног живота, настала је потреба за етиком друштвеног заједништва у индустријском развоју. Реч супсидијарност први пут се експлицитно јавља у енциклици папе Пија XI *Quadragesimo anno* која је објављена 1931. године: „Потребно је дакле да врховна државна власт нижим установама препушта мање

¹⁴⁴ A. Delcamp, „Definition and Limits of the Principle of Subsidiarity“, Report Prepared for the Steering Committee on Local and Regional Authorities of the Council of Europe, Local and Regional Authorities in Europe, No. 55, Интернет, www.coe.int/local_and_regional_Democracy/Steering-Committee 08/07/10.

¹⁴⁵ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit. p. 306.

важне послове и бриге, које би јој иначе одузимале много времена. На тај ће начин слободније и успешније вршити оно што је једино њен посао, јер једино она може то извршити. А тај ће њен посао бити, како већ када буду случај и потреба доносили: надzirати, бдети, бодрити, обуздавати. С тога нека државни владари буду дубоко уверени у ово: што буде савршенији хијерархијски ред међу разним удружењима, у складу са начелом *припомоћне службе* (супсидијарности), то ће успешнији бити ауторитет друштвене власти и то ће срећнији и радоснији бити положај државе.“¹⁴⁶ У енциклици *Quadragesimo anno* папа се залаже за постојање индивидуалних слобода на нивоу друштвених група и алокацију надлежности: „Као што не ваља појединцима одузимати и предавати држави оне послове које они могу обављати на властиту одговорност и властитом марљивошћу, тако је неправедно и врло штетно и за јавни поредак опасно давати већем и вишем друштву оне послове које могу извршавати мање и ниже заједнице. Свака, наиме, друштвена установа мора по свом појму и значењу помагати удовима друштвеног тела, а не сме их никада ни уништити ни сасвим присвојити.“¹⁴⁷

Папине идеје у вези са начелом супсидијарности биле су под јаким утицајем социјалног католичког мислиоца Емануела Кетлера (*Emmanuel Ketteler*) који је схватао државу као живи организам састављен од појединаца од којих сваки има своја права и обавезе, а све у оквиру црквеног деловања усмереног против капиталистичке експлоатације радника. Сама идеја супсидијарности у католичкој доктрини персонализма почива на метафизичком разумевању достојанства људског бића.¹⁴⁸ Према овом разумевању једном створен од стране Бога, човек стиче недодирљиво достојанство, које подразумева стварање хармоније односа. За социјално-етичко разумевање, од пресудног је значаја да принцип супсидијарности буде у служби солидарности, која успоставља социјални ред. Порука енциклике *Quadragesimo anno* да је свака друштвена служба по својој нарави супсидијарна,

¹⁴⁶ Pope Pius XI, *Quadragesimo Anno*, (Article 81), Интернет, http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html 22/08/2010.

¹⁴⁷ Pope Pius XI, *Quadragesimo Anno*, (Article 80), op. cit.

¹⁴⁸ Вид. Bengi Demirci, *The Principle of Subsidiarity in the EU*, Middle East Technical University, 2003, Интернет, <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/1074673/index.pdf> 10/07/2010.

значи „да је човек темељ, узрок и циљ свих друштвених установа“¹⁴⁹ и „да се друштвени ред и развој стално морају оријентисати на добро човека, јер ред ствари мора служити реду особа, а не обрнуто“¹⁵⁰.

Принцип супсидијарности је везан и за идеју природног права која човека доживљава као примарни ентитет због његовог ума и воље, док је друштво секундарни субјект који постоји како би омогућио појединцу да оствари своје достојанство и потенцијал. Равнотежа између човека и друштва може бити успостављена на тај начин што би природне друштвене групе као што су породица, еснафска удружења, комуне итд, биле повезане унутар плуралистичког оквира који би спречавао прекомерну централизацију државе, а уједно обезбеђивао потребан степен слободе за појединца. Овде није реч о класичној децентрализацији која подразумева оснивање локалних аутономија расподелом моћи и ресурса од центра до локалног нивоа. Децентрализација полази од центара који предвиђа расподелу власти и средства до локалних самоуправа, које су основане од стране центара. Овде је реч о супсидијарности којој је полазна тачка локална јединица, а не центар. Осим оног ограниченог броја овлашћења која се приписују централној власти, по принципу супсидијарности, управљање и одлучивање припада локалним властима. У децентрализацији, централна власт је та која има приоритет у односу на локалне јединице и однос између њих зависи од подређености локалних јединица централној власти. У начелу супсидијарности локалне јединице имају предност, јер су ближе грађанима и однос између локалних јединица и централних власти је заснован на правилу функционалности које се прилагођава у складу са датим околностима. Коначно, плуралитет који децентрализација доноси је хомогеног карактера, јер омогућава успостављање локалних јединица исте врсте на одређеном нивоу. Супсидијарност не прихвата такву униформност и покушава да успостави хетероген тип плуралитета, прихватањем већ присутних, разноврсних структура на свим нивоима.¹⁵¹

¹⁴⁹ Pope John XXIII, *Mater et Magistra*, (Article 219), Интернет, http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html 23/08/2010.

¹⁵⁰ Pope John XXIII, *Mater et Magistra*, (Article 26), op. cit.

¹⁵¹ Вид. Bengi Demirci, *The Principle of Subsidiarity in the EU*, op.cit, pp. 28-29.

Од момента објављивања папске енциклике, па све до усвајања Лисабонског уговора (*The Treaty of Lisbon*), принцип супсидијарности имао је свој развојни пут и у политичком и у појмовном смислу. Принцип супсидијарности, као део наслеђа католичке социјалне мисли, поред свог друштвено-социјалног карактера, почео је да задобија и политички карактер. Трансформација принципа супсидијарности почела је да се остварује у оквиру демохришћанске теорије, која претпоставља транснационализам као оквир свога деловања. Принцип супсидијарности је врло брзо од појма који је инсистирао на индивидуалном субјекту и nižем нивоу аутономног деловања, своју примену нашао у федералном приступу. Да би био у потпуности остварен, принцип супсидијарности, као и доктрине универзалности и перонализма на које се ослања, подразумевао је постојање заједнице у чијем центру је развој и достојанство личности. Што је шира заједница, то је шире и јединство које уводи стабилност и солидарност у друштвени поредак. Супсидијарност, која је првобитно била везана за приватну активност индивидуа, у ширем оквиру примене, постаје друштвена обавеза која се преноси са државе на још виши ниво одлучивања. Мера транснационализма принципа супсидијарности је пронађена у његовом федералном концепту који је постао незамењива снага у процесу европских интеграција. Принципом супсидијарности, демохришћани су припремали терен за уједињење Европе, будући да је супсидијарност као федерални принцип ушао у политички живот пре седамдесетих година XX века, када је покренута дебата о концепту изградње Европске уније.

Осим идеолошког аспекта, принцип супсидијарности се показао и као практичан принцип у процесу уједињења Европе. Наиме, европске интеграције подразумевале су уско преплитање националних и наднационалних интереса, које је често компликовало и отежавало европски процес уједињења. Смер који је одређивао принцип супсидијарности, по коме одређена власт и процес одлучивања не могу припадати ни Европској заједници ни њеним државама чланицама, све док их регионални и локални нивои успешно спроводе, представљао је компромис који су актери европских интеграција прихватили. Када је спровођење власти на nižем нивоу ослабљено или онемогућено, виши нивои националне и наднационалне власти

имају обавезу да реагују. Компромис је присутан и у том случају, јер институције које настају у европским интеграцијама нису супротстављене државама чланицама, већ имају задатак да са њима граде заједничку политику коју ће што више приближити човеку и његовом најближем окружењу и заједници којој припада. Тиме се принцип супсидијарности показује као консоцијални принцип идеологије хришћанске демократије која се састоји у изградњи политике која надилази класну, друштвену и институционалну супротстављеност.

Федерални концепт принципа супсидијарности почео је да се развија у оквиру традиције немачке хришћанске демократије. Наслеђе политичког католицизма Емануела Кетелера (*Emmanuel Ketteler*) и Освала Нел-Бројнинга (*Oswald von Nell-Breuning*) утицало је да након Другог светског рата немачки демохришћани прихвате принцип супсидијарности као средство неопходне демократизације Немачке, али и изградње Европске заједнице. Када је реч о Немачкој, принцип супсидијарности је посебно добио на значају приликом расправе о доношењу новог Устава 1949. године и дефинисања федералног деловања државе. На тај начин је, по речима Кена Енда (*Ken Endo*), принцип супсидијарности уведен у концепт федерализма.¹⁵² У питању је плуралистички приступ који тражи од државе да човеку и његовој природној заједници чији је члан, обезбеди аутономију и слободу деловања функционалном и територијалном расподелом власти. Овај модел за Мајкла Бурџеса је „кључ за разумевање везе између супсидијарности и федерализма који лежи у јединственом демохришћанском приступу моћи и власти“.¹⁵³

Након објављивања енциклике *Мир на земљи (Paxem in Terris)* 1963. године, принцип супсидијарности стављен је у контекст међународног поретка и светске заједнице. Од тада *вертикална супсидијарност* која надилази територијални оквир деловања, тежи очувању не само посебног или индивидуалног, већ и *општег добра*. Такав транснационални карактер супсидијарности прихватили су и демохришћани примењујући га у федералном контексту на Европску заједницу.

¹⁵² Ken Endo, „The Principle of Subsidiarity: From Johannes Althusius to Jacques Delors“, *Hokkaido Law Review*, 43/6, 1994, p. 639.

¹⁵³ Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, op. cit., p. 228.

Трансформацију супсидијарности од филозофског па све до принципа конституционалног карактера, покренула је и дебата о Европској унији током седамдесетих година XX века. Различита идеолошка виђења уједињења Европе, довела су и до различитих схватања појма супсидијарности, из којих су стајала различита виђења федерализма у процесу европских интергација. Расправа која је вођена између заступника концепта међувладине уније и наднационалног концепта ширих надлежности, посебно је рефлектована у дефинисању појма супсидијарности. Појмовни концепт супсидијарности ширег значења заступали су демохришћани у складу са католичком социјалном мисли и принципом персонализма. Представници међувладиног приступа у европским интеграцијама залагали су се за супсидијарност као заштитни механизам националних интереса држава чланица у односу на Европску заједницу. На трећој, пак, страни, представници конституционалног федерализма су на супсидијарност уско гледали, свдећи значење овог принципа на поделу између заједничких и ексклузивних надлежности.

Супсидијарност градуалног федерализма, за који су се залагали демохришћани, био је супротстављен концепту супсидијарности конституционалног федерализма на коме је инсистирало Алтијеро Спинели (*Altiero Spinelli*). Процес европских интеграција за демохришћане је подразумевао постепеност у коме морају бити укључени сви нивои друштвеног и политичког живота, посебно имајући у виду локалне и регионалне нивое власти, али и недржавне структуре као што је породица, уније, професионална удружења итд. И сама Шуманова декларација инсистира на поступној интеграцији где је записано да „Европа неће моћи да буде створена одједном или према једном јединственом плану. Она ће бити изграђена путем конкретних достигнућа која ће пре свега омогућити истинску солидарност“.¹⁵⁴

Спинелијева визија федералне Европе је заснована на што ширим надлежностима које из просеца одлучивања искључује најниже нивое власти, фокусирајући се само на потребу успостављања равнотеже моћи између Заједнице и држава чланица. Спинелијева неосетљивост за начело персонализма у процесу

¹⁵⁴ Вид. Robert Schuman Declaration, у: *Commemoration of the 50th Anniversary of the Robert Schuman Declaration*, EPP-ED Group, Brussels, 2000, p. 53.

поделе власти је била главна замерка демохришћана који нису желели да учествују у договорима око федералне Европе у оквиру тзв. *Спинелијеве иницијативе*.

Вишезначност принципа супсидијарности, која је водила до супротстављености различитих политичких гледишта, настала је у тренутку када се јавила иницијатива за кодификацијом овог принципа. У прве две деценије након Другог светског рата, демохришћани су се противили покушајима кодификације принципа супсидијарности. Као основни разлог, демохришћани су истицали да супсидијарност представља принцип чија примена је јединствена и прилагођена сваком појединачном случају. Свака кодификација принципа супсидијарности за демохришћане означава његово ограничавање. Такав пример представља 72. члан Устава Савезне Републике Немачке који дефинише питање поделе надлежности и власти, избегавајући експлицитно дефинисање принципа супсидијарности.¹⁵⁵ Принцип супсидијарности имплицитно је садржан и у *Уговору Европске заједнице за угљ и челик* (1951), у члану 5. где се наводи да ће Заједница „вршити директан утицај на производњу или на тржиште само када околности то захтевају... Институције Заједнице ће обављати те активности са минимумом администрације и у блиској сарадњи са странама које су у питању“.¹⁵⁶

Следујући демохришћанском уверењу да супсидијарност не треба дефинисањем сужавати, први документ који је у европски простор пласирао овај појам био је Тиндемансов *Извештај о Европској унији* који је објављен у јануару 1976. године. Белгијски премијер Лео Тиндеманс, који је био и први генерални секретар Европске уније хришћанских демокарата, у извештају је изнео предлоге који ће мотивисати државе чланице да успоставе ближу сарадњу за даљи процес интеграција, с обзиром на скептицизам који је седамдесетих година био наглашен због економске рецесије. Европска комисија је одговорила на Тиндемансов извештај, састављајући свој извештај под руководством Алтијера Спинелија у коме је принцип

¹⁵⁵ Тек у програмском документу Европски манифест (*Europäisches Manifest*), немачка Хришћанско-демократска унија је 1976. године први пут истакла експлицитно неопходност увиђења принципа супсидијарности у процес стварања федералне Европе.

¹⁵⁶ Вид. European Coal and Steel Community (ECSC) Treaty; Интернет, <http://www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc29.htm> 27/06/10.

супсидијарности постављен супротно филозофском концепту који је овај принцип имао у теорији хришћанске демократије. У извештају Европске комисије се не помиње пренос надлежности на нивое власти који су испод државе, већ се снажно наглашава потреба за ефикасним стварањем федералне Европске уније. За Тиндеманса, који је био под утицајем Жака Маритена и Емануела Мунијеа, овакво тумачење Европске комисије је било супротно његовим уверењима да друштвени поредак није могућ без социјалне доктрине персонализма и слободног развоја друштва.

Поводом првих непосредних избора за Европски парламент 1979. године, на оснивачком конгресу Европске народне партије донет је партијски манифест у коме су се демохришћани залагали за федералну Европу али и процес поделе власти у складу са принципима персонализма и супсидијарности. Тада су демохришћани први пут експлицитно поменули принцип супсидијарности као пут којим ће се постићи овај циљ. Демохришћани су тежили да се оствари признавање регионалног и локалног нивоа власти који ће учествовати у процесу европских интеграција, градећи плурално друштво засновано на интелектуалним тековинама католичке социјалне мисли. У Манифесту демохришћана се каже да „у складу са основним принципом супсидијарности, регионална политика Заједнице не треба да замени регионалну политику држава чланица или самих региона. Уместо тога, она треба да подржи те политике и да делује као инструмент координације, руковођења и подстицаја. Што националне и регионалне власти више учествују у планирању, финансирању и имплементацији мера у оквиру ове политике, и што већу одговорност буду прихватили, то ће и већи успех регионалне политике бити“.¹⁵⁷ С тим у вези 1983. године, у оквиру расправе о будућем европском устројству, Европска народна партија дефинисала је принцип супсидијарности у свом Нацрту федералног Устава Европе: „Принцип супсидијарности се употребљава при дистрибуцији државних дужности ка Унији и државама Уније, у подели власти и расподели финансијских средстава. Принцип је да, за све државне дужности, најнижи одговарајући ниво

¹⁵⁷ Вид. EPP Manifesto, у: General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 93.

власти треба да буде одговоран. Дужности се само додељују Унији тамо где се нуди већа ефикасност да би се сачували јавни ресурси, док се подједнако задобија задовољавајући или бољи резултат“.¹⁵⁸ Та дефиниција супсидијарности о преносу власти на Унију је представљала виђење демохришћана како треба да изгледа европска федерална држава.

Главни опонент предлогу који је Европском парламенту упутила Европска народна партија, био је предлог који је настао у оквиру групе европских стручњака предвођених Алтијером Спинелијем. Основна тачка спорења између ова два предлога била је око принципа супсидијарности чије дефинисање је аутоматски одређивало и концепт уједињења Европе. У оквиру формираног парламентарног комитета који је имао задатак да Европском парламенту предложи Нацрт уговора, на принцип супсидијарности Спинели је гледао као на стриктно федерални принцип, уско дефинисан. Чланови комитета који су били демохришћани, искључиво су инсистирали на шире дефинисаном принципу који гарантује права и слободе појединцима у складу са идејом персонализма, кроз учешће општина и регионалних нивоа власти у процесу одлучивања у Европској заједници, путем јасно дефинисане поделе надлежности. Услед изостанка демохришћана са седнице комитета, усвојен је Нацрт уговора са Спинелијевом верзијом принципа супсидијарности, који ограничава деловање Заједнице само у области заштите животне средине, уз одступање од овог начела искључиво онда када се њено деловање показује делотворније од деловања држава чланица. Међутим, *Нацрт уговора о Европској унији* који је Европски парламент усвојио фебруара 1984. године, државе чланице нису прихватиле. Један од разлога је и тај што се овим Нацртом не спомиње улога региона и општина у процесу одлучивања, већ се само спомиње веза између Европске заједнице и држава чланица.

Демохришћански концепт начела супсидијарности развијао је и Жак Делор, који је био под снажним утицајем персонализма Емануела Мунијеа. Делор је настојао да у својој политици помири идеје хришћанства и социјализма. Покушавајући да

¹⁵⁸ General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 235.

дефинише место појединца у друштву, Делор је настојао да интегрише индивидуално деловање у динамици социјално-економског развоја. Делорова прва писана референца са имплицитним позивањем на принцип супсидијарности се налази у његовој књизи *Changer* из 1975. године, у којој критикује централистичко-административну структуру Француске. Током осамдесетих година, Делор исказује потребу за усвајањем супсидијарности зарад ефикасног функционисања Заједнице, залажући се за постепени (градуални) приступ европским интеграцијама. Делор се посебно трудио да принцип супсидијарности укључи, макар, у област животне средине *Јединственог европског акта – ЈЕА (Single European Act)*. У мају 1988. године, Делор се састао са представницима немачких покрајина (Länder) који су тврдили да је од усвајања ЈЕА, Заједница почела да делује у оним областима које су под ексклузивном надлежношћу немачког закона. Иначе, Немачка је држава са богатим искуством у спровођењу принципа супсидијарности, с обзиром на значајан обим надлежности које имају представници немачких покрајина. На овом састанку немачки *лендери* су изнели предлоге у корист принципа супсидијарности, наглашавајући да власт коју врше институције Заједнице мора да има у виду и ону власт која се остварује на најдиректнији начин са потпуно локализованом политичком одговорношћу. Године 1989. године, објављен је Делоров извештај о економској и монетарној унији, који је истицао да поред неких централних политика резервисаних за Заједницу, државе чланице треба да имају договор око степена аутономије у економском одлучивању. Савет министара Европске заједнице је усвојио извештај у коме се експлицитно помиње принцип супсидијарности који је изражавао многе карактеристике демохришћанске визије европског федерализма са поделом надлежности између европског, националног и регионалног нивоа власти у монетарној и социјалној политици. Делор је покушао да споји своје омиљене идеје персонализма, супсидијарности и федерализма у модел који је предложио као *европски модел друштва*. Федерализам је био идеалан административни модел за будућност интеграционих процеса, који ће, према Делору, омогућити људима да живе заједно, задржавајући своју различитост у стриктној подели власти.

Исте године када је објављен Делоров извештај, начело супсидијарности је инкорпорирано и у *Повељу основних социјалних права радника (Charter of Fundamental Social Rights for Workers)*, у циљу успостављања главних принципа европског радног права и социјалне димензије радног окружења.¹⁵⁹

Посебну прекретницу у даљем развоју принципа супсидијарности представља Уговор о ЕУ из Мастрихта 1992. године, којим је постао приоритетно обележје будуће политике ЕУ. С обзиром на своје хришћанско порекло, овај принцип, залагањем најистакнутијих присталица демохришћанске идеје, постао је неизоставан у начину креирања и доношења одлука на нивоу ЕУ. Шест од дванаест држава чланица биле су вођене демохришћанским лидерима који су у циљу достизања демохришћанске визије федералне Европе у Мастрихту, формирали неформалну коалицију која је између осталог инсистирала и на увођењу принципа супсидијарности у Уговор о ЕУ. С тим у вези, холандски премијер и демохришћанин Руд Луберс (*Rud Lubbers*) је Европском савету предложио и резолуцију о супсидијарности. Тим принципом остварује се политика хришћанске демократије - *приватно пре државног и мало пре великог* - по којој мање друштвене јединице треба да буду актери друштвеног живота, уређујући живот сопственом одговорношћу.¹⁶⁰

Принцип супсидијарности осигурава непрекидну проверу функционалности и оправданости ЕУ у односу на националне, регионалне и локалне ентитете, доносећи одлуке на нивоу што ближе грађанима. Тиме је Унији дата могућност да у ширем контексту ствара одговорније друштво, него што би то чинила држава. У преамбули Уговора из Мастрихта стоји да се стране уговорнице „...залажу за продубљивање солидарности између народа поштујући историју, традицију и културу других народа...одлучни да наставе процес креирања Уније између народа у Европи, у којој би се доношење одлука огледало у проналажењу оптималног нивоа одлучивања и деловања, односно на нивоу што је могуће ближе грађанима у складу са принципом

¹⁵⁹ Вид. Интернет, <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/community-charter--en.pdf> 26/06/10/

¹⁶⁰ Јохан Кристијан Кеке, *Хришћанско-демократска идеја*, Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2009, стр. 14.

супсидијарности...“¹⁶¹ На овај начин уравнотежено је питање компетенција између Уније и држава чланица: „Заједница делује унутар граница овлашћења и циљева који су јој додељени овим Уговором. На подручјима која не потпадају под њену искључиву надлежност, Заједница делује у складу са начелом супсидијарности, али само у мери која је потребна и само ако државе чланице не могу на задовољавајући начин да постигну циљеве тог деловања, већ их Заједница, у погледу досега или учинка предложене активности, може боље остварити. Ниједна активност Заједнице не сме ићи даље од оног што је потребно за постизање циљева овог Уговора“.¹⁶²

Треба поменути да је негативан резултат референдума у Данској поводом ратификације Уговора јуна 1992. године, алармирао интелектуалце и институције у ЕУ за даљим тумачењем овог Уговора у европској јавности. На тај начин је стављен посебан акценат на циљ Уговора о креирању што компактније Уније. Такође, истакнута је улога начела супсидијарности, између осталог, и кроз усвајање наредних докумената: *Међуинституционална декларација о демократији, транспарентности и супсидијарности* (*Interinstitutional declaration on democracy, transparency and subsidiarity*, 1993), *Протокол о примени принципа супсидијарности и пропорционалности* (*Protocol on the application of the principles of subsidiarity and proportionality*, 1997), *Повеља о основним правима ЕУ* (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*, 2000), *Уговор из Лисабона* (*Treaty of Lisbon*, потписан 2009. године).

Увођење принципа супсидијарности у законодавни оквир ЕУ отворио је питање природе Уније. Наиме, критички став да принцип супсидијарности може да се примењује само у федералним државама са прецизно дефинисаним правним документима као што је Устав, утицао је и на расправу да ли ЕУ треба да има свој Устав. Како је ЕУ принцип супсидијарности углавном видела кроз свој однос са државама чланицама, Унија је занемарила једну од најважнијих карактеристика принципа супсидијарности о доношењу одлука на оном нивоу који је најближи

¹⁶¹ Вид. Treaty on European Union, Интернет, <http://www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc01.htm>
26/06/10/

¹⁶² Ibid.

грађанима. Иако је постојао став у вези са активирањем нижих нивоа власти у процес доношења одлука Уније, као на пример у оквиру области унутрашњих послова држава чланица, примена принципа супсидијарности на тим нивоима није обезбеђена.¹⁶³ Лакенска декларација од децембра 2001. године јасно је скренула пажњу на недостатке Уније по овом питању, утврђујући принцип супсидијарности у оквиру Европске уније као приоритет у процесу реформе, што је резултирало доношењем Европске конвенције о будућности Европе (2002), на основу које је Лисабонски уговор редфинисао тадашњи статус принципа супсидијарности, наглашавајући његову квалитативну функцију регионалног и локалног нивоа одлучивања.¹⁶⁴

Историјски и појмовни развој принципа супсидијарности, од филозофског концепта католичке социјалне мисли па све до његове правне кодификације, представљао је смер у коме се одвијао развој хришћанске демократије, нарочито, у другој половини XX века. Активним деловањем демохришћана, принцип супсидијарности је сачувао свој персоналистички и универзалистички карактер, који чини кључно обележје транснационализма хришћанске демократије. Супсидијарност без персонализма претворио би се у чисто правни термин који би у надметању надлежности између ЕУ и држава чланица остао неосетљив за регионалне и општинске нивое власти, као и за недржавне субјекте друштвене заједнице. С друге стране, без идеје универзалности принцип супсидијарности не би постао проиритетно обележје политике ЕУ. У теорији хришћанске демократије принцип супсидијарности представља јединствен начин очувања слободе и развоја личности, чија је примена на сваком појединачном случају оригинална и другачија. Из овог разлога демохришћани су избегавали кодификацију принципа супсидијарности која је аутоматски значила и сужавање поља његове примене. Међутим, дебата о федералном концепту европског уједињења током седамдесетих година XX века,

¹⁶³ Вид. White Paper on European Governance, Commission of the European

Communities COM (2001), Интернет, http://ec.europa.eu/governance/contrib_efc_en.pdf/12/07/10/

¹⁶⁴ Члан 5. Лисабонског уговора каже да је деловање ЕУ оправдано само онда када су следећа два критеријума испуњена: када циљеви предложене акције не могу бити на задовољавајући начин остварени од стране држава чланица и када је због обима или дејства, предложена активност ефикасније остварива на нивоу Уније.

отворила је питање дефинисања принципа супсидијарности и утврђивања јасних подела надлежности у оквиру Европске заједнице. Пристајући на ову неминовност, демохришћани су инсистирали на персоналистичко-федералном концепту супсидијарности који подразумева учешће нижих нивоа власти у просецу одлучивања ЕУ. Заокружујући процес европских интеграција на крају XX века, принцип супсидијарности је преко формалних и неформалних транснационалних иницијатива демохришћана, задобио своје место у политици Европске уније, повезујући и уједињујући различите елементе ове вишеслојне наднационалне творевине политичког управљања.

2.3. СОЦИЈАЛНА ТРЖИШНА ПРИВРЕДА И СОЦИЈАЛНА ПРАВДА

Индустријализација и миграција друштва ставила је у први план положај обесправљених радника, а њихова драматична егзистенцијална ситуација наметнула је социјалну политику и економију као основно радничко питање на почетку XX века. На градским периферијама у околини фабрика формирала су се радничка насеља, која су стварала потпуно нови слој становништва. Нагло повећање броја становника у градовима, упоредо није пратила адекватна изградња инфраструктуре без које су услови за живот били врло лоши. У таквој друштвеној клими човекове експлоатације, људско достојанство радника готово да се није поштовало, посебно имајући последице робовласничког ситета који је дуго владао (ропство у Великој Британији укинута 1833, а у Сједињеним Америчким Државама 1863. године).

Ка новоформираној и све бројнијој радничкој класи која је убрзо постала носилац друштвеног развоја, Католичка црква је усмеравала своју мисију, посебно у социјалном погледу. Након таласа револуције 1848. године, католичка социјална мисао је почела да се развија. У Немачкој се посебно истакао лик свештеника и каснијег бискупа Емануела Кетелера из Мајнца, који је серијом проповеди покренуо иницијативу за решавање социјалних питања. Кетелерово деловање знатно је утицало на свест немачких бискупа, као и на политички став конфесионалне Партије центра. Значајно је поменути и Адолфа Колпинга (*Adolph Kolping*), који се борио за посебно

права млађих радника. У Швајцарској, по социјалном раду био је познат кардинал Гаспард Мермилод (*Gaspard Mermillod*), док је у Риму било основано удружење *Римски круг социјалних студија* (*Circolo Romano di studi sociali*). Деловање Католичке цркве било је проширено и на друга удружења која су била руковођена од стране јерархије Ватикана. Све израженији ангажман Католичке цркве у кључним политичким и економским питањима, тумачен је као њена морална, али и друштвена обавеза у времену историјских превирања у Европи. О јавном друштвеном деловању цркве говорио је и Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*) указујући да је свака „политичка и економска борба у коначној анализи религијска борба“.¹⁶⁵

Све ове активности, биле су припрема за продорније социјално деловање Католичке цркве, нарочито од времена понтификата папе Лава XIII (*Leo XIII*) (1878–1903), који је приоритет дао социјалним активностима, између осталог, како би зауставио све масовније и самосталније политичко деловање католичких лаика.

Од осам енциклика папе Лава XIII, најзначајнијом се сматра енциклика *Rerum novarum* (*Нове ствари*) из 1891. године, која је представљала камен темељац католичке социологије. Изворни текст енциклике написао је језуита Матео Либераторе (*Matteo Liberatore*), а дорађивао га је папин секретар, кардинал Циљара (*Tommaso Maria Zigliara*). Енциклика предвиђа да у решавање социјалних проблема мора да се укључе: црква - својим искуством и моралним принципима; држава - утврђивањем и спровођењем закона; и радници - личним ангажманом на пољу борбе за своја права. Енциклика *Rerum novarum* диже глас, како против либералних начела да држава треба да сачува свој либерални поредак, тако и против принципа да се висина плата и вредност рада одређују као и цене остале робе на основу понуде и потражње на тржишту. О значају енциклике *Rerum Novarum* писао је и лондонски *Тајмс* (*The Times*) наводећи да је „енциклика писана свим знањем државника и да је удахнула дух хришћанског добротворства и добре воље, који ће, ако се широко прихвати и подражава, отићи далеко у решавању данашњег индустријског питања“.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Donald A. Maclean, „Christian Industrial Democracy: Its Moral Basis“, *International Journal of Ethics*, Vol. 37, No. 4, 1927, p. 378.

¹⁶⁶ Donald A. Maclean, „Christian Industrial Democracy: Its Moral Basis“, op.cit., p. 377.

Следећи значајан моменат социјалних активности Католичке цркве покренуо је папа Пије XI (*Pius XI* 1922–1939) у време велике економске депресије, која је избила 1929. године. Подстакнут овим догађајем, папа Пије XI је поводом јубилеја четрдесетогодишњице од издавања енциклике *Rerum novarum*, објавио енциклику *Quadregesimo anno* 15. маја 1931. године, као наставак идеја презентованих у енциклици *Rerum novarum*. Нова енциклика се посебно бави принципом супсидијарности, представљајући безкласни модел друштва, који се заснива на заштити приватног власништва, одговорности власника капитала и социјалној правди.

Таква плурална етика представљала је главни извор разумевања најзначајнијих сфера друштвеног живота којим се бави хришћанска демократија. Друштво и економија су од кључне важности за развој појединца који се не сме надвладати нити потискивати. Слобода, као главно егзистенцијално питање постојања личности, представља извор економског напретка који подстиче развој креативних способности и личне иницијативе појединца. Овде је принцип супсидијарности од пресудног значаја, јер се доношење одлука препушта оном новоу на коме се такве одлуке могу најефикасније извршавати. Плурализам хришћанске демократије је јасно изражен у подршци друштвеним и природним заједницама које се налазе између државе и појединца. Имајући у виду сву посебност и значај сваке од постојећих заједница унутар друштва, хришћанска демократија је на основама католичке социјалне мисли у економској политици развила јединствен модел познат под називом *социјална тржишна привреда* (*Soziale Marktwirtschaft*). Овим приступом демохришћани су настојали да створе услове за развијање личности у складу са демохришћанском идејом о достојанству човека. Социјална тржишна привреда је софистицирана и ефикасна тржишна економија која је изградила економски пут различит и од либералног капитализма и од самоуправне економије социјализма. Константна супротстављеност политичког либерализма и тржишне логике, концепт

социјалне тржишне привреде настоји да реши уверењем „да више социјалне правде нужно не значи мање економске ефикасности“.¹⁶⁷

Зачетак социјалне тржишне привреде везује за економско-филозофски концепт ордолиберализма, комбинације политичког и привредног либерализма и идеја преузетих из католичке социјалне доктрине. Ордолиберализам се јавља као реакција на посрнули економски либерализам XIX века. „Ордо-либерализам базира се на економско-либералним принципима приватне својине и конкуренције, али за разлику од либерализма, он захтева јаку државу чији су задаци, пре свега, дефинисање и стварање једног регулаторног оквира који, уколико се за то укаже потреба, може да се одупре моћи тржишта.“¹⁶⁸ Ордолиберализам сматра да држава има важну улогу у креирању економског поретка деловањем које се назива *либерални интервенционизам*. Овим директним упливом, држава настоји да обезбеди равноправне услове тржишног пословања који укључују механизме уперене против акумулације економске моћи. Интервенција државе за Валтера Еукена (*Walter Eucken*), представника чувене Фрајбуршке школе, односи се на креирање економског оквира и дефинисање економских принципа за функционисање тржишта, а не на интервенционистичку државу која непрестано тежи да утиче на конкурентску политику тржишта. Природу јаке државе, која треба да створи економски правни оквир који ће политички систем поштовати, Еукен тумачи на следећи начин: „Шта би дакле требало да буде природа државне активности? Одговор је да држава треба да утиче на форме економије, али не и да сама усмерава економски процес... Државно планирање форми – Да; државно планирање и контрола економског процеса – Не! Суштина је да се препозна разлика између форме и процеса, и да се у складу с тим поступа“.¹⁶⁹

По идеји ордолиберализма, конститутивни фактори и регулаторни принципи граде привредни поредак који захтева снажан правни и институционални оквир. Како

¹⁶⁷ Nil Goldschmidt, *Alfred Mueler- Armack and Ludwig Erhard-Social Market Liberalism*, Freiburg Discussion Papers on Constitutional Economics 04/12, Walter Eucken Institute, Freiburg, p. 23.

¹⁶⁸ *Социјална тржишна привреда - основне идеје, принципи и концепт*, Фондација Конрад Аденауер, Publish, 2008, Београд, стр. 11.

¹⁶⁹ Walter Eucken, *This Unsuccessful Age or The Pains of Economic Progress*, Edinburgh, London, Glasgow, 1951, у: Nil Goldschmidt, *Alfred Mueler- Armack and Ludwig Erhard-Social Market Liberalism*, op. cit. p. 2.

би функционисање социјалне тржишне привреде било ефикасно, неопходно је регулаторним принципима одржавати тржишни поредак. „У систему тржишне економије, циљ регулаторне политике је да дозволи грађанима доношење онолико одлука колико је то могуће, да им да неопходну слободу и да пренесе одговорност на њих.“¹⁷⁰ Свака интервенција државе мора бити неутрална у циљу заштите конкурентске политике, чиме се стварају механизми превенције и заштите владе од интересних утицаја. Држава у концепту социјалне тржишне привреде „преузима на себе функције као што су законодавно регулисање социјално-економских процеса, прерасподела прихода, одређивање минимума плате и максималног трајања радног дана.“¹⁷¹ Функционисање тржишне привреде држава обезбеђује механизмима судске и извршне власти, непрестано подстичући да се интереси предузетника доводе у раван са интересима друштва.

Иако је модел социјалне тржишне привреде показао способност успостављања одрживог економског развоја, важно је нагласити да пресликавање регулаторног модела из једног друштва у друго готово није оствариво, с обзиром на различите културне, социјалне и етничке околности које се морају узети у обзир.

Овај облик привреде развила је позната Фрајбуршка школа (*Freiburg School*), тридесетих година XX века, коју је оформила група научника из правне, економске, социјалне и теолошке области, на челу са Валтером Еукеном (*Walter Eucken*). Социјални либерализам који је развијала Фрајбуршка школа почива на идеји хришћанског поимања реда који захтева јаку државу, способну да уведе и повеже законе слободног тржишта и принципе слободе и социјалне одговорности. Слободно формирање цена према захтевима тржишта и стабилна монетарна политика представљају окосницу овог система. Основни принципи на којима се социјална тржишна привреда заснива су: супсидијарност, солидарност и персонализам.

Као поборнике идеје ордолиберализма треба поменути и професора економије из Келна, Алфреда Милер-Армака (*Alfred Müller-Armack*, 1901–1978), затим

¹⁷⁰ General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 27.

¹⁷¹ Allan C. Carlson, „Europe and Christian Democracy Movement: A Once and Future Hope?“, op.cit., Интернет, http://www.profam.org/docs/acc/thc_acc_frc.Christian.Democracy.htm

хајделбершког професора Александра Ристова (*Alexander Rüstow*), као и Вилхелма Репкеа (*Wilhelm Röpke*), професора из Женева. Наведени представници идеје социјалне тржишне политике су оставили иза себе низ научних расправа на ту тему, попут Репкеовог дела *Земаљска држава (Civitas humana)* или *Управљање привредом и тржишна економија* Милер-Армака (1946).¹⁷² При разради својих идеја, они су се ослањали на начела, која је од самих почетака индустријализације развијала Католичка црква, где су централно место заузимали појмови *праведне зараде, праведне цене, праведног пословања*. Алфред Милер-Армак, који је био и шеф преговарачког тима Немачке за време оснивања Европске економске заједнице, подразумевао је под појмом социјалне тржишне привреде, конкурентско тржиште са социјалним диманзијама. „То није била некаква мешавина, већ једна идеја о политичком уређењу која на бази конкурентске привреде жели да повеже слободну иницијативу са сигурним социјалним напретком који је осигуран социјално-тржишним улагањем.“¹⁷³

Свој врхунац, овај социјално-економски модел остварује у годинама немачког економског „чуда“ након Другог светског рата, уз посебне заслуге демохришћанина Лудвига Ерхарда (*Ludwig Erhard*, 1897–1977). У његовом познатом делу *Просперитет за све (Prosperity for all)* се каже да просперитет за све и просперитет путем конкуренције иду заједно, тако што је прво циљ, а друго пут до тог циља. Министар и немачки канцелар Ерхард је докторирао у Франкфурту код Франца Опенхајмера (*Franz Oppenheimer*), угледног економисте који се залагао за економски и политички поредак између капитализма и социјализма. Почетком тридесетих година Ерхард је критиковао тадашњу немачку економску политику. Одбио је чланство у Хитлеровој партији што му је након рата отворило врата у влади послератне Немачке. Своје идеје о опоравку немачке економије разрадио је још 1944. године, предвиђајући, поред неизбежне монетарне реформе, спровођење привредне реформе. Кључна ствар у тим реформама тицала се слободног формирања цена робе,

¹⁷² Вид. Hans Kung, *Svjetski etos za svjetsko gospodarstvo*, Intercon d.o.o, Zagreb, 2007, str. 21-138.

¹⁷³ *Социјална тржишна привреда - основне идеје, принципи и концепт*, Фондација Конрад Аденауер, op.cit., стр. 38.

чиме су постављене основе за развој тржишне привреде. У говору на страначком скупу у јуну 1949. године, Лудвиг Ерхард је, као истакнути члан Хришћанско-демократске уније, први пут употребио израз *друштвено обавезујућа, социјално одговорна тржишна економија*. ХДУ је са овим изразом, у августу исте године, изашла на прве парламентарне изборе када је однела убедљиву победу. Ерхардове речи су: „Циљ социјалне тржишне привреде здрава привреда која обезбеђује егзистенцију целокупног народа и свакоме пружа могућност учествовања у националном производу у зависности од његовог доприноса без обзира на интересе и жеље сваке врсте“.¹⁷⁴ Захваљујући социјалној тржишној привреди, немачка економија је успела да се подигне из пепела и у економском смислу преткене све остале европске државе тог времена.

Идеју о социјалној тржишној економији демохришћани су врло брзо пренели на транснационални институционални ниво. „Идеје социјалне тржишне привреде чине темеље на којима је Европска унија градила сопствену европску тржишну интеграцију и заједничку економску и социјалну политику.“¹⁷⁵ Хришћанско-демокаратска групација у Заједничкој скупштини ЕЗУЧ је прва поднела Нацрт извештаја који се тицао свих сектора социјалне политике. Колики је значај ове теме за демохришћане био говори чињеница да је Алфред Бертран (*Alfred Bertrand*) тај извештај представио 16. јуна 1953. године, на првом састанку на коме је званично основана демохришћанска групација. „Од тада, нагласак је на ономе што треба да формира специфични део демохришћанске социјалне доктрине за деценије које ће доћи, доктрине која је блиско везана за ставове цркве и хришћанских трговачких унија формираних након рата.“¹⁷⁶ Европска заједница за угаљ и челик је посебно била посвећена радничком питању у оквиру социјалне политике. Прва кућа која је саграђена као власништво радника, подигнута уз финансијско учешће Високе власти

¹⁷⁴ Ibid. str. 31.

¹⁷⁵ Kristina Köhler, „Freedom and Responsibility – Economic Governance in Social Market Economy“, у: Hardy Ostry (ed.), *Social Market Economy in the International Work of Konrad-Adenauer-Stiftung*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Jordan, 2008, p.12.

¹⁷⁶ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 114.

ЕЗУЧ, у оквиру пројекта за финансирање 150.000 кућа радника на подручју Заједнице.¹⁷⁷

Напори за успостављање социјалне политике на ниво Заједнице настављени су и у даљем процесу европских интеграција. Стварање Европске економске заједнице Уговором из Рима 1957. године био је догађај који је у европску економску политику увео принцип социјалне тржишне привреде.¹⁷⁸ Иако је социјална политика била готово у потпуној надлежности држава чланица, питања радничких права и услова њиховог рада и живота Римски уговор подиже на ниво Заједнице, позивајући државе чланице на блиску сарадњу у изградњи заједничке социјалне свести. Међутим, питање социјалне политике у Римском уговору се односи само на националне социјалне системе као начина достизања одређених социјалних циљева. Заједничка социјална политика, која је подразумевала хармонизацију националних социјалних политика још увек није постигнута. Тек након 1960. када је отворена дебата о социјалним питањима у Парламентарној скупштини ЕЗ, ова тема долази на дневни ред агенде европских интеграција. Изједначавање националних и мигрантских радника од 1968. године штитило је раднике од разних облика дискриминације. Од тада им је омогућена слобода кретања унутар шест држава чланица и дата права на равноправан статус у нуђењу услуга и тражењу посла.

Јачање европских економских и социјалних веза настављено је и усвајањем Јединственог европског акта 1986. године, који је утицао на јачање конкурентске политике ордолиберализма, припремајући терен за успостављање јединственог унутрашњег тржишта у Мاستрихту. Принципе социјалне тржишне привреде, које су за сопствени економски развој развијали немачки демохришћани, Европска унија је искористила и приликом оснивања Пакта за стабилност и раст (Stability and Growth Pact), који је представљао инструмент монетарног уједињења и увођења нове европске валуте. Пакт за стабилност и раст у оквиру Европске монетарне уније је

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

„створен како би осигурао да државе врше одговорну економску политику као концепт који се схвата у складу са ордолиберализмом“.¹⁷⁹

Допринос хришћанске демократије институционалном успостављању социјалне тржишне привреде на ниво ЕУ најконкретније потврђује Лисабонски уговор у чијем трећем члану стоји: „Унија ће установити унутрашње тржиште. Она ће радити на одрживом развоју Европе заснованом на уравнотеженом економском расту и стабилности цена, високо конкурентној *социјалној тржишној привреди*, у циљу пуне запослености и друштвеног напретка, као и високог нивоа заштите и унапређења квалитета животне средине.“¹⁸⁰ Лисабонским уговором направљен је важан симболички потез у економској политици у односу на Уговор из Мастрихта с обзиром да принципи на којима почива социјална тржишна привреда (уједињено унутрашње тржиште, супсидијарност, регулисана конкуренција, слобода промета људи, капитала и робе, правда итд.) нису више дефинисани као *отворена тржишна економија*, већ као *социјална тржишна економија*. Увођење социјалне тржишне привреде на ниво Европске уније имао је за циљ стварање неопходне социјалне равнотеже која треба да обузда неравноправну конкуренцију унутрашњег тржишта, мерама заштите социјалне стабилности од разних облика економске флукуације. Увођењем социјалне тржишне привреде у текст Лисабонског уговора, ЕУ је знатно ојачала социјалне аспекте европских интеграција, базирајући се на економској реалности и принципима конкурентске тржишне равноправности.

Транснационално инсистирање на социјалној тржишној привреди креће од тренутка када је Европска народна партија на свом оснивачком конгресу усвојила политички манифест европских демохришћана у коме стоји: „Наш циљ је Европа економског и социјалног прогреса и пуне запослености која ће помоћи људима да побољшају своје услове живота уз помоћ ефикасног система познатог као социјална тржишна привреда. Овај систем је заснован на слободној одговорности и креативном

¹⁷⁹ Peter Nedergaard, *The Influence of Ordoliberalism in European Integration Processes - A Framework of Ideational Influence with Competition Policy and the Economic and Monetary Policy as Examples*, MPRA Paper, No. 52331, 2013, p.18.

¹⁸⁰ Вид. Treaty of Lisbon, Интернет: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:FULL:EN:PDF> 20/10/2013

предузетништву појединаца. Овај систем промовише напредни развој људске заједнице заснован на партнерству и солидарности путем подељене одговорности, учествовања и сувласништва запослених“.¹⁸¹ Такође, спремајући се за друге по реду непосредне изборе за Европски парламент, Европска народна партија је изашла са програмом у пет тачака тражећи не само од држава чланица, већ и од Комисије и Савета Заједнице „да одрже и развијају европско унутрашње тржиште на основама слободне конкуренције и принципима социјалне тржишне економије у циљу остварења функционалности Заједнице“.¹⁸²

Очување изворних демохришћанских принципа, као што је идеја социјалне тржишне привреде, било је од пресудне важности за будућност Европске народне партије, нарочито у времену њене отворене сарадње са конзервативним партијама. Дугогодишњи председник и оснивач Европске народне партије Вилфрид Мартенс, говорећи о тим изворним принципима, наводи документ Европске народне партије, у коме се наглашава да су изворни принципи демохришћана „хришћанска концепција личности, наше европско наслеђе (комунитарна Европа заједно са принципом супсидијарности) и социјална тржишна економија“.¹⁸³

Европска народна партија била је не само против неолибералне економије која је запостављала социјалну димензију тржишне економије, него је инсистирајући на социјалној тржишној привреди, свој економски програм градила „супротно социјализму, који својом економском и социјалном политиком угрожава изворни пројекат европских интеграција и економског динамизма ЕУ као такве“.¹⁸⁴ Градећи засебан економски пут, демохришћани су имали намеру да избегну социјалистички централизам као и бескрајни либерализам у економији. „Неолиберализам игнорише социјалну димензију слободне тржишне привреде, једнострано наглашавајући индивидуалне напоре сваког мушкарца и жене, који је једино усмерен против

¹⁸¹ Вид. EPP Manifesto, у: General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 25.

¹⁸² General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 29.

¹⁸³ Wilfrid Martens, *Europe: I Struggle, I Overcome*, Springer and Bussness Madia, London, 2009, p. 143.

¹⁸⁴ Vit Hložek and Lubomir Kopecek, *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East-Central and Western Europe Compared*, Ashgate Publishing Ltd, 2013, p. 151.

најслабијих чланова друштва. То води ка конфликту и конфронтацији, утичући на солидарност која мора бити правоснажан део међународног контекста.“¹⁸⁵

Демохришћани су се у развоју економске политике руководили начелом недодирљивости људског достојанства које подразумева слободу, као продужетак слободе личности. Човек мора бити слободан како би могао да преузме одговорност, баш као што и власт, како стоји у преамбули немачког Устава, мора да има свест „о својој одговорности пред Богом и људима“.¹⁸⁶ Такође, људско достојанство подразумева и самоодговорност. Према том концепту човек, колико је год у могућности, треба да издржава себе самог, на начин како о томе говори Нел-Бројнинг: „Најбоља друштвена помоћ је помоћ за самопомоћ. Где год да је заједничка помоћ за самопомоћ могућа, самопомоћ се мора подржати, а туђу помоћ, напротив, пружати само тамо где помоћ за самопомоћ није могућа“.¹⁸⁷

Поред самопомоћи човеково достојанство је повезано и са његовим правом на рад. Основни циљ демохришћанске економске и социјалне политике се највећим делом односио на успостављање услова и квалитета рада од уједначења плата радника, смањења радних сати посебно за младе раднике и оне на тешким физичким пословима. Подела рада која је имала у виду потребу за остварењем пуне запослености, довела је до пораста продуктивности и конкуренције на тржишту, уз јасно дефинисано присуство државе која треба да обезбеди слободан приступ за све који улазе у тржишно пословање. Тржишно економски поредак остварује своју социјалну димензију када предузетник почне да излази у сусрет захтевима потрошача, али и радника, имајући у виду остварење не само индивидуалних интереса, већ и остварење социјалне правде.

Концепт социјалне тржишне привреде немогуће је посматрати изван контекста опште идеје хришћанске демократије. Она се темељи на идеји

¹⁸⁵ Вид. Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 2.

¹⁸⁶ Вид. The Basic Law for the Federal Republic of Germany, Интернет, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf> 15/05/2010.

¹⁸⁷ Вид. Ruud H. J. ter Meulen „The Lost Voice: How Libertarianism and Consumerism Obliterate the Need for a Relational Ethics in the National Health Care Service”, Интернет, <http://cb.oxfordjournals.org/content/14/1/78>, 15/05/2010.

персонализма као основног постулата хришћанске антропологије. Економска делатност и материјална добра мора да се ставе у службу човека и друштва у коме профит не сме да буде сам себи сврха и циљ. Економија која тежи општем добру, а не богаћењу појединаца или одређених група, једино на принципима солидарности и персонализма може да функционише. Додатно, социјална тржишна привреда свој концепт развија у три смера: економском, социјалном и правцу очувања животне средине. Друштвена одговорност подразумева јачање друштвене свести која у етапама прати и ниво развоја социјалне тржишне привреде.

Социјална тржишна привреда не представља теоријски концепт који има потребу да дефинише сваки сегмент економског живота. Она је динамички постављена тако што држава даје опште смернице тржишту и привреди. Идеја ордолиберализма се базира на хришћанској социјалној доктрини, тако да њено прилагођавање је утолико лакше, уколико су идеали и представа о човеку ближи овим претпоставкама. Прилагођавање постаје могуће тек када је свест о вредностима једног друштва у складу са основним принципима социјалне тржишне привреде, пре свега са принципима супсидијарности, солидарности и персонализма. Имајући у виду остварење економског развоја које ће пратити и развој социјалне правде, разлог је зашто су демохришћани настојали да социјална тржишна привреда оствари транснационалну примену на нивоу Европске уније.

3. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ

3.1. ЗАЧЕТАК ТРАНСНАЦИОНАЛНОГ УДРУЖИВАЊА ДЕМОХРИШЋАНА И ОСНИВАЊЕ МЕЂУНАРОДНОГ СЕКРЕТАРИЈАТА ПАРТИЈА ХРИШЋАНСКО- ДЕМОКРАТСКЕ ОРИЈЕНТАЦИЈЕ (SIPDIC)

Културолошка борба XIX века, коју је обележио идеолошки сукоб конзервативизма и либерализма, довела је до друштвене поларизације у тадашњој Европи. Национални либерализам који је представљао радикално отелотворење просветитељске либералне идеје, настојао је да се у потпуности обрачуна са Католичком црквом, ударајући у

саме темеље традиционалних институција европских народа. Прокламоване реформе државног уређења власти, система образовања, социјалне и економске политике, као и свеукупне промене вредносних начела биле су повод насилном удаљавању Католичке цркве из свих сфера јавног и друштвеног живота. Државним мерама које су спроводиле секуларне власти Немачке, националистичке Италије и просветитељске Француске, оштро и директно се супротставила Католичка црква. Од позива католичким верницима на грађанску непослушност, бојкотовања државних школа, па све до политичких порука које је са предикаонице упућивала црквена јерархија, Католичка црква је настојала да се одупре притисцима световних власти.

У тој борби посебно место заузимају многобројна католичка удружења лаика широм Европе, која су представљала снажно средство Ватикана у конфронтацији са државним властима. Све јача репресија национално-секуларних власти испољавана антицрквеним законима, насилним затварањем католичких школа, гашењем бројних манастира, прогонством јерархије и лаика, ограничавала је деловање католичких удружења. Повлачење католичке јерархије и њених удружења у сферу унутрашњег црквеног живота, довела је до појаве *затвореног католицизма*, облика деловања који је имао за циљ консолидацију и очување ватиканске моћи. Католичка црква је затвореним католицизмом желела да створи хомоген свет католичких удружења који би у потпуној лојалности Ватикану био сачуван од спољних утицаја секуларне државе.

Зачетак удруживања католичких организација и партија, као процес централизације цркве, јавља се крајем XIX века. Тако је 1871. године основан Женевски комитет (*Geneva Committee*) који је имао за циљ да по налогу папе, посебно путем штампе, крене у пропагандни рат са антиклирикалним либерализмом широм Европе. Такође, 1884. године католичка аристократија формирала је Фрибуршку унију (*Fribourg Union*) у Швајцарској како би се одупрела нападима на традиционалне конзервативне институције, у првом реду, Католичку цркву и идеју монархије. Подршка Ватикана разним лаичким удружењима, у циљу омасовљења католичког друштвеног активизма, довела је и до оснивања транснационалне организације Католичка акција (*Catholic Action*), која је окупљала католичку

омладину на међународном нивоу. Од свих држава у којима је владао антиклирикални режим, деловање Католичке акције било је најактивније у Италији, од њеног оснивања 1905. године.

Међутим, намере Католичке цркве се нису подударале са намерама чланова лаичких удружења који су тежили освајању политичког простора у борби са секуларном влашћу. Компромис на који је Ватикан био приморан да пристане, односио се на креирање изборне стратегије, која је лаичким удружењима допустила учешће у изборном процесу. Ватикан је у потпуности био свестан да једини начин супротстављања антицрквеним законима, јесте могућност одлучивања о тим истим законима, директним учешћем у политичком и законодавном животу. Невољно прихватање парламентарне демократије које се испољавало кроз стварање политичког католицизма, за Католичку цркву требало је да буде само привремено решење, које би јој омогућило враћање претходног утицаја и положаја. За католичке лаике, с друге стране, политички католицизам је био почетак њиховог политичког деловања који је неминовно водио у правцу дистанцирања од католичког клира. Зато Мартин Конвеј каже да је заправо „политички католицизам био политика лаика, тачније лаика који су имали искуства у католичким духовним, економским и културним удружењима“.¹⁸⁸ Политички католицизам од лаичких удружења за кратко време прераста у конфесионалне партије чији је циљ и даље био одбрана католичких вредности и њених интереса.

Међутим, новонастале културолошке и социјалне промене на прелазу из XIX у XX век, знатно су утицале на свест нових генерација католика, чији фокус више није био усмерен ка идеолошкој борби између конзервативизма и либерализма. Ново доба које је означено индустријском револуцијом, носило је и нова схватања и приоритете који ће знатно утицати на формирање политичког курса конфесионалних партија. Тај тренутак означавао је зачетак покрета хришћанске демократије, као посебног европског феномена на почетку новог века. Социјални проблеми радничке класе, као новог слоја друштва насталог у времену индустријализације Европе,

¹⁸⁸ Martin Conway, „Catholic Politics or Christian Democracy? The Evolution of Inter-war Political Catholicism“, у: Wolfram Kaiser and Helmut Wohnout (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1945*, Volume 1, Routledge, London, 2004, p. 193.

постају додатно изражени у тешким економским приликама са којим либерални капитализам није успео да се избори. Међу првим реакцијама на тежак положај радника било је објављивање папске енциклике *Reum Novarum*, која је представљала зачетак социјалног учења Католичке цркве. „Након 1848. године католици су почели да праве разлику између културне и политичке агенде и да опажају социјална питања у политичком контексту.“¹⁸⁹

Католичко социјално учење, нове генерације католика снажно су подржале, градећи социјални политички католицизам заснован на принципима демократског уређења власти. Изразит пример социјалног католицизма на почетку XX века развијан је у Француској под руководством Алберта де Муна, који је желео да у светлу индустријске револуције понуди алтернативу Трећој Републици. Оног тренутка када је папа Лав XIII позвао католике да бране црквена права путем програма конституционализма, Де Мун је пређашње идеје рестаурације монархије напустио, а социјални патернализам заменио социјалном демократијом.¹⁹⁰ Либералне реформе политичког католицизма које су утрле пут католичкој левици и хришћанској демократији наставио је Марк Сањије. Он је због својих либереланих ставова, као и субординације религије политици убрзо наишао на осуду Ватикана. Сањије је између 1894. и 1902. године основао покрет католичке омладине *Бразда* који је тежио обнови црквеног утицај међу радничком класом у Француској.¹⁹¹ Из овог покрета ће се 1912. године изродити *Лига младе републике* која је била интернационално оријентисана у промовисању хришћанског социјалног покрета. Интернационализам Марка Сањијеа као и удружења младих која су настала после њега су, како говори Гвидо Милер били много значајнији од активности осталих партијских представника у Европи.¹⁹² Сањије је током двадесетих година одржао серију међународних

¹⁸⁹ Michelle Cupples, *The Making of an Ideology of the Third Way. The Evolution of Christian Democracy in Germany (with special reference to 1945-49)*, University of Aston, Birmingham, 1999, p. 35.

¹⁹⁰ Oscar L. Arnal, „Alternatives to the Third Republic Among Catholic Leftists in the 1930's“, op. cit., pp. 1-2.

¹⁹¹ Charles Breunig, „The Condemnation of the 'Sillon': An Episode in the History of Christian-Democracy in France“, *Church History*, Vol. 26, No. 3, Cambridge University Press 1957, p. 228.

¹⁹² Guido Müller, „Anticipated Exile of Catholic Democrats: The Secrétariat International des Partis Démocratiques d'Inspiration Chrétienne“, у : Wolfram Kaiser and Helmut Wohnout (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1945*, op. cit., p. 214.

мировних конференција у сарадњи са различитим организацијама у Европи, попут Католичког покрета за мир, позивајући све хришћанске политичке и друштвене факторе да учине додатан напор у проналажењу компромиса за успостављање мира и и покретање процеса помирења међу европским народима. Сањије је 1921. године основао пацифистичку међународну организацију *Светски савет за мир (Congres international pour la paix)*, са намером промоције идеја социјалног хришћанства. Те организације су биле лево оријентисане, за разлику од конфесионалних партија у Европи које је Сањије доживљавао као сувише конзервативне.

Снажан политички активизам присутан је и код радничке класе која је настојала да се избори за своја права. Проблеми радника били су присутни широм Европе, тако да је индустријски корпоративизам радника врло брзо попримио облике транснационалне сарадње и деловања. „Немачке, холандске и белгијске партије су имале доброорганизоване лево оријентисане католичке радничке организације, са високим степеном институционалног и личног преклапања са трговачким унијама, које су отпочеле своју транснационалну сарадњу 1908. године.“¹⁹³ Како је католичка социјална доктрина понудила решења за положај радника, то су радници католичке вероисповести врло брзо формирали католичке радничке уније које су, често као део конфесионалних партија, на католичку религију гледали као на основ њиховог синдикалног, али и политичког деловања. Транснационални карактер католичке културе, помогао је радничким католичким унијама да остваре трансфер политичких идеја и социјалних реформи, постављајући тако, универзалан, наднационални оквир радничких права и услова рада. Радничко питање које је преузимало примат на политичкој сцени Европе, имало је снажан одјек унутар конфесионалних партија, посебно у програмској оријентацији и партијском деловању католичких партија.

Политички католицизам у Европи није био хомоген, будући да су постојале многе разлике међу католицима које су се кретале од крајње деснице до крајње левице. У зависности од припадности друштвеној класи, католици су се борили за своја права, било да је реч о радничкој класи, пољопривредницима или буржоазији, често у директној међусобној супротстављености. „Буржоаско вођство се опирало

¹⁹³ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and Origins of European Union*, op. cit. p. 37.

захтевима католичких група радничке класе за већом улогом учествовања у политици, као и за места на изборним листама и у оквиру владе.“¹⁹⁴ У том скукобу интереса који се одвијао у оквиру политичког, економског и социјалног католицизма превагу је однела средња класа која је била незадовољна поретком либералног капитализма.

Ослушкујући захтеве радничке класе конфесионалне партије су мењале своју политичку оријентацију настојећи да изађу у сусрет захтевима радника који су својим социјалним програмом улево оријентисали католичке партије. „Почетак XX века је карактеристичан за удружења католичких радника и увећани интерес за социјална питања. Они су били чак и доминантна снага католичких политичких активности, што је водило демократским реформама.“¹⁹⁵ Католичке партије са јасно израженим социјалним програмом су тежиле транснационализму, будући да социјална структура коју је било неопходно приближити нацијама је представљала ону компоненту која је превазилазила природне лимите нација.¹⁹⁶

Хришћанске трговачке уније и католички раднички синдикати међу првима су кренули да успостављају транснационалне везе и контакте, попут Интернационалног секретаријата хришћанских трговачких унија. Интернационални секретаријат, кога су у почетку чинили представници осам европских држава, основан је 1908. године у Цириху. Он је био претеча Интернационалне федерације хришћанских трговачких унија коју су демохришћанске партије основале 1920. године. „Стварање засебне хришћанске трговачке интернационалне уније 1920. године је била кулминација многих година организованог рада међу хришћанским радницима у неколико европских нација, посебно Немачкој, Италији, Француској и државама Бенелукса. Ова организација понудила је организациону и филозофску алтернативу оним верујућим католичким и протестантским радницима за које је чланство у социјалистичким унијама, са њиховим антиклирикалним и чак антирелигијским

¹⁹⁴ Martin Conway, „Catholic Politics or Christian Democracy? The Evolution of Inter-war Political Catholicism“, op.cit., p. 199.

¹⁹⁵ Michelle Cupples, *The Making of an Ideology of the Third Way. The Evolution of Christian Democracy in Germany (with special reference to 1945-49)*, op.cit., p. 38.

¹⁹⁶ A. Robert Caponigri, „Don Luigi Sturzo“, *The Review of Politics*, Vol. 14, No. 2, Cambridge University Press, 1952, p. 162.

ставом, било неприхватљиво.“¹⁹⁷ Колико су трговачке хришћанске уније биле популарне говори и пример Белгије у којој је *Хришћанска трговачка унија* у периоду до Првог светског рата достигала и до 60.000 чланова, да би пред почетак Другог светског рата тај број био увећан на 370.000 чланова.¹⁹⁸ Важну улогу у социјалним реформама у Италији имала је *Конфедерација италијанских радника* (Confederazione Italiana Lavoratori) са којом је Италијанска народна партија успоставила сарадњу. У Холандији у Утрехту 1920. године основана је *Интернационална федерација хришћанских синдиката*, а на основачком конгресу у Немачкој у Келну 1928. године почела је са радом организација *Интернационалних католичких радника*.

Транснационализам политичког католицизма поново је покренут након завршетка Првог светског рата, када су „католичке партије предложиле програме и релевантну политику друштвених потреба у целини“.¹⁹⁹ Окретањем потребама радничке класе и актуелним социјалним питањима, католичке партије стекле су знатну популарност и успех на изборима који су се одржавали у европским државама, по окончању рата. Политички католицизам постао је незаобилазан фактор модерне европске политичке сцене, окупљајући око себе велики број појединаца, католичких социјалних и економских организација, као и трговачких и синдикалних унија. На транснационалну партијску сарадњу католичких партија утицало је њихово настојање да се превазиђу национална ограничења, што је у конзервативним круговима тумачено као „недостатак националног поуздања“, које је било „приоритетна реторичка мисао националне деснице“.²⁰⁰

Либерални католицизам који представља идеолошку оријентацију хришћанске демократије био је окренут европској политици у много већој мери него што су то били конзервативни католици који су се држали традиционалних националних и идеолошких подела. О каквом наднационалном концепту либералног католицизма је

¹⁹⁷ Вид. John P. Windmuller, Stephen K. Pursey and Jim Baker, „The International Trade Union Movement“, Интернет: <https://lrus.wolterskluwer.com/pdfs/SampleChaptersPDF/1136.pdf> 12/05/14, p.77.

¹⁹⁸ Вид. Henri Pauwels, „The Christian Trade - Union Movement“, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 247, Sep., 1946, p. 57.

¹⁹⁹ Martin Conway, „Catholic Politics or Christian Democracy? The Evolution of Inter-war Political Catholicism“, op. cit., p. 194.

²⁰⁰ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European Union*, op. cit. p. 46.

реч, сликовито сведочи и француски демохришћанин Луј-Алфре Паж (*Louis-Alfred Pages*) који је 1927. године за SIPDIC рекао: „Ми апсолутно нисмо интернационалисти, на начин на који се овај термин обично користи. Много је прикладнији један други термин...ми смо трансационалисти.“²⁰¹

Почетком двадесетих година XX века трансационализам политичког католицизма углавном се сводио на успостављање личних контаката између представника хришћанских партија, католичких организација и удружења. Зачетак једног ширег друштвеног покрета који је био инспирисан хришћанским принципима везује се за делатности и сарадњу појединаца попут: холандског католичког демократе Јохана Антонија Верарта (*Johannes Antonius Veraart*), италијанског католичког политичара Луиђија Стурца, аустријског католичког канцелара Игњаца Зајпела (*Ignaz Seipel*), немачког канцелара и представника католичке Партије центра Јозефа Вирта (*Joseph Wirth*), немачког адвоката и католичког политичара Вилхелма Маркса (*Wilhelm Marx*), зачетника хришћанске демократије у Француској Марка Сањијеа, католичког свештеника и водећег политичара Словачке народне партије Јозефа Тисоа (*Josef Tiso*) итд.

Контакти удружења и омладинских католичких организација који су такође допринели јачању трансационалне сарадње раних демохришћана оставили су значајан траг. Трансационално удруживање посебно је запажено у формирању *Интернационалне католичке уније (International Catholic Union)* која је 1917. године сабрала католичке духовне и политичке лидере немачког говорног подручја на свом првом конгресу у Швајцарској, заслугом Матијаса Ерцбергера (*Matthias Erzberger*) једног од водећих лидера немачке Партије центра. Такође се истиче и једна од најстаријих интернационалних организација *Међународни покрет католичких студената – Pax Romana* која је имала важну улогу у трансационалној социјализацији младих политичара и будућих демохришћанских лидера. Тако је француски демохришћанин, шеф хришћанско-демократске групације у Европском парламенту од 1958–66, подсетио у својим мемоарима да му је његово учешће у активностима *Pax Romana* у међуратном периоду обезбедило многе трансационалне

²⁰¹ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 70.

контакте, посебно са Немцима, што му је знатно олакшало да се одлучи за политику помирења после 1945. године.²⁰²

Социјална политика која је заснована на хришћанским принципима била је идеја аустријског католичког грофа Куденов-Каљарија који је у ту сврху 1923. године основао *Паневропску унију* (Pan-European Union). На оснивачком конгресу ове транснационалне организације 1926. године у Бечу, гроф Куденов-Каљари успео је да окупи преко 2000 учесника из 24 нација. Идејама грофа Куденов-Каљарија био је надахнут и сам Луиђи Стурцо који је, разочаран међународним активностима у Европи, рекао да „Паневропа може да створи истинско Друштво народа на политичким и економским основама, настојећи не само да избегне унутрашње ратове уобичајеним средствима арбитраже и гаранцијама за разоружање, већ креирањем хомогености или конвергенције између политичких и економских европских интереса и успостављањем баријера против евентуалне словенске и азијске инвазије, која би имала неизбежне последице на декаденцију Европе“.²⁰³

Транснационална сарадња католичких политичара успостављена је и на регионалном форуму *Конференције Боденског језера за хришћанску политику* у периоду од 1921. до 1926. године. Овај регионални форум настао је зарад проширења чланства протестантским верницима. Ова транснационална сарадња је по речима Ван Керсбергена знатно допринела успостављању демохришћанског јединства у Европи бројних унија и католичких социјалних покрета који су окупљали организације као што су: *Међународна унија социјалних студија* (*International union of social studies*) основана 1920. године, *Међународна организација младих католичких радника* (*International Young Christian Workers*) основана 1925. године, *Католичка међународна унија социјалне службе* (*Catholic International Union for Social Service*)

²⁰² Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 182.

²⁰³ Вид. Luigi Sturzo, *International Community and the Law of the War*, у: Sara Lorencini, „The White International and Peace in Europe 1925-1932“, *For peace in Europe: Institutions and Civil Society Between the World Wars*, Peter Lang S.A., Brussels, 2007. p. 379.

исто из 1925. године, *Католичка међународна унија радничких удружења*, (Catholic International Union of Employer's Associations).²⁰⁴

Велики број католичких организација широм Европе које су се бавиле различитим студијама и сегментима социјалног и друштвеног живота, говори и о надирању интелектуалне снаге младих католика који су демохришћански покрет ширили на друштво у целини, не свдећи га само на уско партијско деловање. Такви интелектуални кругови често су настајали, око уредништава културних и политичких часописа као што су *Келнске народне новине* (*Kölnische Volkszeitung*), *Мали демократа* (*Le Petit Democrate*), *Слободна Белгија* (*La Libre Belgique*), *Дух* (*Esprit*), утичући на идеолошко усмерење младих католика у послератном времену економске и социјалне кризе.

Изборни успех католичких партија и њихов улазак у националне и локалне парламенте, почео је да истиче њихову улогу вођства католичких заједница, за разлику од Католичке цркве којој се то природно право све мање признавало. Дистанцирање од католичке јерархије, као и отвореност за прихватање либералних вредности јасно су сведочили о измењеној агенди политичког католицизма, који је уместо на католичком, све више инсистирао на хришћанском одређењу, у жељи придобијања што већег броја присталица.

Игнорисање политичке реалности за Католичку цркву није било добро, будући да конфесионалне партије иако су желеле аутономију од цркве, ипак су биле једине које су инсистирале на политичком деловању заснованом на хришћанским вредностима. Знајући да политичку борбу у парламентима сама црква не може да води, интерес јој је био да призна постојање независног политичког католицизма и да му коначно препусти улогу политичког вођства међу католичким светом. Етапа званичног прихватања модерног европског поретка за Католичку цркву је отпочела оног тренутка када је папа Бенедикт XV подржао оснивање Италијанске народне партије 1919. године. Те исте године ова демохришћанска партија је на парламентарним изборима освојила 20% гласова и постала друга по политичкој снази

²⁰⁴ Вид. Kess van Kersbergen, *Social Capitalism: A Study of Christian Democracy and the Welfare State*, op. cit., pp.48-49.

у Италији. Овакав политички потез Католичке цркве, није био изнуђен, будући да је постојање демохришћана, са или без подршке цркве, била реалност која се више није могла избећи. Од тада политички католицизам улази у фазу развоја хришћанске демократије како на националном, тако и на транснационалном нивоу у Европи.

Дон Луиђи Стурцо се сматра за главног иницијатора и теоретичара транснационалне сарадње међу демохришћанима, односно партија које су представљале политички католицизам. „Луиђи Стурцо није био само иницијатор, већ и симбол раних демохришћанских подухвата сарадње.“²⁰⁵ Почетно Стурцово инсистирање на католичким партијама широм Европе је то што је, како каже Томас Јансен, католицизам био нераздвојан од транснационализма, који је оснажио лидере тих партија да међусобно сарађују.²⁰⁶ Успостављање мира након Првог светског рата није био једини разлог за окупљање демохришћана, који су по мишљењу Стурца имали моралну обавезу да се активно ангажују на превазилажењу националних подела у Европи.

Важан разлог због ког су почели учестали контакти католичких партија био је почетак радикализације политичког живота у Европи, који је додатно био подгрејан дубоком социјалном и економском кризом. Немогућност капиталистичког поретка да се избори са растућим проблемима у државама широм Европе, проглашен је заједно са идеологијом либерализма за главног кривца и генератора свих проблема. Супротстављеност таквом политичком систему водио је појави идеологија фашизма и националсоцијализма, као и марксистичког социјализма и комунизма, који ће навестити будућност незапамћене политичке репресије и прогона. Талас политичке радикализације захватио је и политички католицизам и то њен десничарски део који је показивао отпор према либералном парламентаризму. „Историја међуратног католицизма није завршена без прихватања реалности да је значајан део европских

²⁰⁵ Guido Müller, „Anticipated Exile of Catholic Democrats: The Secrétariat International des Partis Démocratiques d’Inspiration Chrétienne“, *op. cit.*, p. 208.

²⁰⁶ Tomas Jansen, *The European People’s Party : origins and development* , Macmillan Press LTD, London, 1998, p. 32.

католика закорачио изван парламентарног процеса да гласањем, речима и делима подржи десничарске ауторитарне и фашистичке покрете.“²⁰⁷

„Ауторитарно искушење“ политичког католицизма, како је Мартин Конвеј окарактерисао колаборацију католицизма са тоталитарним режимима, било је велико разочарање за представнике либералног католицизма, који су у овој сарадњи видели издају хришћанских вредности. Луиђи Стурцо је посебно био резигниран антидемократским деловањем дела политичког католицизма, као и саме Католичке цркве. Стурцо је покушавао да транснационалним деловањем демохришћана, у очувању хришћанских и демократских вредности, укаже на прави пут политичког католицизма са ког су неки његови представници неповратно одступили. На оснивачком конгресу Италијанске народне партије у Болоњи 1919. године, Луиђи Стурцо је позвао на успостављање међународне сарадње хришћанских и народњачких партија у Европи. У том циљу је на трећем конгресу Италијанске народне партије 1921. године у Венецији основана комисија за формирање *Народног интернационалног покрета (Popular International movement)* који ће 1923. године окупити све европске партије хришћанске оријентације. Луиђи Стурцо је 1921. године узео учешће и у раду Интернационалне парламентарне уније где је, такође, покренута иницијатива за формирање организације европских народних и демохришћанских партија. „У септембру 1921. године Стурцо је позвао неколико својих чланова партије Алђида де Гасперија, Стефана Јацинија (*Stefano Jacini*) и Руфа дела Скалета (*Ruffo della Scaletta*) да крену на пут у Немачку. Његова идеја је била да се успостави контакт са Партијом центра и Баварском народном партијом као први корак у међународном организовању хришћана, независног од цркве, с централним европским фокусом и отварањем према протестантима.“²⁰⁸

Упоредо са деловањем демохришћана, у Европи је било све израженије политичко деловање тоталитарних идеологија које су наилазиле на плодно тло међу разочараним станивништвом европских држава. Посебно је била разочарана средња

²⁰⁷ Martin Conway, „Catholic Politics or Christian Democracy? The Evolution of Inter-war Political Catholicism“, *op. cit.*, p. 202.

²⁰⁸ Sara Lorencini, „The White International and Peace in Europe 1925-1932“, *For peace in Europe: Institutions and Civil Society Between the World War*, *op. cit.*, p. 370.

класа која је на рубу егзистенције, оптуживала демократски политички систем за настанак економске депресије и изазивање социјалне кризе. Свеже искуство након Првог светског рата, као и незадовољства која су била резултат изградње новог европског поретка додатно су пробудљивали европску кризу, водећи је у правцу националног изолационизма, етничке самодовољности и принципа више вредности. Радикализација политичке сцене, која се ширила у правцу материјалистичких и атеистичких идеологија, погодила је и представнике либералног политичког католицизма, који су се одмах и без оклевања изјаснили против режима ауторитарних власти у фашистичкој Италији, а затим и нацистичкој Немачкој.

Међу првима који су устали против тоталитарних власти били су италијански демохришћани који су одбили сваку врсту сарадње са фашистичким режимом. Своје противљење исказали су и католици у оквиру покрета Отпора у Француској, покрета католичких радника у Аустрији, као и католички дисиденти који су се супротставили антидемократском режиму Трећег Рајха, подржавајући католичку форму демократије.²⁰⁹ Одговор антидемократских власти био је бруталан. Католичка *Партија центра* била је убрзо по доласку националсоцијалиста на власт укинута, док су њени чланови хапшени, прогањани и осуђивани на смрт. Лидер *Хришћанске социјалне Уније* из Баварске Јозеф Милер је био интерниран у логор Дахау, а Конрад Аденауер два пута за кратко време лишаван слободе. У Италији Луиђи Стурцо је био изгнан, генерални секретар Алиђиде де Гаспери ухапшен, а Италијанска народна партија 1926. године угашена. „У случају ових држава попут фашистичке Италије и нацистичке Немачке, које су искусиле секуларне режиме екстремне деснице, католичке социјалне организације су биле под ригорозном репресијом зато што су биле препознате као претња државној власти, а католички активисти, као и неки чланови клира су често били прогањани“.²¹⁰

Левица политичког католицизма, која је представљала језгро демохришћанског покрета, осим дистанцирања од тоталитарних режима и идеологија, такође је направила јасну дистанцу и од представника радикалног

²⁰⁹ Martin Conway, „Catholic Politics or Christian Democracy? The Evolution of Inter-war Political Catholicism“, *op. cit.*, p. 202.

²¹⁰ Ibid.

конзервативизма како у оквиру политичког католицизма, тако и у оквиру саме Католичке цркве. Наиме, за саме представнике демохришћанског покрета била је потпуно поражавајућа чињеница да је Католичка црква, улазила у конкордате по речима Роберта Папинија са фашистичким и нацистичким режимима, оклевајући да осуди ове екстремне идеологије. Оног тренутка када је Ватикан пружио подршку фашистичкој Италији, доведен је у питање легитимитет демократских католичких партија и угрожена њихова транснационална сарадња.

Прва институционална транснационална сарадња демохришћана је била покренута у егзилу. Протерани демохришћани наставили су своје активности у Европи, а затим у САД где су избегли, отежано и у специфичним околностима које су биле „неповољне за хришћанску демократију и транснационални развој“.²¹¹ „Главне државе егзила биле су Енглеска и САД где католички политичари нису имали природне партнере јер је реч о државама секуларним, неконфесионалним и са одсуством католичке партије.“²¹² Међу првима у егзилу се нашао Луиђи Стурцо, који је само након две године од доласка Мусолинија на власт био приморан да напусти Италију 1924. године. За место егзила до 1940. године Луиђи, Стурцо је најпре одабрао Лондон за који је сматрао, по мишљењу Волфрама Кајзера, да ће бити погоднији за његов рад из простог разлога што је утицај Ватикана у Енглеској као англиканској држави био много мањи, него да је за место свог боравка изабрао Париз, где је Католичка црква била много снажнија и организованија. „Као избеглица у Лондону, Луиђи Стурцо је 1924. године успоставио контакте са лидерима хришћанских партија у различитим европским државама како би дошао до организованог састанка.“²¹³ Тако је Стурцова активност на транснационалној сарадњи демохришћана, од тренутка доласка у Лондон, постала његов примарни задатак.

²¹¹ Guido Müller, „Anticipated Exile of Catholic Democrats: The Secrétariat International des Partis Démocratiques d’Inspiration Chrétienne“, op. cit., p. 208.

²¹² Wolfram Kaiser, „Transnational Networks of Catholic Politicians in Exile“, *Political Catholicism in Europe 1918-45*, op. cit., p. 218.

²¹³ Tomas Jansen, *The European People’s Party : origins and development*, op. cit., p. 32.

Највише слуха за транснационално организовање демохришћана имала је *Народна демократска партија* која је основана по угледу на Италијанску народну партију 1924. године. „Њена активност на међународном нивоу је била изванредна, са истом традицијом као Сањијеов интернационални пацифизам.“²¹⁴ Народна демократска партија организовала је у Паризу 1925. године први међународни конгрес хришћанских (католичких) партија Европе, када је договорено оснивање *Међународног секретаријата партија хришћанско-демократске оријентације*. Међу оснивачима и члановима овог Секретаријата биле су и демохришћанске и традиционалне католичке партије из Мађарске, Аустрије, Швајцарске, Пољске, Холандије, Луксембурга, Чехословачке, као и представници трговачких и радничких католичких унија попут *Међународних католичких радника* или *Међународне федерације хришћанских синдиката*. На конгресу су као бројна делегација били присутни и немачки демохришћани, као представници Партије центра.

SIPDIC је званично основан у децембру 1925. године са седиштем у Паризу. Намера оснивања ове организације је била да се боље разумеју социјални и етнички циљеви различитих демохришћанских група или партија у свакој држави, кроз промоцију контаката између истимишљеника који размењују програмске идеје.²¹⁵ „SIPDIC је био део ширег европског католичког демократског окружења чији су се чланови састајали и учествовали у истим активностима у циљу помирења хришћанства и демократије и борбе против националистичких идеја.“²¹⁶ Иако је већина чланова, због својих националних разлога, желела да рад ове организације буде више затвореног типа, Стурцо је сматрао да је то прилика да се покаже јединство хришћана и њених партија у борби против тоталитарних режима и њених идеологија нацизма, фашизма и болшевизма. Чињеница да је на челу овог међународног секретаријата од самог почетка био Француз, довољно говори о значају који је Народна демократска партија поклањала овој организацији, на начин како је то схватао и Стурцо.

²¹⁴ Sara Lorencini, „The White International and Peace in Europe 1925-1932“, op. cit., p. 371.

²¹⁵ Guido Müller, „Anticipated Exile of Catholic Democrats: The Secrétariat International des Partis Démocratiques d’Inspiration Chrétienne“, op. cit., p. 211.

²¹⁶ Sara Lorencini, „The White International and Peace in Europe 1925-1932“, op. cit., p. 373.

Институционална сарадња која се одвијала између педесет представника католичких партија, развијала се током бројних конгреса SIPDIC-а, у периоду између 1925–1932. године. Конгреси су држани у Паризу 1925, у Бриселу 1926, у Келну 1927, у Сертогембошу у Холандији 1928, у Паризу 1929, у Антверпену у Белгији 1930, у Луксембургу 1931. и Келну 1932. године. Конгрес SIPDIC-а која је одржан 1932. године у Келну под председавањем Конрада Аденауера, бавио се питањем покретања економских интеграција у Европи.

Ови годишњи конгреси произвели су доношење неколико важних резолуција који позивају на стварање европског заједничког тржишта. Након плана француског премијера Аристида Бријана (*Aristide Briand*) за стварање Европске уније који је 1930. године представљен под називом *Меморандум о организацији система Европске федералне уније* и на самим конгресима SIPDIC-а отворена је дебата о уједињењу држава Европе, као и заједничког тржишта растерећеног трговинских и финансијских баријера. У декларацији конгреса SIPDIC-а из Келна стоји записано: „Морамо да оснажимо и охрабримо свеобухватну сарадњу између европских нација у циљу постизања заједничког тржишта за производњу и слободно кретање и потрошњу робе... Потпуна унија која је крајњи циљ, не може бити достигнута одмах или директно, тако да морамо постепено да укљањамо царинске, трговинске и финансијске баријере које спречавају регуларну размену робе у циљу реализације, што је пре могуће, слободног кретања робе, капитала и људи.“²¹⁷

Остале теме конгреса и састанака SIPDIC-а углавном су се односиле на актуелна политичка дешавања и прилике у Европи. Често, ради постизања консензуса међу члановима, долазило је и до мењања тематских расправа и планова рада у складу са различитим предлозима партија чланица. Тако је представницима италијанских демохришћана, који су већ били у егзилу, било битно да главна тема буде питање демократије и мира насупрот фашистичкој власти у Италији. С друге стране, француски демохришћани су инсистирали на питањима у вези са француско-немачким помирењем, док су немачки демохришћани били заинтересовани за теме

²¹⁷ Tomas Jansen and Steven Van Hecke, *At Europe's Service: The Origins and Evolution of the European people's Party*, Springer Science & Business Media, London, 2011, pp. 9-10.

које су се тичале ревизије Версајског уговора. Дакле, свака партија је полазећи од својих интереса настојала да наметне одређену тему којој би се дао примарни карактер. Зато је у раду често долазило до сукоба различитих интереса, који су унапред ограничавали међународно деловање SIPDIC-а.

Управо, једнострани интереси чланица Секретаријата су утицали да се ова организација не изјасни директно против фашистичког режима у Италији, што је био један од основних захтева Луиђа Стурца. На првом конгресу Стурцова иницијатива за доношење антифашистичке резолуције није наишла на подршку, што је био случај и са следећим скупом, где су француски и немачки демохришћани оклевали да то учине због тадашњих позиција њихових влада према фашистичкој Италији. Тек наредне године у Бриселу, у резолуцији конгреса је истакнуто да се истинска демократија заснива на моралним снагама, слободи и потпуном поштовању људског бића уз уважавање хришћанске моралности.²¹⁸ Овакву формулацију, која се посредно дотиче фашизма, по речима Гвида Милера, SIPDIC никада више није тако јасно употребио. То што Секретаријат у тим годинама није видео фашизам као главну претњу миру и европском поретку био је главни разлог због чега је Стурцо демонстративно напустио свој водећи положај у Секретаријату.²¹⁹

Ипак, треба нагласити да је пажња Секретаријата била усредсређена на успостављање мира у Европи. Главни напори демохришћана у том правцу односили су се на питање француско-немачког помирења, које је било главна тема првог конгреса SIPDIC-а у Паризу 1926. године. У међувремену, дошло је до избијања нове напетости у односима између Немачке и Француске, што је био разлог да овом питању буде посвећен и конгрес у Антверпену који је одржан четири године касније.

SIPDIC је на својим годишњим конгресима усвајао резолуције у којима је позивао на успостављање мира и демократског поретка. Посебно након окупације Рајне и нагомилавања нове напетости у Европи, деловање SIPDIC-а је постало много видљивије, па самим тим и значајније. О томе сведочи и одлука Друштва народа да

²¹⁸ Guido Müller, „Anticipated Exile of Catholic Democrats: The Secrétariat International des Partis Démocratiques d’Inspiration Chrétienne“, op. cit., p. 211.

²¹⁹ Вид. Sara Lorencini, „The White International and Peace in Europe 1925-1932“, op. cit., p. 378.

на конгресу који је SIPDIC организовао 1931. године у Луксембургу има свог представника. Отварање SIPDIC-а према јавности, дошло је оног тренутка када је Извршни комитет ове организације донео одлуку да објави Декларацију о очувању мира, како би оповргао постојеће стереотипе да идеје бројних покрета за мир и помирење међу народима углавном долазе од социјалиста, радикала или екстремне левице.²²⁰ Француске новине *Мали демократа* су управо у том смислу окарактерисале транснационални демохришћански SIPDIC као неопходну противтежу интернационалним организацијама социјалиста и демократа.²²¹

Припрема и организација свих демохришћанских конгреса је била поверена Извршном комитету SIPDIC-а који је био активан све до 1939. године. Његов рад се одвијао у канцеларији у Паризу, која је била у оквиру секретаријата Народне демократске партије. Састанци Извршног комитета су се одржавали два пута годишње, на почетку године и током годишњих конференција SIPDIC-а.

Сарадња чланова SIPDIC-а је била слаба и углавном се сводила на форму личне иницијативе. Сви састанци су били затворени за јавност, а одлуке и закључци који су се доносили били су поверљивог карактера. Разлог затвореног рада Секретаријата је био тај што су партије чланице посебно водиле рачуна да њихово чланство у SIPDIC-у не угрози њихов положај на националном нивоу. Разматрањем одређених политичких тема, чланице SIPDIC-а, нису желеле да се отворено замерају националним властима различитих европских држава, из којих су долазиле. Оваква самоцензура је била довољан разлог да се ослаби и унапред ограничи транснационално деловање SIPDIC-а.

Секретаријат се на крају претворио у информациони биро, упркос напорима италијанских демохришћана да ово тело постане интерпарламентарна унија са јасним циљевима и отвореним радом. То што су се италијански демохришћани, који су већ били у егзилу, залагали за што продорније деловање SIPDIC-а, говори о њиховом тешком положају у коме су се налазили. Већина партија чланица је сматрала да ипак није тренутак за јавно профилисање SIPDIC-а, већ да постојећу структуру ове

²²⁰ Tomas Jansen and Steven van Hecke, *At Europe's Service: The Origins and Evolution of the European People's Party*, Springer Science & Business Media, 2011, p. 7.

²²¹ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European Union*, op. cit. p. 61.

организације треба што више искористити за размену информација, посебно када је реч о све озбиљнијој политичкој ситуацији у Европи. Таквог мишљења су били и представници Партије центра који су своје умерено деловање у SIPDIC-у, морали да усклађују са већинским мишљењем у партији, имајући у виду и смернице немачке спољне политике.²²²

Међутим, након забране рада Партије центра 1933. године, европска демохришћанска сарадња је изгубила сваки смисао, будући да без главног члана SIPDIC-а организовање годишњих конгреса више није имало смисла. У самом Секретаријату у Паризу спорадичних сатанака је још увек било. Луиђи Стурцо је покушао 1935. године да реформише рад Секретаријата и с том намером је упутио Меморандум о обнови SIPDIC-а свим партијама чланицама, „предлажући да га трансформишу у организацију за одбрану хришћанске цивилизације“, али тај предлог није наишао на подршку.²²³

Једна од последњих активности Секретаријата било је упућивање тајног документа папи Пију XI 1938. године, у коме се од њега тражи да отворено проговори о опасностима са којима се суочава Европа. Међутим, наредне године у бури фашистичке и националсоцијалистичке идеологије, немачком инвазијом на Пољску 1. септембра 1939. године почео је Други светски рат. Те године и SIPDIC је престао да постоји.

3.2. ГРУПА ЗА НАРОД И СЛОБОДУ (PEOPLE AND FREEDOM GROUP) И МЕЂУНАРОДНА ДЕМОХРИШЋАНСКА УНИЈА (INTERNATIONAL CHRISTIAN DEMOCRATIC UNION – ICDU)

Транснационализам хришћанске демократије, након доласка тоталитарних режима на власт широм Европе, углавном се сводио на делатност демохришћана у егзилу. Фашистичке и нацистичке власти су препознале демохришћанске партије као део

²²² Guido Müller, „Anticipated Exile of Catholic Democrats: The Secrétariat International des Partis Démocratiques d’Inspiration Chrétienne“, op. cit., p. 212.

²²³ Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European Union*, op. cit. p. 114.

непријатељских снага са којима се треба жестоко обрачунати. Представници и лидери народњачких и католичких партија у Европи видели су у овим материјалистичким идеологијама опасност која је претила да уруши демократски поредак и хришћанске вредности. Међу првим партијама које су се директно супротставиле фашизму и националсоцијализму била је Италијанска народна партија. Луиђи Стурцо је као лидер ове демохришћанске партије, само две године након доласка Бенита Мусолинија на власт, морао да напусти Италију 1924. године. Тек након десет година, доласком Хитлера на власт, слична судбина је задесила и немачку Партију центра, као и Баварску народну партију. Последњи демократски немачки канцелар Хајнрих Брининг напустио је Немачку 1934. године и преко Холандије и Велике Британије отишао у САД. Слично је било и са другим католичким политичарима из Немачке који су спас тражили у Великој Британији и Швајцарској. Аустријски хришћански социјалисти такође су напуштали земљу. У САД је отишао и бивши аустријски министар Ханс Рот (*Hans Rott*). Они који нису напустили земљу били су хапшени и прогањани, попут аустријског канцелара и демохришћанина Курта фон Шушнига (*Kurt von Schuschnigg*) и првог генералног секретара Аустријске народне партије Феликса Хурдеса (*Felix Hurdes*), који су одмах након Немачке анексије Аустрије били интернирани у концентрационе логоре.

У Белгији је, пак, већина политичара углавном остала уз краља, док је само мањи део је напустио земљу. Тако је избегличка белгијска влада у Лондону бројала само четири министра којима се, након повратка из САД, прикључио и министар Август де Шривер (*August de Schryver*), потоњи председник транснационалне демохришћанске организације Нови међународни тимови. Католички политичари из Холандије и Француске су, такође, под најездом нацизма одлазили у егзил.

Главна одредишта избеглих демохришћана углавном су била Велика Британија и САД, где се њихово деловање претежно сводило на индивидуални рад или деловање у оквиру организованих католичких заједница. Француски демохришћани су у Лондону били окупљени око месечника *Одлучно за хришћански град* који је уређивао Морис Шуман (*Maurice Schumann*), први послератни лидер француског Народног републиканског покрета (*MRP*) и каснији министар спољних

послова Француске. У САД, избегли Французи су формирали међупартијску организацију *Француска заувек (France Forever)*.

Протерани италијански демохришћани су били малобројни и углавном су се окупљали око Луиђија Стурца, који је отишао у Лондон, а након избијања Другог светског рата у САД. Стурцо је у Лондону био активан нарочито на пољу објављивања текстова за лондонске часописе. Он је заједно са неколицином својих сарадника основао међуконфесионалну групу *Британски комитет за грађански и религијски мир у Шпанији*, који је био добра прилика да се око конкретног проблема окупе демохришћани у циљу промовисања мира и хришћанских вредности. Подршку је Стурцо убрзо добио и од француске организације која је носила исти назив, а коју је предводио Жак Маритен. Подршка је у циљу „помирења у шпанском грађанском рату и покушају да се делује против снажног профранковог расположења међу католицима и конзервативцима у Британији“, стигла и од кентербериског архиепископа.²²⁴

Либерални католицизам за који се Стурцо залагао тежио је еманципацији католичких конзервативних верника који су, угледајући се на Ватикан, били на страни Мусолинија и Франка. Како каже Мартин Конвеј, „у међуратним годинама, готово све државе католичке Европе су сведоци појаве снажне интелектуалне и политичке струје која је у име католичке вере одбацила принципе и вредности парламентарне либералне демократије“.²²⁵ Наиме, у италијанском и шпанском режиму католици су видели континуитет традиционалног уређења власти, које је било подозриво према парламентарној демократији и модернизму. Такво је било и гледиште Ватикана, чији став су следили католички верници. Ову врсту приступа, Стурцо је настојао да ублажи говорећи да католици у Шпанији, као верници, треба да се залажу за мир и демократију који могу да се развијају једино у оквиру републике као облика владавине.

С обзиром да Велика Британија и САД су државе са доминантним протестантским становништвом које је свој национални идентитет градило на

²²⁴ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 121.

²²⁵ Martin Conway, „Building the Christian City: Catholics and Politics in Inter-War Francophone Belgium“, *Past & Present*, No. 128, Oxford University Press, 1990, p. 117.

антикатолицизму, католички политичари су се, како то каже Волфрам Кајзер, у егзилу осећали изолованије од осталих избеглих политичара.²²⁶ У Великој Британији европски демохришћани нису могли да у представницима политичких партија у британском парламенту нађу савезника, јер је реч о странкама које идеолошки нису биле блиске демохришћанима. Луиђи Стурцо је једино имао контакте са представницима Лабуристичке странке и то врло штуре, за разлику од избеглих либерала и социјалиста, који су на партијској основи успели да остваре значајну сарадњу са британским партијама.

Институционално деловање демохришћана и католичких политичара у егзилу углавном се сводило на оснивање различитих организација које су имале за циљ координацију међу расутим демохришћанима, као и организовање дебата и предавања на којима су покретана актуелна друштвена и политичка питања из визуре демохришћана. Домет њихових активности је углавном био информативни и теоријски. Борећи се против тоталитарних идеологија фашизма, нацизма, као и комунизма, Стурцова намера је била да се транснационалним деловањем демохришћана успостави снажан демократски фронт у очувању хришћанских вредности. С обзиром да је Стурцо још половином двадесетих година, лично осетио последице фашистичке власти, првествени циљ његовог деловања у егзилу био је да укаже на сву опасност материјалистичких идеологија које су претиле Европи. И док је, с једне стране, растао талас присталица тоталитарних режима, с друге стране, Стурцо је оштро нападао ове материјалистичке идеологије. Он је то чинио путем текстова које је објављивао у часописима, деловањем у оквиру SIPDIC-а, као и оснивањем других организација попут *Групе за народ и слободу*, која је покренула и свој часопис у коме је објављивала бројне говоре, резулације и остала документа која је доносила. На челу ове организације налазила се Вирџинија Крафорд (*Virginia Crawford*) која је заједно са генералним секретаром Барбаром Картер (*Barbara Carter*) настојала да успостави транснационалну мрежу демохришћана.

Значај Групе за народ и мир, коју је Стурцо основао 1936. године у Лондону, се огледа и у иницијативи за оснивање *Међународне хришћанско-демократске уније*

²²⁶ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p.119.

(*International Christian Democratic Union – ICDU*), која је била још један покушај да се оживи рад SIPDIC-а. „Улога групе (Група за народ и слободу – примедба П.П.) која је требало да олакша успостављање транснационалних контаката између католичких избеглица из различитих држава за време рата, била је такође наглашена чињеницом да су Крафордова, Картерова и Стурцо имали идеју о организацији која ће наследити SIPDIC и да је формирање ICDU било припремано на састанку Групе у клубу Сезам (*Sesame Club*) у Лондону 21. новембра 1940. године“.²²⁷ Оснивачки састанак ICDU је одржан у фебруару 1941. године. Усвојени статут наводи да је главни циљ ове демохришћанске уније био да се успостави стална веза солидарности између демохришћанских покрета који треба да се организују против снага материјализма и тоталитарне репресије, а у циљу тријумфа природне и парламентарне демократије.²²⁸ Основни принципи нове организације, како наводи Роберто Папини, првенствено су се односили: на неопходност постојања моралности у духу хришћанске традиције и поштовања људских права у политичком животу и економским и социјалним односима; на важност грађанских и политичких слобода; на сарадњу међу нацијама заснованој на заједничким моралним принципима и посвећеној постепеним стварањем тела међународног права; на осуду рата као начина решавања међународних спорова...²²⁹

Унију су чинили чланови националних демохришћанских партија или чланови влада у егзилу. За председника Уније је изабран Јохан Верарт (*Joannes Veraart*), професор са Техничког универзитета у Делфту у Холандији. Вест о избору професора Верарта са негодовањем су примили чланови холандске Римокатоличке државне партије (RKSP), који су сматрали да је Верарт недовољно афирмисан политичар, без потребног политичког искуства. Ова критика холандских демохришћана није била у потпуности без основа, али бољи кандидат у том тренутку очигледно да није постојао међу члановима Уније. Чињеница да лидери и угледни представници демохришћанских партија нису били чланови Уније, један је од разлога зашто није било искусних кандидата за место председника ICDU. Иако је

²²⁷ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit. p.142.

²²⁸ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit. p.146.

²²⁹ Вид. Roberto Papini, *The Christian Democrat International*, op. cit., p. 30.

један од идејних твораца Уније, Стурцо активно није учествовао у њеном раду, будући да је одмах по оснивању ове организације отишао за САД. Велику Британију Стурцо је напустио оног тренутка када је Италија ушла у рат на страни Немачке, будући да се као Италијан више није осећао сигурним у Лондону.

Уз сва настојања и залагања појединаца, Међународна демохришћанска унија није успела да израсте у снажан организациони центар транснационалног карактера. Ситуација у Унији је толико била тешка да ни сами чланови нису били у стању да редовно плаћају чланарину, што је доводило у питање отварање секретаријата који би обављао административне послове. Углавном се све сводило на добровољност и ентузијазам појединаца.

Међународна демохришћанска унија више је била место окупљања појединаца него што је представљала институционални оквир партијске сарадње. Унија је више служила као место за пружање информационих услуга демохришћанским групама и организацијама у егзилу.²³⁰ Унија није успела ни политички да се наметне као транснационална организација, будући да је њена главна идеја о новом европском поретку била у другом плану, у односу на ургентно питање економске обнове европских нација. Говорећи о Унији која није успела ништа значајније да понуди, Петер ван Кемсеке је сликовито пореди са „чајанкама (tea party) посвећених, понекад, идеалистичких демохришћана“.²³¹

Професор Верарт се трудио да Унију развије у транснационални дебатни форум који је разматрао питања економско-социјалних реформи, интеграције Немачке, као и плана за послератну Европу. Дебате које је организовала Унија, за кратко време, постале су веома популарне и интересовање јавности знатно је порасло за теме новог европског поретка на којима је Унија инсистирала.

Такође, интересовање демохришћана у егзилу се јавља и за либералну демократију која је створена на основама протестантске традиције. Демохришћани у егзилу су почели све више да теже англосаксонским институционалним моделима,

²³⁰ Вид. Ralph Morris Goldman, *The Future Catches up: Transnational Parties and Democracy*, Vol. 1, iUniverse, 2002, p. 53.

²³¹ Peter Van Kemseke, *Towards an Era of Development: The Globalisation of Socialism and Christian Democracy 1945-65*, Leuven University Press, Leuven, 2006, p. 26.

које је посебно карактерисала стабилност политичких институција и концепт индивидуалних слобода. Све веће интересовање за парламентарну демократију, показало је јасано дистанцирање демохришћана у егзилу од међуратне идеје органске демократије и политичког корпоративизма. Све је то утицало да демохришћани који су избегли у Велику Британију и САД, додатно разочарани ватиканском подршком тоталитарним режимима континенталне Европе, одбаце католичко социјално учење и окрену се протестантском индивидуализму. Тиме је либерални католицизам у егзилу дошао у колизију са основним демохришћанским циљевима социјалне политике, која се сударала са либералним концептом индивидуалних слобода.

И на геополитичком плану, демохришћани у егзилу су имали другачије виђење Европе након рата, за разлику од демохришћана који су остали у континенталној Европи. Такозвана *унутрашња емиграција*, како су се називали демохришћани који нису напуштали границе сопствених држава, имала је фокус на континенталном развоју Европе. „Католички политичари у покрету отпора или у унутрашњој емиграцији су више били отворени према континенталним опцијама европске интеграције него њихови сународници у егзилу.“²³² Страх од немачке доминације и могућност обнове тоталитарних идеологија, за демохришћане који су напуштали Европу, били су од пресудног утицаја на формирање њиховог става о будућем поретку Европе. По мишљењу демохришћана у егзилу, без учешћа САД и Велике Британије у реконструкцији Европе, као и у стварању светске организације налик Друштву народа, европско решење је незамисливо. О типу наднационалне светске организације, као и европској реконструкцији, Међународна демохришћанска унија је организовала бројне дебате.

По завршетку рата, Картерова је кренула у обилазак важних демохришћанских центара у Европи у намери да обнови транснационалну сарадњу. Њен пут је показао да међу новом генерацијом демохришћана не постоји спремност да демохришћанско транснационално окупљање буде поверено људима из прошлости, чија имена су била синоним за неуспешне и пропале демохришћанске организације. Картерова није могла да се наметне као ауторитет новим политичарима

²³² Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 155.

који уређење послератне Европе нису желели да препусте америчким и британским демохришћанима из егзила. Након Другог светског рата, успех демохришћанских партија широм Европе је био довољан мотив да се са изградњом демохришћанске сарадње крене из почетка, са представницима који су имали политички легитимитет. Такође, млађи демохришћани желели су да функционишу потпуно независно од Католичке цркве, што се није могло рећи за организацију попут SIPDIC-а, коју је Картерова желела да обнови. Терет прошлих времена је учинио да се и Унија, као последња транснационална демохришћанска организација међуратног периода, угаси.

Иако демохришћани након Другог светског рата нису желели било какво повезивање са демохришћанским организацијама из претходних времена, ипак је важно нагласити да је основ развоја савремене хришћанске демократије постављен у међуратном периоду, који представља важну етапу развоја хришћанске демократије. Док Гвидо Милер истиче да континуитет са транснационализмом демохришћана након 1945. не постоји, будући да су претходне везе у егзилу и током рата биле покидане, с друге стране, Роберт Капонигри (*Robert Caponigri*), наводећи пример италијанских демохришћана, каже да „хришћанска демократија која се поново родила након Другог светског рата и која сада држи политичку моћ у Италији је по својој суштини и ефикасности карактеристика политике дон Струца“.²³³ Да је демохришћански почетни транснационализам између два светска рата представљао основ за касније окупљање демохришћана мишљења је и Петер ван Кемсеке који каже да је „доминантност западноевропске хришћанске демократије и одсуство, већим делом, Велике Британије, које је одржало проевропски курс на правом путу, значило да је у пракси било упечатљивог континуитета са наслеђем SIPDIC-а, чија је послератовска клима омогућила рестаурацију француско-немачке осовине“.²³⁴ Такође, и Томас Јансен је мишљења да је међуратни период оставио снажан печат на послератну хришћанску демократију. Он истиче да је и сувише велика

²³³ A. Robert Caponigri, „Don Luigi Sturzo“, *The Review of Politics*, Vol. 14, No. 2, Cambridge University Press, 1952, p. 164.

²³⁴ Peter Van Kemseke, *Towards an Era of Development: The Globalisation of Socialism and Christian Democracy 1945-65*, op. cit., p. 30.

коинциденција да су најактивнији чланови SIPDIC-а из Белгије, Француске, Италије, Луксембурга, Холандије и Немачке (до 1932. године), касније постали кључни актери оснивања Европске заједнице. „Након Другог светског рата демохришћански политичари из ових држава, који су започели процес европских интеграција, могу да црпе снагу из заједничких лекција и искустава сарадње између 1925–1939. године.“²³⁵

Наслеђе демохришћана у егзилу није било без утицаја на стварање нових демохришћанских партија, које су биле нека врста рестаурације католичких конфесионалних партија. То примећује и председник Међународне демохришћанске уније када каже да је та организација била ембрион за међународно удруживање католика након завршетка Другог светског рата: „Желимо да припремимо рад после победе. Желимо да помогнемо да се реконструише демократски поредак широм Европе, али желимо да се глас католика чује свуда. Дозивамо у пријатељство све људе добре воље, али посебно желимо важну групу католика која ће да иступи у новом поретку, не само дефанзивно, као што је често било у прошлости, већ изнад свега офанзивно.“²³⁶

Веза која је несмуњиво постојала између демохришћана пре и после Другог светског рата је била не само на личном нивоу, већ и на организационом. То у својим мемоарима потврђује Ален Поер (*Alain Poher*), шеф демохришћанске групације у Европском парламенту (1958–66), када каже да му је његово учешће у активностима организације Рах Романа у међуратној Европи, обезбедило многе транснационалне контакте који су били врло драгоцени, посебно у успостављању политике француско-немачког помирења након 1945. године.²³⁷ Такође, познанство Роберта Шумана и Конрада Аденауера које сеже још од конгреса SIPDIC-а у Келну 1932. године, било је од велике помоћи у изградњи њиховог међусобног поверења. За међуратни период уско је био везан и Алфиде де Гаспери, који је као генерални секретар и последњи

²³⁵ Tomas Jansen and Steven van Hecke, *At Europe's Service: The Origins and Evolution of the European People's Party*, op. cit., p. 9.

²³⁶ Peter Van Kemseke, Peter Van Kemseke, *Towards an Era of Development: The Globalisation of Socialism and Christian Democracy 1945-65*, op. cit., p. 26.

²³⁷ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 182.

лидер Италијанске народне партије, имао прилику да блиско сарађује у многим транснационалним активностима са Луиђијем Стурцом.

Међуратни период је време када су политички стасавали многи послератни демохришћани, развијајући се на демохришћанској идеологији католичке левице, попут Гвида Гонеле (*Guido Gonella*), Ђузепеа Досетија (*Giuseppe Dossetti*), Марка Сањијеа, Жака Маритена, Емануела Мунијеа и других. Политички католицизам био је основ развоја послератних демохришћанских странака, што потврђује и потреба бројних партија да своје историјско порекло доведе у везу са католичким партијама с краја XIX и почетка XX века. Када су критичари италијанских демохришћана крајем осамдесетих XX века говорили да је падом комунизма своју срху постојања изгубила италијанска Хришћанска демократија (DC), ова партија се одмах потрудила да покаже да она своје порекло не везује за период настанка коминистичких режима, већ да датира још од 1919. године, када је основана Италијанска народна партија, чији је она наследник.

Имајући у виду све квалитативне разлике, идеолошки континуитет између међуратних и послератних демохришћана ипак је немогуће игнорисати.

3.3. НОВИ МЕЂУНАРОДНИ ТИМОВИ (NOUVELLES ÉQUIPES INTERNATIONALES – NEI) И ЖЕНЕВСКИ КЛУБ (GENEVA CIRCLE)

Транснационално удруживање демохришћана започело је оснивањем Женевског круга, а затим и организације Нови међународни тимови (NEI). Окупљање демохришћана на европском нивоу након Другог светског рата представља квалитативно нов период у деловању хришћанске демократије. Посебан подстрек транснационалној сарадњи дали су демохришћански лидери који су поседовали значајан изборни и политички легитимитет, посебно у првих двадесет година након рата.

Аутори попут Волфрама Кајзера и Мартина Конвеја сматрају да „не постоји директан континуитет, институционални ни политички, између рудиментарног транснационализма у егзилу са демохришћанском партијском сарадњом у NEI и

Женевском кругу после 1945–7⁴.²³⁸ И док је политички утицај демохришћана у егзилу био миноран, деловање новооснованих демохришћанских партија је било снажно и ефикасно. Разлика између старије и млађе генерације демохришћана је била изражена и у политичком гледишту. Демохришћани који су боравили у државама егзила, на изградњу послератне Европе гледали су из угла трансатланске идеје под чијим утицајем су били, за разлику од послератних демохришћана који су европски поредак видели искључиво у оквиру континенталног решења.

Демохришћани након Другог светског рата су се разликовали од својих претходника и по много већој отворености, која је подразумевала либерализован приступ у политичкој интеграцији са конзервативцима и протестантима. Сем основних питања одбране хришћанских вредности као што је било питање брака, образовања и харитативних заједница, секуларизована политика демохришћана је била у потпуности усмерена у правцу националне реконструкције, помирења и сарадње међу народима у Европи.

Дистанцу у односу на политичке претходнике, демохришћани су имали и због компромитујуће прошлости дела политичког католицизма. То се пре свега односило на сарадњу коју је конзервативна струја појединих конфесионалних партија имала са тоталитарним режимима, попут фашистичке владе у Италији.

Ситуација је била потпуно супротна у случају либералног политичког католицизма, будући да су нацистичке и фашистичке власти настојале да се репресивним мерама у потпуности обрачунају са представницима католичке левице. Међу бројним демохришћанима, тешка судбина је задесила и Алћида де Гасперија који је све време био изолован у ватиканској библиотеци у Риму, Конрада Аденауера који се налазио у кућном притвору, као и Феликса Хурдеса, генералног секретара Аустријске народне партије, који је био интерниран у логор Дахау. Зато је најјачи импулс стварања послератне хришћанске демократије управо био из редова унутрашње емиграције и покрета отпора.

Поред страшног искуства фашизма и националсоцијализма, деловање демохришћана било је подстакнуто и претњом комунизма, који је обележио период

²³⁸ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 161.

Хладног рата. „Хладни рат је створио јасно идеолошко бојно поље које је охрабрило транснационалну демохришћанску солидарност и кохезију пред лицем болшевиизма као заједничког непријатеља.“²³⁹ Друштвено-политичка поларизација као последица комунистичке идеологије била је присутна не само на нивоу Европе, спуштањем „гвоздене завесе“, већ је постојала и у самим западноевропским државама. Оно на шта је, већ крајем двадесетих година, Луиђи Струцо указивао, говорећи да је хришћанска цивилизација у опасности од идеологије комунизма, врло брзо се показало тачним након завршетка рата. Успех које су комунистичке партије постигле на послератним изборима, увео их је у холандски, луксембуршки, италијански, и француски парламент, а имали су и свог представника у првом сазиву Бундестага. Комунистичке партије су, такође, учествовале и у владама националног спаса ових држава све до 1947. године. Транснационално удруживање демохришћана између осталог представљало је и рефлексију на оснивање Коминтерне 1947. године, којом је Стаљин желео да усмери интернационално деловање комунистичких партија широм Европе. Неefикасност демократског социјализма у заустављању даљег ширења револуционарног комунизма у Западној Европи, као и слаба политичка позиција либерализма још од економске депресије, утицали су да све већи број људи, у годинама након рата, своје поверење пружи демохришћанима. Тиме се показало да социјалдемократија, која је имала подршку Велике Британије и САД, није била у стању да придобије средњу класу и руралне гласаче.

Обнова Европе заснована на економско-социјалној политици и хришћанској култури учинила је да европски политички хегемон постане хришћанска демократија, која се снажним антикомунистичким ставом наметнула као права алтернатива. Демохришћани су били једина алтернатива и за Католичку цркву, не само због њихове антикомунистичке политике, већ и због њиховог односа према хришћанским вредностима. Хришћанска демократија је врло брзо успела да придобије и либералнију средњу класу, као и конзервативнију структуру руралног становништва која је традиционално била везана за Католичку цркву.

²³⁹ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 178.

Придобивање што ширег гласачког тела учинило је да на послератним изборима широм Европе демохришћани освоје огромну подршку. У Холандији Католичка народна партија освојила је 1946. године 30,8%; у Белгији Хришћанска народна партија осваја 42,5%; у Француској Републикански народни покрет осваја 28, 2%; у Италији на изборима 1948. године Хришћанска демократија осваја 48,5%, а наредне године након формирања Савезне Републике Немачке коалиција Хришћанско-демократске уније и Хришћанско-социјалне уније осваја 31% гласова. Снажна изборна победа демохришћанима на националном нивоу била је подстрек транснационалној сарадњи која је, под претњама комунизма и крајње заошрене ситуације током Хладног рата, додатно била интензивирана.

Пресудну улогу у развоју демохришћанског транснационализма је имала национална спољна политика првобитних шест европских држава на чијем челу су били демохришћани. Налазећи се на позицијама министра спољних послова, демохришћани попут Роберта Шумана и Жоржа Бидоа су вршили велики утицај на спољну политику својих држава, усмеравајући је у правцу европског пројекта и идеја које су претходно договоране на транснационалним демохришћанским форумима. Атмосфера јачања заједничке сарадње, покренула је и релативно дистанциране демохришћане, попут Швајцараца. Иако су швајцарски демохришћани у међуратном периоду одбијали да буду домаћини транснационалних скупова демохришћана, јер нису желели да нарушавају принцип неутралности, сада су чинили све да постану кохезивни фактор демохришћанског јединства. Тако је Швајцарска конзервативна народна партије узела у задатак да организује први састанак хришћанских политичара у Луцерну 1947. године, у циљу успостављања контаката и сарадње која ће јачати изградњу Европе заснованој на западноевропских вредностима.

О Западној Европи, као идеалу слободе и демократије, било је речи и на састанку Европског покрета у Бриселу 1949. године, на коме је говорио први председник NEI, Роберт Бише наглашавајући да ако заиста постоји слободан део Европе, он је то у оним државама у којима су демохришћани на власти попут: „Пола ван Зеланда (*Paul van Zeeland*) из Белгије, Жоржа Бидоа и Пјера-Анрија Тетжана (*Pierre-Henri Teitgen*) из Француске, Де Гасперија и Рићонија (*Riccioni*) из Италије,

канцелара Филга (*Chancellor Filg*) и Феликса Хурдеса из Аустрије, Сасена (*Sassen*) и Санаренса (*Sanarens*) из Холандије, Дупанга Хентгина (*Dupang Hentgin*) из Луксембурга, др Аденауера и Каина Милера (*Cain Müller*) из Немачке, који су добро познати. Ови људи, ови хришћани, формирали су Нове међународне тимове“.²⁴⁰

Оснивачки конгрес NEI, који представља прву транснационалу демохришћанску организацију након рата, држан је од 31. маја до 3. јуна 1947. године у Шодфонтену у близини Лијежа у Белгији. Том приликом одлучено је да се транснационалном окупљању придруже и демохришћани из Немачке, који су за други конгрес NEI, који је одржан 1948. године у Луксебургу, званично добили позив за учешће.

NEI су били организовани из националних тимова *equipes* који су представљали демохришћанске партије. Демохришћани су у свом националном окружењу често користили и назив *Унија европских демохришћана*, како би јасније истакали циљ транснационалне демохришћанске сарадње. Статут NEI дефинисао је циљеве ове организације који ће „успоставити редовне контакте између политичких група и кључних личности различитих нација који ће, надахнути принципима хришћанске демократије и у светлу тих принципа, разматрати одређене националне прилике као и међународне проблеме...”.²⁴¹

Од свих националих тимова, једино су француски и белгијски демохришћани учествовали као појединци, а не као политичке партије. Они су такав свој став нагостили још током састанка у Луцерну 1947. године, истичући да оснивање NEI треба да буде форум који ће да окупља не само партије, већ и појединаце, као и друге интересне групе. То што француске и белгијске демохришћанске партије нису желеле да се институционално укључе у рад NEI било је фрустрирајуће за остале партије чланице. Основни разлог неучествовања у партијском формату, тицао се негативног одјека који би у француској и белгијској јавности могао да прерасте у

²⁴⁰ Вид. Интернет: http://www.cvce.eu/obj/rede_von_robert_bichet_25_februar_1949-de-e00cfe3e-7910-4ddb-81b0-d862f5ba22e5.html

²⁴¹ Вид. Jean-Pierre Gouzy, „The Saga of the European Federalists During and After the Second World War“, *The Federalist*, Year XLVI, 2004, Number 1, p. 12, Интернет: http://www.thefederalist.eu/site/index.php?option=com_content&view=article&id=521&lang=en

оптужбу критичара да чланством у NEI демохришћани сарађују са клирикалним десничарским партијама. Ова бојазан била је реална, будући да је француска политичка сцена на самом почетку тако доживљавала демохришћанске партије.

И сам неутралан назив, који су француски демохришћани дали организацији, јасно је указивао на намеру да се избегне свако довођење NEI у вези са религијом. Републикански народни покрет који је настојао да свој политички програм у што већој мери представи као секуларно-левичарски, желео је да избегне такве оптужбе. Француски и белгијски демохришћани су говорили како је још увек рано за транснационалну институционалну сарадњу која би водила стварању европске организације странка. Французи су, у том контексту, сматрали да NEI не треба да учествују у раду Европског покрета. Против таквог предлога била је већина демохришћанских партија које су сматрале да NEI, као један од оснивача Европског покрета, треба да наставе са својим транснационалним активностима. Европски покрет, који је био заслужан за стварање Савета Европе 1949. године, имао важну улогу у европским интерацијама, које су за демохришћане биле од пресудног значаја.

Демохришћански национални тимови из Аустрије, Италије, Швајцарске и Немачке залагали су се за што интензивније учешће свих чланица у пуном партијском капацитету, за разлику од француских и белгијских демохришћана. У својству партије чланице, белгијска Хришћанска народна партија/Хришћанска социјална партија (CVP/PSC) ушла је у чланство NEI тек 1959. године, а француски Републикански народни покрет 1964. године, готово пред сам крај постојања ове организације. Оклевајући да уђу у пуноправно чланство, белгијски и француски демохришћани су имали ограничен приступ транснационалној демохришћанској сарадњи.

У организационом смислу NEI су се састојали из Извршног комитета који је имао председника и четири потпредседника, док је секретаријат водио генерални секретар који је у свакодневним пословима имао овлашћење да замењује председника. Првобитно седиште организације је било у Бриселу. Од 1950. године NEI су своју канцеларију преселили у Париз у склопу секретаријата Републиканског народног покрета. Након десет година, услед политичке и финансијске пропасти

Републиканског народног покрета, секретаријат NEI био је премештен у Рим. За првог председника Извршног комитета био је изабран Роберт Бише (*Robert Bichet*), који је обављао и функцију генералног секретара Републиканског народног покрета, док је Белгијанац Сојер, постао први генерални секретар NEI. У оквиру организације постојали су и комитети за политичка, културна и социјално-економска питања, док је 1949. године основан и комитет за парламентарне послове у Савету Европе.

NEI су све време свог постојања организовали годишње конгресе на којима су подношени извештаји, усвајане резолуције и организациони планови. Укупно је организовано 16 конгреса на којима је увек доминирала тема европских интеграција. Иако је рад NEI био медијски промовисан само у државама демохришћанских влада, као и у часописима католичке оријентације, конгреси NEI су омогућили да се широм Европе чује демохришћански глас. Посебан значај ових годишњих конгреса био је у учвршћивању демохришћанске позиције око европских интеграција, обликовању и уједначавању основних идеолошких позиција и стварању широког демохришћанског консензуса.

Након мањих реформи које је спровео, Бише је за свог наследника на место председника Извршног комитета NEI предложио белгијског демохришћанина Августа де Шривера (1949–1959), кога је затим наследио, такође, белгијски демохришћанин Теодор Лефевр (*Theodore Lefevre*, 1960–1965). На позицији генералног секретара након Сојера, смењивали су се искључиво француски демохришћани Роберт Бише (*Robert Bichet*, 1950–55), Алфред Косте Флоре (*Alfred Coste Floret*, 1955–60) и Жан Зајтлингер (*Jean Seitlinger*, 1960–65). Треба нагласити да су француски и белгијски демохришћани имали потпуну доминацију у деловању организације, смењујући се наизменично на месту председника и генералног секретара NEI. Против таквог односа снага, негодовале су партије чланице других националних тимова, које се нису слагале са чињеницом да организацијом доминирају партије које нису у пуноправном чланству NEI. Међутим, такво стање је ипак прихваћено, јер су и Немци и Италијани били свесни да је без француских демохришћана идеја транснационализма била готово немогућа.

Зато Конрад Аденауер није желео да погоршава своје односе са Французима инсистирањем на питању формалног чланства. Уместо тога Аденауер се фокусирао на успостављање личних и неформалних контаката са француским демохришћанима. Тек након избора за канцелара, Конрад Аденауер је почео да инсистира на реформи NEI, како би ојачао демохришћански транснационализам. Међутим, начин рада и организациона структура у оквиру NEI значајно није мењана све до стварања Европске економске заједнице 1958. године, када су уследиле драстичне промене. Реформе су се пре свега односиле на двотрећинско доношење одлука, али и повећање броја потпредседника које би осим националних тимова држава Европске заједнице за угаљ и челик, обухватило и националне тимове Швајцарске и Аустрије. Ипак, одбијање Републиканског народног покрета да се као партија прикључи NEI, остаће главни проблем у ефикасној организационој интеграцији демохришћана све до утапања ове организације у Европску унију демохришћана.

Уз све мањкавости рада, NEI су успели да успоставе мрежу контаката демохришћана у Европи преко којих су циркулисале важне политичке идеје. NEI су посебно били делотворни у социјализацији будућих младих лидера. Они су као демохришћанска омладина NEI у директној сарадњи превазилазили предрасуде националних трвења, које су често биле узрок неповерења и ограничене сарадње. NEI су основали неколико студијских центара и фондација који су младим демохришћанима, попут Леа Тиндеманса (белгијски премијер 1974–77) и Ђулија Андреотија (који је обављао функцију италијанског премијера седам пута у периоду 1972–1992), омогућавали ближу сарадњу.²⁴² Колико су NEI придавали значај демохришћанској омладини, говори и чињеница да је од самог оснивања ове организације 1947. године, почела са радом и комисија за омладину у оквиру NEI коју ће 1951. године наследити Међународна унија демохришћанске омладине.²⁴³

Женевски клуб

²⁴² Вид. Brent F. Nelsen and James L. Guth, *Religion and the Struggle for the European Union: Confessional Culture and the Limits of Integration*, Georgetown University Press, 2015, p. 153.

²⁴³ Вид. Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development*, op. cit., p. 40.

Оснивајући NEI, демохришћани су паралелно 1947. године основали и Женевски клуб који је представљао затворен демохришћански форум скивен од очију јавности. За разлику од NEI који су били званична демохришћанска транснационална организација, која је окупљала демохришћане из целе Европе, Женевски клуб је представљао неформалну организацију, чије је чланство било ограничено само на представнике демохришћанских партија Западне Европе.

Женевски клуб је основан у Женеви, на иницијативу новинара Виктора Куцина (*Victor Koutzine*). Женевски клуб је организовао тајне састанке водећих демохришћанских лидера и њихових представника, попут Жоржа Бидоа, тадашњег министра спољних послова Француске и Конрада Аденауера, будућег канцелара Западне Немачке. Тајни периодични састанци постали су врло значајни, будући да договор до ког се долазило у Женевском клубу је био реализован не само у оквиру NEI, већ и на нивоу других институција и националних влада, чији део су били демохришћани. Састанци Женевског клуба одржавани су у Женеви, због чега ови неформални разговори и носе назив Женевски круг или Женевски разговори.

Значајна познанства председавајућег Женевског круга Јохана Кинд-Кифера и Виктора Куцина, секретара Круга, омогућила су организовање првог тајног сусрета Жоржа Бидоа и Конрада Аденауера, у времену у коме је такав сусрет био потпуно неприхватљив за француску и немачку јавност. Осим француских и немачких демохришћана у разговоре Женевског клуба су 1948. године били укључени и демохришћански лидери из других западноевропских држава. Међутим, како су француско-немачки односи били централна тема на састанцима Женевског круга, то је већина демохришћана често с негодовањем говорила како Женевски круг, заправо, представља билатерални, а не транснационални демохришћански форум.

На Женевском кругу је Бидо успео да оснажи немачке демохришћане у њиховој западној оријентацији и да придобије поверење Конрада Аденауера, које је било кључни предуслов обостраног разумевања и сарадње. Жорж Бидо је активним учешћем у Женевском кругу показао велику посвећеност идеји помирења у Европи, али и одлучност да успостављањем директних разговора са будућим представницима немачког народа постави темеље новом европском поретку. Потези које је Бидо

предузео одмах након рата, били су политички толико ризични, да је њихова дискреција била неопходна. „Један од разлога за ову дискрецију је свакако бојазан, знатно присутна у главама европских политичара у то време, која је подразумевала избегавање званичних контаката са Немцима, према којима је јавно мњење још увек било веома непријатељски настројено.“²⁴⁴ Осим јавног мњења, Бидо је морао у свом односу према немачким демохришћанима да има у виду и политику Шарла де Гола (*Charles de Gaulle*). Наиме, генерал Де Гол је, као коалициони партнер Републиканског народног покрета у влади која је трајала до јануара до 1946. године, инсистирао на анексији Сарске области која би водила директном продубљивању француско-немачког сукоба, што је Бидо настојао да избегне. Активним односом према немачким демохришћанима Бидо је између осталог желео и да предупреди сваку могућност да западно оријентисана Немачка постане совјетски протекторат.

С друге стране, чврста опредељеност ка Западу је постојала и код немачких демохришћана. Конрад Аденауер је жртвовао идеју о немачком уједињењу зарад француско-немачког помирења и интеграције Западне Немачке у политичко-економски и културни простор Запада. Заправо, Аденауер је веровао да само кроз пуну интеграцију у *Abendland*, СР Немачка ће успети да повратити Источну Немачку. Концепт Аденауерове спољне политике описао је Куцин следећим речима: „Аденауер је ставио све на карту европске федерације. Суштински, његова целокупна спољна политика је конструисана око тог циља, зато што верује да француско-немачки савез који је кључна идеја његових планова, једино може бити остварен у ширем западноевропском контексту. Аденауер је тако свесно жртвовао немачко уједињење.“²⁴⁵ Таква посвећеност била је главни разлог пуне подршке коју је Запад пружио Аденауеру, за разлику од лидера Хришћанско-демократске уније на истоку Немачке који је снажном националистичком реториком инсистирао на немачком уједињењу. Политичка стратегија Конрада Аденауера, која је интеграцију Немачке у западни свет видела као приоритет у односу на питање немачког уједињења, била је

²⁴⁴ Roberto Papini, *The Christian Democrats International*, op. cit., p. 68.

²⁴⁵ Michael Gehler and Wolfram Kaiser, „Transnationalism and Early European Integration: The Nouvelles Equipes Internationales and the Geneva Circle 1947-1957”, *The Historical Journal*, Vol. 44, No. 3, 2001, Cambridge University Press, p.788.

тема о којој се врло отворено разговарало на састанцима Женевског круга. Аденауер је био свестан да само са таквим ставом, Западна Немачка може да буде прихваћена као партнер у међународној сарадњи. Међутим, о овој теми Аденауер никада јавно није желео да говори, јер за немачки народ политика немачког уједињења је била много више од питања остварења националних интереса, она се тицала самог немачког достојанства.

Без договора о политичком и економском пројекту Европе који је постигнут између француских и немачких демохришћана на транснационалним демохришћанским форумима, посебно Женевском кругу, питање је у ком правцу би текао процес обнове Европе након Другог светског рата. „Према Куцину, Аденауер и Бидо су се касније сложили на приватном састанку 1958. године да је њихова транснационална сарадња имала кључну улогу у почетном периоду европских интеграција које су водиле уједињењу политичких партија и држава које су чиниле језгро Европе.“²⁴⁶

До 1949. године састанци у Женевском клубу су држани на највишем нивоу. Након избора Конрада Аденауера за канцелара, разговори су сведени на ниво саветника, док су Куцин и Кинд-Кифер наставили да на релацији Бон–Париз размењују поверљиве информације. На тај начин су водећи демохришћански лидери, путем извештаја, наставили да редовно прате рад Женевског круга, иако више нису лично посећивали састанке. Како је време пролазило, интересовање за активности Женевског круга је било све мање. Многи демохришћани су сматрали да је, након успостављања званичне сарадње Немачке и Француске, када њихов однос више није представљао никакву *табу* тему, Женевски круг испунио своју улогу тајне организације. Међу првима, састанке на Женевском кругу престале су да посећују демохришћанске партије држава Бенелукса, а затим и италијански и аустријски демохришћани. Корист од разговора на Женевском кругу су још увек имали једино француски и немачки демохришћани, који су наставили да се виђају и после 1953. године. Оно што их је задржало било је деликатно питање Сарске области које је у разговорима захтевало и даље дискрецију. Међутим, оног тренутка када је 1956.

²⁴⁶ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 238.

године потписан споразум Француске и Немачке о реинтеграцији Сарске области у Западну Немачку након одржаног референдума у тој области, Женевски круг је годину дана раније у потпуности престао са својим радом.

3.3.1. Демохришћанска агенда

Осим француско-немачких односа који су представљали сам приоритет транснационалне демохришћанске сарадње, важне теме које су дискутоване на састанцима и конгресима NEI, као и неформално на Женевском кругу, тичале су се и питања институционалног решења европског јединства, економско-социјалног модела европских интеграција, европске безбедности, транснационалне партијске сарадње, као и текућих организационих питања.

У првим годинама након Другог светског рата главна преокупација демохришћана била је национална и европска реконструкција. Помирење међу народима и успостављање стабилности били су предуслов изградње политичког и економског поретка Европе. Срж тог помирења представљало је немачко питање о коме се дискутовало на другом конгресу NEI у Луксембургу 1948. године, у чијој усвојеној резолуцији се каже: „Решење немачког проблема зависи од опште обнове Европе, и обрнуто. Да би достигли ова два међусобно зависна циља, прво морамо да повратимо или одржимо верност наслеђу хришћанске цивилизације.“²⁴⁷ Пут ка помирењу који је подразумевао успостављање нових односа између европских држава у оквиру европског пројекта уједињења, за демохришћане је био могућ једино путем економског опоравка, посебно опоравка немачке економије која је била кључ развоја европске економије. Зато је на конференцији у Хагу 1948. године усвојена економска резолуција са захтевом за оснивањем заједничког тржишта као полазне основе европског помирења и институционалне изградње европске заједнице.

Хоризонтална тржишна интеграција као градуални модел европских интеграција на коме су инсистирали демохришћани, подразумевала је успостављање

²⁴⁷ Вид. Резолуција NEI усвојена у Луксембургу 1948. године, Интернет: <http://www.cvce.eu/object-content/-/object/15f3a526-f038-475d-bbce-6cc378dcf3a6>

заједничког тржишта, али и укидање царинских баријера за проток робе, сировина, људи и капитала, о чему је било речи још у међуратном периоду на конгресима SIPDIC-а. На конгресу NEI у Брижу који је 1954. године усвојио политички манифест демохришћана, захтевано је оснивање европског економског простора са потпуном слободом протока грађана и идеја, либерализацијом робне размене, сервиса и капитала, док је конгрес NEI из 1956. године још једном истакао важност да се што пре формира заједничко европско тржиште.²⁴⁸ У Манифесту из Брижа први пут је истакнута идеја заједничког европског тржишта: „Кроз стварање заједничког економског простора, уједињена Европа ће отворити огромно поље за експанзију националних производа, у хармонији са модерним технолошким могућностима и растућим потребама људи“.²⁴⁹ На конгресу NEI у Венецији 1956. године договорено је да демохришћанске владе држава чланица ЕЗУЧ крену у ширу економску интеграцију стварањем царинске уније, по моделу држава Бенелукса.

Специфичност економске политике за коју су се залагали континентални демохришћани огледала се у католичкој социјалној мисли, која је подразумевала снажну социјалну димензију. Идеја социјално-економске политике посебно је разматрана на деветом конгресу NEI у Салцбургу 1955. године. Ова идеја је представљена као суштинска алтернатива либералном капитализму у коме су многи видели главног узрочника избијања два светака рата, али и алтернатива комунизму и социјалистичком поретку, који је почео да узима маха на политичкој сцени Италије и Француске. Социјалном основом демохришћанске економске политике бавио се и дванаести конгрес NEI који је 1958. године одржан у Холандији у Шевенингену. На овом конгресу било је речи о идеолошкој позадини социјалне политике, која треба да послужи развоју аутентичне људске личности, јер само на тај начин економске интеграције могу да буду у функцији човека и његових потреба. Такав облик економско-социјалне политике подразумева постојање јаке државе са тачно дефинисаном интервениционистичком политиком која треба да створи равноправне услове за све учеснике у тржишној економији.

²⁴⁸ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 293.

²⁴⁹ Michael Gehler and Wolfram Kaiser, “Transnationalism and Early European Integration: The Nouvelles Equipes Internationales and the Geneva Circle 1947-1957”, op. cit., p. 791.

На конгресима NEI још од 1948. године, Аденауер је актуелизовао свој план из 1923. године о заједничкој контроли немачког челика и угља у Рурској области. Тај предлог који је био полазна основа изградње француско-немачких односа, представљао је конкретан предлог за формирање заједничког тржишта. Званично тај став Конрад Аденауер је изнео на другом конгресу NEI у Луксембургу 1948. године, тражећи оснивање заједничке управе над европском индустријом основних сировина. Наиме, на самом почетку европских интеграција сектор угља и челика био је највећа преокупација демохришћана, посебно Француза, који су на тај начин желели да предупредe могућност евентуалне милитаризације Немачке уз помоћ њене тешке индустрије. То је био разлог због ког је Републикански народни покрет 1948. године први покренуо расправу о европској тржишној интеграцији.

Транснационални састанци демохришћана успели су да у наредној години изнедре решење ефикасне контроле над немачким сектором угља и челика, уз пуно уважавање равноправности Немачке, како је налагао и Шуманов план. У Манифесту Хришћанско-демократске уније из 1946. године питање равноправног третмана Немачке у међународним односима је посебно наглашен, уз разумевање ограничености њене спољне политике. „За сада, Немачака ће бити у стању да врши само ограничену спољну политику. Њен циљ је да буде укључена као равноправан партнер у мирољубивој сарадњи међу народима и заједници нација.”²⁵⁰ Да није постигнут договор међу демохришћанима о равноправном учешћу и третману немачке државе у међународним односима, Европска заједница за угљ и челик не би могла да буде основана. „ЕЗУЧ је настала из транснационалне политичке борбе у којој су континентални демохришћани успели да наметну своје идеје које су биле довољно прилагођене да би привукле потребну домаћу и транснационалну подршку.”²⁵¹

Инсистирање на равноправности за Аденауера је било посебно важно, јер се даљи процес политичке интеграције Немачке, на Женевском кругу и NEI, често условљавао питањем немачке колективне кривице. Аденауер је директно био против

²⁵⁰ Вид. Manifesto of the Christian-Democratic Union in the British Zone (1 March 1946), op. cit., p. 5.

²⁵¹ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 252.

такве идеје, истичући да су управо немачки демохришћани поднели велику жртву под нацистичком влашћу. Конрад Аденауер је сматрао да Западна Немачка, која је природни део Западне Европе, не може да сноси одговорност за појаву тоталитарних режима. Овај свој став Аденауер је заснивао на католичкој интерпретацији немачке историје по којој се западно од реке Елбе налази демократска католичка Немачка, а источно од ње лутеранска Немачка. Према овом тумачењу, вековима отуђена од католичке цивилизације, Источна Немачка је, за разлику од Западне Немачке, постала пријемчива за идеологију националсоцијализма, а затим и комунизма. Зато Аденауер није прихватао идеју колективне одговорности која је имала за циљ да жигоше читав један народ.

О непостојању колективне одговорности народа говорио је и Карл Јасперс, истичући да један народ „не може херојски да изгине, не може да буде злочинац, не може морално или неморално да поступа, то могу само поједини припадници тог народа. Народ као целина не може бити ни крив, ни невин било у законском, било у политичком или моралном смислу.”²⁵² Аденауерово истицање да је Западна Немачка интегрални део Запада и његовог система вредности требало је да заустави раширено уверење о колективној кривици немачког народа које је водило и до ставова, попут деголиста, који су тражили забрану учлањења Западне Немачке у тадашње постојеће међународне организације почев од Савета Европе.

Такође, једна од главних тема међу демохришћанима у периоду Хладног рата тичала се европске безбедности. Након покретања економских интеграција, врло брзо се наметнуло питање јачања европске безбедности, која је била у директној вези са европским развојем. Колико је безбедност у Европи представљала кључну тему за даљи поцес европских интеграција, толико је носила и низ отворених питања. Намера демохришћана је била да се у постојећим историјским околностима политичке интеграције ојачају увођењем војних интеграција у процес европског уједињења. Из такве идеје настао је пројекат Европске одбрамбене заједнице – ЕОЗ (*European Defence Community – EDC*). Демохришћанска групација у Заједничкој скупштини ЕЗУЧ је била „посвећена активној подршци за пројекат Европске одбрамбене

²⁵² Karl Jaspers, *Pitanje Krivice*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2009, str. 33.

заједнице, видећи стварање заједничке европске војске као напредовање ка европском федерализму”.²⁵³

Бојазан који је носила ова идеја, исто као и у случају контроле немачког индустријског сектора, односила се на познату дилему поновног наоружавања Западне Немачке, али у оквиру војних структура држава чланица ЕЗУЧ. Уговор о стварању ЕОЗ је предвиђао формирање 40 националних дивизија са 13.000 војника европске војске. И колико год да је питање поновног наоружавања Немачке било политички ризикантно у домаћој јавности држава чланица, демохришћански политичари у владајућим структурама својих држава, отворено су били за пуну интеграцију Немачке. Пројекат Европске одбрамбене заједнице посебно је био важан за Конрада Аденауера који је много уложио у ову идеју, како би се једном ставила тачка на питање немачке равноправности међу осталим државама. Демохришћани су ово осетљиво питање наоружавања Немачке и стварања одбрамбене заједнице прво отворили на затвореним састанцима Женевског круга још 1948. године. Након две године, Савет Европе је 1950. године усвојио резолуцију о стварању европске армије.

Теме које су покретане на транснационалним демохришћанским форумима и организацијама, врло брзо су постајале део европске политичке агенде, захваљујући односу снага у оквиру држава чланица ЕЗУЧ, у којима су доминантан положај имали демохришћани. Сарадња и договор између демохришћанских лидера, отворили су пут идејама европске хришћанске демократије, чији су „контакти знатно допринели раном француско-немачком зближавању и стварању Савета Европе 1949. године и ЕЗУЧ 1951–2, као и стварању пројекта ЕОЗ и ЕЕЗ средином педесетих.”²⁵⁴ Тај доминантан положај демохришћана почео је средином педесетих година да слаби, постепеним опадањем политичке моћи француских демохришћана. Све већа популарност генерала Де Гола која га је 1958. године довела на чело Француске, којом ће суверено владати читаву деценију, нарушила је демохришћанску кохезију у оквиру ЕЗУЧ.

²⁵³ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 53.

²⁵⁴ Michael Gehler and Wolfram Kaiser, “Transnationalism and Early European Integration: The Nouvelles Equipes Internationales and the Geneva Circle 1947-1957”, op. cit., p. 780.

Уговор о оснивању Европске одбрамбене заједнице, који је 1952. године закључен од стране држава чланица ЕЗУЧ, једино је био одбачен у француском парламенту 1954. године, у поступку његове ратификације. Иако је 80 чланова Републиканског народног покрета гласало за Уговор, снага демохришћана у француском парламенту није могла да промени већински став посланика који су се противили ширењу обима надлежности наднационалних институција. Републикански народни покрет, који је имао важну улогу у остварењу овог безбедносног плана, за само пар година је изгубио свој ранији политички положај у односу на растућу снагу деголиста који су се супростављали идеји преноса суверенитета наднационалним институцијама.

Конрад Аденауер, који је уложио сав напор за изградњу ЕОЗ, био је убеђен да ће овај споразум заживети, јер сва уверавања која су преко Жевенског круга стизала до њега од министра спољних послова Француске Жоржа Бидоа, била су охрабрујућа. Али како су се у француском парламенту осим деголиста, налазили и представници комуниста, социјалиста и радикала, Републикански народни покрет није могао, за разлику од других демохришћанских влада, да утиче на исход гласања. За Аденауера је стварање Европске одбрамбене заједнице била прилика да се процес политичке интеграције Немачке у потпуности заокружи решавањем најосетљивијег међународног питања немачког војног наоружавања. Свестан бојазни која је по овом питању постојала у владама западних земаља, Аденауер је о немачком наоружавању говорио само у контексту европског ситета заштите, који би унапред осујетио сваки покушај евентуалне милитаризације Немачке. Иако су немачког канцелара националисти отуживали за француски протекционизам у области тешке индустрије Немачке, Аденауер је био спреман на компромис и око питања немачке националне безбедности. Идеја европских војних интеграција била је прилика да Аденауер покаже Западу демохришћанско лице Западне Немачке, чије оружане снаге више неће представљати претњу европској безбедности, већ ће бити у њеној служби. Такође, опасност од Совјета био је додатни разлог због ког је Аденауер инсистирао на Европској безбедносној заједници, подсећајући своје западне партнере да је једна половина Немачке окупирана, а друга половина без икакве могућности одбране пред

СССР-ом и да поновно наоружавање Немачке једино решење које може да предупреди ове претње.

Замена за Европску безбедносну заједницу, чији је план доживео неуспех, било је стварање Западне Европске уније која је подразумевала и Западну Немачку, али само као чланицу НАТО. О овој теми се исцрпно дискутовало на демохришћанским форумима где је питање наоружавања Немачке поново актуелизовано. Концепт Западне Европске уније за демохришћане није био прихватљив због њене међувладине институционалне структуре, која није одговарала демохришћанском концепту наднационалних интеграција. Зато су демохришћани инсистирали на Европској одбрамбеној заједници, јер је она, како је говорено на Женевском кругу, подразумевала јачање политичких интеграција у циљу изградње ЕУ.

Наиме, одмах након потписивања Уговора о ЕОЗ у Паризу 1952. године, Де Шривер је сазвао састанак Женевског круга на коме је Тетжан изнео предлоге о ротирајућем председнику будуће ЕУ, бикамерном парламентарном систему сличном Конгресу САД, одбрани, спољним пословима и економији.²⁵⁵ Требало је да Европска одбрамбена заједница буде увод у оснивање Европске политичке заједнице, као облика наднационалне политичке власти о којој је током целе 1952. године било речи и на састанцима NEI. Тим поводом је и демохришћанска групација у Скупштини ЕЗУЧ предложила нацрт оснивања Европске политичке заједнице, који би објединио Европску заједницу за угљ и челик и Европску одбрамбену заједницу. Таква политичка структура је, по мишљењу демохришћана, била неопходна за изградњу институционалног ауторитета са демократским капацитетом, без којег ни економски, ни одбрамбени концепт Европе не би био могућ. Међутим, одбацивање пројекта Европске одбрамбене заједнице у француском парламенту 1954. године, зауставило је оснивање Европске политичке заједнице.

Политичку унију демохришћани су видели искључиво у оквиру континенталних европских интеграција, које су искључивале учешће Велике Британије у том процесу. Стварање Западне Европске уније није наилазило на

²⁵⁵ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 283.

одобрење демохришћана између осталог и због значајне улоге Велике Британије у том пројекту. Идеја уједињене Европе код послератних демохришћана имала је у виду искључиво континенталну Европу, која је представљала целину у културолошком, религијском и историјском смислу. Демохришћани који су се ослањали на концепт континенталног федерализма, од самог почетка су се разликовали од демохришћана у егзилу који су, под утицајем Велике Британије и САД, послератно европско решење видели само у контексту атлантских интеграција.

У почетку, атлантски концепт Европе заступао је и Де Гаспери од ког је, након интензивних разговора на демохришћанским форумима, убрзо одустао, прихватајући континентални концепт политичких и војних интеграција. У том смислу Де Гасперијево опредељење је било више него јасно: „Европска армија није сама по себи крај. Она је инструмент патриотске спољне политике. Али европски патриотизам се може развијати једино у федералној Европи”.²⁵⁶

Транснационална сарадња демохришћана одвијала се мимо представника Велике Британије, чија се лабуристичка влада противила наднационалном концепту уједињења Европе. Како су се на демохришћанским форумима у првих десет година након рата окупљали искључиво демохришћани католичке вероисповести, то је и разлог што се у католичко виђење европских интеграција није уклапала англиканска Велика Британија. Тек од тренутка када је у чланство NEI 1953. године примљена холандска протестантска партија и када су демохришћанске партије постале отворене за протестантске вернике, однос према Великој Британији почео је полако да се мења. Примање протестаната био је резултат снажног процеса секуларизације који је посебно међу омладином креирао став да је потребно превазићи религијске поделе и кренути у економски опоравак државе. Чињеница да је већина младих протестаната била за стварање европске заједнице, демохришћанима је додатно олакшало одлуку о ширењу чланства, које више није имало карактер католичке ексклузивности.

О свим овим темама демохришћани су дискутовали у оквиру транснационалних организација NEI и Женевског круга, како би постигли договор око уједињења Европе и стварања наднационалних политичких институција. Још

²⁵⁶ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 53.

током трећег конгреса NEI, који је одржан 1948. године у Хагу, демохришћани су тражили оснивање Европске скупштине састављене од делегата националних скупштина држава које би учествовале у стварању политичке и економске уније Европе.

Разговори су вођени и у оквиру демохришћанске групације у Заједничкој скупштини ЕЗУЧ, а након 1958. године и у Парламентарној скупштини ЕЕЗ. Транснационализам демохришћана који је започео у NEI и Женевском кругу, институционално је био ојачан парламентарном сарадњом демохришћана који су представљали највећу посланичку групацију. Како је демохришћанска групација све више добијала на политичком значају, тако су и њени захтеви постајали све значајнији. Након успостављања ЕЕЗ, демохришћанска парламентарна групација је захтевала да чланство националних демохришћанских партија у NEI буде уподобљено чланству у оквиру њене посланичке групације. То је подразумевало свођење чланства на партије које су долазиле искључиво из држава чланица ЕЕЗ. Пошто Аустрија и Швајцарска нису биле чланице ЕЕЗ, то је значило да ни аустријски, ни швајцарски демохришћани, као ни демохришћани Источне Европе који су се налазили у егзилу, више нису део NEI. Дотадашња формула чланства у NEI је за демохришћанску посланичку групацију постала превазиђена, будући да се о свим битним питањима која се тичу демохришћанске транснационалне сарадње одлучивало у демохришћанској групацији Парламентарне скупштине. На тај начин деловање NEI је било ограничено и организационо и политички, што је водило њеном крају. То се формално догодило 1965. године када су NEI трансформисани у нову организацију под називом Европска унија демохришћана.

NEI су изградили темеље транснационалне демохришћанске сарадње и европског партијског система. Активности демохришћана у оквиру NEI директно су утицале на стварање Европске уније демохришћана, а затим и Европске народне партије која представља врхунац демохришћанског транснационализма у Европи. „NEI су створили важне предуслове за успех европске политичке интеграције и

развој солидарности међу партијама чланицама. Зато је легитимно рећи да то што ЕНП постоји данас, много дугује чињеници да су НЕИ постојали пре ње.²⁵⁷

3.4. ЕВРОПСКА УНИЈА ДЕМОХРИШЋАНА – ЕУДХ (EUROPEAN UNION OF CHRISTIAN DEMOCRATS – EUCD)

Већ крајем педесетих година, транснационална демохришћанска сарадња углавном се сводила на деловање демохришћанске посланичке групације, што је подразумевало интензивнију сарадњу само између демохришћанских партија држава чланица ЕЕЗ. Шири круг чланства у оквиру НЕИ, који је укључивао националне демохришћанске партије изван ЕЕЗ, није био функционалан. Аустријски и швајцарски демохришћани, иако су формално били чланице Европске уније демохришћана, осећали су се изоловано, будући да нису били део демохришћанске парламентарне групације, која је преузела примат у раду у односу на ЕУДХ. Међу партијама чланицама ЕУДХ, чије државе нису биле део Европске заједнице, налазиле су се и Социјалдемократски центар (*Centro Democratico Social – CDS*) из Португала, Демократска левица (*Izquierda Democratica*), Демократска народна федерација (*Federacion Popular Democratica*), Демократска унија земље Валенсије (*Union Democratica del Pais Valencia*), Демократска унија Каталоније (*Union Democratica de Catalunya*), Национална партија Баскије (*Partido Nacionalista Vasco*) из Шпаније и Партија националиста (*Partit Nazzjonalista*) са Малте.

Први корак у трансформацији НЕИ тицао се промене назива. То је била дугогодишња жеља многих демохришћана који су сматрали да су НЕИ носили назив који је био и сувише неутралан. На конгресу у Таормини 1965. године, НЕИ ће званично бити преименовани у Европску унију демохришћана. За првог председника је изабран Маријано Румор (*Mariano Rumor*), а за генералног секретара Лео Тиндеманс. Враћање демохришћанске одреднице у назив организације означио је јасан правац развоја хришћанске демократије. То се пре свега односило на наставак европских интеграција, нарочито након пропалог покушаја оснивања Европске

²⁵⁷ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit., p. 45.

политичке уније 1962. године. Јачање демохришћанског транснационализма као и слободно истицање демохришћанске идеологије, указује на време у коме више није постојала опасност од оптужби демохришћана за увођење клирикализма. Након оснивања ЕЕЗ, демократску природу демохришћана више нико није доводио у питање, за разлику од првих година након Другог светског рата.

Конгрес у Таормини није представљен као оснивачки конгрес ЕУДХ, већ као седамнаести конгрес NEI, не би ли на тај начин био наглашен континуитет у раду нове организације.²⁵⁸ Ова трансформација подразумевала је организациону и политичку централизацију са јасним политичким циљевима. Новим статутом одлучено је да чланство у организацији припада само демохришћанским политичким партијама, а не појединцима. Национални тимови су били предвиђени и новим статутом како би се под један национални оквир ставило више демохришћанских партија које су долазиле из исте државе, попут холандског националног тима који је укључивао чак три демохришћанске партије. Једино је француска демохришћанска партија Демократски центар, наставила традицију неприступања у чланство Европске уније демохришћана, попут Републиканског народног покрета. Француски национални тим су и даље чинили само појединци, што није било довољно да се француски демохришћани сматрају делом европског демохришћанског савеза. Тек 1976. године, Демократски и социјални центар је приступио организацији.

За разлику од NEI у којима је француски положај био доминантан, ЕУДХ је била под снажним утицајем немачких и италијанских демохришћана, који су доминирали на националном и међународном политичком нивоу. Свој утицај у овој организацији, немачка Хришћанско-демократска унија и италијанска Хришћанска демократија су обезбедили и чињеницом да су ове партије биле највећи финансијери ЕУДХ. Такође, Хришћанска демократија је уступила део свог канцеларијског простора и дала сву организациону помоћ секретаријату ЕУДХ. Италијански и немачки демохришћани били су домаћини за сва четири конгреса ЕУДХ. Што се тиче кадровских питања и ту је ситуација била позната. Након Италијана, 1973. године нови председник је постао Немац Каи-Уве фон Хасел (*Kai-Uwe von Hassel*), а наредне

²⁵⁸ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit. p. 47.

године за генералног секретара је изабран италијан Арналдо Форлани (*Arnaldo Forlani*).

Главни циљ ЕУДХ је био да развија сталну сарадњу између демохришћанских партија у Европи, која води заједничкој политици стварања федералне Европе.²⁵⁹ Конгреси који су утврђивали политички правац ЕУДХ су држани у Таормини 1965, Венецији 1968, Бону 1973. и Берлину 1978. године. На свим конгресима највећа пажња била је посвећена очувању и даљем развоју Европске заједнице и њених институција. Јачање Европске комисије као независне институције, посебно је наглашавано, имајући у виду Де Голову политику националне контроле европских институција. Деморишћани су на конгресима ЕУДХ захтевали увођење непосредних избора за Европски парламент као и јачање његове улоге у процесу доношења одлука.

И док су се конгреси састајали једном у неколико година, Политички биро ЕУДХ се састајао више пута у току године, одлучујући о важним политичким и организационим питањима. Учешће у раду ЕУДХ су узимали и представници демохришћанских посланичких групација у Европском парламенту и Скупштини Савета Европе. Овај демохришћански форум настојао је да у потпуности буде информисан о свим темама које су се тичале европске политике. Многе одлуке које су се доносиле на нивоу Европске заједнице, често су прво биле формулисане на оваквим форумима, попут Европске уније демохришћана.

Разговори који су вођени у оквиру ЕУДХ градили су заједнички став о демохришћанским вредностима чија је идеологија била основ за успешну транснационалну сарадњу. Проналажење заједничког именитеља у политичком деловању је било посебно важно, јер су партије чланице, иако демохришћанске оријентације, долазиле из различитих религијских и етничких заједница, носећи са собом и различита политичка виђења и уверења. Јединство у демохришћанским вредностима подразумевало је постојање високог степена прилагодљивости и компромиса између демохришћанских партија, што је подразумевало прихватање специфичних традиција попут персонализма и католичког социјалног учења, заједно

²⁵⁹ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit. p., 49.

са концептом који је био хришћанско-конзервативни и прагматично-централистички.²⁶⁰

О степену прилагодљивости и граници сарадње са партијама другачијих идеолошких уверења, интензивно се расправљало у оквиру ЕУДХ, након уласка Велике Британије у Европску заједницу 1972. године. Наиме, британски конзервативци били су свесни да је неучествовањем у креирању Европске заједнице од њеног почетка, Велика Британија саму себе изоловала од европске политике. Потреба британских конервативаца да учествују у различитим партијским форумима на европском нивоу повећавала се како се Европска заједница институционално ширила и развијала. Нови политички импулси навели су демохришћане на размишљање о ширем демократском удруживању које би покренуло сарадњу са конзервативцима. Ставови по том питању били су различити, посебно имајући у виду бојазан да се отвореном сарадњом са партијама другачијих политичких традиција, не угрози идеологија хришћанске демократије.

Покренута дискусија о карактеру и форми демохришћанског транснационализма, ставила је у први план захтеве демохришћанске посланичке групације за оснивање европске демохришћанске партије, која би била у стању да одговори на растуће потребе Европске заједнице. Још у периоду постојања NEI, демохришћанска парламентарна групација била је главно место договора око европске политике. И у случају ЕУДХ, партије које су биле чланице ове организације, али и чланице демохришћанске групације у Европском парламенту, тражле су неку врсту ексклузивитета у оквиру ЕУДХ.

Стварање Политичког комитета Европске уније демохришћана 1972. године, чије се чланство сводило на партије држава чланица Европске заједнице, јасно је показало дистанцу коју је демохришћанска парламентарна групација желела да има у односу на партије изван Европске заједнице. Демохришћанска групација је настојала да искористи постојећу организациону структуру у оквиру ЕУДХ, како би успоставила сталну комуникацију са водећим лидерима демохришћанских партија, као и демохришћанима који су се налазили на позицијама шефова и министара

²⁶⁰ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit., p. 52.

држава чланица. О блиској сарадњи демохришћанске групације и Политичког комитета у оквиру ЕУДХ говори и чињеница да је председавајући овим комитетом уједно био и председник ЕУДХ, као и шеф демохришћанске групације. Оснивање Политичког комитета је био увод у формирање европске демохришћанске партије по принципу европског парламентарног модела, будући да ЕУДХ није била организација која је одговарала потребама и интересима демохришћанске парламентарне групације. У том смислу је постојала и идеја да Политички комитет има свог генералног секретара независно од генералног секретара ЕУДХ.

Чланице Европске уније демохришћана које су биле изван ЕЕЗ, отворено су негодовале када је новооснована ЕНП Статутом утврдила да у њеном чланству могу бити само партије из држава чланица ЕЕЗ. Незадовољство које су погођене партије показивале, кулминирало је оног тренутка када је ЕНП одбацила захтев аустријских и швајцарских демохришћана за променом правила Статута који би и њима омогућио улазак у ЕНП. То је био пресудан моменат да демохришћанске партије изван Европске економске заједнице пронађу алтернативу чланству у ЕНП. Главну улогу у овој идеји имала је Аустријска народна партија која је иницирала оснивање Европске демократске уније – ЕДУ (European Democratic Union – EDU). Ова организација је представљала посебан форум сарадње између демохришћана, конзервативаца и других заинтересованих партија. Европску демократску унију подржали су и немачки демохришћани, који су се залагали за улазак конзервативаца у чланство демохришћанских организација.

Како је тежиште демохришћанске сарадње углавном било на демохришћанској посланичкој групацији, ЕУДХ није функционисала у пуном капацитету. Такво стање се задржало све до пада Берлинског зида 1989. године. Ослобађењем источно-европских држава од комунистичких режима, ЕУДХ је поново била ангажована. Овог пута њен задатак је био да организује и руководи сарадњом између демохришћанских партија Централне и Источне Европе. ЕУДХ је служила као подршка источно-европским демохришћанским партијама у њиховом развоју заснованом на начелима западноевропске демократије и хришћанских вредности. У

ту сврху ЕУДХ је организовала бројне семинаре и обуке, као и посете посткомунистичким државама.

Постојање ЕУДХ је било посебно корисно за ЕНП, која почетком деведесетих није била у могућности да прими нове чланице Централне и Источне Европе, како из процедуралних, тако и из политичких разлога. Пошто демохришћанске партије посткомунистичког простора нису биле део партијског система Европске уније, многе одлуке ЕНП се нису на њих односиле. Како је Статут ЕНП ограничавао чланство у овој организацији само на партије ЕУ, нови Статут ЕУДХ који је донет 1991. године, давао је свим демохришћанским партијама иста права, како у процесу доношења одлука, тако и у раду организације. Партије које су биле чланице ЕУДХ су у исто време биле или пуноправне чланице ЕНП или су биле статусу посматрача.

Преклапање чланства, као и напредак у процесу европских интеграција за државе Централне и Источне Европе, водио је одлуци којом је 1999. године ЕУДХ припојена ЕНП. Тај процес спајања започет је још 1985. године, када је генерални секретар ЕНП Томас Јансен уједно постао и генерални секретар ЕУДХ, са седиштем у обједињеним секретаријату ЕНП у Бриселу.

3.4.1. Демохришћанска унија Централне Европе – ДХУЦЕ (Christian Democratic Union of Central Europe – CDUCE)

Демохришћанска унија централне Европе је основана након Другог светског рата од стране демохришћанских лидера и представника из држава посткомунистичког простора. Репресија и једнопартијски комунистички систем збрисао је са политичке сцене све остале политичке партије, чији су представници били прогањани, затварани и ликвидирани. Многи демохришћани, осуђени као државни непријатељи, нашли су се у политичком егзилу углавном у САД или Западној Европи, где су наставили политички ангажман.

Попут Међународне демохришћанске уније, која је основана у егзилу између два светска рата, и овог пута изгнани демохришћани основали су Демохришћанску унију централне Европе. Ова транснационална организација имала је за циљ да окупи

све демохришћане чије државе су се налазиле под комунистичком влашћу. Намера је била да се на тај начин сачувају демохришћанске партије, које би заједничким удруживањем створиле један шири фронт политичког деловања у САД и Западној Европи. Постојање ове демохришћанске организације углавном се сводило на антикомунистичку борбу која је демохришћане у егзилу требало да представи као главну алтернативу комунистичким режимима.

Међутим, као и у случају Међународне демохришћанске уније, и Демохришћанска унија централне Европе је патила од слабости политичког организовања у егзилу. Недостатак финансија, као и други проблеми учинили су да ова организација остане на нивоу дебатног форума, без озбиљнијег политичког деловања и утицаја. Попуштање напетости у хладноратовском периоду почетком седамдесетих година, додатно је умаљило важност Демохришћанској унији централне Европе, будући да су почели да се успостављају директни политички контакти између представника источних и западних држава.

Још једна отежавајућа околност за демохришћане у егзилу били су представници тзв. унутрашњег егзила, који нису желели сарадњу са демохришћанима који су напустили своју земљу. Након дугог боравака у иностранству, демохришћани у егзилу су изградили потпуно другачију перцепцију стварности у односу на демохришћане који су остали у границама своје земље. Као у случају новоформираних демохришћанских партија након Другог светског рата, тако су, после пропасти комунистичких режима почетком деведесетих година, почеле да настају нове демохришћанске партије, које су оснивали континентални демохришћани. Они су демохришћане из егзила углавном доживљавали као део прошлости, без икаквог политичког легитимитета.

После пада Берлинског зида, демохришћани из посткомунистичких држава су желели да иду у правцу Европске уније. Зато је права адреса њихове међународне партијске сарадње била ЕУДХ, а не Демохришћанска унија централне Европе, која је и по географској одредници у свом називу доживљавана као ограничавајући фактор демохришћанског пута ка Западу.

Намера демохришћана Централне и Источне Европе почела је да се реализује 1989. године, када су на 23. конгресу ЕУДХ на Малти по први пут присуствовали представници демохришћанских партија из Пољске, Мађарске и Естоније. Европска унија демохришћана је убрзо постала главно место сусрета и сарадње између демохришћана из централно-источних европских држава са демохришћанима Западне Европе. Пут за чланство у ЕНП био је за демохришћане посткомунистичких држава припреман кроз ЕУДХ. То је био главни разлог зашто организационо слаба и политички неутрицајна Хришћанско-демократска унија Централне Европе, ником није одговарала. Последњи корак ка гашењу ове организације начињен је на 24. конгресу ЕУДХ у Варшави 1992. године, када је на захтев представника демохришћанских партија из Централне и Источне Европе укинута постојање Демохришћанске уније централне Европе.

3.5. ЕВРОПСКА НАРОДНА ПАРТИЈА – ЕНП (EUROPEAN PEOPLE’S PARTY – EPP)

Процес европских интеграција подразумевао је изградњу европских институција, као највидљивијег облика наднационалног европског уједињења. Како је процес европских интеграција наилазио и на озбиљне периоде кризе, реформе европских институција у правцу њиховог јачања, биле су од пресудне важности за наставак процеса изградње европске политичке власти. Једна од кључних институција, која је представљала најизразитије обележје европског уједињења је Европски парламент. Реформе које су се односиле на Европски парламент, подразумевале су јачање европског парламентарног духа и демократије кроз директан избор представника свих грађана Европске заједнице. Процес је отпочет када је Европски савет децембра 1974. године одлучио да се одреди тачан датум и изврше припреме за одржавање првих непосредних избора за Европски парламент 1979. године. Одлука о првим непосредним изборима, уједно је подразумевала и изградњу европског партијског система.

Прве идеје међу демохришћанима о потреби оснивања европске демохришћанске партије почеле су да се јављају још од оснивања заједничке скупштине ЕЗУЧ. Почетком седамдесетих година долази до интензивирања ове идеје око које су вођене расправе у оквиру демохришћанских партија, али и на ширим демохришћанским форумима. У том смислу су демохришћански посланици упућивали бројне предлоге својим националим парламентима, желећи да на тај начин изврше притисак на државе чланице Европске заједнице у циљу доношења одлуке о непосредним изборима за Европски парламент.

Само годину дана након одлуке Европског савета о непосредним изборима, демохришћани су формирали радну групу под руководством Вилфрида Мартенса, лидера белгијске Хришћанске народне партије, како би се утврдила политичка и организациона платформа која је била неопходна за оснивање европске демохришћанске партије. На тај начин демохришћани су желели да се на време припреме за изборну кампању са властитим изборним програмом. Радна група је 1976. године поднела Политичком комитету Европске уније демохришћана нацрт Статута нове европске партије, који је на састанку у Бриселу 29. априла био прихваћен. На скупштини ЕУДХ у Луксембургу 8. јула исте године, званично је донета одлука о оснивању Европске народне партије, прве европске партије. За првог председника ове европске демохришћанске партије је изабран Лео Тиндеманс, који је у то време био премијер Белгије. За потпредседнике су изабрани: председник ЕУДХ Каи Уве фон Хасел, шеф демохришћанске посланичке групације Алфред Бертран (*Alfred Bertrand*), Норберт Шмелцер (*Norbert Schmelzer*), Андре Колин (*Andrre Colin*), Дарио Антониоци (*Dario Antoniozzi*). За првог генералног секретара ЕНП изабран је Жан Зајтлингер (*Jean Seitlinger*), који је био последњи генерални секретар NEI. Најважна тела унутар ЕНП су Конгрес, Председништво и Извршни одбор. Од оснивања ЕНП до све краја XX века председници ЕНП били су Лео Тиндеманс (1976–85), Питер Букман (*Pieter Bukman*, 1985–87), Жак Сантер (*Jacques Santer*, 1987–1990), Вилфрид Мартенс (1990–2013).

Вилфрид Мартенс и Ханс Август Ликер (*Hans August Lückner*), који су припремали Статут ЕНП, били су ангажовани и на изради политичког програма који

је усвојен на првом конгресу ЕНП у марту 1978. године. Програм ЕНП је представљао пресек свих важних европских политичких питања која су се тичала даљег тока европских интеграција и изградње што снажније наднационалне власти. У политичком Манифесту ЕНП је у том смислу било записано: „Само ако је Европа уједињена биће довољно снажна да испуни своју одговорност, да сачува своје легитимне интересе у свету, да се супротстави претњама војних акција и да сачува своје будуће постојање као слободна и суверена снага.“²⁶¹ Програм који су демохришћани усвојили донет је тридесет година након што су демохришћани тријумфално ступили на власт широм Западне Европе. За то време, наступиле су бројне промене на политичкој и друштвеној сцени Европе. До промена је дошло и код демохришћана који су након дугогодишњег опстајања на власти ушли у период кризе, која је почела да се одражава и на изборни резултат демохришћанских партија.

Пропаст Републиканског народног покрета 1967. године, након изборног пораза 1962. године и освојених 5,2% гласова; одлазак Хришћанско-демократске уније у опозицију по први пут 1969. године и долазак на власт социјалдемократе Вилија Бранта; континуиран пад подршке Хришћанској демократији у Италији, као и Аустријској народној партији, био је сигнал за озбиљно идеолошко и политичко преиспитивање европских демохришћана. У изради новог програма, Мартенс и Ликер су се ослањали на бројна документа, резолуције и декларације транснационалних демохришћанских организација и националних партија. Посебна пажња је била посвећена Манифесту европских демохришћана који је усвојен на Политичком комитету 1976. године, као и политичком манифесту Светске уније демохришћана. Нови политички програм ЕНП који је био подељен у пет поглавља носио је назив *Заједно за Европу слободних народа*.

Међу променама које су уследиле била је и промена званичног назива демохришћанске групације у Европском парламенту. Недељу дана након првог конгреса ЕНП, демохришћанска групација је понела назив Група Европске народне партије. Назив за европску демохришћанску партију није било једноставно донети,

²⁶¹ Вид. EPP Manifesto, у: General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 1.

јер је новим именом требало да се укаже на идеолошку смерницу будуће партије. Највеће неслагање међу демохришћанима тичало се одреднице *хришћанска демократија*, око које је вођена дискусија да ли треба да буде задржана у називу европске партије или не. Прихватање ове одреднице значило би строго дефинисану идеолошку позицију европске партије коју чине искључиво националне демохришћанске партије. Одустајање, пак, од демохришћанске одреднице значило би прихватање у чланство и других партија које нису стриктно демохришћанске. Идеолошка отвореност ЕНП односила се пре свега на питање укључивања британских конзервативаца у чланство европске демохришћанске партије. У време првог конгеса ЕНП, британски конзервативци су у Европском парламенту имали формирану посланичку групацију која је носила назив Европска демократска група (*European Democratic Group*). Њу су осим британских конзервативаца чинила и два члана данских конзервативаца.

Иницијатива да се конзервативне партије приме у чланство ЕНП била је покренута од стране немачких демохришћана, који су се залагали за отвореније и либералније чланство. Немачким демохришћанима је склапање ширих савеза било врло битно, будући да би изградњом сарадње и поверења, били у стању да представе нову слику немачких политичара, посвећених демократским вредностима. Хришћанско-демократска унија је сматрала да ЕНП мора да буде отворена и за друге странке десног центра, попут антиколективистичких партија. Немачки демохришћани су сматрали да су конзервативци у Великој Британији и скандинавским државама исто што и демохришћани у континенталном делу Европе, с нагласком разлике у историјском пореклу и традицији. Такође, један од аргумената у корист конзервативних партија је и тај што би са новим чланицама, ЕНП по први пут имала своје представнике у Великој Британији и Данској, где политички католицизам никада није заживео. Наиме, током избора за Европски парламент, ЕНП је увек остајала без гласова у овим државама, што би прихватањем конзервативаца у чланство могло да се промени. Колико се та промена показала ефикасном говори и чињеница да је тек након договора са Џоном Мејдором (*John Major*) 1992. године о

заједничкој сарадњи торијеваца и демохришћана, Група ЕНП на изборима за Европски парламент 1999. године постала највећа посланичка групација.²⁶²

С друге стране, противници конзервативаца су сматрали да њихово ступање у чланство ЕНП може озбиљно да поремети демохришћански идеолошки курс, посебно у раној фази развоја ЕНП. Инсистирање на демохришћанском карактеру странке, подразумевало је и неопходно присуство демохришћанске одреднице у називу партије. У таквом тврдом ставу посебно су предњачили италијански, белгијски и холандски демохришћани.

Решење је пронађено у обостаном прихватању назива *Европска народна партија* у чијем је поднаслову стајало *Федерација демохришћанских партија Европске заједнице (Federation of the Christian Democratic Parties of the European Community)*. На овај начин се изашло у сусрет и немачкој иницијативи да партија буде отворена за пријем конзервативаца, али и захтевима Италијана и Белгијанаца који су инсистирали на демохришћанској традицији. Наиме, одредница *народна партија* је традиционално била повезана са идејом хришћанске демократије. Многе конфесионалне и демохришћанске партије из прве половине XX века називале су се народним партијама попут Италијанске народне партије, Баварске народне партије, француске Народне демократске партије, Хришћанско-демократске народне партије Швајцарске итд. Такође, бројне демохришћанске партије настале након Другог светског рата имале су у свом називу одредницу *народне партије* као што су белгијска Хришћанска народна партија, холандска Католичка народна партија, Аустријска народна партија, француски Републикански народни покрет.

Пошто је назив ЕНП настао као резултат компромиса, исто тако је и питање чланства у овој демохришћанској партији решено компромисом. Уместо пуноправног чланства, сарадња са конзервативцима је договорена у оквиру посебног политичког форума одвојеног од структуре ЕНП. Реч је о Европској демократској унији – ЕДУ која је основана 1978. године у Аустрији, као организација за сарадњу

²⁶² Julie Smith, „The European dividing line in party politics“, *International Affairs*, 88:6, The Royal Institute of International Affairs, Oxford, 2012, p. 1291.

демохришћана и других антиколективистичких партија у Европи. Чињеница да су аустријски демохришћани иницирали оснивање ове организације, јасно говори о намери демохришћанских партија изван ЕЗ да имају активну улогу у демохришћанском транснационализму, пошто то у ЕНП није било могуће. Оснивањем ЕДУ је требало да се зауставе све даље иницијативе у оквиру ЕНП о приступању конзервативаца у демохришћанско чланство. ЕДУ је била организација у којој је шира и отворенија сарадња могла слободно да се одвија. Тако је било све до 2002. године, када је на конгресу у Есторилу у Португалу, ЕДУ била припојена ЕНП.

Што се тиче ЕНП, њено чланство се састојало од појединачних партија или од националних тимова, ако је из једне државе долазило више демохришћанских партија. Свака партија имала је право да задржи своју независност и самостално политичко деловање на националном нивоу. Федерација партија заправо је означавала договор око заједнице европске политике, без стриктних ограничења за саме чланице. „Партије и тимови, који су чланови партије, задржавају своје називе, идентитете и слободу деловања у оквиру њихове националне одговорности“.²⁶³

Пропорционално броју посланика који националне партије имају у Групи ЕНП у Европском парламенту, утврђује се и број њихових представника у партијским телима ЕНП попут Извршног комитета, Политичког бироа, као и самог конгреса. Све одлуке на страначким телима доносе се апсолутном већином присутних чланова.

Избори за Европски парламент имају суштинску улогу у деловању ЕНП, будући да се на њима одређује број посланичких места који ће имати Група Европске народне партије. Зато су припреме за изборну кампању врло детаљне и унапред добро осмишљене. Главни актери изборних кампања су партије чланице које у својим националним државама представљају ЕНП. Партије воде изборну кампању зато што се гласање за Европски парламент одвија у државама чланицама, где су гласачима националне партије много ближе него руководство ЕНП. Држећи се основних демохришћанских постулата, партије чланице изборну кампању базирају на оним темама и проблемима који се тичу сваке државе понаособ. Једнообразна

²⁶³ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit. p. 65.

кампања у изборима за Европски парламент не постоји, већ је прилагођена друштвено-политичким приликама сваке од држава чланица.

У изборном периоду, ЕНП се углавном труди да преко свог секретаријата пружи потребну подршку својим чланицама у комуникацији и координацији, настојећи да кампања, без обзира на своју разноликост, ипак има демохришћански печат по којој ће бити препознатљива. У том смислу од посебног значаја су програми, изборне платформе и акциони планови које ЕНП усваја на конгресима углавном уочи расписивања избора за Европски парламент.

Конгреси представљају највише тело унутар ЕНП и они се одржавају сваке треће године. Конгрес чине делегати партија чланица, придружених партија и разних удружења унутар ЕНП. Поред најважнијих програмских и организационих докумената које усваја, у надлежности конгреса је и избор Председништва ЕНП. Од оснивања Европске народне партије 1976. године, па све до краја XX века, одржано је 13 конгреса.

На првом конгресу, који је одржан у Бриселу 1978. године, донет је политички програм ЕНП. На другом конгресу који је, такође, одржан у Бриселу усвојена је изборна платформа ЕНП за учешће на првим непосредим изборима за Европски парламент 1979. године. Те године демохришћани су освојили 107 посланичких места у односу на социјалдемократе који су освојили 112.

Трећи конгрес ЕНП је одржан у Келну 1980. године. Главне теме конгреса биле су посвећене идејама мира и безбедности које почивају на хришћанском систему вредности. „Мир у слободи и правди је концепт хришћанског порекла који се заснива на концепту мира између човека, народа и нација. Мир без правде је немогућ...Мир има значење које је много више од одсуства рата“.²⁶⁴ Трећи конгрес је усвојио документ под насловом *Демохришћани осамдесетих – у борби за слободу и мир који ће употпунити Европу (The Christian Democrats in the Eighties – securing Freedom and Peace Completing Europe)*.

²⁶⁴ General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 1.

Четврти конгрес је одржан у Паризу 1982. године под слоганом *Сачувати мир – створити мир – ујединити Европу (Preserve Peace – Create Peace – Unite Europe)*. Овај конгрес је био посвећен спољној, економској и социјалној политици, као и институционалној стратегији ЕНП. На конгресу је први пут у својству немачког канцелара учествовао Хелмут Кол чије је присуство било више него симболично, с обзиром да је те године немачка влада преузела улогу председавајућег Европског савета.

Пети конгрес ЕНП, који је одржан у Риму 1984. године, био је у светлу других избора за Европски парламент. Идеја је била да кампања ЕНП крене из Рима, али слаба организација италијанских демохришћана бацила је сенку на овај конгрес. Пети конгрес је усвојио изборни акциони план са посебним акцентом на питањима о социјалној правди, миру и већој запослености. Те године на изборима, ЕНП је освојила 110 места у Европском парламенту, у односу на социјалдемократе који су освојили 130.

Шести конгрес је одржан у Хагу 1986. године на коме су представљене нове чланице ЕНП: Демократска народна партија, Демократска унија Каталоније, Баскијска национална партија из Шпаније и Социјалдемократски центар из Португала. Демохришћани су и током овог конгреса показали јасну опредељеност за политику проширења, као неизоставни део процеса европских интеграција. Скоро десет година пре уласка Шпаније и Португала у чланство ЕЗ, Лео Тиндеманс је као председник ЕНП, 1977. године изјавио да „Шпанија и Португал треба да буду примљени у Заједницу што је пре могуће“ и додао да „укључујући практичне проблеме, нема оправдања за политику одуговлачења“.²⁶⁵ Иначе, ово је био први конгрес коме су присуствовали представници Међународне демохришћанске федерације (*International Christian Democratic Federation*). Две главе теме овог конгреса су биле економски развој и заштита животне средине.

Седми конгрес ЕНП сазван је у Луксембургу 1988. године, у светлу избора за Европски парламент који су се одржавали наредне године. Тим поводом усвојен је Акциони план 1989–1994 под називом *На страни грађана (On the Side of the Citizens)*,

²⁶⁵ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit. p. 107.

који директно позива на стварање ЕУ. На овом конгресу промењен је лого Европске народне партије у плаво срце са кругом од 12 звездица, у складу са слоганом седмог конгреса *ЕНП- Срце Европе (EPP – the Heart of Europe)*. На трећим изборима 1989. године, ЕНП је освојила 121 место у односу на социјалдемократе који су освојили 180 посланичких места.

Осми конгрес, ЕНП је одржала у Даблину 1990. године, у измењеним политичким околностима у Европи. Након пада Берлинског зида и уједињења Немачке, демохришћани су интензивирали своје захтеве за формирањем ЕУ. У децембру те године био је заказан састанак Европског савета на коме је требало да се донесе одлука о сазивању међувладине конференције за ревизију постојећих уговора Заједнице. То је била главна тема конгреса у Даблину. Демохришћани су на конгресу усвојили документ о будућем институционалном устројству ЕУ, посебно разматрајући прва два стуба политичке и економско-монетарне уније. Документ је носио назив Федерални устав за Европску унију (*A federal constitution for the European Union*), који је имао значајну улогу у утврђивању праваца ЕУ. Конгресом је први пут председавао Вилфрид Мартенс који је те године постао председник ЕНП. На даблинском конгресу усвојен је и нови Статут ЕНП који се посебно бавио питањем чланства. Услед захтева да се изјасни о чланству партија које су долазиле из Централне и Источне Европе, као и старом питању учлањења конзервативних партија, ЕНП је донела одређена правила. Утврђено је да, осим пуноправних чланица, партије које су у процесу приступања, добију статус придружених чланица, а да партије, које желе да приступе ЕНП, али које су другачије идеолошке оријентације, буду у статусу сталних посматрача. Статутом је, такође, утврђено да Председништво и генерални секретар имају аутономију у свом раду, с тим што Председништво надгледа рад генералног секретара и Извршног одбора ЕНП. Генерални секретар се бирао из редова најјачих демохришћанских партија, што је по правилу значило да је избор био резервисан за представника немачких демохришћана. Статут је утврдио и да је *Конференција шефова партија и влада*, као посебан формат окупљања демохришћана, постала део организационог тела ЕНП. Такође је утврђена и репрезентативност партија чланица у телима ЕНП, у складу са

њиховом политичком снагом и заступљеношћу у Групи ЕНП Европског парламента. На даблинском конгресу су по први пут били присутни и делегати из централних европских држава.

Девети конгрес ЕНП је одржан у Атини 1992. године. Био је посвећен доношењу новог програмског документа Основни програм (*Basic Programme*), који је дефинисао кључне принципе демохришћанске идеологије. У програму се каже да су „европске интеграције засноване на принципима који су суштински део демохришћанског учења и који су сада широко прихваћени: супсидијарност као водећи принцип у друштвеној и политичкој организацији, децентрализација власти, социјална тржишна привреда, поштовање духовних и етичких вредности, отвореност за остатак света и поштовање створеног света.“²⁶⁶ Након пада комунистичког режима, у овом документу је било неопходно поново истаћи човеково достојанство и хришћански поглед на свет, као основ изградње друштвено-политичког поретка у посткомунистичким државама. Редифинисање политичког програма на атинском конгресу је било неопходно и због проширења сарадње и чланства у оквиру ЕНП. Пошто је 1992. године одлучено да се конзервативна Европска демократска група (*European Democratic Group*) прудружи Групи Европске народне партије у Европском парламенту, али без учлањења у ЕНП, било је неопходно и дефинисање идеолошког програма ЕНП у ширем смислу. Такав потез није прошао без отпора унутар ЕНП, посебно код чланица које су се и раније противиле приступању конзервативних партија Европској народној партији. Други битан моменат тицао се будућности ЕУ након Мастрихта и њеног институционалног и политичког развоја, што је утицало на потребу редифинисања политичких приоритета демохришћана. Промени програма приступило се веома озбиљно и детаљно још од 1985. године када је Лео Тиндеманс формирао програмску радну групу са задатком редифинисања идеолошке позиције демохришћана. Услед околности насталих након Другог светског рата и све израженије секуларизације, ова радна група је све до јесени 1990. године разматрала кључна питања хришћанске демократије, почевши од идеје

²⁶⁶ Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 21.

федерализма, социјалне тржишне привреде, хришћанског погледа на човечанство, супсидијарности, будућности Европе и католичког социјалног учења.²⁶⁷

Десети конгрес ЕНП одржан је у Бриселу 1993. године, као припрема за четврте непосредне изборе за Европски парламент. На конгресу је усвојен петогодишњи Акциони план под називом *Европа 2000: Јединство у различитости* (*Europe 2000: Unity in Diversity*). Овај документ је представљао политичку платформу демохришћана до 1999. године. Поглавља по којима је Акциони план био подељен указују на шири опсег тема које су биле у фокусу демохришћана од јединства Европе, развоја демократије у посткомунистичким државама, питања мира и безбедности у Европи, спољне политике ЕУ, социјално-економске политике, до питања владавине права, животне средине и даљег институционалног развоја ЕУ.

До краја последње деценије XX века ЕНП је организовала још три конгреса. Једанаести конгрес је одржан 1995. године у Мадриду, са слоганом *ЕНП – Снага Уније* (*EPP – Force of the Union*). Дванаести конгрес је одржан у Тулузу 1997. године, под називом *Сви смо део једног света* (*We are all Part of One World*). Тринаести конгрес ЕНП је држала у Бриселу 1999. године на коме је усвојен документ *На путу ка XXI веку* (*On the Way to the 21st Century*), који се бавио европском визијом на прагу новог миленијума. На овом конгресу ЕУДХ је формално припојена ЕНП.

Поред конгреса, важно политичко тело унутар ЕНП је и Конференција лидера партија чланица и шефова демохришћанских влада. Овај формат окупљања који се често назива и Самит ЕНП одиграо је кључну улогу у транснационалном деловању демохришћана. У почетку, конференција водећих демохришћанских лидера није била регулисана Статутом ЕНП. Ови састанци су од неформалног окупљања, започетог 1980. године, прерасли у једно од најбитнијих тела ЕНП. Конференција демохришћанских лидера је званично постала део организационе структуре ЕНП, тек на конгресу ЕНП у Даблину 1990. године, десет година касније. Тада је утврђен састав овог политичког тела, кога чине: председник, генерални секретар и шеф Групе ЕНП, председник ЕУДХ, партијски лидери, као и демохришћани који се налазе на

²⁶⁷ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit. p. 102.

позицијама шефова држава и влада чланица Европског савета, председника Европског парламента, и председника или потпредседника Европске комисије.

Јачање демохришћанске позиције у процесу доношења одлука на нивоу ЕУ је основни разлог формирања Конференције ЕНП. Како су се многи угледни демохришћани налазили на важним политичким местима, како на националном, тако и на наднационалном нивоу, такав положај демохришћана је искоришћен за успостављање што чвршће сарадње и координације у оквиру ЕНП. Тако је ЕНП, као широко партијско тело, постало место размена информација, унутар кога је, као језгро, деловала Конференција ЕНП. На њој су директно договоране стратегије даљих активности демохришћана, као и изгласавања важних одлука на нивоу ЕЗ. Зато су ови састанци организовани увек уочи одржавања Европског савета, како би демохришћани, који су се налазили на позицијама шефова држава и влада чланица ЕУ, усагласили своје наступе на овом високом телу. Приликом сазивања оваквог првог састанка који је иницирао Лео Тиндеманс 1980. године, истакнута је важност окупљања демохришћана на највишем политичком нивоу, речима да „треба да учинимо напор да успоставимо систем консултовања једних са другима о важним националним, европским и међународним проблемима“.²⁶⁸

Две теме које су увек биле на дневном реду ових конференција тичале су се организационих питања ЕНП и актуелне европске политике. Захваљујући интересовању демохришћанских лидера за рад ЕНП, ова политичка организација је добро функционисала, будући да је имала подршку са највишег политичког нивоа. Осим организационог, ЕНП је била ефикасна и у политичком смислу, јер су конференције демохришћанских лидера убрзо постале својеврсни форуми за припрему састанака Европског савета. Многе важне одлуке које су доношене на нивоу ЕУ, биле би доведене у питање да нису имале подршку демохришћанских лидера који су своју стратегију договарали на самитима ЕНП. Само током преговора око усвајања Мастрихтског уговора, шест од дванаест чланова Европског савета су били демохришћани, без којих ниједна одлука није могла да буде донета. Тих шест

²⁶⁸ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit., p. 84.

демохришћана били су Хелмут Кол, Ђулио Андреоти, Руд Луберс, Константин Мицотакис, Жак Сантер и Вилфрид Мартенс.

Осим кључних политичких тела, важну улогу у раду ЕНП имају и бројна професионална удружења. Инсистирање на окупљању што већег броја различитих друштвено-политичких група има за циљ да истакне значај друштвеног плурализма и неговања природних заједница на којима демохришћани базирају своје виђење политичке заједнице. Таква традиција била је повод да ЕНП, као наднационална демохришћанска партија, на захтев својих партија чланица, примени национални модел сарадње између партија и удружења различитих друштвених структура. Резултат тог инсистирања је формирање следећих удружења у оквиру ЕНП: Европски млади демохришћани (*European Young Christian Democrats*), Европски демократски студенти (*European Democrat Students*), Европске демохришћанске жене (*European Christian Democratic Women*), Европска унија демохришћанских радника (*European union of Christian Democratic Workers*), Удружење локалних и регионалних политичара ЕНП (*The EPP Association of Local and regional Politicians*), Удружење европских малих и средњих предузећа (*The European Small and Medium-sized Busnisses Association*), Удружење пензионера ЕНП (*The EPP Pensioners' Association*). Сва ова удружења била су веома корисна за развој и позицију ЕНП. Путем чланства у удружењима, демохришћани су успели да мобилишу значајан број грађана који су, бавећи се одређеним тематским питањима, учествовали у процесу европских интергација заједно са ЕНП. Такође, од значаја је била и способност ових удружења у алармирању одређених друштвених група које могу да пруже знатну подршку током избора. Било да је реч о омладини, родној равноправности, правима радника, особама трећег доба или заштити животне средине, ове и сличне животне теме са сигурношћу привлаче пажњу знатног дела гласачког тела.

Неизоставни део организационе структуре ЕНП чини и Група ЕНП у Европском парламенту. Ова демохришћанска групација представља највидљивији и најрепрезентативнији део Европске народне партије. У статуту ЕНП из 1990. године стоји да се „ЕНП састоји од демохришћанских партија држава чланица Европске

заједнице и њене групације у Европском парламенту“.²⁶⁹ Оваква подела унутар ЕНП, указује да Група ЕНП нема статус чланице, будући да националне партије као пуноправне чланице нису се сагласиле са том идејом. Групу Европске народне партије чине представници националних демохришћанских партија, који свој легитимитет дугују партијама из којих долазе, а не посланичкој групацији. Зато Група ЕНП не може да има исти положај у чланству ЕНП, као националне партије. Правац кретања ЕНП утврђују партије чланице, док Група ЕНП треба само да следује задати политички путоказ.

Међутим, ствари стоје другачије у пракси. Готово по правилу посланички клубови на националном нивоу долазе у сукоб са својим матичним партијама. Политички значај који посланичке групације себи дају у односу на партије, често је главни узрок сукоба. С друге стране, партије се осећају инфериорно, јер је њихов утицај на посланичку групацију углавном неформалан и необавезујући. Једини гарант да партија сачува утицај над својом посланичком групацијом, јесте њена политичка моћ. Овакав однос снага присутан је и на нивоу Европског парламента, између посланичких групација и њених европских партија.

Услед политичке и медијске заступљености Група ЕНП је себи дала одређену ексклузивност и независност у односу на ЕНП. Због позиције коју као парламентарна групација има, Група ЕНП је доста помагала својој партији. За потребе ЕНП, демохришћанска групација је организовала бројне међународне састанке, стављала на располагање своје просторије и друге потребне ресурсе које јој је, на основу освојених мандата, доделио Европски парламент. Током времена Група ЕНП је јачала у Европском парламенту, изграђујући снажну политичку позицију са изузетном могућношћу утицаја на шефове држава и влада чланица ЕУ.

Иако није чланица, Група ЕНП је заступљена у органима ЕНП. Тако је шеф парламентарне групације по својој функцији и потпредседник ЕНП, одређени чланови Групе ЕНП су и чланови Политичког бироа ЕНП, док су сви чланови демохришћанске групације уједно и делегати на конгресу ЕНП. Од тренутка када су одржани први непосредни избори за Европски парламент шефови који су се налазили

²⁶⁹ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit. p. 172.

на челу Групе ЕНП до краја XX века били су Егон Клепш (*Egon Klepsch*, 1979–81), Павле Барби (*Paolo Barbi*, 1982–84), по други пут Егон Клепш (1984–91), Лео Тиндеманс (1992–94) и Вилфрид Мартенс (1994–99).

Након првог конгреса ЕНП одржаног 1978. године, демохришћанска парламентарна групација у Европском парламенту понела је назив *Група Европске народне партије – Демохришћани* (*Group of the European People's Party – Christian Democrats*). Једино је у периоду од 1999. до 2009. назив био промењен у *Група Европске народне партије и европских демократа* (*Group of the European People's Party and European Democrats*). Ова промена је настала као резултат припајања умерених конзервативаца демохришћанској парламентарној групацији. Отварање демохришћанске парламентарне групације према члановима Парламента конзервативних партија је почело десет година пре успостављања сарадње са британским конзервативцима. Још током осамдесетих година када су Грчка и Шпанија постале чланице ЕЗ, у демохришћанску групацију су примљени и представници грчке Нове демократије и Шпанске народне партије, обе чисто конзервативне партије. Касније су се Групи ЕНП придружили шведски и фински парламентарци конзервативних партија, чије државе су 1995. године ушле у пуноправно чланство ЕУ.²⁷⁰ Првобитни назив – Група Европске народне партије – враћен је 2009. године, након што су британски конзервативци напустили демохришћанску групацију и формирали Групу Европских конзервативаца и реформиста (*European Conservatives and Reformists Group*).

У историји хришћанске демократије, њена европска парламентарна групација имала је велику улогу. Прво озбиљније транснационално деловање демохришћана покренула је њена прва парламентарна групација, основана 23. јуна 1953. године у оквиру Заједничке скупштине Европске заједнице за угаљ. Први шеф демохришћанске парламентарне групације био је холандски демохришћанин Емануел Сасен (*Emmanuel Sassen*). На дан свог оснивања демохришћанска групација је објавила своје прво саопштење: „Ја, доле потписани Емануел Сасен, овим изјављујем да је овог дана, 23. јуна 1953. године, у складу са чланом 33. Правилника

²⁷⁰ Markus Wagner, „The Right in the European Parliament Since 1979“, *op. cit.*, 59.

о процедурама Заједничке скупштине Европске заједнице за угаљ и челик у Стразбуру, конституисана политичка групација позната под називом, на француском *Eroupe Democrate-Chretien*, на немачком *Christlich-Democratische Fraktion*, на италијанском *Gruppo Democratico-Cristiano* и на холандском *Christen-Democratische Fractie*^{.271}

Колика је била снага демохришћанске парламентарне групације може се видети и у чињеници да од 1952. године, па све до првих непосредних избора 1979. године, укупно десет председника Европског парламента је било бирано само из редова демохришћанске групације. Парламентарна демохришћанска групација је било место где се родила идеја транснационалног партијског деловања које је подразумевало стварање европске демохришћанске партије. ЕНП је управо настала на темељима демохришћанске парламентарне групација, наслеђујући ЕУДХ, чији је Политички комитет захтевао да чланство у тој организацији одговара оквирима чланства у демохришћанској посланичкој групацији.

Европска народна партија представља део партијског система Европске уније. Ова транснационална демохришћанска партија је имала значајану улогу у процесу европских интеграција и институционалном развоју ЕУ. Како стоји у преамбули новог програмског документа ЕНП, политичка фамилија демохришћана је „водећа снага европских интеграција“.²⁷² Идеја о формирању европских партија пратила је процес европских интеграција још од самог почетка. Европске партије формално су настале тек половином седамдесетих година, као директна последица одлуке Европског савета о одржавању првих непосредних избора за Европски парламент 1979. године. Међутим, транснационализам либералних, демохришћанских и социјалдемократских партија присутан је кроз политичке организације и посланичке групације још од времена формирања Европске заједнице за угаљ и челик.

Предуслов демократског процеса у Западној Европи подразумевао је постојање партија преко којих ће и сами грађани бити у прилици да учествују у процесу европских интеграција. Европске партије су биле спој између грађана и

²⁷¹ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 44.

²⁷² Party Platform – EPP Statutory Congress, 17-18 October 2012 in Bucharest, EPP, p. 2, Интернет: http://www.epp.eu/files/uploads/2015/09/Platform2012_EN1.pdf 18/05/2015

институција Уније, трудећи се да упознају јавност са свим важним питањима која се тичу функционисања ЕУ. Улога партија је била и да подстичу јавну расправу и критичко мишљење, да изграђују европску свест грађана, као и да активно учествују у политичким процесима ЕУ. Интерес за европске партије показале су парламентарне групације Европског парламента, које су настојале да јединство унутар групација преточе у партије које би биле део свеобухватног процеса стварања наднационалне политичке власти.

Међутим, све до Мастрихтског уговора, под појмом европских партија се углавном подразумевало федерално савезништво националних партија, без јасно дефинисане улоге у процесу европских интеграција. Тек иницијативом Европске народне партије покренуто је питање кодефикације европских партија у оквиру широке ревизије европских уговора. Наиме, у Нацрту уговора о ЕУ ниједна одредба није била посвећена европским партијама, готово до самог почетка седнице Европског савета у Мастрихту 9. децембра 1991. године. Правило да су се демохришћански шефови влада састајали на Конференцији ЕНП увек уочи седница Европског савета, односило се и на састанак демохришћана пред седницу у Мастрихту.

Три дана уочи Европског савета одржана је последња у низу конференција ЕНП у Хагу 6. децембра 1991. године. На том састанку демохришћански лидери су одлучили да се одредба о европским партијама укључи у Нацрт уговора о ЕУ о коме ће одлучивати Европски савет. На самиту у Мастрихту, одлучено је да се члан о европским партијама уврсти у Уговор о ЕУ и да се на тај начин по први пут озакони постојање европских политичких партија. У Уговору о Европској унији из Мастрихта у члану 138а стоји записано: „Политичке партије на европском нивоу су важне као фактор интеграције у оквиру Уније. Оне доприносе формирању европске свести и изражавању политичке воље грађана Уније”.²⁷³ Дакле, да није било брзе рекације демохришћана, питање партијског транснационализма вероватно би остало нерешено и током деведесетих година.

²⁷³ Вид. Уговор из Мастрихта, Интернет: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf 23/05/2015.

Ова историјска епизода је јасно показала сву ефикасност демохришћанског транснационалног деловања у процесу европских интеграција. „Разлог зашто је ЕНП, на неки начин, била у могућности да буде пионир у правцу изградње европске партије, изнад свега се може наћи у традиционалној хришћанско-демократској мисли и у политичким програмима који су настали из ње. Напори да се достигне европско јединство успостављањем читавог сета нових федералних односа између држава, увек је била константа хришћанско-демократске политике”.²⁷⁴

Европска народна партија, као облик транснационалног демохришћанског деловања, изградњу ЕУ искључиво види кроз наднационални концепт институција, политичких партија и политичко-економских програма. Из тога следи да транснационална сарадња европских демохришћана своје политичко деловање остварује на три међусобно повезана нивоа, путем европске партије, посланичке групације у Европском парламенту и бројних националних партија европских држава.

4. ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ У ТРАНСНАЦИОНАЛНОМ ДЕЛОВАЊУ ДЕМОХРИШЋАНА

4.1. НАДНАЦИОНАЛНО ИДЕОЛОШКО ОДРЕЂЕЊЕ ДЕМОХРИШЋАНА

Наднационални концепт изградње Европске уније један је од основних елемената транснационализма хришћанске демократије. Циљ демохришћанског деловања још од почетка процеса европских интеграција након Другог светског рата, јесте федерална Европа уједињена у економском, политичком и безбедносном смислу. У Основном програму ЕНП стоји записано: „Федерална Европа је сада, више него икада, неопходан и реалан политички циљ. Он је неопходан, јер радикалне промене које се дешавају на европском континенту морају да се одвијају у структурном, демократском и мирољубивом оквиру. Једино федерална оријентација Европе може

²⁷⁴ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit., p. 26.

да одговори на аспирације и интересе Европљана, који желе да деле заједничку судбину.”²⁷⁵

Идеја о стварању европске наднационалне творевине, која би имала готово све карактеристике националне државе, дубоко је укореењена у идеологији хришћанске демократије. Функционисање Европе као федералне државе била је основна идеја наднационалног удруживања, на чију је везу јасно указао Мартин Бул (*Martin Bull*) рекавши да је наднационализам заправо суштински федерализам.²⁷⁶ Демохришћански федерализам као и „афинитет за делегирањем суверенитета новим европским телима је имао конфесионалне и идеолошке разлоге који су били специфични транснационалној хришћанској демократији“.²⁷⁷

Демохришћанско схватање нације и националне државе уско је повезано са традиционалним учењем Католичке цркве која је својим доктринама универзалности и социјалног учења извршила велики утицај на развој демохришћанског политичког етоса. Демохришћани католичке вероисповести се одликују политичким космополитизмом који је изведен из католичких универзалистичких тврдњи, када је реч о њиховом наднационалном концепту европских интеграција.²⁷⁸ Пресудну улогу у изградњи свести о европском уједињењу имало је и социјално учење Католичке цркве, које је путем принципа супсидијарности, укључивало све друштвене структуре у изградњу европске политичке заједнице. „Како се принцип супсидијарности односио на алокацију друштвених задатака на различите нивое, од породице па на горе, демохришћанима је било лакше да замисле алокацију политичког одлучивања даље од једног новца, укључијући и европски, него већини колективистичких социјалиста, који су и даље били преокупирани идејом централизованог економског поретка националне државе.“²⁷⁹

²⁷⁵ Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 9.

²⁷⁶ Martin Bull, „The Italian Christian Democrats“, у: John Gaffney (ed.), *Political Parties and European Union*, Routledge, London, 2002, pp. 143-4.

²⁷⁷ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit. p. 228.

²⁷⁸ Вид. Madalena Meyer Resende, „Nationalism and Centre Formation in an Enlarged Europe“, Working Paper 15, IPRI, Lisboa, 2006, p. 4.

²⁷⁹ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 229.

Иако се демохришћанске партије у Европи декларативно изјашњавају као секуларне партије, пре свега одвојене од католичке јерархије, њихово наднационално идеолошко опредељење, није лишено хришћанског наслеђа и идеја. „Упркос константним покушајима да истакну своју независност од клирикалне доминације (и упркос повременим конфликтима између демохришћана и институционалне цркве), строго католичко порекло партија дало је допринос транснационалној европској сарадњи и њеном логичном, а не неопходно аутоматском или неизбежном, развоју.”²⁸⁰ То сведочи и сам назив ових партија које су задржале демохришћанску одредницу.

О утицају католичког учења на развој демохришћанских партија и њихове наднационалне политичке свести говоре и бројни историјски показатељи. Иницијатива за стварање Европске заједнице потекла је из држава са већинским католичким становништвом, од стране демохришћанских лидера који су стасали на католичкој култури и католичком религијском уверењу, које је било привржено наднационалном концепту уједињења Европе. Тај наднационални концепт, иако је подразумевао надилажење националног идентитета, никако није означавао негацију национализма, већ је подразумевао његово усмеравање у оквиру једног ширег контекста европских интеграција. О значају нација говори и атински демохришћански програм који каже да ће „Европска федерација бити заједница децентрализованих нација, а не унитарна супер држава.”²⁸¹ Европске интеграције не треба да потисну нације, већ да дају нову снагу и квалитет националном идентитету, који ће омогућити Европљанима да препознају своје посебне интересе у изградњи федералне структуре Европске заједнице. Национализам је у оквиру европских интеграција, како то сматрају демохришћани, од узрочника рата постао фактор изградње мира и јединства међу народима у Европској заједници. Наднационалне интеграције дале су могућност демохришћанским лидерима да могу да остваре и

²⁸⁰ Ronald J Granieri, „Thou shalt consider theyself a European“, у: Michael Geyer, Hartmut Lehmann (eds.), *Religion and Nation, Nation and Religion: Beiträge zu einer unbewältigten Geschichte*, Wallstein Verlag, 2004, p. 338.

²⁸¹ Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 10.

примарне интересе својих држава, попут Конрада Аденауера који је путем европских интеграција настојао да што пре поврати достојанство и равноправан статус своје државе.

Колико је католички дух био присутан на почетку процеса европских интеграција, толико је било приметно одсуство европских држава које су се развијале на традицији реформације и лутеранства. Либералан однос Католичке цркве према идеји традиционалне државе, суверенитета и нације, свакако је у вези са наднационалним карактером и структуром Католичке цркве. Појам католичанства (*католикос*), који се у свом етимолошком значењу односи на целу васељену је главна одредница која карактерише идентитет сваког католика, без обзира којој националној заједници припада.

Волфрам Кајзер говори о два важна момента који су утицали на развој политичког концепта наднационализма код демохришћана. Први моменат се односи на „интригантну паралелу у квазинационалном ауторитету папе и католичке јерерхије“ у коме наднационализам има своје порекло и смисао, док се други моменат везује за традицију каролиншке империје, чији историјски карактер се у ширем смислу јавља као „наднационални културолошки и политички простор, који је више или мање био идентичан нуклеусу држава Европе које су основале ЕЗУЧ“.²⁸² Из тога следи да се наднационализам јавља као природни поредак европске историје, који је по речима Кајзера, био уништен модерним национализмом. Наднационални модел је представљен као чувар идентитета Европе и њених традиционалних вредности, као и ујединитељ народа, који ће зауставити конфликте у Европи и поставити се као суштинска алтернатива комунизму.

Након пада тоталитарних идеологија фашизма и нацизма, Европи је био потребан нови вредносни образац који су демохришћани пронашли у идеологији *Abendland*-а. Ова идеја је посебно била заступљена током педесетих година у Западној Немачкој и подразумевала је припадност западној хришћанској цивилизацији, као јединој снази која је била у стању да се супротстави „новом исламу“, како су демохришћани често називали ширење идеологије комунизма.

²⁸² Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 228.

Супротно томе, протестантска традиција која инсистира на индивидуализму и јаком националном идентитету, свако међународно деловање је искључиво сагледавала као облик међувладине сарадње, уз потпуно очување националног суверенитета. Отуда и одсутност скандинавских држава и Велике Британије у почетном периоду изградње Европске заједнице која је подразумевала делегирање националног суверенитета новим наднационалним институцијама. Заправо, одсуство политичког католицизма на северу Европе, означавало је и одсуство историјског наслеђа насталог у сукобу цркве и државе у XIX веку, које је пресудно утицало на развој концепта европског уједињења.

Након Другог светског рата било је потребно да се на рушевинама Европе крене у изградњу новог друштвено-политичког поретка. Демохришћански лидери, који су били у прилици да са државних позиција дају импулс тој изградњи, првенствено су у виду имали континенталну европску традицију. Континенталну Европу су пре свега чиниле државе са већинским католичким становништвом, које су и културолошки и религијски биле одвојене од протестантског света на северу Европе.

Континентали европски наднационализам подразумевао је уједињење Европе без Велике Британије. Ова острвска држава није била део историје политичког католицизма, нити је након рата била преокупирана немачким питањем, које је било субоносно за даљи развој Европе. Још од оснивања Организације за европску економску сарадњу 1948. године, лабуристичка влада је инсистирала искључиво на међувладином концепту институционалног организовања на нивоу Европе, директно се супротстављајући политици делегирања суверенитета и стварања европске власти.

С друге стране, за демохришћанске лидере процес европских интеграција био је најприроднији, јер је подразумевао уједињење у хришћанским вредностима. Идеју о хришћанској Европи подробно је разматрао филозоф Жак Маритен, који је извршио велики утицај на демохришћанске лидере, попут Роберта Шумана, Конрада Аденауера и Алћида де Гасперија. Европски трансационализам је увелико зависио од демохришћанске визије Европе и промовисања „паневропског екуменизма“, од

стране ове тројице лидера.²⁸³ Шуману, Аденауеру и Де Гасперију идеје католичког социјалног учења, супсидијарности и наднационалног организовања нису биле стране. „Политички лидери који су основали ЕЗУЧ су били католици: Аденауер и Де Гаспери су били под утицајем учења папе Лава XIII, а Роберт Шуман је био под утицајем Жака Маритена и његовог концепта наднационалне демократије као темеља новог хришћанског света.“²⁸⁴

Обраћајући се на годишњој конференцији NEI 1952. године у Бад Емсу, канцелар Аденауер је јасно истакао значај очувања хришћанске цивилизације: „Јак спој хришћанских партија (...) свима би нам помогао. Пре свега, таква сарадња би унапредила политичку интеграцију Европе (...) и та интеграција Европе мора да буде достигнута ако хоћемо да сачувамо западну цивилизацију и хришћанску Европу. Интеграција Европе је једини могући спас за хришћански Запад“.²⁸⁵ Сви водећи демохришћански лидери су се залагали за успостављање хришћанских вредности које су се пре свега односиле на католичку традицију и културу. Иначе, католички утицај у демохришћанском транснационализму био је у потпуности доминантан све до уласка протестаната у NEI 1954. године.²⁸⁶

Католичка црква, која је имала осећај за заједницу, сматрала је да католици колективно треба да подрже идеју европског уједињења. Католичка идеја универзалности, која је пружила идеолошку подршку „папској монархији“ широм света, сада је обезбедила и теолошку основу за нову визију уједињене Европе, ослобођену насилних подела национализма. Света столица деловала је снажно у корист федералног међународног поретка. Још пре завршетка Другог светског рата папа Пије XII је позвао на „формирање једног органа за одржавање мира, органа заједничке сагласности са врховном влашћу, који ће бити способан да још у зачетку

²⁸³ Вид. Ray Taras, *Europe Old and New: Transnationalism, Belonging, Xenophobia*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2009, p. 71.

²⁸⁴ Вид. Alan Fimister, interview in *Zenit*, Интернет, <https://zenit.org/articles/catholic-origins-of-the-european-union/> 12/04/15

²⁸⁵ Ronald J Granieri, „Thou shalt consider theyself a European“, op. cit., p. 337.

²⁸⁶ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit. p. 234.

спечи сваку претњу изолованих или колективних агресија“.²⁸⁷ Папина божићна порука из 1944. године у којој позива на оснивање наднационалне политичке заједнице, с посебном пажњом је пропраћена будући да је упућена у жеку рата и разарајућих националних сукоба. Овај позив Пије XII је поновио 2. јуна 1948. године на завршници Хашке конференције, говорећи о стварању Европске заједнице. На дан примирја исте године, папа је нагласио хитност деловања: „Стварање Европске уније претпоставља велике потешкоће које нико неће порећи... Ипак, немамо времена за губљење. Ако постоји намера да ова Унија заиста оствари своју сврху, ако постоји жеља да служи у корист европске слободе и слоге, да буде узрок економског и политичког мира између континената, крајње је време да буде основана.“²⁸⁸ Ове папине интервенције су првенствено биле усмерене на подсећање да Европа има свој дуг према хришћанству које је било извор европских идеала и вредности. Папа Пије XII, за кога су католичка идеја универзалности и европско јединство представљали једну целину, био је више него спреман да крене у правцу обнове папске моћи.

О хришћанском идентитету уједињене Европе и хришћанском културном наслеђу, нарочито је водила рачуна генерација демохришћанских политичара након Другог светског рата. Демохришћани су били захвални на помоћи коју папа пружа, позивајући европске народе да учествују у процесу европског уједињења.

Међутим, демохришћански концепт наднационалног удруживања пре свега је подразумевао обнову демократије, супротно Католичкој цркви која је у европским интеграцијама видела прилику за обнову католичанства. „За разлику од демохришћана папа Пије XII је више био заинтересован за одбрану католичанства, него демократије. Он се залагао за конзервативнији концепт Европе и није имао симпатије за наднационалне технократске институције“.²⁸⁹ Дакле, очување хришћанских вредности, за Католичку цркву и демохришћане, водило је остварењу различитих циља. Дистанцирање демохришћана од католичког клира није могао да

²⁸⁷ Pius XII, “Christmas Allocution of 1944” у Edward J. Berbusse, “The Church and International Society”, *America*, Vol. 75, June 1946, p. 173.

²⁸⁸ Pius XII, “European Union: An Address of Pope Pius XII to the Congress of Europe, June 14, 1957”, op. cit., p. 201.

²⁸⁹ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 181.

заустави католички утицај на процес европских интеграција и обликовање демохришћанске свести о уједињеној Европи. То потврђују и речи Алана Фимистера који каже да „Европска заједница која је настала Декларацијом 9. маја 1950. године француског министра Роберта Шумана је самосвесна примена папиних енциклика и неотомистичке политичке филозофије.“²⁹⁰

Када је реч о католичком утицају на наднационални концепт европског уједињења, Волфрам Кајзер наводи три важне традиције политичког католицизма које су усмериле процес европских интеграција. Прва традиција, која је утицала и на демохришћанско схватање федерализма је континентално-европска, која наглашава значај хришћанског, посебно католичког, наслеђа као идентитетског обележја Европе, које се супротставља „организационом паневропском интернационалистичком социјализму“²⁹¹. Друга традиција је изникла из културолошких ратова XIX века које је Католичка црква водила са секуларним националним властима. Строгом централизацијом националних држава, секуларне власти широм Европе, настојале су да истисну Католичку цркву из друштвеног живота. У доминантном положају националног либерализма, многи историчари су тражили корене неуспеха либералног капитализма, који се сматрао главним узрочником не само Првог светског рата, већ и касније економске кризе која ће погодovati расту политичког екстремизма и избијању Другог светског рата. Страх од националног либерализма, који је поново био наглашен у „стаљинистичкој верзији централизовања“²⁹² државе и власти, довео је до изградње квалитативно новог концепта који је подразумевао надилажење национализма као предуслова успостављања мира и безбедности у Европи. И трећа традиција се односила на значај регионалних учесника у процесу европских интеграција. Ова традиција ослања се на принцип супсидијарности који, чувајући идентитет и постојање природних друштвених заједница, подразумева укључивање свих слојева друштва у процес наднационалног уједињења.

²⁹⁰ Alan Fimister, *Robert Schuman: Neo Scholastic Humanism and the the Reunification of Europe*, Peter Lang, Brussels, 2008, p. 17.

²⁹¹ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 189.

²⁹² Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 189.

Након ратних разарања која су духовно и материјално опустошила Европу, једини гарант да се тоталитарне материјалистичке идеологије не понове, било је ослањање на хришћанску традицију. У свом првом манифесту Хришћанско-демократска унија је истакла да хришћанска идеологија и принципи хришћанске етике једино могу суштински да утичу на „поновну изградњу државе и демаркацију њене моћи, на права и дужности индивидуа, на економски и социјални живот, на нашу културу и на односе између нација. Само хришћанска идеологија гарантује право, ред и модернизацију, достојанство и слободу индивидуа, па самим тим праву и истинску демократију, која не сме бити ограничена од стране државе, већ треба да формира основе за сваки аспект живота индивидуе, нашег народа и целе нације.“²⁹³

Католицизам, као један од значајнијих елемента европских интеграција, био је од велике помоћи у премошћавању разлика између католичких нација. Конрад Аденауер је сматрао да хришћанска традиција Европе може да буде основ европског уједињења само ако хришћанске вредности буду реафирмисане. Демохришћанске партије треба да створе услове за хришћански препород и уједињење Европе. Почетак тог уједињења за Роберта Шумана је био у коначном помирењу Француза и Немаца, два хришћанска народа.

Европа је прве кораке ка свом јединству начинила већ крајем четрдесетих година, када је 1948. године основана Организација за европску економску сарадњу. Демохришћански комитет NEI је учествовао у организовању чувене Хашке конференције 7. маја 1948. године, на којој је донета одлука о оснивању Европског покрета, на чијем челу се налазио Роберт Шуман. Током конференције у Хагу водила се расправа и о Савету Европе, који је потписивањем Лондонског уговора наредне године, такође, званично основан. Након две године, шест демохришћанских влада започињу процес европских интеграција оснивањем Европске заједнице за угаљ и челик Париским уговором 1951. године, а затим и оснивањем Европске економске заједнице и Евроатома у Риму 1957. године. Демохришћанска визија Европе налазила се и иза предлога да се формира Европска одбрамбена заједница, као и Европска политичка заједница. У складу са демохришћанском политиком солидарности,

²⁹³ Вид. Manifesto of the Christian-Democratic Union in the British zone (1 March 1946), op. cit., p. 2.

заслуга демохришћана је и оснивање Европског фонда за развој (*European Development Fund – EDF*), који је почео са радом 1959. године, као и оснивање Европског регионалног фонда за развој (*European Regional Development Fund – ERDF*) 1975. године у циљу смањења разлика у развоју европских региона.²⁹⁴

Захтеви међународне економије, комерцијалних интереса и политике Хладног рата водили су Европу ка новом типу економске и политичке сарадње у којој су предњачиле демохришћанске партије које су биле посебно посвећене идеји наднационалних интеграција. Шуманов план је у том смислу представљао први конкретан предлог институционалног уједињења. На основама демохришћанске идеологије, Роберт Шуман и Жан Моне представили су план Европске заједнице за угаљ и челик, који је био прототип новог европског поретка. На темељима такве заједнице демохришћани су желели да процес економских интеграција ојачају политичким и војним интеграцијама. Међутим, када је 1954. године француски парламент одбио да ратификује уговор о оснивању Европске одбрамбене заједнице, разочарање међу демохришћанима било је огромно. Италијански демохришћанин Ђузепе Пела (*Giuseppe Pella*), у свом првом обраћању посланицима као председник Заједничке скупштине ЕЗУЧ 29. новембра 1954. године, неуспех формирања Европске одбрамбене заједнице је емотивно доживео рекавши: „Чини се да је густа, тамна завеса пала на светао хоризонт наше наде или наших уверења, тачније речено. Међутим, молим да ми се дозволи, да избегнем песимизам и да га одбацам са одлучношћу онога који одбија да прекине своје корачање на рачун пролазних слутњи. Ја кажем не песимизму, и на ширем фронту наше визије Европе, и у ужој арени наше Заједнице.“²⁹⁵

Демохришћани се нису поколебали, већ су наставили да трагају за решењем које ће водити федералном концепту Европе. Након успеха постигнутог оснивањем Европске заједнице за угаљ и челик, Жан Моне је изашао са новом идејом контроле цивилне нуклеарне енергије, како би се премостила новонастала криза у европским интеграцијама. Тако је дошло до стварања Европске заједнице за атомску енергију у

²⁹⁴ Orhan Arslan, „Influence of Christianity on the Development of the European Union“, *Law & Justice Review*, Volume: 1, Issue: 2, April 2011, p. 308.

²⁹⁵ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 54.

Риму 1957. године, када је уједно основана и Европска економска заједница. Римски уговори, који су се односили на стварање комерцијалног и индустријског заједничког тржишта, као и простора нуклеарне енергије, представљали су два паралелна пута у јачању и продубљивању европских интеграција.

Демохришћанска визија федералне Европе је у процесу европских интеграција ипак делимично остварена. Разлог лежи у постепеном (градуланом) приступу европских интеграција, на супрот радикалном федералном концепту, на који државе чланице нису биле спремне. Идеја да ће економске интеграције покренути и политичке интеграције био је пут који су демохришћани следили, имајући у виду искуство које је показало да свака драстичнија одлука која се односила на додатно делегирање суверенитета Европској заједници је успоравала процес и доводила до системске кризе. Демохришћани су зато на европске интеграције гледали као на природан ток у коме су постојећи процеси водили до појаве нових интеграционих процеса.

Демохришћанска стратегија била је успешна нарочито у првих двадесет година након Другог светског рата, када су демохришћанске партије биле на власти у свих шест држава чланица Европске заједнице. „Порекло Европске уније је доминантно демохришћанско, обезбеђено од стране политичких партија путем њиховог међупартијског и домаћег политичког маневра, њихове транснационалне сарадње и њихове владине координације.”²⁹⁶ Ово наднационално одређење демохришћана је главни покретач европских интеграција које су, осим прагматичних, руковођене и идеолошким разлозима.

4.2. ДЕМОХРИШЋАНСКИ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ НА ПУТУ СТВАРАЊА МАСТРИХТСКОГ УГОВОРА

Свеобухватно објашњење процеса европских интеграција, као посебног друштвено-политичког феномена, заокупило је пажњу и академском свету, нарочито појавом класичних теорија европских интеграција. Стварањем Европске заједнице за угаљ и

²⁹⁶ Wolfram Kaiser, *Christian democracy and the Origins of European Union*, op. cit., p. 303.

челик 1951. године и Европске економске заједнице 1957. године, паралелно су се развијале и теорије европских интеграција. Класичне теорије које се дотичу демохришћанског транснационализма у процесу европског уједињења су првенствено теорије федерализма и неофункционализма.

Иако идеја федерализма, посебно континенталног федерализма, сеже још у време Бодена и Алтузија, теоријско разматрање федерализма у контексту европских интеграција се јавља половином XX века. То је био период Федералног покрета и активности Алтијера Спинелија, на кога је посебно утицало објављивање *Федералне владе* Кенета Вера (*Kenneth C. Wheare*) 1947. године, прве компаративне студије модерне федералне владе у Енглеској, посвећене питању федералног система. Од тог времена развој теорије федерализма иде у више праваца.

Један од тих праваца који се дефинише и као демохришћански приступ европским интеграцијама је функционални федерализам. За разлику од конституционалног федерализма Алтијера Спинелија, демохришћански федерализам подразумева постепеност у процесу европских интеграција. Овај приступ *корак по корак* познат је и као Монеов метод. „У Монеовом постепеном функционалном федерализму интеграције нису резултат радикалне промене, већ постепени процес и то у областима у којима национални суверенитет остаје ствар изазова.“²⁹⁷ Остварење циља је од пресудне важности у теорији функционалног федерализма. Зато је за демохришћане најбољи приступ у процесу европских интеграција био онај, који је водио до циља. Уместо радикалног приступа централизације наднационалне власти, демохришћани су схватили да само постепени процес европских интеграција може да гарантује сигурност и континуитет у изградњи ЕУ.

Државе чланице ЕЗ нису биле спремне да се у потпуности и одједном одрекну својих националних суверенитета, због којих је процес европских интеграција још половином педесетих година долазио у озбиљну кризу. Реалност је била таква да су државе чланице на сваки корак у европским интеграцијама, гледали у контексту

²⁹⁷ Julian Bergmann and Arne Niemann, „Theories of European integration“, у: Knud Erik Jorgensen, Aasne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen, Ben Tonra (eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, SAGE, 2015, p.168.

националних интереса. Зато су европске интеграције прво покренуте у сфери економије као најконкретнијег показатеља добробити коју интеграциони процес обезбеђује државама чланицама. Критичари попут Спинелија су истицали да постепени (градуални) приступ успорава процес европских интеграција, јер не постоји јака наднационална власт која би била у стању да ефикасно спроводи европску политику. С друге стране, демохришћани су су овај Спинелијев аргумент сматрали остваривим једино у теорији, будући да је процес европских интеграција незамислив без држава чланица које су диктирале његов темпо и правац.

Све док је идеја стварања федералне европске државе била резултат идеологије хришћанске демократије, дотле се и демохришћанско деловање могло посматрати кроз теорију федерализма. Идеализам који је углавном гледао на коначан циљ или исход европских интеграција, био је почетна мотивација демохришћанима у процесу европских интеграција.

Међутим, оног тренутка када су рационални разлози почели да руководе процесом европских интеграција и када је федерални приступ почео да се посматра као процес, а не као циљ, на теоријску сцену ступа неофункционализам. Монеов метод који је сматран федералним приступом, све више је почео да се посматра у светлу неофункционализма, где се наднационални европски систем доживљава као најефикаснији начин испуњења одређених интереса. За Ернста Хаса који је развио теорију неофункционализма, Монеов метод је представљао „спајање прагматичних самоинтереса између политичких актера у Европи“.²⁹⁸ Транснационализам демохришћана је доста био близак теорији неофункционализма, која нагласак ставља на актере и њихову интеракцију, што је само по себи процес који покреће европске интеграције. Хас сматра да циљеви не извиру из традиције и вредности, већ су ствар сатисфакције благостања и материјалних потреба. „Идеологија је дакле и даље са нама. Али она себе више манифестује у религијској, етичкој и образовној политици конфронатације, него у оквиру економије или великим питањима одбране и спољне политике.“²⁹⁹ Тај технократски приступ на коме се овде инсистира, плуралитет

²⁹⁸ Ben Rosamond, *Theories of European Integration*, St. Martin's Press, New York, 2000, p. 51.

²⁹⁹ Ernst Haas (1963, 69), у: Ben Rosamond, *Theories of European integration*, op. cit., p. 57.

различитих интереса преводи на наднационални ниво претварајући конкретну политичку делатност у интеграциони процес. Тај наднационални ниво ствара притисак за даљу интеграцију, као што продубљивање процеса интеграција у једном сектору врши притисак на друге секторе, што доводи до *spillover* ефекта.

Критички одговор на сагледавање европских интеграција из призме неофункционализма дала је либерална међувладина теорија која је инсистирала на националним државама као кључним актерима европских интеграција. Неофункционалисти државу посматрају само као један од елемената процеса интеграција у коме доминантну улогу имају наднационални и субнационални актери. Када Моравчик истиче националне интересе који, руковођени различитим економским разлозима, одређују ток економских интеграција, он остаје на нивоу теоријских констукција. Волфрам Кајзер истиче да Моравчик и други слични теоретичари европских интеграција пате од концептуалне и емпиријске слабости, јер историјско истраживање европских интеграција је показало да мотиви за интеграцијске процесе су у различитим периодима варирали од државе до државе.³⁰⁰ Постављање теоријског модела који се заснива само на анализи одређених теоријских варијабли се претвара у идеализам који ствара теоријску стварност у односу на историјску. За Кајзера историјска стварност је много комплекснија, јер сагледава процес европских интеграција из свих његових углова, који су у много случајева показали да су национални интереси слабо аналитичко оруђе које се претвара у реторичку конструкцију, коју политичари користе када је потребно да прикрију одређене идеолошке позиције.³⁰¹

То указује на значајну улогу политичких процеса који су осим националних и економских интереса, одређивали ток европских интеграција. Ти политички процеси су у историјском контексту посебно били истакнути у периоду након Другог светског рата, а огледали су се у транснационалној политичкој и партијској сарадњи. „Транснационализам европске хришћанске демократије после 1945. године је најзначајнији сликовит фактор који помаже да се избегне прекомерно наглашавање

³⁰⁰ Вид. Michael Gehler and Wolfram Kaiser, “Transnationalism and Early European Integration: The Nouvelles Equipes Internationales and the Geneva Circle 1947-1957”, op. cit., p. 774.

³⁰¹ Ibid.

међувладиних односа и економских интереса у анализи историје европских интеграција.”³⁰²

Транснационализам хришћанске демократије и историјски контекст политичког деловања важан су део теоријског разматрања европских интеграција. Акцент на политичким актерима и њиховој сарадњи, које не покрећу само материјални интереси, указује на идеолошке аспекте који су, такође, утицали на процес европских интеграција. „Однос политичких партија према новим питањима је продукт идеологија партијских лидера.”³⁰³ Ова нова питања и изазови након Другог светског рата су свакако уједињење Европе, економске и политичке интеграције које су „конзистентне са наднационалним аспирацијама Католичке цркве и антинационалним склоностима католичких партија које су настале из историјских битака са браниоцима националних држава.”³⁰⁴

С тим у вези је и теорија друштвених подела Мартина Липсета и Стајна Рокана, која постојеће политичке обрасце и идеологије види као последицу историјских конфликта од периода Реформације до индустријске револуције. Теорија религијских подела није била без утицаја на процес европских интеграција, која се пре свега односила на католичко-протестанску супротстављеност у идејама друштвено-политичког поретка. „Супротно традиционалној католичкој перцепцији да државни суверенитет изазива раздор, протестанти државни суверенитет виде као очување мирољубиве различитости у Европи.”³⁰⁵

Дакле, важну улогу у разматрању демохришћанског деловања, осим класичних теорија европских интеграција, имају и историјски приступ, теорија друштвених подела и транснационална сарадња политичких актера. „Један други фактор који је, такође, јасно утицао на процес европских интеграција је транснационална сарадња интересних група и политичких партија. Када се улога

³⁰² Michael Gehler and Wolfram Kaiser, “Transnationalism and Early European Integration: The Nouvelles Equipes Internationales and the Geneva Circle 1947-1957”, *op. cit.*, p. 775.

³⁰³ Gary Marks and Carole J. Wilson, „The Past in the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration“, *British Journal of Political Science*, 30 (3), 2000, p. 434.

³⁰⁴ Gary Marks and Carole J. Wilson, „The Past in the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration“, *op. cit.*, p. 438.

³⁰⁵ Ivy Hamerly, „Christian Democratic Parties and the Domestic Parliamentary Response to European integration“, *Journal of Church and State*, July 28, 2011, p. 4.

таквих прекограничних друштвених контаката, који делују испод владиног нивоа, озбиљно узима у разматрање – не на уштрб, већ у корист међувладине сарадње – постаје, такође, јасно колико су за европске интеграције у раном послератном периоду важни неекономски мотиви као што су историјске оријентације, идеолошко опредељење и партијски политички интереси.³⁰⁶

Да би се у потпуности разумела хришћанска демократија, потребно је поћи од рефлексивног односа између почетних нормативних вредности и политичког искуства. Ово наглашавају Паоло Алберти (*Paolo Alberti*) и Роберт Леонарди (*Robert Leonardi*) када кажу: „Наша перспектива је више окренута скоријем социолошком заокрету у политичким наукама, којем је понуђен много кориснији приступ у наглашавању социјалне интеракције као социјалног феномена и консеквентне потребе померања од индивидуалне ка интересубјективној онтологији у којој је, међузависност више него анархија, оно што карактерише људско понашање.“³⁰⁷ Овај приступ додатно је развијан у оквиру социјалног конструктивизма и неоинституционализма који деловање политичких актера доводи у везу са колективним схватањима и идејама о свету и човеку. Досигнуће демохришћана је управо у социјалној интеракцији и конструкцији њихових идеолошких појмова, али и релационом односу појединаца и институцијалног деловања, који је обележио другу половину XX века. „Хришћанска демократија је један артикулисан феномен кога карактерише политичка умереност која потиче од консоцијалних образаца, у интеракцији која је више или мање била институционализована у времену и простору. То означава синергију идеологије и историје...“³⁰⁸ Без историјског приступа и анализе транснационалног удруживања демохришћана у њиховом институционалном деловању, не може бити ни потпуног разумевања саме природе хришћанске демократије.

³⁰⁶ Michael Gehler and Wolfram Kaiser, “Transnationalism and Early European Integration: The Nouvelles Equipes Internationales and the Geneva Circle 1947-1957”, *op. cit.*, p. 775.

³⁰⁷ Paolo Alberti and Robert Leonardi, „The Consociational Construction of Christian Democracy“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold*, *op. cit.* p. 22.

³⁰⁸ Paolo Alberti and Robert Leonardi, „The Consociational Construction of Christian Democracy“, *op. cit.* p. 23.

Допринос демохришћана у процесу европских интергација могуће је сагледати кроз њихов политички ангажман у институционалном стварању ЕУ. Залагањем демохришћанских лидера наднационална политичка власт почела је да се назире оног тренутка када је дошло до прихватања већинског гласања у Савету министара 1966. године, а затим и залагања за право самосталне иницијативе Европске комисије и одлуке о непосредним изборима за Европски парламент 1979. године. На тим основама, десет година касније, дошло се и до Уговора из Мастрихта, којим је демохришћански федерални концепт Европе делимично остварен. Уложен напор демохришћанских лидера, како у оквиру транснационалних демохришћанских организација, тако и на нивоу институција ЕУ, сведочи о чврстом наднационалном опредељењу европских демохришћана. „Оно што остаје као пресудан фактор за заједнички идентитет европских демохришћана је свакако заједничка акција и начин одговорности који је искушан у специфичним ситуацијама.“³⁰⁹ Најзначајнији моменти који указују на ту заједничку акцију и допринос демохришћана у процесу стварања ЕУ су: Париски уговор, Римски уговори, Јединствени европски акт и Уговор из Мастрихта којим је створена ЕУ.

Европска заједница за угљ и челик

Један од главних демохришћанских циљева на самом почетку европских интеграција тицао се обнове немачке економије у оквиру европске економске реконструкције. Разлози те обнове били су економске и безбедносне природе. Економски разлози односили су се на подизање националних економија Белгије, Холандије и Луксембурга које су биле у традиционалној зависности од немачке привреде. Заинтересована страна за активирање немачке економије била је и Француска, с обзиром да је Немачка била значајан увозник пољопривредних производа, али и извозник готове индустријске робе.

Безбедносни разлози обнове немачке индустрије највише су се односили на питање контроле њене тешке индустрије, како се не би поновила злоупотреба у војне

³⁰⁹ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , op. cit., p. 127.

сврхе. Економска интеграција Западне Немачке, била је неопходна и због присуства совјетског комунизма на простору Источне Немачке – Немачке Демократске Републике.

Западноевропска безбедност могла је да буде ојачана једино економским интеграцијама које ће довести до социјалног и економског развоја Западне Европе. То је био начин и да се заустави продорно деловање комунистичких партија, посебно у Француској и Италији. Такве економске интеграције, представљале су средњи пут између либералног капитализма и совјетског комунизма. Засноване на слободном тржишту са израженом социјалном димензијом, економске интеграције, превазилазећи економски и социјални конзервативизам међуратног периода, градиле су европску економску стратегију, која се, по схватању демохришћана, првенствено односила на средњу класу и пољопривреднике.

У том смислу, конкретан фокус транснационалне хришћанске демократије у првих неколико година након Другог светског рата је био на проналажењу најадекватнијег облика економских интеграција који ће обезбедити економску и безбедносну стабилност Западне Европе. Пошто је привредни сектор угља и челика, закупао највећу пажњу европских политичара како из безбедносних, тако и из економских разлога, ова индустријска грана постала је основ покретања европских интеграција.

Главни циљ Француској након рата био је да обезбеди приступ, контролу али и превенцију немачког сектора угља и челика, у случају евентуалне употребе тешке немачке индустрије за обнову агресије против њених суседа.³¹⁰ Демохришћани су разматрали ову опцију већ дуже време и били су у стању да обезбеде снажну политичку подршку и да изграде домаће и транснационално савезништво са другим партијама и друштвеним групама, које би обезбедиле успех Шумановог плана.

У разговорима са француским званичницима Конрад Аденауер је поновио свој концепт још из 1923. године о некој форми заједничке контроле немачког сектора угља и челика. То питање Аденауер је самоиницијативно покренуо на

³¹⁰ Вид. Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European union*, op. cit. p. 224.

демохришћанском транснационалном конгресу у Луксембургу 1948. године, где се разговарало о могућностима интеграције европске базичне индустрије.³¹¹

У октобру исте године, током састанка са Робертом Шуманом у Базенхајму, Аденауер је још једном предложио уједињење француске и немачке основне индустрије, као решење за француску безбедност, али и француско-немачко помирење. У писму послатом француском премијеру Жоржу Бидоу, 22. марта 1950. године, Аденауер предлаже интеграцију француског и немачког угља, челика и хемијске индустрије као први конкретан корак у међусобном приближавању Француске и Немачке.³¹² Демохришћани су ово питање покретали и на конгресима Европског покрета у Бриселу и Вестминстеру 1949. године, истичући важност сектора за угља и челик у наднационалној европској интеграцији. Тема контроле основних сировина била је централна и на седницама Савета Европе 1949. године. Питање заједничке контроле угља и челика било је разматрано и у оквирима демохришћанских форума и организација. Водећи демохришћански лидери видели су европске интеграције не само као могућност за боље француско-немачке односе, већ и као безбедносну превенцију у реконструкцији тешке немачке индустрије.

Консензус око уједињења Европе јачао је у оквиру транснационалне хришћанске демократије између 1947. и 1950. године, посебно од момента супротстављања британске политике наднационалној форми интеграција. Након неуспешног разговора са лабуристичком владом у Лондону, Шуман је искључиво инсистирао на континенталном моделу ЕЗУЧ, који искључује Велику Британију из процеса европских интеграција. Лабуристичка партија је једино прихватала Организацију за европску економску сарадњу, основану 1948. године, јер је функционисала на међувладиној основи и није представљала никакву наднационалну европску институцију.

Током 1950. године уједињење Европе, без Велике Британије, постао је централни задатак транснационалне хришћанске демократије. Како је тврдио Милвалд, француска влада је била свесна опасности да Шуманов план може да значи

³¹¹ Вид. Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European union*, op. cit. p. 225.

³¹² Ibid.

крај француско-британске сарадње у Западној Европи.³¹³ Током првог свог састанка са Аденауером у октобру 1948. године, Жорж Бидо је рекао да ће бити тешко изградити Европу без Енглеске, али и подједнако тешко изградити Европу са којом би се Енглеска сложила. После оваквог искуства са британском политиком, Бидо је начинио много драстичнији закључак на Женевском кругу у јуну 1949: „Три врсте Европе су могуће: Енглеска Европа што значи бити без Европе; Руска Европа што значи Азија; или Европа за све, чија је основа француско-немачко зближавање“.³¹⁴ За европске демохришћане главно питање није било британско учешће у европским интеграцијама, већ француско-немачки односи који су основ уједињене Европе.

Француски демохришћани, попут Жоржа Бидоа, стално су на демохришћанским састанцима били подстицани од стране Аденауера да се удаље од Велике Британије и фокусирају на француско-немачко приближавање. За немачке демохришћане избор је био јасан: или континентална Европа под снажним демохришћанским утицајем и Немачком којом управља Аденауер или социјалистичка Европа са лабуристичком Британијом и Немачком, предвођеном социјалистом Куртом Шумахером (*Kurt Schumacher*). У децембру 1948. године, Аденауер је упозоравао, да у случају да Социјалдемократска партија победи на првим федералним изборима, немачки Парламент би дошао под британски утицај, а лабуристичка Британија и социјалистичка Западна Немачка би имале доминантан положај у Европи у односу на демохришћане.³¹⁵ За демохришћане, за разлику од социјалдемократа, постојала је фундаментална разлика између континенталне Европе и Велике Британије, која није делила традицију политичког католицизма.

Одлука о континенталном карактеру Европске заједнице за угаљ и челик демохришћани су донели након бројних расправа вођених у оквиру NEI и Женевског круга. Ове демохришћанске организације обликовале су и политику према Немачкој као почетни корак у оснивању прве наднационалне европске институције. Колико су

³¹³ Milward Alan, *The European Rescue of the Nation-State*, Routledge, London, 1992, pp. 230-231.

³¹⁴ Geneva Circule, 10 June 1949, ACDP, 01-009-017, у: Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European union*, op. cit., p. 232.

³¹⁵ Вид. Geneva Circule, 22 December 1948, AN 519, AP 10, у: Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of European union*, op. cit. p. 233.

демохришћански форуми помогли демохришћанским лидерима у изградњи јасне европске политике, често је наглашавао и Роберт Шуман сматрајући да је захваљујући демохришћанским форумима, Француска успела да за само две године утврди своју политику према Немачкој. И у случају политике деконцентрације индустрије угља и челика Конрад Аденауер је снагу против оптужби за француски протекционизам проналазио у оквиру демохришћанског транснационализма, где је унапред договарао исход одређених својих политичких потеза.

Демохришћански форуми били су од посебног значаја и за италијанског премијера Де Гасперија који је нарочито снажно заговарао европски концепт наднационализма оличен у Европској заједници за угаљ и челик. Заједнички политички циљеви јачали су транснационално демохришћанско опредељење у превазилажењу свих оних притисака са којима су се демохришћански лидери суочавали у својим државама.

Резултат свих демохришћанских договора, сатанака и међусобних контаката било је стварање Европске заједнице за угаљ и челик. Потписивањем уговора 18. марта 1951. године у Паризу, успостављен је заједнички оквир за договоре о производњи и дистрибуцији основних индустријских сировина. Том приликом формиран је и самостални састав институција који је функционисао наредних педесет година. Европска заједница за угаљ и челик институционално је била састављена од Високе власти, Савета министара држава чланица, Заједничке скупштине и Суда правде. За првог председника Високе власти, изабран је Жан Моне који је изворни творац идеје о контроли угља и челика, коју ће потом Роберт Шуман институционално и политички уобличити. Иако је ова институција била ограничена само на две индустријске гране, њено постојање је имало значајан утицај на државни и политички развој у Европи у другој половини XX века. Европска заједница за угаљ и челик представља прву наднационалну институцију на путу ка економском и политичком интегрисању Европе. О значају тог првог корака уједињења, сам Жан Моне је рекао: „Од 10. фебруара 1953. године нема немачког, белгијског, француског, италијанског или луксембуршког угља – једино европски угаљ има

слободан проток између наших шест држава, које у том смислу чине једну територију“.³¹⁶

Европска заједница за угаљ и челик је резултат транснационалне политичке борбе у којој је континентална хришћанска демократија успела да наметне своју политику и обезбеди довољно подршке на националном и међународном нивоу. Ова наднационална организација у потпуности је имала демохришћански печат и када је реч о наднационалној структури и континенталном карактеру. То потврђује и чињеница да су након победе Хришћанске народне партије у Белгији на изборима у јуну 1950. године са готово апсолутном већином, демохришћани држали власт у свих шест држава оснивача Европске заједнице за угаљ и челик. „Ову фазу је социјалиста Пино назвао почетком европских интеграција на врло демохришћански начин.“³¹⁷

Римски уговор

Заједничко тржиште, које је представљало полазну основу европским интеграцијама, подразумевало је оснивање царинске и економске уније са слободним протоком људи, робе, услуга и капитала. Идеја о царинској унији потекла је од демохришћанина Јохана Вилема Бејена (*Johan Willem Beyen*), министра спољних послова Холандије, чији је нацрт назван Бенелуксов меморандум (*Benelux memorandum*). Царинска унија је имала за циљ да процес европских интеграција изведе из уско ограниченог оквира сарадње у коме је функционисла ЕЗУЧ. Такав план је у потпуности подржао немачки министар економије Лудвиг Ерхард, који је успоставио модел социјалне тржишне привреде у Немачкој. На састанку у Месини 1–2. јуна 1955. године, заслугом демохришћанских министара спољних послова ЕЗУЧ, овај меморандум је усвојен. Од тада је отпочела нова фаза у даљем развоју ЕЗ, након претходног застоја који је био узрокован француским одбијањем Европске одбрамбене заједнице. У Месини је одлучено да се 1956. године сазове међувладина конференција која ће радити на припреми предлога уговора за оснивање Европске

³¹⁶ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 47.

³¹⁷ Richard Griffiths, „Testimony of an Eyewitness: Christian Pineau”, у: Richard Griffiths (ed.), *Socialist Parties and the Question of Europe in the 1950s*, Leiden, New York, 1993, p. 62.

економске заједнице и Европске заједнице за атомску енергију. Радна група међувладине конференције израдила је детаљне предлоге будуће две Заједнице, који уводе нове институције Савета министара, Европске комисије, Суда правде и Парламентарне скупштине.

Резултат преговора у оквиру међувладине конференције је било потписивање Римских уговора 25. марта 1957. године, који су ступили на снагу 1. јануара 1958. године. Након потписивања ових уговора државе чланице ушле су у процес стварања заједничке политике обједињеног тржишта које ће функционисати између шест држава чланица по принципима националног тржишта. То заједничко тржиште је подразумевало постепено уклањање царинских баријера између држава чланица и увођења јединствених царинских процедура на спољним границама. Како је било потребно додатно убрзати спровођење плана о успостављању заједничког тржишта, демохришћанска групација у Парламентаној скупштини 1960. године поднела је Резолуцију о убрзаној имплементацији Римског уговора. Убрзо је уследила и одлука Савета министара о усвајању средњорочног економско-политичког програма. Циљ ових иницијатива тицао се формирања јединственог тржишта, који је добрим делом остварен 1. јула 1968. године, када су у потпуности укинуте царине између држава чланица Европске заједнице.

Осим на нивоу тржишта, продубљивање процеса европских интеграција, демохришћани су захтевали и на институционалном нивоу Заједнице, будући да су наднационалне институције биле најбољи гарант успеха европских интеграција. Немачки демохришћанин Ханс Фурлер (*Hans Furler*), председник Заједничке скупштине ЕЗУЧ, отворено се zaloжио да три заједнице које су постојале након потписивања Римских уговора буду обједињене једном скупштином. Све три заједнице (ЕЗУЧ, ЕЕЗ и Евроатом) имале су извршне органе власти, које би, по предлогу Ханса Фурлера, надгледала и контролисала једна заједничка скупштина. У свом првом председничком обраћању 27. новембра 1956. године, годину дана пред оснивање ЕЕЗ, Фурлер је кандидовао ову идеју следећим речима: „ ЕЗУЧ, Евроатом и

основано заједничко тржиште не могу да имају више од једне парламентарне институције и та институција мора да настане из заједничке скупштине“.³¹⁸

Након ступања на снагу Римских уговора, демохришћанска захтеви о заједничкој скупштини су уродили плодом. Европска парламентарна скупштина свих трију институција почела је са радом, а њена конститутивна седница одржана је 19. марта 1958. године. За председника ове скупштине изабран је демохришћанин Роберт Шуман. Највећа посланичка групација овог парламента која је бројала 67 чланова била је демохришћанска групација. Четири године касније, 1962. године, Парламентарна скупштина промениће назив у Европски парламент.

У свим иницијативама на пољу стварања заједничког тржишта и институција, демохришћани су тежили и заједничкој политици између шест држава чланица. Међутим, сам процес европских интеграција током шездесетих година нимало није био лак, посебно имајући у виду Де Голову концептуалну конфронтацију. Генерал Де Гол је под уједињењем Европе подразумевао искључиво облик европске конфедерације са симболичним наднационалним карактеристикама, попут увођења заједничког држављанства. Тај концепт Де Гол је бранио следећим речима: „Само су државе пуноважне, легитимне и способне за достигнуће. Већ сам рекао и поновићу да у садашње време не може бити ниједне друге Европе до Европе држава, осим, наравно, у митовима, причама и парадигмама“.³¹⁹

С обзиром на евидентна неслагања Француске са другим чланицама ЕЕЗ по питању делегирања националног суверенитета наднационалним институцијама, Де Гол је затражио формирање посебне комисије која би припремила предлог прихватљивог модела даље политичке сарадње у европским интеграцијама. За разлику од Де Голове *Европе држава*, демохришћански лидери су инсистирали на политичкој Европи као свом крајњем федералном циљу. Да би се наставио процес политичке сарадње и превазишле поделе у схватању европских интеграција, државе чланице пристале су на формирање комисије коју је предложио Де Гол. Председник комисије био је француз Кристијан Фуше (*Christian Fouchet*), чија два плана о

³¹⁸ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 58.

³¹⁹ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 71.

међувладином концепту Европске заједнице није наишао на одобрење. Петорица демохришћанских чланова Европског савета били су за наставак изградње и јачање наднационалих институција као кровних европских органа, док је Де Гол захтевао да институције ЕЕЗ буду под влашћу политичке заједнице, која би функционисала на међувладином нивоу.

Француско супротстављање осталим државама чланицама ЕЕЗ, навело је Пјера Флимлена (*Pierre Pflimlin*) демохришћанина Народног републиканског покрета, да на место министра у Де Головој влади поднесе оставку. Овај потез довео је до удаљавања, а затим и раскида коалиције између деголиста и демохришћана. За француске демохришћане, који су били кључни елемент европског наднационалног уједињења, сарадња са деголистима је постала неприхватљива. Отворено противљење антиевропској Де Головој политици, у времену изражене националне политике, убрзо је довело у питање и саму будућност Народног републиканског покрета.

На одбијање Фушеовог плана, Француска је одговорила ветом на чланство Велике Британије, која је захтев за пријем први пут поднела 1963. године. Даље продубљивање кризе настављено је француским одбијањем предложених институционалних реформи ЕЕЗ. Ове реформе су се у првом реду односиле на промену дотадашњег једногласног начина одлучивања у Савету министара, увођењем гласања квалификованом већином. Такође, за Де Гола је био споран и предлог о развоју финансијске независности Комисије као и увећању додатних овлашћења Европском парламенту у изгласавању буџета. Комисија је сматрала да је дошло време да финансијска структура ЕЕЗ буде редефинисана, почевши од независног финансирања заједничке пољопривредне политике (*Common Agricultural Policy, CAP*), као непходне фазе у компетирању царинске уније. Наиме, предлог демохришћанина Валтера Халштајна (*Walter Hallstein*), првог председника Комисије ЕЕЗ, о финансирању заједничке пољопривредне политике из буџета Заједнице, био је увод у кризу празне столице.

Као поборник стварања федералне Европе, Халштајн је предлог независног финансирања упутио Европском парламенту, без икаквих претходних консултација са

владама држава чланица. С обзиром да је Француска учествовала у стварању заједничке пољопривредне политике, Халштајн је сматрао да ће предложене измене финансијске регулације управо у овој области, заинтересовати и француску владу. Међутим, овај предлог је био потпуно неприхватљив за Французе који ће 30. јуна 1965. године суспендовати на шест месеци своје место у Савету министара. Тим потезом, функционисање ЕЕЗ је по први пут од потписивања Римског уговора било доведено у питање.

Француски бојкот Европске економске заједнице прекинут је договором који се још назива и Луксембуршки компромис (*Luxembourg Compromise*). Реч је о споразуму постигнутом у Луксембургу 29. јануара 1966. године, којим се дозвољава да свака држава чланица може да блокира одлуку Заједнице, донету квалификованом већином, уколико таква одлука озбиљно нарушава националне интересе државе чланице. Посебан напор и допринос у састављању овог споразума дао је демохришћанин Пјер Вернер (*Pierre Werner*), премијер Луксембурга, који је у то време био и председавајући Савета министара. Тим поводом Вернер је рекао: „Моје председавање сматрам као могућност, пре свега, за стварање атмосфере и климе преговора, узимајући у обзир деликатну осетљивост партнера који желе да постигну договор. Споразум не сме, у препирци око језичких ситница, које могу да замаскирају главну основу неслагања, никога да учини губитником“.³²⁰

Након озбиљне кризе кроз коју је пролазила ЕЕЗ, дубљи процес европских интеграција почетком седамдесетих, поново је био покренут. То је било могуће и због чињенице да је 1969. године, Жорж Помпиду (*Georges Pompidou*) дошао на власт у Француској, након оставке коју је у априлу те године поднео генерал Де Гол.

Међутим, и поред предузетих институционалних реформи, заједничко тржиште у потуности није могло да функционише без успостављања монетарне уније, чију је монетарну политику у процесу постепеног формирања заједничког тржишта предвидео Римски уговор.

³²⁰ Pierre Werner, *Itinéraires luxembourgeois et européens. Évolutions et souvenirs: 1945–1985*, Volume 2, Éditions Saint-Paul, Luxembourg, 1992, p. 79.

Израду детаљног плана реализације Економске и монетарне уније – ЕМУ (*Economic and Monetary Union – EMU*) до 1980. године, Савет министара је 6. марта 1970. године поверио Пјеру Вернеру, луксембрушком демохришћанину. „Његов извештај о монетраној унији је коришћен као референтна тачка за све даље активности које ће коначно резултирати јединственом валутом.“³²¹ Иако је дат рок од десет година за стварање ЕМУ, због избијања економске кризе драстичним падом долара и несташицом нафте узроковане ратом на Блиском истоку, спровођење монетарне политике је било одложено. Уместо заједничке валуте, лидери европских држава били су приморани да траже решења за стабилизацију националних валута, услед галупирајуће инфлације.

Након периода стабилизације и раста производње без инфлације, поново је покренута идеја о оснивању ЕМУ. У јануару 1978. године демохришћанска групација у Европском парламенту је упутила предлог за усвајање резолуције којом ће се поново покренути процес формирања ЕМУ. Само годину дана касније, Европски савет је 5. децембра донео одлуку о оснивању Европског монетарног система који је подразумевао стварање монетарног аранжмана, који би био независан од долара и његове флукуације, посебно након колапаса Бретон Вудс система (*Bretton Woods system*). Овим аранжманом је стабилизован курс националних валута држава чланица ЕЕЗ и створен основ за касније формирање Економске и монетарне уније.

Јединствени европски акт (ЈЕА)

План за коначно формирање заједничког тржишта, поново је добио на значају током осамдесетих година. Представљајући свој експозе у Европском парламенту као нови председник Европске комисије 1985. године, Жак Делор је посебан акценат дао процесу завршетка унутрашњег тржишта до 1992. године. У марту исте године Европски савет је у Бриселу дао задатак Комисији да приреди детаљан план спровођења унутрашњег тржишта. С тим у вези, Европска комисија је јуна 1985. године објавила Белу књигу комплетирања унутрашњег тржишта са роковима њене

³²¹ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 86.

имплементације. Бела књига је представљала листу неопходних мера које је требало донети, са тачним распоредом рокова имплементације на годишњем нивоу. „Бела књига Комисије из 1985. године била је један од елемената формуле која је, средином осамдесетих, довела до најзначајнијег поновног покретања европских интеграција од 1958. године; можемо ићи и толико далеко да кажемо да су 1958. и 1985. година, два кључна момента Заједнице“.³²²

Бела књига је утицала на сагласност држава чланица да је неопходно оживети економске интеграције, што је био добар основ за стварање консензуса око даљих европских реформи. Европски савет који је 28. и 29. јуна 1985. године одржан у Милану, усвојио је Белу књигу уз разматрање и других докумената попут Нацрта уговора о ЕУ. Европски савет је тада, позивајући се на члан 236. Уговора о Европској економској заједници, одлучио да сазове међувладину конференцију на којој су, у току друге половине исте године, вођени преговори за усвајање Јединственог европског акта – ЈЕА (*Single European Act – SEA*), без кога успостављање јединственог тржишта није било могуће. Међувладина конференција је добила мандат да састави предлог Уговора о заједничкој спољној и безбедносној политици и да прегледа амандмане на Римски уговор. План је био да се до 1992. године успостави јединствено европско тржиште и да се увећа обим надлежности Заједнице, посебно законодавне надлежности Европског парламента.³²³

Противљење шефова влада Велике Британије, Данске и Грчке током седнице Европског савета, није могло да угрози доношење овакве одлуке за коју је била довољна проста већина гласова. Посебну улогу у обезбеђивању ове одлуке имао је демохришћанин Ђулио Андреоти, у то време министар спољних послова Италије. Премијерка Тачер, која није имала присну сарадњу са европским демохришћанима, сумњала је „да нека врста тајног споразума постигнута по овом питању, пре него што је сам самит и почео“.³²⁴ Тај моменат био је прекретница и кључни корак напред у историји европских интеграција, посебно захваљујући напорима демохришћана, о

³²² Helen Drake, *Jacques Delors: perspectives on a European leader*, Routledge, London, 2000, p. 85.

³²³ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 227.

³²⁴ Karl Magnus Johansson, “Party Elites in Multilevel Europe: The Christian Democrats and the Single European Act”, *Party Politics*, 2002; 8; p. 428.

чему говори и њихово јединственог гласање, које није било нимало неочекивано. Без демохришћанске подршке и савета Ђулија Андреотија, италијански премијер Бетино Кракси (*Bettino Craxi*) би пуно ризиковао стављајући на гласање предлог о међувладиној конференцији. Међутим такав потез, који је наишао на жесток отпор Маргарет Тачер, није могао да има штетне последице, јер је гласање шесторице демохришћанских чланова Европског савета у корист предлога било довољно да одлука буде донета.³²⁵ Вејн Сендхолц (*Wayne Sandholtz*) и Џон Цизмен (*John Zysman*) с правом подсећају да су заговорници европских интеграција успели у мобилизацији транснационалних коалиција, које су своје коначно остварење задобиле повезивањем демохришћанских партија првобитних шест држава Европске заједнице, чији су партијски лидери уједно били и лидери држава чланица.³²⁶

Јасан план реализације институционалног развоја Европске заједнице, демохришћани су спроводили активним деловањем у демохришћанским органима Европске народне партије и Групи ЕНП у Европском парламенту. Питање ревизије ранијих уговора Европске заједнице умногоме је зависило и од демохришћанске парламентарне групације. Демохришћанске активности у том правцу најдиректније су покренуте у поступку усвајања Нацрата Уговора о оснивању ЕУ, који је Европски парламент усвојио 1984. године. Како стоји у документу *Европа: Изазов – Принципи, достигнућа и циљеви Групе ЕНП од 1979. до 1984. године*, Нацрт уговора је поседовао све неопходне одредбе које се односе на спољни и унутрашњи суверенитет федералне државе.³²⁷ Пошто државе чланице нису биле спремне да Европску заједницу реформишу по федералном моделу, како је предвиђао Нацрт уговора о оснивању ЕУ, Европски савет није прихватио овај предлог.

Један од првих потеза у правцу састављања Нацрта уговора био је оснивање Комитета за институционална питања, како би се припремио предлог за ревизију Уговора. У складу са чланом 236. Римског уговора, Европски савет, након обављених

³²⁵ Вид. Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development*, op. cit. p. 90.

³²⁶ Вид. Karl Magnus Johansson, "Party Elites in Multilevel Europe: The Christian Democrats and the Single European Act", op.cit., p. 429.

³²⁷ Вид. General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 234.

консултација са Европским парламентом, простом већином гласова може да донесе одлуку о сазивању међувладине конференције са задатком промене Уговора. Оснивање Комитета за институционалне проблеме, Европски парламент је одобрио на основу амандмана Групе ЕНП 1981. године. Наредне године, током пленарног заседања Европског парламента, усвојена је резолуција са јасним упутствима за покретање институционалних реформи Европске заједнице. Том приликом једино је Група ЕНП у целости гласала за усвајање резолуције.³²⁸

Када се стигло до фазе израде прелиминарног текста Нацрта уговора, Европски парламент је 1983. године усвојио резолуцију која се односила на садржај будућег Нацрта уговора. Поново је једино Група ЕНП у целости гласала за ову резолуцију, која са становишта демохришћана „не одузима суверенитет нашим државама, не ствара федералну државу, као што бисмо волели да видимо, нити поставља темеље за сједињене државе Европе, али поставља институционалне темеље за ону Европску унију, коју наши шефови влада, како кажу, желе да достигну у последњих десет година.”³²⁹ Усвајањем ове Резолуције, стекли су се услови за доношење одлуке о Нацрту уговора током пленарног заседања Европског парламента 1984. године.

Управо снажан притисак демохришћанских чланова Европског парламента, кога је Европски савет морао да консултује, имао је важну улогу у доношењу одлуке да се сазове међувладина конференција. Како је ова конференција укључивала и представнике националних парламентарних групација, Европски парламент је тим поводом слао делегације у парламенте држава чланица, не би ли и на тај начин извршио притисак на одлуке националних влада у циљу убрзања процеса европских интергација.

Конференција ЕНП и њена парламентарна групација одржали су заједнички састанак у Даблину 5. децембра 1984. године, у присуству демохришћанских лидера. У одлуци која је тада једногласно донета, идући у сусрет састанку Европског савета,

³²⁸ Вид. General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 204.

³²⁹ General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, op. cit., p. 206.

констатовано је да Нацрт уговора о Европској унији Европског Парламента из 1984. године треба користити као основу за даља разматрања будућности Уније. Наглашена је неопходност да се предузму одлучујући кораци у правцу оснивања Уније, а да институције Заједнице, посебно Европски парламент, треба да учествују у међувладиној конференцији, која то питање треба да решава. Коначно, предложено је да се демохришћански шефови влада, лидери партија чланица ЕНП, као и чланови демохришћанске парламентарне групације у Европском парламенту, окупе на састанку, пре Миланског самита у јуну 1985. године. Разлог тог окупљања био је утврђивање заједничких смерница, мера и иницијатива које ће демохришћани представити током трајања међувладине конференције.

Састанку Конференције ЕНП присуствовали су демохришћански шефови влада Немачке, Ирске, Белгије, Холандије и Луксембурга, демохришћански потпредседници влада и министри спољних послова, десеторица председника демохришћанских партија чланица ЕНП, као и шефови националних парламентарних групација. На Конференцији су били присутни и чланови Председништва ЕНП, заједно са демохришћанским комесарима Европске комисије и представницима Групе ЕНП.

Немачки канцелар Хелмут Кол је у тим годинама имао кључну улогу. Одмах након избора за канцелара, Кол је почетком октобра 1982. године директно отишао у Брисел на састанак Извршног одбора Европске народне партије, на коју је гледао као на сопствену партију. Одлучност канцелара Кола у изградњи ЕУ била је више него евидентна током састанка ЕНП, где је поручио да: „ако не постигнемо одлучујући напредак у Европи у овој деценији, пропустићемо прилику која је дата нашој генерацији“.³³⁰

О значају који је канцелар Кол давао демохришћанској партији ЕНП, сведочи и писмо Генералног секретара ЕНП Томаса Јансена који изражава захвалност канцелару за његову активну подршку идеји организовања састанака између демохришћанских партијских лидера и шефова влада у оквиру ЕНП. Још један

³³⁰ Karl Magnus Johansson, "Party Elites in Multilevel Europe: The Christian Democrats and the Single European Act", *op. cit.*, p. 430.

демохришћанин посвећен сарадњи у оквиру ЕНП, био је Руд Луберс, који је 1982. године постао шеф холандске владе. Он је често истицао да су редовни састанци демохришћанских лидера постали најважније место на ком су припремани заједнички наступи демохришћанских чланова Европског савета. Као учесник Миланског самита, Луберс је нагласио да је захваљујући Конференцији ЕНП, донета одлука о сазивању међувладине конференције која је омогућила да се приведе крају процес комплетирања заједничког тржишта. На значај Конференције ЕНП, Руд Луберс је указао и приликом припрема за Европски савет у Мастрихту.

Наредна конференција ЕНП одржана је 23. априла 1985. у Луксембургу, уз присуство четворице шефова влада: Ирске Фицгералда, Западне Немачке Кола, Холандије Луберса и Луксембурга Сантера. Италијански потпредседник владе Арналдо Форлани је, такође, био присутан, заједно са Ђулијем Андреотијем, Леом Тиндемансом и представницима ЕНП и њене парламентарне групације. На овој конференцији је настављено разматрање питања институционалних реформи Заједнице у погледу њеног проширења на 12 држава чланица, као и што бржег сазивања међувладине конференције, како би се приступило састављању новог Уговора. Том приликом предложено је да представници будућих чланица Заједнице, Шпанија и Португал треба да добију позив за учешће на међувладиној конференцији, заједно са председницима Европске комисије и Европског парламента. Такође, одлучено је да се одржи још једна Конференција ЕНП у Риму 19–20. јуна 1985. године у циљу завршних консултација за састанак Европског савета у Милану.

Конференција демохришћанских лидера је одржана у палати Барберини у Риму и то само недељу дана пред почетак Европског Савета у Милану. Конференција је својом декларацијом још једном потврдила спремност демохришћана на реализацији постављених приоритета за даљи развој европских интеграција. Утврђено је да је неопходно денети нови Уговор којим ће ЕУ бити формирана, посебно ради ефикасног остварења сарадње у области спољне и безбедносне политике.

Под насловом „Нове области деловања“, декларација Конференције ЕНП је упутила позив да што пре дође до комплетирања унутрашњег тржишта, као и да

Европској комисији треба дати већа овлашћења, посебно у области истраживања, технологије и заштите животне средине. У декларацији демохришћани су истакли да јачање европске економске политике треба да прати развој монетарног система, како би се умањиле економске и социјалне разлике између држава чланица.

Још једном, демохришћани су преузели водећу улогу у процесу европских интеграција. Генерални секретар ЕНП Томас Јансен био је сведок оног што је постигнуто на састанку у Риму, истичући да је тада донета важна одлука о сазивању међувладине конференције на којој би се утврдио јасан напредак на путу ка Европској унији.

Након одлуке Европског савета у Милану (29. јуна 1985. године) да се сазове међувладину конференцију, демохришћански лидери наставили су своје политичке активности и међусобне сусрете. Демохришћанима је посебно било важно да припреме листу свих приоритетних питања, коју би на састанку Савета министара спољних послова у Луксембургу у децембру 1985. године предложили као полазну основу за утврђивање дневног реда међувладине конференције. Овакав проактивни став демохришћани су заузели и због чињенице да је председавајући Европског савета у другој половини 1985. године био демохришћанин Жак Сантер, тадашњи премијер Луксембурга.

Демохришћани су били забринути због успореног темпа активности и рада међувладине конференције. С тим у вези, демохришћански лидери састали су се у Бриселу како би још једном истакли неопходност ефикаснијег рада међувладине конференције. Такође, пред сам почетак Савета министара спољних послова у Луксембургу, 1. децембра 1985. године дошло је до неформалног састанка деморишћанских министара спољних послова Белгије, Ирске, Италије, Холандије и Немачке. Позив за овај састанак, у име председника ЕНП Питера Букмана, упутио је генерални секретар Томас Јансен. Два дана касније, на Савету министара 2–3. децембра, приликом финализовања текста Јединственог европског акта, дошло је до напретка у утврђивању области које реформом треба да буду обухваћене, попут питања заштите животне средине, процедуре доношења одлука и заједничке спољне политике.

Европски савет 17. фебруара 1986. године у Луксембургу донео је одлуку да усвоји Јединствени европски акт, који је том приликом потписан од стране девет држава ЕЕЗ. Преостале три чланице Данска, Италија и Грчка потписале су Акт 28. фебруара, десет дана касније. Јединствени европски акт, који је ступио на снагу 1. јануара 1987. године, представљао је прву велику ревизију Римског уговора. Овим Актом, државе чланице су као коначан датум комплетирања јединственог тржишта одредиле 31. децембар 1992. године. „Процес стварања ЕУ је почео даном прихватања ЈЕА који је за демохришћане био један корак ка Унији.”³³¹

Ревизија Римског уговора била је блиска свим федерално оријентисаним политичарима, а не само демохришћанима. Међутим, већина тих политичара, укључујући и чланове Европског парламента, на Јединствени европски акт је гледала као на текст лимитираних могућности. Зато су све више расла очекивања, да ће након усвајања ЈЕА, на ред доћи усвајање једног садржајнијег уговора, који ће бити у стању да трансформише Заједницу у политичку унију.

На путу ка том циљу, било је од пресудне важности створити монетарну унију и тиме још дубље ући у процес европских интеграција. У тренутку када је председавање Европским саветом преузела Немачка, ЕНП је израдила мапу пута, желећи да иницира доношење одлуке о монетраној унији. Канцелар Кол је искористио немачко председавање да у Бону организује Конференцију ЕНП 30. маја 1988. године. Порука која је о заједничкој валути изнета на састанку демохришћанских лидера имала је посебну политичку тежину. Иако је реч о партијском скупу, пажња јавности је била усмерена ка његовим закључцима, будући да је већина присутних чланова Конференције ЕНП, уједно представљала највише органе власти у оквиру ЕЕЗ. Све што је било договорано на Конференцији ЕНП, месец дана касније је на Европском савету у Хановеру 27. јуна 1988. и потврђено. Европски савет је донео одлуку да се формира радна група, на челу са председником Европске комисије Жаком Делором, која ће да припреми детаљан план успостављања Економске и монетарне уније. На Европском самиту у Мадриду 1989.

³³¹ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 300.

године, усвојен је план радне групе познат као *Делоров извештај*, који је био основ стварања ЕМУ.

Без иницијативе Европског парламента, Нацрта уговора о стварању ЕУ, као и Јединственог европског акта, процес европских интеграција који је водио ка Мастрихтском уговору, не би био могућ. У том процесу, транснационално деловање демохришћана било је веома значајно. Примери конкретних договора и заједничких наступа водећих демохришћанских лидера показали су значај транснационалних демохришћанских организација које су се залагале за несметан наставак европских интеграција. Стварање федералне Европе и наднационалне политичке власти је суочило демохришћане са бројним изазовима, како на националном, тако и на европском нивоу. Одлучност коју су демохришћани показали у пресудним историјским тренуцима, била је резултат дугогодишње сарадње и договора унутар транснационалних демохришћанских форума и организација, попут Европске народне партије и њене посланичке групације у Европском парламенту. Демохришћани су своје политичке интересе успели да остваре, захваљујући положају и снажном изборном легитимитету демохришћанских лидера који су и на нивоу држава чланица и на нивоу европских институција успоставили посебан модел политичког деловања. Кораци који су водили усвајању Јединственог европског акта указују на континуитет трајања демохришћанске мисли која је још од Другог светског рата тежила изградњи економско-политичке наднационалне заједнице.

Уговор о ЕУ

Европска унија, ка којој су у свом идолошком уверењу тежили демохришћани, створена је на Европском савету у Мастрихту 1991. године. Као и у случају усвајања ЈЕА, идеолошки и политички разлози демохришћана играли су велику улогу у настанку Мастрихтског уговора. Та улога посебно је била изражена у оквиру Европске народне партије, током 1991. године када је међувладина конференција припремала текст Уговора о ЕУ. Иако је Јединствени европски акт представљао значајан корак у историји европских интеграција, ЕЗ још није била обликована по

федералном моделу демохришћана. Водећи демохришћански лидери и даље су инсистирали на додатним реформама које ће Европску заједницу водити ка ЕУ. У годинама између ратификације ЈЕА и преговора о Мастрихтском уговору, демохришћани су били покретачи бројних иницијатива о неопходним ревизијама постојећих уговора. „Демохришћани су постигли неупоредив успех у току међувладине конференције 1990–1991. која је водила ка Мастрихтском уговору. Од самита у Риму октобра 1990. па до самита у Мастрихту 1991, демохришћански лидери су били у прилици да доминирају у преговарачком процесу и да маргинализују Маргарет Тачер, британску премијерку, посебно у вези са критеријумима и календарским роковима изградње Економске и монетарне уније.“³³²

Јединство држава чланица за усвајање ЈЕА, очигледно је било много теже остварити када је у питању био Уговор из Мастрихта. Главни разлог ове чињенице је био чврст антифедерални став британске конзервативне владе, на челу са премијерком Маргарет Тачер. За време међувладине конференције 1991. године, шест од дванаест премијера у ЕЗ припадало је партијској фамилији демохришћана. „Захваљујући присуству шесторице ЕНП шефова влада у току преговора, Уговор из Мастрихта је обухватио бројне предлоге и идеје ЕНП, укључујући успостављање неповратног календарског распореда за монетарну унију, процедуру саодлучивања за Европски парламент, независност Централне банке и формирање Комитета региона.“³³³ Шта год да је било одлучено 1991. године на самиту у Мастрихту, у великој мери је завислио од шесторице демохришћанских првака. Како би изградили чврсту заједничку позицију и наступ у преговарачком процесу, демохришћански шефови држава су интензивирали рад Конференције ЕНП. Притом, они су међусобно све време одржавали и неформалне контакте како лично, тако и преко најближих саветника. Само су се на захтев Вилфрида Мартенса демохришћански лидери два пута срели у другој половини 1990. године.

³³² Steven Van Hecke, „Christian Democratic Parties and Europeanisation“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, Lueven University Press, Lueven, 2004, p. 50.

³³³ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 306.

Први састанак Конференције ЕНП током 1990. године одржан је у Пизи 17. фебруара. Иако је разматрала значајан број питања која су се, између осталог, тичала и саме структуре ЕНП, у средишту пажње био је говор канцелара Кола о немачком уједињењу. Канцелар је том приликом рекао да је уједињење Немачке у уједињеној Европи сан који треба да буде реализован са политичким пријатељима који присуствују овом састанку. Ова Конференцији ЕНП је имала историјски карактер јер је на њој договорено да се канцелару Колу пружи пуна подршка за уједињење две Немачке. Иако је до тада владало уверење да уједињењем две Немачке може бити угрожена европска безбедност, преовладао је став да ће немачко уједињење само учврстити европско јединство и дати импулс европским интеграцијама.

Након те конференције сви демохришћански лидери заједно са члановима Групе ЕНП и демохришћанским посланицима у националним парламентима добили су у задатак да спроведу позитивну кампању о уједињењу две Немачке. Такође, конференција у Пизи је захтевала, у контексту стварања ЕУ, да се испуне циљеви наведени у програму који је донео конгрес ЕНП 1988. године.³³⁴

Европски савет, који је у јуну 1988. године одржан у ХанOVERу, нагласио је значај Економске и монетарне уније и тим поводом донео одлуку да се формира посебан комитет на челу са Жаком Делор који ће да проучи и утврди конкретне кораке који су неходни за формирање монетарне уније. Пар дана раније, у Бону је сазвана Конференција ЕНП чији је домаћин био немачки канцелар Кол. Том приликом, врло детаљно су разматрана питања монетарне уније и јединственог тржишта. Овај самит демохришћанских лидера је по Вилфриду Мартенсу био одлучујући за стварање Економске и монетарне уније: „На самиту ЕНП који је одржан у Бону у седишту канцелара 30. маја 1988. године, вођена је дуга расправа о повезаности јединственог тржишта и монетарних интеграција. Кол је лично био велики поборник монетарне уније и веровао је да процес европских интеграција треба да буде неповратан... Наша коначна декларација је била готово пророчка: Следећи корак који мора бити начињен до 1992. године на путу ка Европској унији је

³³⁴ Karl Magnus Johansson, "Another Road to Maastricht: The Christian Democrat Coalition and the Quest for European Union", *op. cit.*, p. 877.

комплетирање великог унутрашњег тржишта и њеног социјалног оквира. Стварање Европске уније остаје политички задатак и циљ заједнице. У том смислу, неопходно је донети одлуке и мере идући испред реформи предвиђених Јединственим актом, односно...креирати услове за успостављање Централне банке која би надгледала вредност и стабилност европске валуте на самосталној основи“.³³⁵

Консензус који је створен међу демохришћанима, омогућио је наставак разговора на Конференцији ЕНП, октобра 1990. године, о наредним корацима који су водили ка Економској и монетраној унији. Следећи Европски савет, под председништвом Ђулија Андреотија, потврдио је гледишта Конференције ЕНП да свака фаза у изградњи ЕМУ мора да буде завршена у утврђеном року. Таква одлука Европског савета показала је потпуну спремност већине држава чланица да коначно оствари постављени циљ.

Велика Британија, која се противила тако уском концепту европских интеграција, схватила је да није у стању да промени курс европских интеграција који су поставили демохришћани. Сајмон Хикс (*Simon Hix*) и Кристофер Лорд (*Christopher Lord*) су подсетили да је тих дана британска штампа писала како је британска премијерка упала у клопку демохришћана. Тачерова је касније признала да су њени саветници направили лошу процену када су оценили да састанци демохришћанских лидера немају политичку тежину.³³⁶ Дисон и Федерстон су, такође, изјавили да је Чарлс Пауел (*Charles Powell*), приближи саветник премијерке Тачер, једном приликом рекао да је потценио снагу демохришћанске европске коалиције.³³⁷ Нови партијски лидер и премијер Џон Мејџор записао је у својим мемоарима да је био вољан да поново подигне порушене мостове, нарочито према демохришћанима, како би спречио да Велика Британија завек остане искључена из свих формалних и

³³⁵ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 434.

³³⁶ S. Hix and C. Lord, *Political Parties in European Union*, Basingstoke: Macmillan, 1997, p.170

³³⁷ K. Dyson and K. Featherstone, *The Road to Maastricht: Negotiating Economic and Monetary Union*, Oxford university Press, 1999, p. 633.

неформалних консултација, које су тако често наговештавале нову политику која се гради у Европи.³³⁸

Током 1991. године, Конференција ЕНП се више пута састајала како би се тачно утврдила заједничка позиције шефова влада, који ће учествовати на самиту у Мастрихту. Вилфрид Мартенс је настојао да максимално искористи политичке позиције демохришћанских лидера, јер је био свестан да се таква историјска прилика неће поново пружити.

Једна од важних Конференција ЕНП одржана је у дворцу Зенингер (*Senninger Castle*), близу Луксембурга, 21. јуна 1991. године. На конференцији је детаљно припреман наступ демохришћанских лидера за састанак Европског савета у Луксембургу, који је сазван за 28. јун 1991. године. У закључцима Конференције је истакнуто да „ЕНП експлицитно подржава јединство ЕУ и категорички одбацује све предлоге који се свode на стављање Заједнице, заједно са другим формама сарадње, под међународно туторство Европског савета. ЕНП зато инсистира да је паралелизам између политичке уније и Економске и монетарне уније у потпуности оправдан: оне су два различита аспекта једне исте структуре назване Европска унија“.³³⁹

Пред сам почетак Европског савета у Мастрихту, одржана је још једна конференција ЕНП, 6. децембра у Хагу. Отварајући састанак Конференције, Вилфрид Мартенс је рекао: „ Ми у ЕНП једногласно смо се сложили да Мастрихт мора бити наш успех. Међутим, нисмо спремни на компромис који доводи у питање демократски и федерални развој будуће Уније или неповратан карактер овог развоја.“³⁴⁰ На конференцији ЕНП у Хагу, председавајући Европског савета Руд Луберс представио је листу демохришћанских приоритета коју је саставила Група Европске народне партије. Ову листу захтева демохришћански лидери су уврстили у дневни ред састанка Европског савета. Демохришћани су желели да новим Уговором буду обухваћена и питања неповратног процеса стварања ЕУ, недељивости институционалне структуре, проширења надлежности Европске комисије и мандата

³³⁸ Karl Magnus Johansson, “Another Road to Maastricht: The Christian Democrat Coalition and the Quest for European Union”, *op. cit.*, p. 878.

³³⁹ Tomas Jansen, *The European People's Party : origins and development* , *op. cit.* p. 88.

³⁴⁰ Tomas Jansen, *The European People's Party: origins and development* , *op. cit.* p. 89.

од пет година, независности Централне банке, процедуре саодлучивања Европског парламента у законодавној области, формирања Комитета региона, одлучивања квалификованом већином у области Заједничке спољне и безбедносне политике. Европски савет у Мастрихту је прихватио готово све демохришћанске предлоге. Шесторица шефова влада Хелмут Кол, Ђулио Андреоти, Руд Луберс, Константин Мицотакис, Жак Сантер и Вилфрид Мартенс нагласили су да ће као чланови Европског савета бранити јединствену визију ЕУ, засновану на принципу супсидијарности, демократском легитимитету и економској и социјалној кохезији. У једном интервјуу Руд Луберс је касније рекао да су демохришћани успели да учине много, јер су били снажна породица.³⁴¹

Сви ови састанци демохришћана били су заслужни за изградњу међусобног поверења, размену информација, као и утврђивања заједничких ставова. Од самог почетка демохришћани су се залагали за концепт федералне Европе. Тој идеји посебно су били посвећени конгреси ЕНП у Луксембургу 1988. године и Даблину 1990. године. На њима су демохришћани представили себе као наследнике федералне идеје демохришћанских историјских личности Роберта Шумана, Конрада Аденауера и Алћида де Гасперија. Програмски документ *Федерални устав Европе (A federal Constitution of Europe)*, који је усвојио даблински конгрес, демохришћани су представили међувладиној конференцији као полазну основу договора у Мастрихту. Тиме је и идеологија хришћанске демократије била у функцији изградње ЕУ, заснована на федералној идеји и хришћанској визији човека.³⁴² На основама овакве идеологије, кључни принципи хришћанске демократије, као што су концепт супсидијарности, персонализам и социјална тржишна привреда, постали су саставни део Уговора о ЕУ. Према даблинском документу демохришћани су захтевали додатну поделу власти између држава чланица и Уније, засновану на принципу супсидијарности и поштовању локалних заједница, без којих демократски капацитет Заједнице није могућ.

³⁴¹ Вид. Karl Magnus Johansson, "Another Road to Maastricht: The Christian Democrat Coalition and the Quest for European Union", op. cit. str. 885.

³⁴² Karl Magnus Johansson, "Another Road to Maastricht: The Christian Democrat Coalition and the Quest for European Union", op. cit., p. 880.

У то време Италију је на месту председавајућег Европског савета, заменила држава Луксембург, а затим и Холандија. Овакав распоред снага омогућио је демохришћанској транснационалној колацији да кохезивно делује, дајући јој прилику да директно утиче на доношење одлука на Европском савету.

Резултат тог демохришћанског деловања јасно је био изражен на Европском савету у Мастрихту (9. и 10. децембра 1991.) када је усвојен Нацрт уговора о ЕУ, који ће наредне године, 7. фебруара, бити званично и потписан. Захваљујући присуству шесторице демохришћанских лидера за преговарачким столом, Мастрихтски уговор је обухватио многе предлоге ЕНП, попут формирања монетарне уније, поступка саодлучивања за Европски парламент, независности Централне банке, стварања Комитета Региона и кодефикације принципа супсидијарности.³⁴³

Иако је био потписан, Мастрихтски уговор није био одмах ратификован у свим државама чланицама ЕУ. На референдуму у Данској 2. јуна 1992. године, Уговор из Мастрихта није био прихваћен, чиме је и ратификација у данском парламенту била заустављена. Негативан исход данског референдума озбиљно је довео у питање процес ратификације и у другим државама чланицама, у којима је, попут Данске, такође, постојао јаз у разумевању европских интергација између политичког естаблишмента и грађана. И овог пута, демохришћани су учинили посебан напор на превазилажењу кризе која је могла да доведе у питање њихово вишедецениско настојање за политичким и економским уједињењем Европе. Због тога демохришћани су захтевали да се процес ратификације што пре спроведе у преосталим државама чланицама, како се ефекат данског референдума не би негативно одразио и на остале државе.

Тим поводом, шеф Групе ЕНП у Европском парламенту Лео Тиндеманс је позвао на трезвеност и истрајност у очувању потписаног Уговора: „Мастрихтски уговор мора бити ратификован и имплементиран што је пре могуће... Застој у Данској не сме да се користи као изговор за успоравање процеса. Шта више, ми намеравамо да унапредимо Мастрихтски споразум још више. Овај пут мора довести до стварања федерације нација и суштински је важно да развијемо концепт

³⁴³ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 306.

супсидијарности и осигурамо да он на крају постане део наше институционалне структуре. Сходно томе, ми се противимо било каквим поновним преговорима о Мастрихтском споразуму и инстинктивно одбијамо сваки покушај да се успостави Европа *a la carte*.³⁴⁴ И председник ЕНП, Вилфрид Мартенс је инсистирао на брзом превазилажењу кризе, рекавши да „ако би Мастрихт пропао, морали бисмо да сачекамо најмање једну генерацију да би се наставио напредак на путу ка Унији. Неуспех да се изгради Европа развојем европске свести у јавности и придобијањем подршке њених народа била би једнака њеној изградњи на песку.“³⁴⁵ Снажном иницијативом кључних политичких актера, застој у формирању ЕУ је ефикасно отклоњен и процес ратификације је током 1993. године, након позитивног исхода другог референдума у Данској, коначно завршен.

Јасну посвећеност идеји европског федерализма посебно су показали водећи демохришћански лидери, који су спремно реаговали на сваки покушај блокирања европских интеграција. Поред демохришћанских лидера, у процесу европских интеграција активно су учествовали и демохришћански чланови Групе ЕНП Европског парламента. Канцелар Кол је нарочито био наклоњен предлогу да и чланови Европског парламента буду укључени у преговарачки процес о ЕУ, сматрајући да је Парламент мост који повезује наднационалне политичке идеје са националним. Активности Групе ЕНП посебно су се повећале јачањем надлежности Европског парламента након усвајања Мастрихтског уговора, када је у даљем процесу европских интеграција глас европских парламентарца имао већу улогу.

Тако је у циљу даљих институционалних реформи на које се ЕУ обавезала, Европски парламент 9. фебруара 1994. године представио Нацрт устава ЕУ. Известилац Европског парламента за доношење Устава ЕУ је био демохришћанин Фернанд Херман (*Fernand Herman*), који је неопходност доношења Устава објаснио следечим речима: „Уговор је обавезујући за државе, али само за државе. Устав се односи на грађане, на њихова основна права и на организацију институција које их воде. Као непосредни представници грађана, из ових разлога морамо неуморно да

³⁴⁴ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 307.

³⁴⁵ Ibid.

радимо како би што пре добили Устав“.³⁴⁶ Ово није први пут да су демохришћани у Европском парламенту покретали иницијативу за доношење Устава ЕУ. И ранији известиоци Европског парламента за доношење Устава били су демохришћани, Емилио Коломбо (*Emilio Colombo*) и Марселино Ореха Агире (*Marcelino Oreja Aguirre*).

Намера иницирања новог Устава од стране Европског парламента, односила се на постављен рок у члану Н (Article N) Уговора о ЕУ, у коме стоји да је до 1996. године потребно одржати међувладину конференцију око даљих институционалних реформи ЕУ, посебно процедуре саодлучивања, сарадње у другом и трећем стубу и питања хијерерхије законодавства унутар ЕУ. У складу са утврђеним обавезама, међувладина конференција је отпочела са радом 1996. године у Торину. „Током међувладиних конференција 1995–6. и 2000. године, које су засебно водиле ка Уговорима из Амстердама и Нице, демохришћани нису успели да утичу на њихов исход, посебно, на првом месту, због недостатка релативне већине од које су раније профитирали.“³⁴⁷ Демохришћанска снага у другој половини деведесетих година, драстично је опала, што се одразило и на даљи пут ЕУ ка њеној коначној федерализацији. Тако идеја федерализма, која је делимично остварена Уговором из Мастрихта, ни у Уговору из Амстердама 1997. године ни у Уговору из Нице 2001. године, није наишла на знатно остварење. Период након Мастрихтског уговора, који је отворио нове политичке хоризонте, био је пресудан за транснационално деловање демохришћана, које је изборним резултатима демохришћанских партија на националном нивоу било видно ослабљено. Иако је крај XX века означио и крај златног периода европске хришћанске демократије, њен политички и друштвени допринос остаје трајно забележен.

Много је чињеница које указују да је процес изградње ЕУ руковођен од стране транснационалне коалиције демохришћана. У првом реду највећа улога припала је партијским првацима који су били предани стварању европске породице држава. Европска унија обликована је у знатној мери политички затвореним договорима,

³⁴⁶ Pascal Fontaine, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, op. cit., p. 309.

³⁴⁷ Steven Van Hecke, „Christian Democratic Parties and Europeanisation“, op. cit., p. 50.

посебно транснационалним демохришћанским форумима и организацијама. На састанцима демохришћанских лидера припремале су се одлуке за будућност Европе, развијала мрежа контаката и осмишљавао рад на социјализацији и политичкој координацији демохришћана. Као што примери активности ЕНП показују, хришћанска демократија је имала кључну улогу у европским интеграцијама и после потписивања Париског и Римског уговора. Коминикациона мрежа ЕНП дефинисала је бројне политичке агенде, промовисала политичке идеје, залагала се за коалиције и омогућавала успешно лидерство демохришћанских политичара. На тај начин је транснационална хришћанска демократија учествовала у подизању европске свести и изградњи наднационалних институција Уније.

5. ДЕМОХРИШЋАНСКИ ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАМ НАКОН ХЛАДНОГ РАТА

Војна и идеолошка подела света на два блока, која је обележила период Хладног рата, падом Берлинског зида 1989. године коначно је превазиђена. Исказана отвореност посткомунистичких држава Централне и Источне Европе за процес демократизације и прихватање западног система вредности, представљала је историјски догађај са далекосежним последицама. Уједињење две Немачке као симбол идеолошке победе *Abendland-a* и распад СССР као симбол пораза комунистичке идеологије, дали су импулс новом европском поретку и сарадњи. „Крај идеолошког, политичког и војног конфронтација између Истока и Запада је отворио нове видике, као и нове могућности за договор и сарадњу.“³⁴⁸

Јачање националних идентитета које је узроковало стварање нових држава на постсовјетском простору, распад Југославије, подела Чехословачке, период транзиције, смањење економске моћи, повећање незапослености, религијска конфронтација били су изазови са којима се суочила Западна Европа. С друге стране, стварање ЕУ 1992. године, институционално јачање наднационалне власти Уније, захтев Шведске и Финске 1991. и 1992. године за пријем у чланство ЕУ, такође, су

³⁴⁸ Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 1.

утицали на трансформацију политичке средине Европске заједнице почетком деведесетих година.

У новонасталим околностима, хришћанска демократија почела је да слаби и губи своју политичку моћ, поготово у државама оснивачима ЕУ, које су чиниле и само језгро европске хришћанске демократије. И док подршка бирачког тела демохришћанских партија почиње да опада у последњој деценији ХХ века, у исто време почиње да расте интересовање академске заједнице за теоријско истраживање хришћанске демократије. Зато се као парадокс јавља чињеница да је у време најснажнијег деловања демохришћанских партија, научно истраживање демохришћанског феномена, његове природе, порекла и доприноса европској политици, готово изостало. То потврђују различити научни скупови посвећени историји и партијском систему ЕУ. „За време симпозијума који је организовао Европски конзорцијум за политичко истраживање 1992. године, примећено је да академска литература о развоју хришћанске демократије у Европи практично не постоји.“³⁴⁹

Тек средином деведесетих таква слика се мења. Одсуство истраживања демохришћанских партија указује на некада раширен академски став о непостојању идеолошке аутентичности хришћанске демократије, која би била предмет истраживања. Осим овог површног гледања које хришћанску демократију доживљава као облик *cath all parties*, одсуство истраживања говори и о дубоком сукобу који је постојао између религије и секуларизма, посебно у дијалектичком односу конфесионалног порекла и секуларних тенденција демохришћанских партија.

5.1. ХРИШЋАНСКА ДЕМОКРАТИЈА У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ ХХ ВЕКА

Последња деценија ХХ века за демохришћане је била специфична из више разлога. Нови друштвени фактори, који се јављају као резултат прихватања нових друштвених вредности, представљали су изазов са којима се суочила хришћанска

³⁴⁹ Emiel Lamberts, „Introduction“, у: Emiel Lamberts, *Christian Democracy in the European Union 1945-1995*, Kadoc- Studies 21, Leuven University Press, 1997, p. 10.

демократија. Начин на који су се демохришћани поставили и какав су одговор дали у односу на нове изазове, умногоме је одредило даљу судбину, али и саму природу хришћанске демократије.

Драстично промењене историјске околности поново су довеле у жижу интересовања питање партијске сарадње демохришћана са другим политичким групацијама, посебно конзервативцима. У времену када је било неопходно опстати на политичкој сцени, посебно након 1994. године, када су се низали изборни поразни демохришћана, прагматизам и компромис око идеолошких приоритета, односили су се и на питање партијске сарадње. Отварање хришћанско-демократских партија за другачију идеолошку оријентацију, подразумевало је прилагођавање демохришћанске идеологије једном ширем идеолошком оквиру који није био искључиво демохришћански. Старо, вишедеценијско питање транснационалне сарадње демохришћана са конзервативцима у оквиру посланичке групације Европског парламента, али и на нивоу европског партијског деловања, постало је неизбежно за демохришћане.

Демохришћанске партије, попут италијанске, које су се годинама опирале прихватању конзервативних снага, плашећи се губитка демохришћанске идеологије, током деведесетих су и саме пристале на партијски прагматизам. Неповољна судбина која је довела до краха Хришћанске демократије у Италији, као и пад подршке у другим државама попут Белгије и Холандије, био је разлог што су ранији противници сарадње са конзервативцима, утихнули. С друге стране, немачки демохришћани, који су од самог почетка желели да прошире сарадњу са другим политичким опцијама, почетком деведесетих и даље су били довољно политички снажни да такву одлуку учине реалном.

Интереси демохришћана који су се тicali што бољег позиционирања на нивоу ЕУ, поклопили су се са интересима енглеских и данских конзервативаца. Одлазак Маргарет Тачер, дао је могућност конзервативцима да на самом почетку деведесетих година промене свој однос према процесу европских интеграција. Дотадашње чврсто опирање наднационалним институцијама ЕУ изоловало је Велику Британију у доношењу кључних одлука које су се тicale даљег развоја Уније. То је

Енглезима посебно било јасно на примеру стварања ЕУ у Мастрихту, где је дугогодишњи координиран рад и договор унутар демохришћанских транснационалних форума дао резултат. Такође, и демохришћанима је постало јасно да би прихватање конзервативаца, у тренутку демохришћанског пада подршке у државама са демохришћанском традицијом, проширило гласачко тело и на државе Скандинавије и Велике Британије. На тим просторима демохришћани нису имали историјско упориште, па је самим тим и изостанак гласова у тим државама била озбиљна препрека за успех демохришћана на изборима за Европски парламент.

Резултат тог обостраног интереса био је остварен 1. маја 1992. године када су се британски и данаски конзервативци у Европском парламенту прикључили демохришћанској парламентарној групацији која је тада променила назив у Група Европске народне партије и придружених чланова (*Group of EPP and Allied Members*). Уједињење демохришћана и конзервативаца, које је довело до формирања јединствене посланичке групације у Европском парламенту, утицало је и на изборни резултат 1999. године, када је ова партијска коалиција освојила највећи број посланичких места и постала најбројнија посланичка групација у Европском парламенту.

Почетком деведесетих, осим сарадње са британским конзервативцима, демохришћани су прихватили сарадњу и са шпанском Народном партијом (*Partido Popular*) која је 1991. године постала део ЕНП. Пуноправна чланица ЕНП постала је 1991. године и Аустријска народна партија, док су 1993. године у демохришћанску партијску породицу примљене две данске конзервативне партије Демохришћани (*Kristen-demokraterne*) и Конзервативна народна партија (*Det Konservative Folkeparti*).

О разлозима прихватања конзервативних партија говорио је и председник ЕНП Вилфрид Мартенс, који је поводом 25 година постојања ове организације рекао: „Од 1989. године ЕНП доследно тежи, повремено котроверзном, циљу интеграција са конзервативним партијама. Разлози за то су лако објашњиви. Европски простор првобитних шест држава и њихових владајућих политичких партија није више у складу са реалношћу Европе коју сада чине 12 држава или више. У многим новим државама кандидатима значајно јака демохришћанска странка готово да не постоји.

Ако ЕНП не жели да буде скрајнута, њен једини избор је да сарађује са другим странкама истих политичких преференција. Концепт народне партије, неодвојив од имена ЕНП, све више добија на значају. Он осликава чињеницу да постоје различите политичке традиције у различитим европским државама, коју ниједна европска партија не може да игнорише“.³⁵⁰ Ове речи јасно указују на промењене околности које демохришћанским партијама нису могле више да дозволе ексклузивитет у оквиру ЕНП, како је то било до деведесетих година. Не само да би опстали на политичкој сцени, већ и да би могли да се носе са новим начином деловања, демохришћани су схватили да отвореност за сродне политичке партије треба да преточе у своју корист.

Остварење политичких циљева је био пут којим је ЕНП настојала да оствари и своје нове програмске циљеве. Промена Статута ЕНП на конгресу у Мадриду 1995. године, омогућила је чланство и оним политичким партијама чије државе нису чланице ЕУ. Увођењем категорија придружених чланова и посматрача, број партија чланица у оквиру ЕНП нагло се повећао. Ако је од оснивања ЕНП 1976. године, па све до 1989. године, број партија чланица са 11 био увећан на 14, јасно је да су идеолошки курс и посебност коју су демохришћани неговали имали доминантан положај. Током деведесетих година, када је у чланство ЕНП ушло преко 60 нових партија, та доминантност је са идеологије прешла на прагматичне политичке циљеве.

Сатисфакција за компромис на који су демохришћани пристали били су избори за Европски парламент 1999. године, након којих је ЕНП постала најјача политичка снага, дуплирајући број освојених места за само десет година. Прихватајући конзервативне странке, ЕНП је с једне стране успела да задобије политичку моћ, али је с друге стране довела у питање свој демохришћански идентитет. „Отварајући се, партија је осигурала своју политичку доминацију у Европи, међутим, пророчко упозорење дато у Атинском програму из 1992. године уопште није изгубило на свом значају у погледу чисто програмских измена које наглашавају развој ЕНП: Ако одбаци, заборави, занемари или разводни своје

³⁵⁰ Stefan Zotti, „The European People’s Party: Identity and Integration“, *The European People’s Party: Successes and Future Challenges*, op. cit., pp. 22-23.

вредности, ЕНП неће бити ништа више до инструмент моћи, без душе и будућности, док ће истовремено изгубити право на универзалну и првобитну природу њене поруке, која се заснива на општем схватању несводљиве сложености сваког људског бића и живота у друштву.³⁵¹

Осим изазова чланства у демохришћанску породицу партија других политичких опција, друго важно питање за демохришћане током деведесетих година тичало се процеса интеграција посткомунистичких држава Централне и Источне Европе у ЕУ. Након пада Берлинског зида, читав источни блок са новонасталим државама тежио је демократском поретку и приближавању ЕУ. Како је реч о државама у којима је културолошки и политички образац био потпуно другачији од оног на Западу, успех европских интеграција је био велики изазов. „Иако је посматрано као изазов, моги припадници тадашње европске политичке елите су сматрали да придруживање представља помоћ коју су државе Централне и Источне Европе добиле од Уније као први корак у иначе веома дугом транзитном процесу, који ће трајати значајан број година.“³⁵² Став да државе посткомунистичког простора треба подржати на њиховом путу ка ЕУ, заступали су и демохришћански лидери. Пошто су у питању биле осиромашене државе које је чекао тежак период реформи и транзиције, однос западноевропских демохришћана према посткомунистичким државама је стављао на тест посвећеност хришћанске демократије питањима солидарности и социјалне правде.³⁵³

Демохришћански став о посткомунистичким државама био је важан јер је директно утицао на даљи политички живот ЕНП, не само када је реч о њеном односу према политици проширења ЕУ, већ и када је реч о примању сродних партија посткомунистичких држава у чланство ЕНП. Први корак у том правцу биле су реформе унутар ЕНП, посебно око начина учествовања и одлучивања партија чланица у телима ове демохришћанске организације. Имајући у виду и чињеницу да

³⁵¹ Stefan Zotti, „The European People’s Party: Identity and Integration“, op. cit., p. 25.

³⁵² Tanja Mišćević, „Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadnom Balkanu“, *Politička misao*, god. 53, br. 2, 2016, str.134-5.

³⁵³ David Hanley, „Conclusion: The Future of Christian Democracy in Europe“, у: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, London and New York, 1994, p. 213.

је традиција хришћанске демократије постојала у државама Централне и Источне Европе између два светска рата, али и раније, спремност западноевропских демохришћана за интеграциони процес сродних партија посткомунистичких држава није изостала. Укључивање партија из тих држава у хришћанско-демократске транснационалне форуме, био је подстрек процесу европских интеграција у том делу Европе, као и реконсолидацији хришћанске демократије источно од Елбе.³⁵⁴ Позитиван однос према државама некадашњег источног блока, демохришћани су имали и са становишта њихове визије федералне Европе, по коме су и државе Централне и Источне Европе део европске географске и духовне целине. Овакав став наглашен је у Основном програму ЕНП у коме се каже: „Државе „друге Европе“ припадају Европи. Тако да оне засигурно морају да пронађу свој пут повратка у Европу, постепено бивајући интегрисане у Европску заједницу. Заједница ће, са своје стране, морати себе за то да припреми, што пре свега подразумева консолидацију Заједнице, даљи развој европске економске зоне и постепену консолидацију споразума о сарадњи и придруживању са државама Централне и Источне Европе.“³⁵⁵

И треће питање са којим су се демохришћани суочили током деведесетих година, тичало се смене демохришћанских влада широм Европе. Прагматизам на који су демохришћани пристали да би опстали на европској политичкој сцени, довољно говори о политичком паду који је задесио демохришћанске партије први пут након Другог светског рата. Ослабљен положај демохришћана био је резултат стања у коме су се нашле демохришћанске партије на нивоу држава чланица ЕУ. У државама које су биле синоним снаге хришћанске демократије попут Немачке, Италије, Белгије, Холандије, Аустрије, демохришћанске партије је задесио талас политичког пораза.

Држава у којој је хришћанска демократија и даље била најснажнија током деведесетих година била је Немачка. Уједињење две Немачке које се догодило у мандату канцелара Кола и лидера Хришћанско-демократске уније донело је немачким демохришћанима на општим изборима 1990. године 44% гласова, готово

³⁵⁴ Ibid.

³⁵⁵ Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 16.

10% више у односу на Социјалдемократску партију. Међутим, нова демохришћанска влада, како би подмирила трошкове уједињења, убрзо се суочила са повећањем пореза, растом јавног дуга, све већом незапослености, као и штрајковима бројних синдиката. Такво стање је водило паду демохришћанске популарности током избора 1994. године. Поред тога, претежно протестантско гласачко тело источног дела Немачке, чија је друштвена структура била уништена диктатуром и где религија, посебно католичка, није играла пресудну улогу, није било наклоњено политици демохришћана. Све је то утицало на додатно урушавање Хришћанско-демократске уније која ће на изборима 1998. године, са 35,1% освојених гласова, да оствари најлошији изборни резултат још од 1949. године. Одлазак демохришћана у опозицију након 1998. године, водио је изменама партијске идеологије у бројним аспектима, а сама Хришћанско-демократска унија је постала много отворенија за културолошке промене које су биле резултат секуларизације друштва.³⁵⁶

Деведесете године биле су најдраматичније за хришћанску демократију у Италији, где су демохришћани, поред Немачке, традиционално били најјача политичка снага. Хришћанска демократија је партија која је била окосница европског демохришћанског транснационализма, главни покретач европских интеграција, али и национална партија која је преко 50 година држала доминантан положај у италијанском парламенту. Зато су драстично опадање моћи, као и коначан нестанак ове странке током деведесетих година, имали драматичне последице за европске демохришћане. Не рачунајући изборни резултат италијанских демохришћана 1948. године када је освојено 48,5% гласова, Хришћанска демократија је све до деведесетих година у просеку била на 35% подршке. На парламентарним изборима 1992. године Хришћанска демократија је освојила 30% гласова, чиме је почело неповратно опадање њене популарности. До наредних избора 1994. године, држава Италија се озбиљно суочавала са финансијском кризом, губитком радних места, институционалном несналажљивошћу у имплементацији Економске и монетране уније, као и све јачим таласима секуларизама. Демохришћанска странка која је тада

³⁵⁶ Frank Bösch, „Two Crises, Two Consolidations? Christian Democracy in Germany“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, op. cit., p. 66.

још увек била у власти, такође је била пред нерешивим изазовима који су водили ка фрагментацији странке, али и стварању лоше слике која је у јавности додано била нарушена скандалима корупције. Након избора 1994. године, италијански демохришћани су са изборним резултатом од 11% доживели историјски пораз који ће се убрзо одразити на гашење ове партије. Од тада, Хришћанска демократија је подељена на више партија које су припадале различитим политичким блоковима. Један од идеолошких наследника Хришћанске демократије је Политички покрет снага Италије (*Forza Italia Political Movement*), основан 1993. године. Након одржаних избора за Европски парламент 1994. године, Снага Италије је са 26 посланика успела да оснује и групацију под називом Снага Европе (*Forza Europa*), која се након годину дана придружила групацији европских демохришћана. Покрет Снага Италије је 1999. године постао пуноправна чланица ЕНП.

Тешка ситуација задесила је и демохришћанску партију у Холандији. Од 1989. године најјача политичка партија у држави био је Демохришћански позив, који је наставио традицију успешног учествовања у власти претодних демохришћанских странака. Међутим, почетком деведесетих година, холандским демохришћанима почела је драстично да опада политичка моћ. Од парламентарних избора 1989. године, па све до избора 1998. године, проценат освојених гласова Демохришћанског позива је са 35,3%, смањен на 18,4% гласова. Након првог изборног пораза 1994. године, холандски демохришћани су после пуних 76 година учешћа у власти, први пут отишли у опозицију. Тај одлазак представљао је велики политички шок, који је увео холандске демохришћане у дубоку кризу. Тек након осмогодишњег опозиционог периода, који је искоришћен за опоравак и програмско позиционирање странке, Демохришћански позив се 2002. године вратио на власт као најјача политичка партија у холандском парламенту.

У последњој деценији XX века општи тренд опадања демохришћанске моћи у Европи се осетио и у Аустрији, али са позитивним исходом као и у Холандији. Препозната као партија прошлих времена, гласачко тело Аустријске народне партије се током деведесетих година рапидно смањивало. Од избора 1990. године када су аустријски демохришћани освојили 32.1% гласова (за 10% мање него на изборима

1986. године), тај проценат је на изборима 1999. године био снижен на 26.9%, као најлошији изборни резултат. Међутим, за само две године, Аустријска народна партија је 2002. године успела да поврати стару славу и оствари најбољи резултат у својој историји од 1966. године. Изборним резултатом аустријских демохришћана од 42,3%, став о трајном тренду опадања демохришћанске моћи у Европи након Хладног рата, озбиљно је демантован.

Праве узроке опадања демохришћанске моћи током деведесетих година је врло тешко пронаћи, посебно имајући у виду демохришћанско искуство које се разликовало од државе до државе. Таквог је става и Статис Каливас који сматра да је питање опадања популарности демохришћанских партија у односу на историјске околности, вишеслојно и да га је немогуће везати за одређен узрок.³⁵⁷ Каливас није склон да верује да је завршетак Хладног рата, који се поклопио са изборним неуспехом одређених демохришћанских партија, главни узрок опадања демохришћанске моћи. Статис Каливас и Кес ван Керсберген сматрају да је управо способност опстанка демохришћанских партија оно што пркоси теорији секуларизма и да је опадање моћи током деведесетих година заправо цикличан процес.³⁵⁸ Да није реч о дефинитивном политичком крају демохришћана, сведочи и период од 1999. године и почетка XXI века који јасно указује на поновно јачање демохришћанских партија, посебно на европском нивоу.

5.2. ПРЕЛАМАЊЕ ПОЛИТИЧКИХ, РЕЛИГИЈСКИХ И СЕКУЛАРНИХ ИДЕЈА

Поред организационих реформи са којима су се суочавали демохришћани, паралелно се одвијала и програмска реформа унутар партија хришћанске демократије. Сарадња демохришћана са конзервативцима, као и проширење чланства на партије посткомунистичког простора, била су питања која су од демохришћана захтевала програмско и организационо прилагођавање ЕНП. Нове теме које су током деведесетих година најавиле почетак XXI века, суштински су погађале саму природу

³⁵⁷ Stathis Kalyvas, „Book Reviews“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, op. cit., p.

³⁵⁸ Stathis Kalyvas and Kees van Kersbergen, „Christian Democracy“, op. cit., p. 192.

хришћанске демократије. Пре свега реч је о феноменима процеса глобализације који су отворили бројна етичка, биоетичка, социјална и уопште друштвена питања.

Заснована на хришћанским вредностима и хришћанској идеји човека, хришћанска демократија је била у обавези да се изјасни и по питању еутаназије, абортуса, истополних бракова, вештачке репродукције, нарушене приватности услед развоја савремених технологија, итд. Све су то теме које се суштински тичу човековог достојанства које је постављено у сам центар демохришћанске идеологије. Редефинисање демохришћанских политичких погледа подразумевало је промену постојећих политичких начела. Период деиндустријализације, глобализације, секуларизације и све јачег економског и демографског притиска, пољуљали су основне демохришћанске вредности солидарности и одговорности. Таква промена посебно је видљива у здравственој и социјалној политици где се демохришћани све више окрећу политици централизације фондова, повећања такси и индивидуализације социјалног осигурања уз минимално учешће државе.

Период деведесетих година довео је до губитка традиционалних колективних идентитета и природних заједница. Најверније демохришћанско гласачко тело које је чинила средња и рурална класа, услед поларизације друштва, више није било кохерентно. Кретање у правцу неолиберализма, културолошке унификације, као и замене религијских вредности хуманистичким, суочили су демохришћанске партије са дилемом даље идеолошке оријентације и прилагођавања тржишним законитостима.

Ново доба је озбиљно угрозило начела послератне демохришћанске идеологије, у коме је нова генерација почела да одбацује традиционалне вредности које су пре свега биле усмерене на религију и породицу. Секуларизација европског друштва учинила је да се традиционалне институције конзервативне Европе све више доживљавају као реликти прошлости у којој је хришћанска демократија остала заробљена. Талас секуларизма који је захватио Европу још од почетка XIX века, оставио је дубок траг у европској историји, мењајући током времена свој појавни облик, од репресивног па све до суптилног начина деловања.

Колико је хришћанску демократију, поготову у њеном почетном периоду, обликовала религија, толико је свој допринос аутентичном изразу демохришћана дао и секуларизам. Судар хришћанских и секуларних вредности, који је у првом реду био највиљивији у сукобу Католичке цркве и националних либералних власти широм Европе, непрестано је био присутан у политичком деловању демохришћана. Компромис је пронађен у ставу да је хришћанска демократија секуларни покрет, одвојен од утицаја Католичке цркве, али не и од католичких вредности.

На католичкој култури и хришћанским традиционалним институцијама вековима је стваран европски поредак као *Corpus Christianum*. Вековни примарни утицај Католичке цркве срастао је у многим државама Европе са образовним, културним, законодавним па и политичким сферама јавног живота, стварајући посебан образац понашања и деловања. То је био разлог због ког су демохришћани инсистирали на свом хришћанском пореклу, сматрајући да секуларна природа хришћанске демократије треба да коегзистира са њеним хришћанским идентитетом. Тако је аутентичност хришћанске демократије најсликовитије садржана у чињеници која наглашава да је њена демократија *хришћанска*.

С друге стране, демохришћани су тежили секуларности као начину дистанцирања, а затим и коначног одвајања, од Католике цркве. Секуларизам је инсистирао на оштрој подели сфера световног и духовног институционалног деловања. Држава која је секуларна, искључиво тежи овоземаљским циљевима и одговорности. „Као институција која је створена од човека и за човека, она се концентрише у правцу њених световних функција поретка и формације. То важи и за њено законодавство које није религијско законодавство и које не имплементира Божије заповести.“³⁵⁹

И док је XIX век манифестовао репресивне методе спровођења секуларног процеса, у XX веку ово је питање правно решено у свим државама, тако што је одвојеност цркве од државе заснована на закону, који је држави забранио

³⁵⁹ Christian Mertens and Thomas Köhler, „When Talking about Moderation. The Relationship between State and Church, Politics and Religion“, у: *The European People's Party: Successes and Future Challenges*, op. cit., p. 127.

идентификовање са било којом религијом.³⁶⁰ Након Другог светског рата, успостављање институционалног деловања у Европи било је неопходно, како би се изградио нови друштвено-политички поредак. Постојање и функционисање институција обезбедили су демократски облик владавине који је утицао на потпуно другачији приступ секуларизма у односу на међуратни период, али и период XIX века. Док је одвојеност цркве од државе постала општеприхваћена норма, сфера односа политике и религије, не само да није раздвојена, већ је задобила институционалну форму у партијском деловању демохришћана.

Иако све демохришћанске партије у другој половини XX века истичу како су секуларне, ниједна се није одрекла хришћанских вредности и идеја католичког социјалног учења. Та веза између хришћанске традиције и секуларне културе се означава као *цивилна религија* која је институцијама неопходна, како би подстицала осећај одговорности и свести, независно од цркава и религијских заједница.³⁶¹ То је био начин на који су демохришћани прихватили процес секуларизације, о чему и демохришћански програм ЕНП подробно говори: „Као демохришћани истичемо потребу да се направи разлика између улоге цркве и државе у друштву, између религије и политике. Међутим, ми потврђујемо везу која постоји између, с једне стране, хришћанских вредности заснованих на Јеванђељу и хришћанског културног наслеђа, и с друге стране, демократских идеала слободе, фундаменталне једнакости међу људима, социјалне правде и солидарности. Ови принципи и вредности су у срцу политичког учења и деловања ЕНП.“³⁶² Дакле, стриктна одвојеност од конфесионалне политике, није значила и одвојеност од религијских вредности по којима је демохришћанско политичко деловање било препознатљиво.

Један од разлога због ког су хришћанске вредности дошле у центар интересовања демохришћана, јесте и одлука Католичке цркве да изврши реформу свог теолошког наслеђа. Реафирмација томистичког учења извршена је у првој половини XX века како би се хришћанске вредности вратиле својим коренима, које

³⁶⁰ Ibid.

³⁶¹ Christian Mertens and Thomas Köhler, „When Talking about Moderation. The Relationship between State and Church, Politics and Religion“, op. cit., p. 133.

³⁶² Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 9.

су под утицајем секуларног либерализма почеле све више да задобијају световни карактер. Томистичка традиција, како каже Алан Фимистер (*Alan Fimister*), била је заснована на идеји да без човековог безусловног достојанства и неповредивости његових права, нема ни идеалног друштва, које једино у Католичкој цркви има своју видљиву манифестацију. Прихватање хришћанских вредности за демохришћане је било потпуно природно, будући да су бројни демохришћански лидери били васпитавани и образовани у духу реафирмисаног католичког учења. „За Шумана, Аденауера и Де Гасперија готово се може рећи да припадају неосхоластичкој генерацији, генерацији која је стасавала у освит *Aeterni Patris* и која је цео свој живот живела у црквеном окружењу у којој је доминирао томизам.“³⁶³

До деведесетих година, однос конфесионалног и секуларног приступа у идеологији хришћанске демократије био је компромисног карактера. То је подразумевало афирмацију и хришћанских и секуларних вредности. Период који је уследио након завршетка Хладног рата негативно се одразио, не само на све слабију политичку моћ демохришћанских партија, већ и на коегзистенцију хришћанских и секуларних вредности у демохришћанској идеологији. Изборни порази који су демохришћане сустизали на националном нивоу широм ЕУ, приморали су демохришћанске партије на озбиљне реформе, које су подразумевале одступање од политичке традиције Роберта Шумана и Конрада Аденауера. Током деведесетих година многе европске демохришћанске партије су се трајно дистанцирале од религијских вредности. „Неке партије су у потпуности избрисале сваку одредницу, чак и површну, ка религији, док су се друге партије поигравале дискурсом етичких и моралних вредности.“³⁶⁴

Једна од првих демохришћанских партија која је кренула у програмску реформу била је Хришћанско-демократска унија. Ова партија немачких демохришћана је 1994. године представила нови програмски документ под називом *Слобода у одговорности (Freedom in Responsibility)*, који уводи неолибералне идеје, померајући тежиште са социјалне тржишне привреде на принцип конкурентности.

³⁶³ Alan Fimister, *Robert Schuman: Neo Scholastic Humanism and the Reunification of Europe*, op. cit., p. 33.

³⁶⁴ Stathis Kalyvas, „Book Reviews“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, op. cit., p. 128.

Иако се у њему демохришћани и даље позивају на хришћанске вредности, приметно је да се то чини више из традиционалних разлога. Посебно водећи рачуна о члановима странке, али и бирачима који нису желели никакву идентификацију са хришћанством, Хришћанско-демократска унија је религијски аспект свог политичког програма све више маргинализовала. „У јавности ХДУ је наставила да избегава директно позивање на Бога, слоган социјална привреда је промењен у еколошка и социјална привреда и део о социјално-економској политици је био либералнији: многи хришћански празници су промењени у радне дане, здравствена заштита је постала скупља, повећана старосна граница за одлазак у пензију.”³⁶⁵ Под притиском глобализације и економске кризе, демохришћани су морали да попусте у најпрепознатљивијој сфери своје политике чија је девиза гласила – *солидарност и социјална правда за све*. Тиме се и сам демохришћански профил све више одвајао од свог основног програма садржаног у католичком социјалном учењу, које је демохришћанско политичко деловање усмеравало у правцу поштовања достојанства сваке личности, водећи рачуна о квалитету њеног живота, као и живота природне заједнице којој припада.

Притисак секуларизма оставио је последице и на демохришћанску идеологију у Аустрији која је била изразито католичка држава. Аустријска народна партија је 1995. године усвојила нови страначки програм у коме је, такође, присутна релативизација хришћанских вредности. Оно што је било ново у односу на програм из 1972. године, односило се на прихватање новог система вредности у коме се једнакост ограничавала само на једнакост пред законом, а толеранција се дефинисала као поштовање за све различите религије, културе и социјалне форме живљења, на начин који више није подразумевао ексклузивитет хришћанских вредности и њене културе.³⁶⁶

Процес дехристијанизације друштва одвијао се и у Холандији. Секуларизам је довео до раста средње класе, чиме је промењен контекст и структура холандског

³⁶⁵ Frank Bösch, „Two Crises, Two Consolidations? Christian Democracy in Germany“, op. cit. p. 66.

³⁶⁶ Franz Fallend, „The Rejuvenation of an Old Party? Christian Democracy in Austria“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, op. cit. p. 91.

друштва. Традиционални колективни идентитети на чијој се подршци заснивала снага холандских демохришћана променили су начин деловања. Једна од главних одлика политичког деловања демохришћана односила се на класно помирење и решавање конфликтних ситуација у друштву. Почетком деведесетих, када је избрисана линија строге поделе различитих друштвених актера попут радника, пољопривредника, предузетника, медијаторска улога демохришћана била је увелико умањена, што је за последицу имало слабљење њеног утицаја у холандском друштву. Зато је и политичка порука коју су демохришћани слали била без јасног усмерења и циља. У околностима које су подстицале развој нових друштвених вредности, холандски демохришћани пристали су на компромис према бројним социјалним и етичким питањима од еутаназије до проституције. Тако су демохришћани током деведесетих година подржали да се у Холандији формирају посебни делови јавног простора где би одређене нелегалне активности могле да се слободно одвијају.³⁶⁷

И на европском нивоу дошло је до промена у односу на традиционалне демохришћанске ставове. Отварање ЕНП за странке које нису биле само демохришћанске и које су долазиле изван оквира ЕУ, прихватање новог система вредности, као и настојање да се придобије што већа подршка европског секуларизованог друштва, редефинисали су политичко деловање Европске народне партије. „Основни програм ЕНП, који је усвојен у Атени 1992. године, заснован је на демохришћанској традицији. Међутим, каснији конгреси су правили знатне измене у односу на демохришћанску политику која је била укорењена у овом документу.”³⁶⁸ Пре свега, то се односило на демохришћанско конфесионално наслеђе које је од чисто католичког, трансформисано у систем вредности који је „састављен од елемента чије је порекло у јудаизму, хришћанству, просветитељству и модерним временима”.³⁶⁹

Антикомунистичка борба

³⁶⁷ Kees van Kersbergen, „The Christian Democratic Phoenix and Modern Unsecular Politics“, *Party Politics*, Vol 14., No.3, 2008, p. 263.

³⁶⁸ Stefan Zotti, „The European People’s Party: Identity and Integration“, op. cit., p. 23.

³⁶⁹ Stefan Zotti, „The European People’s Party: Identity and Integration“, op. cit., p. 24.

На идеолошком плану, осим секуларизма један од главних противника демохришћанској идеологији био је и комунизам. Изразит антикомунистички став демохришћана био је један од кључних разлога због ког је администрација САД после Другог светског рата подржала демохришћане, а не социјалдемократе. Током Хладног рата хришћанска демократија се поставила као бранитељ хришћанске цивилизације и западног система вредности од продорног комунизма који је, све до његове забране педесетих година, успевао да оствари знатне политичке и изборне резултате у средишту Западне Европе. Само у Италији, Француској и Немачкој у првим годинама након рата, комунистичке партије су на изборима освајале и до четвртине укупног броја гласова.

Програм хришћанске демократије, у коме се појединац не сме ни надвладати, али ни потиснути, био је гарант европском друштвеном развоју који је био квалитативно другачији од комунистичког система. У оваквом је опредељењу Карл Вик (*Karl Wick*) видео улогу демохришћана, када је рекао да је исцељење немачке душе могуће једино реинтеграцијом немачког народа у хришћанство, одвајањем од чисто биолошког и позитивистичког концепта живота. „Од хаоса кривице и срамоте у који нас је увукла идолизација криминалне авантуре, поредак демократске слободе може израсти само ако се вратимо културним, моралним и интелектуалним снагама хришћанства“, стоји записано у Манифесту Хришћанско-демократске уније који је објављен у Берлину 1945. године.³⁷⁰

Зато је хришћанска демократија била је суштинска алтернатива комунизму и његовом друштвеном поретку. Срж те алтернативе налазио се у демохришћанској идеологији која је: истицала достојанство људске личности и природних друштвених заједница у односу на социјалистички колективизам; која је инсистирала на неприкосновености приватне сфере живота и имовинског поседа у односу на брисање сваке специфичности и друштвене слојевитости; која се залагала за слободну тржишну економију и социјалну политику насупрот смоуправном

³⁷⁰ Margot Lyon, „Christian-Democratic Parties and Politics“, *Journal of Contemporary History*, Vol. 2, No. 4, p.79.

социјализму; и која је коначно нудила хришћански поредак друштва у односу на атеистички и материјалистички поредак.

Хришћанска демократија се толико идентификовала са својом антикомунистичком улогом, да су многи говорили да је, након пада комунизма, завршена и политичка мисија демохришћана. Рушењем Берлинског зида коалициони потенцијал демохришћанских партија знатно је био умањен, јер друге политичке партије више нису осећале потребу да граде политичко јединство на челу са демохришћанима. Зато су демохришћани често истицали да се њихово политичко деловање није сводило само на антикомунистичку борбу, што потврђује њихова дуга традиција и специфично порекло које поседују. Када су, почетком деведесетих, критичари италијанских демохришћана говорили да одласаком комунизма у историју одлази и Хришћанска демократија, ова партија се и те како потрудила да покаже како је она директни наследник Италијанске народне партије, основане 1919. године. На овај начин италијански демохришћани су желели да укажу на своју историју која је била много дужа од сукоба са комунизмом и која је требало да представљала залог политичког деловања Хришћанске демократије у будућности.

То будуће политичко деловање демохришћана након слома комунизма, односило се на феномен раста национализма у државама посткомунистичког простора у којима је национални идентитет деценијама био гушен и потискиван. Јачање националистичких идеја је било супротно наднационалној демохришћанској визији, коју демохришћанске партије из Централне и Источне Европе нису могле у потпуности да схвате, јер су биле и сувише заокупљене националним питањима. Надилажење национализма за демохришћане је било подједнако важно, како након Другог светског рата, тако и након пада Берлинског зида. У Програму ЕНП из 1992. године, демохришћани су нагласили да „најопаснији одговор на пад комунизма јесте његова замена за националистичку идеологију. Осећање патриотизма и припадност специфичној заједници се не може раздвојити од постојања било ког људског бића. Национализам не може да буде више прихватљив, јер када постане апсолутан, он

пориче друге вредности и одговорности као што су лојалност демократској држави и мањинским правима.“³⁷¹

Рушење комунистичког система у Европи представљао је озбиљан изазов хришћанској демократији, поготово у идеолошком смислу. Током периода Хладног рата демохришћанске партије су изградиле политичку аргументацију која је добрим делом била уперена против комунистичке идеологије. Када је 1989. године дошло до пада Берлинског зида, хришћанска демократија је остала без значајне политичке теме на којој је остваривала завидан политички резултат. Демохришћани су антикомунистичку борбу представљали као цивилизацијску борбу за спас хришћанске Европе и демократских вредности. Зато је идеолошка компонента у том периоду била веома важна, будући да је давала значајан импулс у политичкој мобилизацији гласачког тела на простору Западне Европе.

Слична идеолошка борба настављена је и у односу демохришћана према секуларизму који је почетком деведесетих година довео до појаве нових друштвених вредности. За разлику од комунизма према коме су демохришћани имали потпуно негативан став, борба против секуларизма је прерасла у компромис који се претворио у дехристијанизацију многих демохришћанских вредности. Иако је секуларизам процес који је започет још у XIX веку, тежиште његовог деловања које је првобитно било усмерено против традиционалних институција, од седамдесетих година XX века се полако премештало на терен социјалних и етичких вредности. Када је реч о традиционалним институцијама, демохришћанске партије су врло брзо успеле да се дистанцирају од Католичке цркве, настављајући своје деловање као секуларне политичке партије. Међутим, када је реч о секуларизацији хришћанских вредности и кључним питања морала и етике, која су посебно крајем XX века добила на значају, демохришћани су се нашли пред озбиљном дилемом. За демохришћане је главно питање било која је крајња граница у компромису око основних демохришћанских начела. Одговор је пронађен у ставу да модерна демохришћанска политика није ни религиозна, ни секуларна, већ да је несекуларна.³⁷² То значи да су вредности

³⁷¹ Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, op. cit., p. 2.

³⁷² Kees van Kersbergen, „The Christian Democratic Phoenix and Modern Unsecular Politics“, op. cit., p.276.

хришћанске демократије, хришћанске, али и демократске, јер припадају секуларном вредносном наслеђу.

ЗАКЉУЧАК

Европска хришћанска демократија представља друштвено-политички покрет који се на простору Западне Европе јавља у другој половини XIX века. Након Француске револуције почео је да се кристалише идеолошки правац који је наслеђе просветитељства настојао да обликује хришћанским вредностима. Национални либерализам, који је довео до сукоба Католичке цркве и секуларних власти широм Европе, озбиљно је угрозио традиционални хришћански поредак. Идеолошка борба Ватикана и антиклирикалних власти означила је XIX век као период културолошког рата из којег се, у форми политичког католицизма, родила хришћанска демократија. Намера секуларних националних власти да репресивним мерама вековно присуство Католичке цркве потисне из сфере јавног живота, натерала је ватиканску курију на масовну мобилизацију католичких лаичких покрета. Отпор који су католички лаици показали у одбрани католичких вредности довео је на политичку сцену Европе представнике политичког католицизма. Католичком стратегијом заједничког деловања, нови политички актери су у сарадњи са конзерватвним странкама врло брзо стекли завидан политички и изборни легитимитет.

У изградњи политичког идентитета, за новоосноване конфесионалне партије од пресудне важности је било постепено одвајање од Католичке цркве. Стечена политичка моћ охрабрила је лидере конфесионалних партија да започну процес деклирикализације политичког католицизма. Међутим, дистанцирање од католичке јерархије и њеног утицаја, притом није подразумевало и удаљавање конфесионалних партија од католичких вредности. Процес деклирикализације који аутоматски не подразумева деконфесионализацију, како то каже Статис Каливас, представљао је кључни моменат у прерастању политичког католицизма у хришћанску демократију. Све израженије удаљавање од Ватикана као и отвореност ка либералним идејама, јасно су сведочили о измењеној идеолошкој платформи политичког католицизма,

која је уместо на католичком, све више инситирала на ширем хришћанском одређењу.

Редефинисање католичке социјалне мисли на почетку XX века, увео је либерални политички католицизам у нову фазу политичког деловања. Из тог језгра развиле су се политичке партије демохришћанске оријентације као непосредне наследнице конфесионалних партија. Једна од партија која је означила почетак институционалног развоја хришћанске демократије била је Италијанска народна партија, основана 1919. године, којој је по први пут отворену подршку упутио папа Бенедикт XV, прекидајући на тај начин дотадашњи сукоб Католичке цркве и конфесионалних партија. Оснивач и први председник италијанских демохришћана био је дон Луиђи Стурцо, зачетник и теоретичар транснационализма хришћанске демократије.

Наслеђе политичког католицизма задобило је важно место у демохришћанској политичкој филозофији, поготову када је реч о католичком социјалном учењу које у средиште пажње ставља достојанство људског бића. Тиме су демохришћанске партије истицале да сваки члан друштва има двоструку одговорност – моралну пред Богом и политичку према друштву. У испуњавању дужности, тежња ка општем добру, по схватању демохришћана, уједињује друштво у заједничким интересима које надилазе интересе засебних друштвених класа и група. Друштво које чине различите заједнице личности, може бити уједињено само ако су његови чланови саставни део природних заједница, насупрот изолованим индивидуама. Зато се демохришћанске партије називају и народним партијама јер су окренуте целини друштвеног бића у свој његовој плуралности.

Како би се превазишле конфронтације које угрожавају плуралитет друштвеног поретка, хришћанска демократија непрестано трага за одрживим формама консензуса и разумевања. На том путу помирења који тежи да обухвати све слојеве друштва, хришћанској демократији је често оспоравана идеолошка аутентичност. То је био један од разлога због чега је академска јавност, релативно касно, почела да обраћа пажњу на овај идеолошки правац. Индиферентност према хришћанској демократији, која је трајала до половине деведесетих година XX века, резултат је критичког

расположења академске јавности према демохришћанској идеологији. Демохришћанско трасирање *трећег пута* је за критичаре био довољан разлог да хришћанску демократију прогласе безидејним покретом, компилацијом либерализма, социјализма и конзервативизма.

Међутим, хришћанска демократија има свој идентитет и аутентичну идеологију која се пре свега огледа у непрестаном процесу помирења и прилагођавања различитим друштвеним слојевима. Природа хришћанске демократије је у надилажењу конфликта и задобијању што шире подршке у друштву која представља врсту класног компромиса, а не како критичари кажу, пример *catch-all* партије. Демохришћански покрет је настао у сукобу религијске и идеолошке подељености, тако да је способност надилажења конфликта било природно својство хришћанске демократије.

Овакав модел политичког понашања демохришћана се огледа и у постојању *хришћанског* елемента који овај покрет издваја од осталих форми модерне демократије. Произлазећи из крила Католичке цркве и њеног учења, хришћанска демократија је остала под видним утицајем католичких доктрина универзалности, персонализма и супсидијарности. Иако ове доктрине задобијају нови смисао у духу католичког социјалног либерализма, њихов друштвени елемент био је од пресудног значаја за развој консоцијалног карактера демохришћанских партија.

Сагледавање целине друштва које се темељи на католичкој идеји универзалности учинило је да питање наднационализма задобије високо место у демохришћанској идеологији. Овакав приступ природно је упућивао демохришћане на транснационални облик деловања и удруживања, што објашњава чињеницу зашто су искључиво европске државе, које су традиционално биле католичке, покренуле процес изградње ЕУ.

У идеологији хришћанске демократије наднационализам своје упориште има у католичкој идеји универзалности. Католичко учење о универзалној природи и устројству цркве подразумева обухватање целине човечанства које своје јединство остварује у институцији папства. Национални оквири за Католичку цркву се доживљавају као препрека универзалној папској власти која уместо на националном,

инсистира на културолошком идентитету. Католичка култура која уједињује различите нације представља темељ *духовном суверенитету* који надилази сваки национални суверенитет.

Сукоб који је црква имала са световним властима одразио се баш на пољу суверенитета. Репресија над црквом јачала је идеју *културолошког национализма* који је био заједнички именитељ свим прогоњеним католицима широм Европе. Културолошки национализам који је идеју католичанства стављао у први план, развијао је друштвени плурализам и идеју локалних и регионалних аутономија, насупрот централизованог либералног државног система која је желела да поништи све те разлике и тако истисне Католичку цркву из јавног и друштвеног живота Европе.

Наднационални концепт демохришћана развијан је уз помоћ идеје персонализма који је у католичкој традицији означавао облик заједништва и јединства као једино могућег оквира развоја људске личности. Демохришћански персонализам развијао се на теолошкој традицији Томе Аквинског за кога се личност остварује у оним активностима које воде очувању општег добра у коме се индивидуално постојање претвара у међулични однос. Обнова *томизма* на почетку XX века била је подстакнута тешким положајем индустријских радника, чије је достојанство и право на рад озбиљно доведено у питање. Персонализам, који захтева развој човекове личности у слободи и достојанству, устао је против либералног капитализма чија се политика неретко доводила у везу са економском кризом и радикализацијом европског друштва током двадесетих година XX века. Појава тоталитарних идеологија које ће људско биће у потпуности поништити, утицао је да дух персонализма додатно добије на значају, посебно у оквиру чувене париске школе чији су представници, попут Емануела Мунијеа и Жака Маритена, оставили значајан траг у европској политичкој мисли. Генерације демохришћанских лидера стасавале су на овој персоналистичкој традицији које су у први план свог политичког деловања ставиле идеју солидарности и социјалне правде. На тим темељима демохришћанске идеологије развијан је принцип супсидијарности и концепт социјалне тржишне привреде.

Поменуте идеје универзалности, персонализма и католичке социјалне мисли представљале су саму основу демохришћанског учења, које је истицало транснационалну природу хришћанске демократије. Политички програм демохришћанских партија захтевао је транснационални простор деловања, будући да је оквир националне државе представљао само један од нивоа политичког деловања демохришћана. Транснационална свест демохришћанских лидера која је обликована на традицији католичке културе, даје одговор на питање зато су чланице ЕЗУЧ биле само католичке државе, али не и државе протестанског севера, чија је традиција индивидуализма и јаког националног идентитета свако међународно деловање искључиво видела у оквирима међувладине сарадње.

Отуда и дистанцирање Велике Британије и скандинавских држава у почетном периоду изградње ЕЗ која је подразумевала делегирање националног суверенитета наднационалним институцијама. Одсуство политичког католицизма на северу Европе, означавало је заправо одсуство историјског наслеђа насталог у сукобу цркве и државе у XIX веку, које је значајно утицало на развој концепта европског уједињења.

Када је реч о почетној фази европских интеграција демохришћански лидери су инсистирали на континенталној европској традицији која је имала у виду државе са већинским католичким становништвом, које су културолошки и религијски биле одвојене од протестанског дела Европе. Првенствено, континентални наднационализам је подразумевао Европу без Велике Британије која себе није видела у пројекту уједињене Европе. Још од оснивања Организације за европску економску сарадњу 1948. године, лабуристичка влада је инсистирала искључиво на међувладином концепту институционалног организовања Европе, директно се супротстављајући политици делегирања суверенитета и стварања европске власти.

Демохришћанска идеја о континенталној Европи, која је важан ослонац у транснационалном деловању демохришћана, била је заснована на континенталном федерализму. Појава овог федералног правца, који инсистира на хришћанској визији човека и друштва, заслуга је Јохана Алтузија, творца идеје народне суверености. Народни суверенитет се у католичком учењу везује за културолошки идентитет у

коме се национални етос и држава увелико превазилазе, а друштвени плурализам и локалне посебности додатно учвршћују. Власт која вољом људских бића ступа у постојање и која се у држави територијално и функционално дели у складу са потребама свих њених конститутивних делова, представљало је филозофско разматрање којим је Алтузије понудио алтернативу федералним правцима либерално-просветитељске традиције. Европски континентални федерализам полази од природних заједница које су нужне и које нису предмет друштвеног уговора. Личност једино може да постоји и развија се у заједници међуличних односа, која у себи увек носи потенцијал за стварање нових заједница путем непрестаног процеса удруживања.

Друштвени уговор којим настаје држава препознаје постојање природних заједница као преддруштвену стварност која им гарантује статус политичких заједница. Плурализам који континентални федерализам уводи у друштвени живот незамислив је без појма солидарности као главног услова хармоније друштвеног поретка. Консоцијални федерализам, како се још назива овај непрестани процес удруживања, указује на активно учешће у власти свих друштвених структура које једну заједницу одржавају у стању мира и благостања. Национална држава је само једна у низу удружених заједница, на којој се континентални федерализам не задржава, већ је превазилази.

Посебан допринос наднационалној идеји удруживања, дала је католичка традиција која је инсистирала на културолошком, тј. католичком индентитету народа у Европи. Културолошки идентитет је појам који надилази национални идентитет, као што католичка вера превазилази границе националних држава. Стварање ЕУ више је одговарало Алтузијевом коцепту савеза, него централизованог политичкој власти. У таквој структури, подела власти треба да одсликава социјалну различитост која постоји у друштву.

Демохришћанско схватање нације и националне државе уско је повезано са учењем Католичке цркве која је доктринама универзалности и социјалног учења извршила велики утицај на развој демохришћанског политичког етоса. Тај наднационални концепт, иако је подразумевао надилажење националног идентитета,

никако није означавао негацију национализма, већ је подразумевао његово усмерење у оквиру једног ширег контекста европских интеграција. Ипак, концепт наднационалног удруживања пре свега је подразумевао обнову демократије, супротно Католичкој цркви, која је у европским интеграцијама видела прилику за обнову католичанства. Међутим, дистанцирање од Католичке цркве није могло да заустави католички утицај на процес европских интеграција и обликовање демохришћанске свести о уједињеној Европи. Зато је Конрад Аденауер сматрао да хришћанска традиција Европе може да буде основ европског уједињења само ако хришћанске вредности буду реafirмисане.

Демохришћани након Другог светског рата нису видели Европу у старим оквирима националних држава, већ у оквирима новог европског друштва. Шире схватање политичке заједнице које није ограничено националим датостима, учинило је да демохришћани, као део католичког културног миљеа, постану носиоци европског пројекта уједињења народа и држава. Идеја о ЕУ је дубоко укореењена у демохришћанском наднационализму који се може дефинисати као суштински федерализам.

Визија демохришћанског федерализма била је најјасније исказана у идеји функционалног федерализма која потиче од првог председника Високе власти ЕЗУЧ Жана Монеа. Моне је процес европских интеграција видео кроз постепено спровођење економских интеграција. Он је сматрао да је неопходно ићи корак по корак у увођењу нација у европску федерацију, тако што би се кренуло од оних области које нису доводиле у питање национални суверенитет држава чланица. На тим основама демохришћани су основали Европску заједницу за угaљ и челик.

Везивање демохришћана за европски континентални федерализам, у овом раду има за циљ да укаже на теоријски правац који је само један у низу различитих федералних праваца који није без заслуге у покретању процеса европских интеграција. Тако да уместо да трагамо за неком јединственом федералном филозофијом европских интеграција, која заправо и не постоји, много је делотворније говорити о деловању кључних субјеката у стварању уједињене Европе. То указује на значајну улогу политичких процеса који су одређивали ток европских

интеграција. Ти процеси су се пре свега огледали у транснационалној политичкој и партијској сарадњи, што доводи до закључка о неопходности укључивања историјског приступа у изучавању транснационализма хришћанске демократије. Без историјског приступа и анализе транснационалног удруживања демохришћана у њиховом институционалном деловању, не може бити ни разумевања саме природе европских интеграција.

Конкретан допринос демохришћана у процесу европских интеграција могуће је сагледати кроз њихов политички ангажман у институционалном стварању ЕУ. Залагањем демохришћанских лидера, наднационална политичка власт је почела да се гради, посебно оног тренутка када је дошло до прихватања већинског гласања у Савету министара 1966. године. На тим основама, интеграциони процес је касније стигао и до Мастрихтског уговора, којим је демохришћански федерални концепт делимично остварен. Најзначајнији моменти, од формирања ЕЗУЧ, преко Римских уговора, Јединственог европског акта, па све до Уговора о ЕУ, најсликовитије говоре о уложеном труду и чврстом наднационалном опредељењу европских демохришћана у процесу стварања ЕУ.

Поред демохришћанског федерализма, друга важна идеја хришћанске демократије односила се на принцип супсидијарности. Транснационални капацитет принципа супсидијарности је пронађен у његовом федералном моделу који је постао водећа снага у процесу европских интеграција. Смисао принципа супсидијарности по коме одређена власт и процес одлучивања не могу припадати ни ЕУ, ни њеним државама чланицама, све док их регионални и локални нивои власти успешно спроводе, представљао је компромис који су акери европских интеграција прихватили. У питању је био демохришћански плуралистички приступ који тражи од државе да човеку и његовој природној заједници обезбеди аутономију и слободу деловања функционалном и територијалном расподелом власти. Реч супсидијарност први пут је постала саставни део партијског програма на демохришћанском конгресу Европске народне партије 1978. године. Од тада, демохришћани су тежили кодификацији овог принципа на нивоу ЕУ, имајући у виду сву опасност коју дефинисање принципа супсидијарности може да донесе, почевши од опасности

сужавања његовог појмовног значења. У том смислу, принцип супсидијарности је за демохришћане био незамислив без доктрине персонализма која је била једини гарант да се супсидијарност не претвори у чисто правни термин који би у надметању надлежности између ЕУ и држава чланица остао неосетљив за регионалне и општинске нивое власти. Уговором о ЕУ, демохришћани су коначно успели да принцип супсидијарности уведу у правни и институционални простор ЕУ, чиме су европској политици дали нови импулс деловања.

Трећа важна идеолошка одредница са којом су се демохришћани идентификовали била је социјална економија заснована на католичком социјалном учењу. Да би личност била сачувана, не само од либералне идеологије индивидуализма, већ и од претњи индустријског доба, Католичка црква је развила доктрину социјалног учења. Енциклика папе Лава XIII *Rerum Novarum* из 1891. године, представљала је камен темељац католичке социологије која је питање права радника спојила са идејом хришћанског добротворства. Таквог је карактера била и енциклика *Quadragesimo Anno* папе Пије XI из 1931. године, која је писана у времену економске депресије. У овом документу папа се залаже за избегавање централизма и бескласни модел друштва који се заснива на заштити власништва, социјалној правди и одговорности власника капитала. Економија је од кључне важности за развој појединца чија се личност не сме ни надвладати, ни потискивати. Демохришћани су на основама католичке социјалне мисли трасирали економски пут познат под називом социјална тржишна привреда, који спаја принцип слободе и социјалне једнакости. Овим економским моделом демохришћани су желели да створе услове за развој личности у складу са идејом о људском достојанству. Социјална тржишна привреда се базира на економско-либералним принципима приватне својине и конкуренције. За разлику од либерализма, социјална тржишна привреда захтева јаку државу која би, стварањем регулаторног оквира, била у стању да се одупре моћи тржишта. Демохришћани су посебно водили рачуна о социјалној димензији економске политике која подразумева остварење прихода и расподелу економске моћи свим слојевим друштва који учествују у тржишном процесу.

Социјална тржишна привреда улази у фокус европске политике Римским уговором којим је основана Европска економска заједница. Иако је социјална политика још увек била у надлежности држава чланица, демохришћани су увођењем питања радника и њихових права у Уговор, отворили институционални простор европској социјалној политици. Покренути процеси резултирали су све учесталијим дебатама о социјалним питањима у Парламентарној скупштини, почетком шездесетих година. У складу са политиком солидарности ЕЕЗ је основала и Европски фонд за развој 1959. године.

Инсистирање на социјалној тржишној привреди на нивоу ЕЗ, креће од оног тренутка када је Европска народна партија на свом оснивачком конгресу усвојила политички манифест у коме се истиче значај овог економског модела заснованог на слободној одговорности и креативном предузетништву појединаца. Идеја социјалне тржишне привреде је затим наставила да се развија и у периоду усвајања Јединственог европског акта са којим су отпочеле припреме за успостављање јединственог унутрашњег тржишта ЕУ, као и током деведесетих година, након потписивања Мастрихтског уговора. Међутим, први уговор који директно говори о социјалној тржишној привреди био је тек Лисабонски уговор. За разлику од формулације у Мастрихтском уговору – *отворена тржишна привреда*, Лисабонски уговор је усвојио изворни назив – *социјална тржишна привреда*. На овај начин ЕУ је истакла значај социјалног аспекта европских интеграција, базирајући се на економској реалности и принципима тржишне економије.

Осим транснационалног карактера демохришћанског политичког програма, демохришћански транснационализам односио се и на организациону структуру демохришћанских партија. Реч је о процесу инситуционалног удруживања и деловања демохришћана на нивоу Европе. Први иницијатори демохришћанског транснационалног удруживања биле су радничке хришћанске уније и синдикати који су успостављали међусобне контакте на нивоу Европе све до избијања Великог рата. Хришћанске радничке организације извршиле су снажан утицај на развој конфесионалних партија које су поставиле темеље европској хришћанској демократији. Настојећи да изађу у сусрет социјалним захтевима огромног броја

радника, конфесионалне и демохришћанске партије су се и саме мењале, исказујући све већу умереност у својим десничарским идеолошким позицијама.

Након Првог светског рата, приоритети у политичком деловању демохришћана били су промењени, сходно новонасталој друштвено-политичкој ситуацији. Од одбране традиционалних институција и радничких права, фокус демохришћана је био померен ка одбрани друштва од све израженијег надирања позитивистичко-материјалистичких идеологија. Негативно расположење средње класе према капиталистичком систему које је настало усред економске депресије, био је изговор за све израженије нападе екстремних идеолошких снага на демохришћанске партије. Радикализација политичког живота у Европи и економска криза покренули су процес успостављања сарадње међу демохришћанима широм Европе.

Прво значајније институционално окупљање демохришћана представљао је међународни конгрес хришћанских партија Европе, одржан у Паризу 1925. године. Исте године, у децембру месецу званично је основан Међународни секретаријат партија хришћанско-демократске оријентације (SIPDIC) са седиштем у Паризу. Намера оснивања ове организације је била да се боље разумеју социјални циљеви различитих демохришћанских група и партија у свакој држави, кроз промоцију контаката између истимишљеника који размењују програмске идеје. На конгресима SIPDIC-а током 1925-32 године демохришћани су покренули значајне теме о питањима уједињења држава Западне Европе, као и француско-немачком помирењу.

Већ на самом почетку, транснационално деловање демохришћана било је доведено у питање доласком Мусолинија, а затим и Хитлера на власт, када почиње ера егзила и прогона демохришћана. Транснационална сарадња демохришћана и католичких политичара у егзилу углавном се сводила на оснивање различитих организација које су имале за циљ координацију међу расутим демохришћанима као и организовање трибина на којима су покретана актуелна друштвено-политичка питања. Тако је у Лондону 1936. основана Група за народ и слободу са циљем успостављања транснационалне институционалне мреже демохришћана. Ова група је 1940. године покренула иницијативу за оснивање Међународне демохришћанске

уније као покушај да се оживи рад SIPDIC-а. Међутим, Међународна демохришћанска унија није успела да израсте у снажан организациони центар транснационалног карактера, будући да су сложени финансијско-организациони и политички проблеми, учинили да рад демохришћана у егзилу буде осуђен на неуспех.

Након Другог светског рата и коначног раскида Европе са нацистичким и фашистичким идеологијама, међу новом генерацијом демохришћана није постојала спремност да се демохришћанско транснационално окупљање повери људима из прошлости, чија су имена била синоним пропалих демохришћанских организација. Изборни успех нових демохришћанских партија широм Европе је био довољан мотив да се у изградњу демохришћанске сарадње крене из почетка, са демохришћанским лидерима који су имали пун политички легитимитет. Један од разлога дистанцирања од претходника из међуратног периода је и тај што су млађи демохришћани желели да функционишу потпуно независно од Католичке цркве, што се није могло рећи за SIPDIC и демохришћанске организације у егзилу. Међутим, треба нагласити да је основ савремене хришћанске демократије ипак постављен у међуратном периоду, у коме су неки од најактивнијих чланова SIPDIC-а, касније постали кључни актери оснивања ЕЗ.

Обнова Европе, заснована на економско-социјалној политици и хришћанској култури, учинила је да европски политички хегемон постане хришћанска демократија која се снажним антикомунистичким ставом наметнула као права алтернатива другим политичким опцијама. Убедљива изборна победа демохришћанских партија на националном нивоу имала је пресудну улогу у развоју демохришћанског транснационализма, посебно путем спољне политике првобитних шест држава ЕЗ на чијем челу су се налазили демохришћани.

Транснационално удруживање демохришћана започело је оснивањем Женевског круга и Нових међународних тимова (NEI) 1947. године. То је квалитативно нов период у деловању хришћанске демократије, након Другог светског рата. За разлику од NEI, који су били званична демохришћанска транснационална организација на нивоу целе Европе, Женевски круг је представљао

неформалну, тајну организацију чије је чланство било ограничено само на представнике демохришћанских партија Западне Европе. Договор до ког се долазило на Женевском кругу, по правилу је био реализован, не само у оквиру NEI, већ и на нивоу европских институција и националних влада чији део су били демохришћани.

Две главне теме које су доминирале на састанцима ових демохришћанских организација тичале су се француско-немачког помирења као основног предуслова уједињења Европе и економско-социјалног модела европских интеграција. Хоризонтална тржишна интеграција на којој су инсистирали демохришћани, подразумевала је успостављање заједничког тржишта и укидање царинских баријера за проток робе, сировина, људи и капитала, о чему је било речи још у међуратном периоду на конгресима SIPDIC-а. Тако на пример, на конгресу NEI у Брижу 1954. године усвојен је манифест у коме су демохришћани захтевали оснивање европског економског простора, либерализацију робне размене и пуну слободу протока грађана и идеја. На конгресу NEI 1956. године договорено је да владе држава чланица ЕЗУЧ крену у ширу економску интеграцију стварањем царинске уније налик Бенелуксу. Заслугом демохришћанских министара спољних послова ЕЗУЧ, на састанку у Месини 1-2 јуна 1955. године усвојен је Бенелуксов меморандум о царинској унији. Додатно, у Месини је одлучено да се 1956. године сазове међувладина конференција која ће да припреми предлог уговора о оснивању ЕЕЗ и ЕЗ за атомску енергију. Резултат тих преговора је било потписивање Римских уговора 1957. године, који су ступили на снагу 1. јануара 1958.

Осим расправе о европској економској интеграцији, важна тема која је покретана на демохришћанским страначким форумима тичала се и европске безбедности. Намера демохришћана је била да политичке интеграције буду ојачане војним интеграцијама, које би покренуо пројекат Европске одбрамбене заједнице. Међутим, Уговор о Европској одбрамбеној заједници који су 1952. године потписале све државе чланица ЕЗУЧ, био је одбачен у француском парламенту 1954. године у поступку ратификације. Главни разлог овог демохришћанског фијаска налазио се у драстичном опадању политичке моћи француских демохришћана и расту популарности Де Гола. Иако је од тог тренутка доминантан европски положај

демохришћана почео да слаби, демохришћани нису одустали од просеца европских интеграција. Како би надоместили губитак Европске одбрамбене заједнице, која је требало да омогући војну реинтеграцију Западне Немачке, демохришћани су на састанцима NEI договорили оснивање Западне ЕУ која је подразумевала чланство и за Западну Немачку, али под контролом НАТО-а. Европску посвећеност демохришћани су показали и учешћем NEI у организовању Хашке конференције 1948. године, на којој је одлучено да се оснује Европски покрет на чијем челу је био Роберт Шуман.

Дакле, снажна европска опредељеност демохришћана која је своју институционалну форму задобила у оквиру демохришћанских организација, пресудно је утицала на развој европских интеграција у почетном периоду развоја ЕЗ. Састанци у оквиру NEI и Женевском кругу омогућили су демохришћанима да константно комуницирају и дискутују о свим значајним политичким питањима у току дужег временског периода. На тај начин, заједничке одлуке демохришћана постале су поуздане, упркос домаћим притисцима коалиционих партнера, националног јавног мњења и економских група. Уз све мањкавости, NEI су ипак успеле да у првих двадесет година након Другог светског рата успоставе мрежу демохришћанских контаката у Европи. Успостављени организациони механизам омогућио је да у оквиру NEI циркулишу важне политичке идеје, које су по правилу постајале део политичке агенде ЕЗУЧ, у којој је утицај демохришћана био потпун.

Формула чланства у NEI је убрзо постала превазиђена, будући да се о свим битним питањима која су се тичала демохришћанске транснационалне сарадње одлучивало у демохришћанској групацији Парламентарне скупштине ЕЗ. На тај начин деловање NEI је било организационо и политички крајње ограничено, што је водило неминовној трансформацији ове организације у Европску унију демохришћана (ЕУДХ), која је се догодила 1965. године. На свим конгресима ЕУДХ пажња је била посвећена очувању и даљем развоју ЕЗ и њених институција, а отворено је захтевано и увођење непосредних избора за Европски парламент. Стварање Политичког комитета ЕУДХ 1972. године, чије је чланство било резервисано само за партије држава чланица ЕЗ, јасно је показало дистанцу коју је

демохришћанска парламентарна група желела да има у односу на партије чланице изван ЕЗ. председавајући овог комитета је уједно био и председник ЕУДХ и шеф демохришћанске посланичке групе. Оснивање Политичког комитета ЕУДХ је био увод у оснивање европске демохришћанске партије која је требало да буде оформљена по моделу демохришћанске парламентарне групе. Измештање процеса политичког одлучивања из оквира ширих органа ЕУДХ, током времена је ослабио значај ове демохришћанске организације. Тек након пада Берлинског зида ЕУДХ је поново активирана, када је добила задатак да организује процес сарадње међу демохришћанским партијама Централне и Источне Европе. ЕУДХ је постојала као засебна демохришћанска организација све до 1999. године, када је припојена Европској народној партији.

Још једна транснационална демохришћанска организација која је основана након Другог светског рата била је Демохришћанска унија централне Европе. Циљ ове уније је био да окупи све избегле демохришћане који су долазили из држава које су се налазиле под комунистичком влашћу. Намера је била да се на тај начин сачувају демохришћанске партије Централне и Источне Европе које би заједничким удруживањем створиле шири фронт политичког деловања у САД и Западној Европи. Постојање ове организације углавном се сводило на њену антикомунистичку борбу која је демохришћанске партије у егзилу требало да представи као главну алтернативу комунистичким режимима. Међутим, недостатак финансијских средстава као и други организациони проблеми учинили су да ова организација остане на нивоу дебатног форума, без озбиљнијег политичког утицаја. Још једна отежавајућа околност за демохришћане у егзилу били су тзв. представници унутрашњег егзила, који нису желели сарадњу са демохришћанима који су напустили земљу. Нове партије на простору посткомунистичких држава су биле окренуте ЕУДХ, а не Демохришћанској унији централне Европе која је и по географској одредници у свом називу доживљавана као ограничавајући фактор демохришћанског пута ка Западу. Нове генерације демохришћана Централне и Источне Европе су тежиле интеграцији у западноевропски политички простор и зато је ЕУХД за њих била једина опција, будући да је ова организација била та која је припремала

чланство демохришћанских партија посткомунистичког простора у Европску народну партију.

Најзначајнији облик институционалог транснационалног организовања демохришћана представљала је Европска народна партија. Након одлуке Европског савета 1974. године да се први директни избори за Европски парламент одрже 1979. године, покренут је процес формалног организовања и изградње европског партијског система. На скупштини ЕУДХ у Луксембургу 8. јула 1976. године донета је одлука о оснивању ЕНП, која ће као прва европска партија учествовати на изборима за Европски парламент. За првог председника ЕНП изабран је Лео Тиндеманс, лидер белгијских демохришћана и бивши генерални секретар NEI.

ЕНП је основана непосредно пре одржавања првих директних избора за Европски парламент. Учествовање ЕНП на овим изборима је од изузетне важности за деловање и политички развој европских демохришћана. Од позиције коју демохришћанска посланичка група има у ЕП, у многоме зависи и политичка моћ ЕНП. У том смислу од посебног су значаја програми, изборне платформе и акциони планови које ЕНП усваја на конгресима углавном уочи расписивања избора за Европски парламент. Централно место на политичкој агенди ЕНП, било да је реч о конгресима или изборним кампањама, заузимају питања европских интеграција. Од оснивачког конгреса који је одржан 1978. године, будућност европских интеграција била је тема готово свих демохришћанских конгреса ЕНП.

Важан део ЕНП чини и њена парламентарна група у ЕП, која је и највидљиви и најрепрезентативнији део ЕНП. Група ЕНП нема статус чланице, јер то могу бити само националне партије које утврђују правац кретања ЕНП. Демохришћанска парламентарна групација има велику улогу у историји хришћанске демократије. озбиљније транснационално окупљање покренула је управо прва парламентарна група демохришћана која је основана 1953. године у оквиру Заједничке скупштине ЕЗУЧ. Колика је била снага демохришћанске групе најбоље сведочи и чињеница да је у само периоду од 1952. до 1979. године, десет председника ЕП дошло управо из редова ове посланичке групе.

Такође, значајно тело у оквиру ЕНП-а представља и Конференција лидера партија и шефова демохришћанских влада. Овај формат окупљања одиграо је кључну улогу у транснационалном деловању демохришћана. На Конференцији ЕНП-а су директно договоране стратегије даљих активности демохришћана и доношене важне одлуке о будућности ЕУ. Зато су ови састанци организовани увек уочи одржавања седница Европског савета, како би демохришћани на време усагласили своје наступе на овом високом телу.

Дакле, политичко деловање демохришћана диктирало је структуру њиховог партијског организовања, што говори о израженој свести демохришћана да у пуном капацитету искористе своје транснационално деловање. Такав активизам био је делотворан све док су демохришћанске странке биле водеће политичке снаге на националном нивоу. Оног тренутака, када је почела да опада популарност и подршка демохришћанским странкама и њихово транснационално деловање почело је да губи своју снагу и ефикасност.

Историјски периоди смењивања различитих фаза политичке моћи и деловања хришћанске демократије у Европи свој узрок имају како у самим поступцима демохришћана, тако и у бројним друштвено-политичким околностима на које демохришћански лидери нису могли да утичу. У тим политичким амплитудама, које су неретко приморавале демохришћане да мењају своје политичко деловање и усаглашавају политички програм различитим изазовима, ни сама идеологија хришћанске демократије није била поштеђена извесних промена.

Међу првим питањима која су се у таквим околностима постављала тичала су идентитета демохришћанских партија. Значајнија дебата о демохришћанском идентитету започета је почетком деведесетих година XX века, услед одлуке Европске народне партије да врата свог чланства отвори и за друге политичке партије, нарочито са простора Централне и Источне Европе, али и одлуке да се демохришћанској групацији у Европском парламенту придруже и посланици конзервативних странка Велике Британије и Данске. Основни мотиви којима је већина демохришћана тада била руковођена односили се како на политичку припрему терена за даљи процес проширења Европске уније, тако и на само изборно

позиционирање демохришћана и ширење њиховог бирачког тела. Резултати избора за Европски парламент, били су годинама јасан показатељ да постоје државе попут Велике Британије, у којима демохришћанске партије немају традиционалну подршку грађана, будући да у тим државама хришћанска демократија није имала историјско утемељење. Такву ситуацију демохришћани су желели да промене удружујући се са идеолошки сродним политичким партијама, које су директно допринеле проширењу гласачког тела Европске народне партије. Захваљујући оваквој међупартијској сардњи, ЕНП је пред сам сам крај XX века постала најјача европска партија у Европском парламенту.

Како је током деведесетих година наступио период опадања моћи и губитка гласачког тела демохришћанских партија широм Европе, притисак на Европску народну партију да склапа савез са другим странкама постао је све израженији. Бојазан да ће се демохришћански идентитет променити зарад прагматизма и изборних резултата, био је оправдан. Нове друштвене промене и талас глобализације који се убрзао након завршетка Хладног рата, покренуо је многа питања која су била не само политичког, него и етичког карактера.

На идеолошком плану, прва на удару новог доба била су питања вредности хришћанске демократије која су се односила на хришћанску слику о свету и човеку, на бригу за очување заједнице, на појединачну и заједничку солидарност и одговорност према друштву и природи као творевини, на изградњу друштвеног благостања, итд. За демохришћане све је било теже да у свом политичком деловању инсистирају на хришћанским принципима, будући да су секуларне вредности све више преузимале примат у јавној сфери широм Европе. Иако је хришћанска демократија још од својих почетака инсистирала на свом секуларном карактеру, друштво у целини и даље је у значајној мери уважавало традиционалне хришћанске вредности и институције које су на њима почивале. У тој чињеници лежи и почетни успех демохришћана који су, након трагичног периода разорних материјалистичких идеологија, били препознати као градитељи нове Европе која се враћа свом идентитету и хришћанским вредностима, пре свега неутуђивом људском достојанству као друштвеној и правној вредности.

Зато је и било могуће да се полазна демохришћанска начела заснивају на хришћанском погледу на свет и човеку створеном по слици Божијој. На таквој премиси демохришћани су развијали вредности јединствене и непоновљиве људске личности, која је одговорна према својој заједници и која је створена да постоји у слободи, на јединствен начин. Од пресудне важности је било то што су након Другог светског рата, демохришћани на сам врх друштвених вредности подигли идеју персонализма, по којој је требало да се равна целокупна друштвена, правна и политичка стварност у Западној Европи. У центар друштвеног збивања, поред личности, демохришћани уводе и концепт заједнице, без које личност не може да постоји и да се развија. Отуда се као основна нит која прожима целокупни политички корпус демохришћана јавља идеја солидарности, која је главна кохезивна снага сваке заједнице. Из принципа солидарности и одговорности изникли су најпознатији политички концепти демохришћана попут социјалне тржишне привреде, принципа супсидијарности, социјалне политике, али и политике европских интеграција, тј. стварања најшире могуће заједнице.

Као људско биће које је створено да живи у заједници, човек не може да постоји као засебна, отуђена јединка, због чега демохришћани идеологију индивидуализма сматрају погубном за човека и друштво. Ако је сваки човек створен као јединствена личност, која постоји у заједници са другим личностима, то значи да је мултиполарност једног друштва његова највећа вредност. Овај приступ, чини демохришћанско схватање друштва, јединственим јер истиче идеју слободу као вредност која је дата и која се подразумева, за разлику од либерализма у коме индивидуа мора да се избори за слободу, у често суровим конкурентским односима или пак социјализма у коме је слобода само средство у достизању колективних вредности.

Демохришћанска мултиполарност друштва се најјасније види у идеји децентрализације власти, која није само хоризонтална, него и вертикална, јер узима у обзир све посебности једног друштва које не смеју бити занемарене у процесу одлучивања. Демохришћанска идеја децентрализације не полази од централне власти која формира идентичне и круте моделе алокације власти, већ полази од конкретних

заједница које обликују различите форме децентрализације. То је још једна од вредности која је унета у политички концепт постојања и деловања ЕУ.

У таквим формама друштвене и политичке плуралности, крије се аутентични израз хришћанске демократије, који се огледа у њеној непрестаној прилагодљивости и тежњи достизања друштвеног консензуса. Иако би поједини критичари рекли да је овде реч о чистом прагматизму, овакав модел политичког деловања демохришћана је природни наставак бриге о заједници која, као основна вредност, не сме бити разарана унутрашњим класним борбама и другим врстама конфликта. Када демохришћани настоје да се прилагоде околностима у циљу превазилажења друштвених конфликта, у изворном смислу, они сматрају да тако заправо теже изградњи општег добра, као основног назначења постојања заједнице, како је то још давно дефинисао Тома Аквински.

Посматрајући са релативно удаљене историјске дистанце првобитно значење основних демохришћанских вредности, јасно се може закључити до каквих је промена дошло током деценија политичког развоја и деловања хришћанске демократије. Иако су у већини случајева хришћанске вредности и даље истакнуте као основно идентитетско обележје демохришћана, оне се заправо више доживљавају као реликвити прошлости и део традиције, а много мање као саставни део измењених политичких програма који се односе на политичко деловање демохришћана пред крај XX века. Главна политичка начела, принципи деловања и одговорности, партијски прогласи и манифести, као и друга страначка документа и иницијативе, како националних демохришћанских партија, тако и Европске народне партије, дефинишу актуелна друштвено-политичка питања на начин који је у многим сегментима подлегао измењеној политичкој клими заснованој на секуларизму, либерализму и процесу глобализације.

Главне тачке препознатљивости демохришћанског програма везане су за идеју очувања достојанства личности која не сме бити ни унижена, али ни искључена из процеса креирања, доношења и спровођења политичких одлука. Мера на којој демохришћани инсистирају мора бити утврђена принципима људских права, демократског ситета владавине, генерацијске одговорности, економске политике,

социјалне политике, здравствене политике, породичне политике, заштите животне средине, слободе вероисповести, тржишта рада, политике према лицима трећег доба, итд. Реч је о конкретним областима јавних политика на којима се може тестирати демохришћанска посвећеност њеним изворним вредностима и начелима, како на нивоу држава чланица, тако и на нивоу ЕУ.

Процес дехристијанизације у демохришћанском деловању био је највидљивији управо у сферама јавних политика у којима се хришћанско наслеђе постепено трансформисало у секуларни систем вредности. Либералнији однос према питањима еутаназије, абортуса, хомосексуланих бракова, генетског инжењеринга јасно говори о изазовима неолиберализма, под чијим притисцима ни хришћанска демократија није остала имуна, ни на етичком, ни на политичком плану. С тим у вези, Емил Ламбертс наводи да је реакција против традиционалног система вредности била покренута још током 60-их година када су питања личних оријентација, моралности, брака и породице почела да се мењају и када су: „демохришћани неодољиво били увучени у ову промену. Они су постепено прихватили флексибилније гледиште према браку и новим формама кохабитације. Прихватили су и контролу рађања и планирања породице. Више нису заузимали негативан став према еманципацији жена. Ипак, они још увек упорно бране легализацију права нерођених, старих и хендикепираних. Борба против легализације абортуса је била посебно оштра у већини држава. Иако су демохришћани изгубили ову битку свуда, бар су успели у превенцији претеране либерализације праксе у извршењу абортуса.“³⁷³

Талас неолиберализма захватио је и друге програмске области демохришћана попут социо-економске, породичне, пореске, здравствене политике итд. Пристајање демохришћана на неолиберални модел ограничења државног интервенционизма, као и повећања пореских стопа, скупље здравствене заштите, померања старосне границе за одлазак у пензију, смањења субвенција и социјалних давања, релативизације праведне дистрибуције средстава, говори о немогућности демохришћана да у

³⁷³ Emiel Lamberts (ed.), „Conclusion“, *Christian Democracy in the European Union 1945-1995*, op.cit., pp. 479-480.

потпуности задрже сувереност у оним областима јавних политика по којима је хришћанска демократија била препознатљива.

Најпрепознатиљивији демохришћански пример била је држава социјалног старања (welfare state) у којој је социјална тржишна привреда била водећи економски модел различито прилагођен бројним државама. Изградња слободног тржишта у коме се принцип конкурентности спаја са принципом слободе и одговорности омогућио је држави да ствара оквире који неће немилосрдном конкуренцијом нарушити природну друштвену структуру. У таквом систему, посебну ефикасност су показала мала и средња предузећа која су омогућила развој породичног пословања који држи породицу на окупу и ствара одговоран однос према послу и радницима.

Помоћ државе за све оне категорије који нису у могућности да раде, као и инсистирање на принципу да сви који могу треба да раде, јесу инструменти у креирању хуманог друштва које почива на широком консензусу усвојених друштвених циљева. У том смислу тржиште рада треба да буде увек отворено за све људе, посебно када је реч о њиховој пословној реинтеграцији, нарочито за старије раднике.

Овакав концепт државе социјалног старања, почео је још од осамдесетих година XX века да бива све мање прилагодљив у односу на изражене неолибералне трендове који су водили промени природе економије и друштва. Нови друштвени обрасци постали су изазов демохришћанском политичком деловању, које је зарад очувања бирачког тела, које је такође претрпело промену у смислу традиционалне структуре, све више прилагођавало модел државе социјалног старања измењеним околностима. Те промене прво су задесиле породицу која је за демохришћане представљала најважнију заједницу друштва. Традиционална идеја породичних односа и њено функционисање заснивало се углавном на мушком члану породице који је био њен хранитељ/домаћин. Промене које су подразумевале увећање броја жена на тржишту рада, затим либералнији однос према питању брака, као и све већи број развода, довеле су до промене и саме породичне структуре. Постало је готово уобичајено да домаћин породице уједно буде и једини члан те исте породице, или да породица финансијски и морални ослонац има у жени, која успешно ради и зарађује.

Све су то биле нове околности у којима држава социјалног старања, заснована на традиционалном концепту породице и породичних вредности, није успела у потпуности да се снађе. Слободан капитал који је узимао маха у свим развијенијим државама света, био је врло нетолерантан према политици државе социјалног старања и демохришћанског интервенционизма који је ублажавао последице тржишне конкурентности према природним друштвеним заједницама.

Допринос демохришћана се осим установљених политика на националном нивоу, огледао и у концептима које су демохришћани унели у наднационални политички и законодавни простор Европске уније. У таквом деловању највећу улогу одиграо је демохришћански транснационализам који је био саставни део европских интеграција. Заснована на начелима универзалности, пресонализма и католичкој социјалној мисли, демохришћанска политика одувек је инсистирала на наднационалном простору као најефикаснијем оквиру примене, почев од идеје федерализма из које је изникао процес европских интеграција, принципа супсидијарности, као модела поделе и функционисања власти, до социјалне тржишне привреде и њене бриге за очување свих друштвених структура које не бивају ограничене националним датостима.

Главна водиља транснационалног деловања демохришћана у Европи односила се на њихово виђење народног суверенитета који не познаје границе националних држава, већ их увелико превазилази у трагању за што широм заједницом коју повезује заједнички католички културни образац. Што шира заједница, шире је и јединство које је неопходно за стабилност и даљи развој друштвеног поректа. Зато је саставни део идеје федерализма и принцип супсидијарности који инсистира на локалној посебности која јача плуралност једног друштва, стварајући чврсте основе за њено наднационално удруживање. Тиме су демохришћани постали носиоци европског уједињења, будући да су након Другог светског рата, управо они повукли најконкретније потезе у циљу институционалног формирања европске наднационалне заједнице.

Демохришћанско схватање федерализма је учинило да концепт функционалног федерализма постане приоритетно обележје европских интеграција,

који је развијан од стране Роберта Шумана, Жана Монеа, Леа Тимдеманса, па све до Хелмута Кола и Вилфрида Мартенса. Реч је о поступном процесу европских интеграција у фазној изградњи политичке власти ЕУ. Демохришћани су створили све неопходне услове за стварање ЕУ, посебно имајући у виду да су прве две деценије након 1945. године суверено владали у свих шест држава, које су покренуле процес европског уједињења, почев од: оснивања Европске заједнице за угаљ и челик 1951. године, чији оснивачи су били демохришћански лидера; усвајања Бенелуксовог меморандума о царинској унији у Месини 1956, који је израдио демохришћанин Јохан Вилхем Бејен; формирања Европске економске заједнице 1958. године, којом је на иницијативу демохришћана формиран самостални састав институција попут Савета министара, Европске комисије, Суда правде и Парламентарне скупштине. Такође, на иницијативу демохришћанина Ханса Фурлера, председника Заједничке скупштине ЕЗУЧ, почела је са радом обједињена скупштина трију заједница 1958. године, чији је први председник био Роберт Шуман, такође демохришћанин.

Преломни тренутак за даљи наставак европских интеграција чинио је Луксембуршки компромис којим је прекинута криза *празне столице*. Заслуге за овај компромис и донета решења припала су демохришћанском премијеру Луксембурга Пјеру Вернеру који је 1970. урадио детаљан план реализације Европске монетране уније. Како је у наредних десет година процес стварања ЕМУ био заустављен због избијања финансијске кризе узроковане несташицом нафте и падом долара, нову иницијативу покренула је управо демохришћанска групација у Европском парламенту 1978. године. На основу њихове резолуције, Европски савет годину дана касније донео је одлуку о успостављању европског монетарног система који је стабилизовао курс националних валута, стварајући на тај начин све неопходне предуслове за оснивање ЕМУ.

Следећи важан корак који је поново начињен од стране демохришћана представљао је извештај Леа Тиндеманса у коме је 1975. године затражено да се снажно настави са градуалним процесом изградње ЕУ. Тиндемансов извештај убрзао је доношење одлуке о организовању првих директних избора за Европски парламент,

што је пресудно утицало на формирање европског партијског система и повлачења значајног корака у правцу институционалних реформи.

Посебан допринос у процесу европских интеграција демохришћани су дали и 1985. године, током усвајања Беле књиге о комплетирању унутрашњег тржишта са јасно утврђеним роковима њене имплементације. Одбијање Велике Британије и Данске да се усвоји Јединствени европски акт, наишао је на јединствено противљење демохришћана који су у пуној координацији, предвођени демохришћанином Ђулијом Андреотијем, министром спољних послова Италије, на Европском савету у Луксембургу већином гласова донели овај акт 1986. године.

Како би сузбили све негативне ефекте стопирања процеса европских интеграција, демохришћани су у оквиру својих страначких форума договорили стратегију деловања која је омогућила да све одлуке, које су се у то време доносиле у оквиру ЕНП-а, буду усвојене и на нивоу ЕУ. То је био јединствен тренутак који су демохришћани знали да искористе, будући да су демохришћански лидери уједно били и шефови држава који су у том својству чинили већину у Европском савету.

Једна од кључних партијских конференција ЕНП-а која ће одредити даљи ток ЕУ, одржана је 1988. године у Бону за време немачког председавања Европским саветом, када је договорено да се крене са процесом стварања заједничке валуте. Све што је том приликом било договорено, месец дана касније било је и усвојено на Европском савету у ХанOVERу, када је формирана радна група на чијем је челу био Жак Делор, која је наредне године саставила извешатај о економској и монетарној унији, бесповратно трасирајући пут ка ЕУ.

По истом принципу демохришћани су деловали и током међувладине конференције између 1990-1 године. Демохришћански конгреси који су одржани у Луксембургу 1988. године и Даблину 1990, усвојили су програмска документа међу којима и *Федерални устав Европе* који је представљен међувладиној конференцији као полазна основа демохришћана у изради Нацрта уговора о ЕУ. Том приликом демохришћански лидери су успели да у Нацрт уговора о ЕУ унесу предлоге ЕНП-а који су се односили на проширење надлежности Европске комисије, увођење процедуре саодлучивања у ЕП, формирања независне Централне банке, формирање

Комитета региона, кодификацију принципа супсидијарности и увођење модела квалификоване већине у области Заједничке спољне и безбедносне политике. Током међувладине конференције, Европским саветом је председавао Ђулио Андреоти, кога је наследио други демохришћанин Руд Луберс, у чијем мандату је и усвојена листа захтева ЕНП-а, која ће бити инкорпорирана у Уговор о ЕУ из Мастрихта 1991. године. Иначе, за време међувладине конференције 1991. године, 6 од 12 чланова Европског савета били су демохришћани без којих ниједна одлука не би могла да буде донета (Хелмут Кол, Ђулио Андеоти, Руд Луберс, Жан Сантер, Константин Мицотакис и Вилфрид Мартенс).

Дакле, политичко транснационално деловање демохришћана, које је пратило њихово идеолошко уверење, чинило је главну снагу у покретању, али и вођењу процеса европских интеграција од самог његовог почетка. Кризе које су настајале током времена, а које су озбиљно претиле да угрозе процес европских интеграција, попут француског одбијања Европске одбрамбене заједнице 1954, затим *кризе празне столице* око начина финансирање пољопривредне политике 1965, па све до евраскептицизма Велике Британије, као и првог референдума у Данској 1992. године на коме је одбијен Уговор о ЕУ, показао је пуну посвећеност демохришћана у процесу стварања ЕУ. Демохришћански лидери су од самог почетка стварања Европске заједнице били свесни да ће постојати озбиљне препреке у процесу европских интеграција, које само заједничким снагама и деловањем могу бити превазиђене. За демохришћане пројекат европског заједништва није имао алтернативу, јер су, између осталог, тврдили „да је његова додатна вредност толика да одговара на највећи број проблема за Европљане (и безбедносне и економске природе), заправо, да одговара интересима Европе“.³⁷⁴

Системска криза у редовима демохришћана која је уследила након Мастрихтског уговора преобликовала је демохришћанско политичко виђење и уједно најавила знатне програмске промене које су означиле период дистанцирања демохришћана од традиционалних демохришћанских вредности и начина њиховог

³⁷⁴ Tanja Mišćević, „Sedam decenija ideje EU – kako dalje ili kako nazad“, *Spoljnopolitičke sveske*, br. 3/16, Fondacija Fridrih Ebert i Evropski pokret u Srbiji, 2016, str. 12.

политичког деловања. Прекретница у политичком деловању демохришћана, није се тичала само усвајања Уговора о ЕУ, који је представљао кулминацију демохришћанског ангажмана. Период деведесетих година, означио је не само крај XX века, већ и крај деценијског учешћа демохришћана у власти, широм Европе. Дуг временски период на позицијама власти, који је посебно био изражен у Италији, Белгији, Холандији и Немачкој, био је пут ка политичкој хегемонији демохришћана. У периоду петодеценијског доминантног учешћа у власти, политичка борбеност, која је првенствено својствена политичким партијама, у случају демохришћана изгубила је свој фокус и оштрину. Недовољна осетљивост демохришћана на промене друштвених вредности, као резултата нових модела економског развоја, довела је до губитка гласачког тела многих демохришћанских партија.

Такође, брзо смењивање историјских догађаја, није био довољно јак сигнал демохришћанима да је њихова антикомунистичка борба, по којој су били познати, завршена и да одбрана западних вредности улази у нову фазу политичког деловања. Заправо, претерано везивање демохришћана за идеју антикомунистичке борбе, почело је да гради тезу по којој је улога и мисија демохришћана распадом СССР-а завршена. Све су то околности које су слабиле позиције демохришћанских партија, па самим тим и њиховог транснационалног учинка, који након усвајања Мастрихтског уговора, по својој ефикасности више није био ни налик претходним временима.

Међутим, негативан тренд демохришћанских партија, који је погрешно навео многе аналитичаре на закључак о крају хришћанске демократије, заустављен је готово на самом крају XX века. Убедљива победа ЕНП на изборима за Европски парламент 1999. године, као и опоравак аустријских и немачких демохришћана почетком новог миленијума потврдили су чињеницу да је опадање моћи европских демохришћана више било питање динамике њиховог политичког кретања, него коначног краја хришћанске демократије.

На самом крају овог рада можемо да закључимо да је крај XX века означио и крај златног периода европске хришћанске демократије, чији ће политички и друштвени допринос остати трајно забележен. Транснационализам европске

хришћанске демократије помогао је демохришћанским партијама да учврсте своје идеолошко опредељење и да изграде јасан програм свог политичког деловања. С друге стране, транснационалним демохришћанским организацијама од посебне важности је било да у својим редовима имају снажне демохришћанске странке, које ће својим политичким легитимитетом ојачати позицију и деловање европске демохришћанске партије. Посебну корист имали су демохришћански лидери, који су као високи државни функционери, били у прилици да демохришћанску политику спроводе у оквиру европских институција, изграђујући међусобно поверење и пријатељство. Управо је успостављени лични однос демохришћанских лидера био од пресудне важности у одлучујућим годинама изградње Европске уније.

Печат и допринос који су европски демохришћани оставили у процесу европских интеграција указује на велики утицај демохришћанске политике и њених вредности на институционално формирање Европске уније, како у политичком, тако и организационом смислу. То што су демохришћани у једном историјском периоду имали већину у оквиру Европског савета, омогућило им је директно усмеравање процеса европских интеграција. На том путу који је био пун изазова, демохришћанско европско опредељење није се доводило у питање, посебно имајући у виду снажно охрабрење које су демохришћански лидери делили међу собом у оквиру транснационалних демохришћанских форума.

Транснационално деловање омогућило је демохришћанима да остваре, а затим и додатно развију свој демохришћански програм који је посебно доминирао Европском заједницом у првих двадесет година након Другог светског рата. Без обзира што након тог периода политичка ексклузивност демохришћана почиње да се круни, Европска народна партија и кључни демохришћански лидери Западне Европе имали су пресудан утицај на формирање Европске уније и њеног система вредности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alberti, Paolo and Robert Leonardi, „The Consociational Construction of Christian Democracy“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold*, Lueven University Press, Lueven, 2004.
2. Almond, Gabriel, “The Christian Parties of Western Europe“, *World Politics*, Vol. 1, No. 1, Oct., 1948.
3. Althusius, J., *Politica Methodice Digesta of Johannes Althusius*, Harvard University Press, 1932, у: Marinus R. Ossewaarde, „Three Rival Versions of Political Enquiry: Althusius and the concept of Sphere Sovereignty“, *The Monist*, The Hegeler Institute, 2007/1/1.
4. Arnal, Oscar L., „Alternatives to the Third Republic Among Catholic Leftists in the 1930's“, *Historical Reflections*, Berghahn Books, Vol. 5, No. 2, 1978.
5. Arslan, Orhan, „Influence of Christianity on the Development of the European Union“, *Law & Justice Review*, Volume1, Issue 2, April 2011.
6. Афанасјев, Николај, *Студије и чланци*, Епархијски управни одбор Епархије банатске, Вршац, 2003.
7. Becker, Winfried, “The Emergence and Development of Christian Democratic Parties in Western Europe”, у: Emiel Lamberts (ed.), *Christian Democracy in the European Union 1945-1995*, Kadoc- Studies 21, Leuven University Press, 1997.
8. Bergmann, Julian and Arne Niemann, „Theories of European integration“, у: Knud Erik Jorgensen, Aasne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen, Ben Tonra (eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, SAGE, 2015.
9. Bösch, Frank, „Two Crises, Two Consolidations? Christian Democracy in Germany“, у: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, Lueven University Press, Lueven, 2004.

10. Breunig, Charles, „The Condemnation of the Sillon: An Episode in the History of Christian-Democracy in France“, *Church History*, Vol. 26, No. 3, Cambridge University Press, 1957.
11. Broughton, David, “The Social Bases of European Conservative Parties”, y: Brian Girvin (ed.), *The Transformation of Contemporary Conservatism*, Sage, London, 1988.
12. Broughton, David, “The CDU-CSU in Germany: Is There any Alternative”, y: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, Pinter Publishers, London and New York, 1994.
13. Buchanan, Tom and Martin Conway (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1965*, Oxford, 1996.
14. Burgess, Michael, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, Routledge, London, 2000.
15. Bull, Martin, „The Italian Christian Democrats“, y: John Gaffney (ed.), *Political Parties and European Union*, Routledge, London, 2002.
16. Caponigri, A. Robert, „Don Luigi Sturzo“, *The Review of Politics*, Vol. 14, No. 2, Cambridge University Press, 1952.
17. Carney, F.S., *The politics of Johannes Althusius*, Eyre & Spottiswoode, London, 1964, y: Michael Burgess, *Federalism and European Union: the Building of Europe, 1950–2000*, Routledge, London, 2000.
18. Coleman, John A., *The Evolution of Dutch Catholicism, 1958-1974*, University of California Press, Berkeley, 1978.
19. Conway, Martin, *Catholic Politics in Europe, 1918-1945*, Routledge, London, 1997.
20. Conway, Martin, „Catholic Politics or Christian Democracy? The Evolution of Inter-war Political Catholicism“, y: Wolfram Kaiser and Helmut Wohnout (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1945*, Volume 1, Routledge, London, 2004.
21. Conway, Martin, „Building the Christian City: Catholics and Politics in Inter-War Francophone Belgium“, *Past & Present*, No. 128, Oxford University Press, 1990.

22. Cupples, Michelle, *The Making of an Ideology of the Third Way. The Evolution of Christian Democracy in Germany (with special reference to 1945-49)*, University of Aston, Birmingham, 1999.
23. Delors, Jacques, „Europe's Ambitions“, *Foreign Policy*, No. 80, Twentieth Anniversary (Autumn, 1990).
24. De Tavernier, Johan, „The Historical Roots of Personalism “, *Etical Perspectives*, European Centre for Ethics, Leuven, Vol 16, No 3, 2009.
25. Dierickx, Guido, “Christian Democracy and Its Ideological Rivals: An Empirical Comparison in the Low Countries”, y: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, Pinter Publishers, London and New York, 1994.
26. Dosenrode, Søren, „Federalism“, y: Søren Dosenrode (ed.) *Approaching the European Federation?*, Routledge, London, 2007.
27. Drake, Helen, *Jacques Delors: perspectives on a European leader*, Routledge, London, 2000.
28. Dyson K. and Featherstone K., *The Road to Maastricht: Negotiating Economic and Monetary Union*, Oxford University Press, 1999.
29. Endo, Ken, „The Principle of Subsidiarity: From Johannes Althusius to Jacques Delors“, *Hokkaido Law Review*, 43/6, 1994.
30. Eucken, Walter, *This Unsuccessful Age or The Pains of Economic Progress*, Edinburgh, London, Glasgow, 1951, y: Nil Goldschmidt, *Alfred Mueller- Armack and Ludwig Erhard-Social Market Liberalism*, Freiburg Discussion Papers on Constitutional Economics 04/12, Walter Eucken Institute, Freiburg.
31. Fallend, Franz, „The Rejuvenation of an Old Party? Christian Democracy in Austria“, y: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, Lueven University Press, Lueven, 2004.
32. Fimister, Alan, *Robert Schuman: Neo Scholastic Humanism and the the Reunification of Europe*, Peter Lang, Brussels, 2008.

33. Fogarty, Michael Patrick (ed.), *Christian democracy in Western Europe, 1820-1953*, Routledge & Kegan Paul Ltd, London, 1966.
34. Fontaine, Pascal, *Voyage to the Heart of Europe 1953-2009*, Editions Racine, Brussels, 2009.
35. Fowler, John, „Grijeh“, *Biblijski pogledi*, 9 (1-2), 2001.
36. Frenzen, August, *Povijest kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
37. Фондација Конрад Аденауер, *Социјална тржишна привреда - основне идеје, принципи и концепт*, Publish, Београд, 2008.
38. Фондација Конрад Аденауер, *Социјална тржишна привреда II – Позив за обнову из Жене*, Publish, Београд, 2008.
39. Фондација Конрад Аденауер, *Слобода и безбедност - Програмска начела ЦДУ*, Publish, Београд, 2008.
40. Gehler, Michael and Wolfram Kaiser, „Transnationalism and Early European Integration: The Nouvelles Equipes Internationales and the Geneva Circle 1947-1957”, *The Historical Journal*, Vol. 44, No. 3, Cambridge University Press, 2001.
41. Gehler, Michael and Wolfram Kaiser, (eds.), *Christian Democracy in Europe Since 1945*, Volume 2, Routledge, London, 2004.
42. General Secretariat of the EPP Group (ed.), *Europe: The Challenge – The principles, achievements and objectives of the EPP Group from 1979 to 1984*, EPP Group (CD Group) of the European Parliament, Dec. 1983.
43. Gergely, Jenő, “Towards the One-party State: Nascent Christian Democracy in Hungary”, у: Michael Gehler, Wolfram Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe Since 1945*, Volume 2, Routledge, London, 2004.
44. Gottfried, Paul, “The Rise and Fall of Christian Democracy in Europe”, *Orbis*, Volume 51, Issue 4, Elsevier, 2007.
45. Goldman, Ralph Morris, *The Future Catches up: Transnational Parties and Democracy*, Vol. 1, iUniverse, 2002.
46. Goldschmidt, Nil, *Alfred Mueler- Armack and Ludwig Erhard-Social Market Liberalism*, Freiburg Discussion Papers on Constitutional Economics 04/12, Walter Eucken Institute, Freiburg.

47. Grabow, Karsten (ed.), „What is Christian democracy ?“, *Christian Democracy: Principles and Policy-Making*, Konrad Adenauer Stiftung, Berlin, 2011.
48. Granieri, Ronald J., „Thou shalt consider thyself a European“, y: Michael Geyer, Hartmut Lehmann (eds.), *Religion and Nation, Nation and Religion: Beiträge zu einer unbewältigten Geschichte*, Wallstein Verlag, 2004.
49. Griffiths, Richard (ed.), “Testimony of an Eyewitness: Christian Pineau”, *Socialist Parties and the Question of Europe in the 1950s*, Leiden, New York, 1993.
50. Grzymala-Busse, Ann, „Why there is (almost) no Christian Democracy in post-communist Europe“, *Party Politics*, No. 19, 2013.
51. Hanley, David (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, Pinter Publishers, London and New York, 1994.
52. Hanley, David, „Introduction: Christian Democracy as a Political Phenomenon“, y: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, Pinter Publishers, London and New York, 1994.
53. Hanley, David, „Christian Democracy and the Paradoxes of Europeanization: Flexibility, Competition and Collusion“, *Party politics*, Vol 8. No.4, 2002.
54. Hamerly, Ivy, „Christian Democratic Parties and the Domestic Parliamentary Response to European integration“, *Journal of Church and State*, July 28, 2011.
55. Hellman, John, „The Opening to the Left in French Catholicism: The Role of the Personalists“, *Journal of the History of Ideas*, University of Pennsylvania Press, Vol. 34, No. 3, 1973.
56. Hix, S. and Lord C., *Political Parties in European Union*, Basingstoke: Macmillan 1997.
57. Hložek, Vit and Lubomir Kopecek, *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East-Central and Western Europe Compared*, Ashgate Publishing Ltd, 2013.
58. Irving, R.E.M., *Christian Democracy in France*, Routledge, London, 2010.
59. Jansen, Thomas, *The European People's Party: origins and development*, MacMillans, 1998.

60. Jansen, Tomas and Steven Van Hecke, *At Europe's Service: The Origins and Evolution of the European people's Party*, Springer Science & Business Media, London, 2011.
61. Johansson, Karl Magnus, "Another Road to Maastricht: The Christian Democrat Coalition and the Quest for European Union", *JCMS*, 2002, Volume 40, Number 3, Blackwell Publishers, Oxford
62. Johansson, Karl Magnus, "Party Elites in Multilevel Europe: The Christian Democrats and the Single European Act", *Party Politics* 8 (2002).
63. Jaspers, Karl, *Pitanje Krivice*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2009.
64. Kaiser, Wolfram, *Christian Democracy and the Origins of European union*, University press, Cambridge, 2007.
65. Kaiser, Wolfram, and P. Starie (eds.), *Transnational European Union: Towards a Common Political Space*, Routledge, London, 2005.
66. Kaiser, Wolfram and H. Wohnout (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1945*, Routledge, London, 2004.
67. Kaiser, Wolfram, Christian Democracy in Twentieth-century Europe, *Journal of Contemporary History*, vol. 39, no. 1 (2004).
68. Kalyvas, Stasis N., *The Rise of Christian Democracy in Europe*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1996.
69. Kalyvas, Stasis N., „From Pulpit to Party: Party Formation and the Christian Democratic Phenomenon“, *Comparative Politics*, Vol. 30, No. 3, University of New York, 1998.
70. Kalyvas, Stathis and Kees van Kersbergen, „Christian Democracy“, *Annual Review of Political Science*, Vol.13, June 2010, Yale University.
71. Karvonen, Lauri, "Christian Parties in Scandinavia: Vistory over the Windmills?", y: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, Pinter Publishers, London, 1994.
72. Keating, Joan, "Looking to Europe: Roman Catholics and Christian Democracy in 1930s Britain", *European History Quarterly* 26, 1996.

73. Keating, Joan, *Roman Catholic, Christian Democracy and the British Labour Movement 1910-1960*, PhD, Manchester: University of Manchester, 1992.
74. Keating, Joan, "The British Experience: Christian Democrats without a Party", y: David Hanley (ed.), *Christian democracy in Europe: A Comparative Perspective*, Pinter Publishers, London and New York, 1994.
75. Кеке, Јохан Кристијан, *Хришћанско-демократска идеја*, Фондација Конрад Аденауер, Београд, 2008.
76. Kinsky, Ferdinand, „Personalism and federalism“, *Publius*, Vol. 9, No. 4, 1979.
77. Köhler, Kristina, „Freedom and Responsibility – Economic Governance in Social Market Economy“, y: Hardy Ostry (ed.), *Social Market Economy in the International Work of Konrad-Adenauer-Stiftung*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Jordan, 2008.
78. Kselman, Thomas Albert and Joseph A. Buttigieg (eds.), *European Christian Democracy: historical legacies and comparative perspectives*, University of Notre Dame Press, 2003.
79. Kung, Hans, *Svjetski etos za svjetsko gospodarstvo*, Intercon d.o.o, Zagreb, 2007.
80. Lamberts, Emiel (ed.), *Christian Democracy in the European Union 1945-1995*, Leuven 1997.
81. Lamberts, Emiel, „The Influence of Christian Democracy on political Structures in Western Europe“, Lamberts (ed.), y: *Christian Democracy in the European Union 1945-1995*, Kadoc- Studies 21, Leuven University Press, 1997.
82. Lamberts, Emiel, „Introduction“, y: Emiel Lamberts, *Christian Democracy in the European Union 1945-1995*, Kadoc- Studies 21, Leuven University Press, 1997.
83. Leonardi, Robert and Douglas A. Wertman, *Italian Christian Democracy: the politics of dominance*, Macmillan, 1989.
84. Lipset, Seymour M., and Stein Rokkan, "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", y: S. M. Lipset and S. Rokkan (eds.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross- National Perspectives*, New York, Free Press, 1967.

85. Loenne, Karl-Egon, "The Origins of Christian Democratic Parties in Germany , Italy and France after 1943-45", *Concilium* 193,1987.
86. Lorencini, Sara, „The White International and Peace in Europe 1925-1932“, *For peace in Europe: Institutions and Civil Society Between the World Wars*, Peter Lang S.A., Brussels, 2007.
87. Loughlin, John, „ Europe of the region and federalization of Europe“, *Publius: The Journal of Federalism*, Volume 26, Issue 4, 1996.
88. Lyon, Margot, "Christian-Democratic Parties and Politics", *Journal of Contemporary History*, Vol. 2, No. 4, 1967.
89. Maclean, Donald, „Christian Industrial Democracy: Its Moral Basis“, *International Journal of Ethics*, Vol. 37, No. 4, 1927.
90. Maier, Hans, *Revolution and the Church: The Early History of Christian Democracy, 1789-1907*, Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1969.
91. Мандзаридис, Георгије, *Социологија хришћанства*, Хришћански културни центар, Београд 2004.
92. Martens, Wilfrid, *Europe: I Struggle, I Overcome*, Springer and Bussness Madia, London, 2009.
93. Martin, David, *A General Theory of Secularization*, Oxford, Blackwell, 1978.
94. Marks, Gary and Carole J. Wilson, „The Past in the Present: A Cleavage Theory of Party Response to European Integration“, *British Journal of Political Science*, 30 (3), 2000.
95. Mertens, Christian and Thomas Köhler, „When Talking about Moderation. The Relationship between State and Church, Politics and Religion“, у: Werner Fasslabend and Josef Pröll (eds.), *The European People's Party: Successes and Future Challenges*, Volume 4, Edition noir, Vienna, 2010.
96. Milward, Alan S., *The Frontier of National Sovereignty. History and Theory 1945-1992*, London: Routledge, 1993.
97. Milward, A., *The European Rescue of the Nation-State*, London, Routledge,1992.
98. Minić Jelica (ur.), *Spoljnopolitičke sveske*, br. 3/16, Fondacija Fridrih Ebert i Evropski pokret u Srbiji, 2016.

99. Mišćević Tanja, „Savremeni izazovi politike proširenja Evropske unije na Zapadnom Balkanu“, *Politička misao*, god. 53, br. 2, 2016.
100. Monnet, J., *Memoirs*, New York: Doubleday, 1978, y: Michael Burgess, *Federalism and European Union: Political Ideas, Influences and Strategies in the European Community, 1972–1987*, Routledge, London, 2006.
101. Mounier, Emmanuel, *Personalism*, Routledge and Kegan Paul LTD, London, 1952.
102. Murphy, Francis, „Don Sturzo and the Triumph of Christian Democracy“, *Italian Americana*, Vol. 7, No. 1, 1981.
103. Guido Müller, „Anticipated Exile of Catholic Democrats: The Secrétariat International des Partis Démocratiques d’Inspiration Chrétienne“, y: Wolfram Kaiser and Helmut Wahnout (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1945*, Routledge, London, 2004.
104. Nedergaard, Peter, *The Influence of Ordoliberalism in European Integration Processes - A Framework of Ideational Influence with Competition Policy and the Economic and Monetary Policy as Examples*, MPRA Paper, No. 52331, 2013.
105. Nelsen, Brent F., and James L. Guth, *Roman Catholicism and the Founding of Europe: How Catholics Shaped the European Communities*, Furman University Greenville, 2003.
106. Papsko veće za pravdu i mir, *Osnovi socijalnog učenja katoličke crkve*, Beogradska nadbiskupija i Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2006.
107. Papini, Roberto, *The Christian Democrat International*, Rowman & Littlefield, Lanham, 1997.
108. Papini, Roberto, “Christianity and Democracy in Europe: The Christian Democratic Movement”, Jr. John Witte, (ed.), *Christianity and Democracy in Global Context*, Boulder, Westview Press, 1993.
109. Pauwels, Henri, „The Christian Trade - Union Movement“, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 247, Sep., 1946.
110. Pera, Marcello, *Zašto se trebamo zvati kršćanima*, Verbum, Split, 2009.

111. Pelinka, Anton, „European Christian Democracy in Comparison”, y: Michael Gehler and Wolfram Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe Since 1945*, Volume 2, Routledge, London, 2004.
112. Pius XII, “Christmas Allocution of 1944” y Edward J. Berbusse, “The Church and International Society”, *America*, Vol. 75, June 1946.
113. Pius XII, “European Union: An Address of Pope Pius XII to the Congress of Europe, June 14, 1957”, *The Pope Speaks*, Vol. 4, 1957.
114. Pridham, Geoffrey, *Christian Democracy in Western Germany. The CDU/CSU in Government and Opposition 1945-1976*, Routledge, 2014.
115. Proudhon, P. J., *Du principe federative*, y: Ralph Nelson, “The federal idea in French political thought”, *Publius*, Vol. 5, No 3, Oxford University Press, 1975.
116. Przeworski, Adam, „Some Problems in the Study of the Transition to Democracy“, y: Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter, and Laurence Whitehead, (eds.), *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1986.
117. Pulzer, Peter, „Nationalism and internationalism in European Christian democracy”, y: Michael Gehler and Wolfram Kaiser (eds.), *Christian Democracy in Europe since 1945*, Volume 2, Routledge, London and New York, 2004.
118. Resende, Madalena Meyer , „Nationalism and Centre Formation in an Enlarged Europe“, *Working Paper 15*, IPRI, Lisboa, 2006.
119. Robert Schuman Declaration, y: Commemoration of the 50th Anniversary of the Robert Schuman Declaration, EPP-ED Group, Brussels, 2000.
120. Rosamond, Ben, *Theories of European Integration*, St. Martin's Press, New York, 2000.
121. Rourke, Thomas R. and Rosita A. Rourke, *A Theory of Personalism*, Lexington Books, Lanham, 2007.
122. Rutan, Gerard F., „Christian Democracy in Western Europe: an idea whose time has passed?“, *International Journal of Social Economics*, Vol. 24 No. 10, 1997.
123. Schwartz, Hans-Peter, *Konrad Adenauer, Reden 1917-1967*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1975.

124. Smith, Julie, „The European dividing line in party politics“, *International Affairs*, 88:6, The Royal Institute of International Affairs, Oxford, 2012.
125. *Socijalni dokumenti crkve, Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991.
126. Sturzo, Luigi, „The Philosophic Background of Christian Democracy“, *The Review of Politics*, Cambridge University Press, Vol. 9, No. 1 (Jan. 1947).
127. Sturzo, Luigi, *International Community and the Law of the War*, y: Sara Lorencini, „The White International and Peace in Europe 1925-1932“, *For peace in Europe: Institutions and Civil Society Between the World Wars*, Peter Lang S.A., Brussels, 2007.
128. Swenden, Wilfried, *Federalism and Regionalism in the Western Europe: a comparative and thematic analysis*, Palgrave Macmillian, New York, 2006.
129. Taras, Ray, *Europe Old and New: Transnationalism, Belonging, Xenophobia*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 2009.
130. Tindemans, Leo, *European Union - Report to European Council*, Bulletin of the European Communities, Supplement 1/76.
131. Trawick Bouscaren, Anthony, „The European Christian Democrats“, *The Western Political Quarterly*, Vol. 2, No. 1 (Mar., 1949).
132. Van Kemseke, Peter, *Towards an Era of Development: The Globalisation of Socialism and Christian Democracy 1945-65*, Leuven University Press, Leuven, 2006.
133. Van Kersbergen, Kees, *Social Capitalism – A study of Christian democracy and the welfare state*, Routledge, London and New York, 1995.
134. Van Kersbergen, Kees, „The Distinctiveness of Christian Democracy“, y: David Hanley, (ed.), *Christian Democracy in Europe: A Comparative Perspective*, London, Pinter, 1994.
135. Van Kersbergen, Kees, „The Christian Democratic Phoenix and Modern Unsecular Politics“, *Party Politics*, Vol. 14., No.3, 2008.

136. Van Hecke, Steven, „Christian Democratic Parties and Europeanisation“, y: Steven Van Hecke and Emmanuel Gerard (eds.), *Christian Democratic Parties in Europe Since the End of the Cold War*, Lueven University Press, Lueven, 2004.
137. Van Hecke Steven and Emmanuel Gerard, *Christian Democratic Parties In Europe Since The End Of The Cold War*, Leuven University Press, 2004.
138. Wachendorfer-Schmidt, Ute, „Introduction“, *Federalism and Political Performance*, Routledge, London, 2000.
139. Wagner, Markus, „The Right in the European Parliament Since 1979“, *Perspectives on European Politics and Society*, Routledge, Vol. 12, No. 1, 52–67, 2011.
140. Werner, Pierre, *Itinéraires luxembourgeois et européens. Évolutions et souvenirs: 1945–1985*, Volume 2, Éditions Saint-Paul, Luxembourg, 1992.
141. Winters, J. P., *Die 'Politik' des Johannes Althusius und ihre zeitgenössischen Quellen*, Freiburg, 1963, y: Thomas Hueglin, „Johannes Althusius: Medieval Constitutionalist or Modern Federalist?“, *Publius*, Vol. 9, No. 4, 1979.
142. Wohnout, Helmut, „Middle-class Governmental Party and Secular Arm of the Catholic Church: The Christian Socials in Austria“, y: Kaiser and Wohnout (eds.), *Political Catholicism in Europe 1918-1945*, Routledge, London, 2004.
143. Wojtyła, Karol, „The Person: Subject and Community“, *The Review of Metaphysics*, Vol. 33, No. 2, 1979.
144. Zotti, Stefan, „The European People’s Party: Identity and Integration“, y: Werner Fasslabend and Josef Pröll (eds.), *The European People’s Party: Successes and Future Challenges*, Vol 4, Gröbner Druck, Vienna, 2010.

Електронски извори

1. Alan Fimister, interview in *Zenit*, Интернет, <https://zenit.org/articles/catholic-origins-of-the-european-union/>
2. Basic Programme, Adopted by the Ninth EPP Congress in Athens on 12–14 November 1992, p. 2.,

- http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:FmjDYOV5ltQJ:www.saltandlight.eu/EPP-athene-BASIC_PROGRAM.pdf+&cd=4&hl=en&ct=clnk&gl=hr
3. Carlson, Allan C., „Europe and Christian Democracy Movement: A Once and Future Hope? ”,
http://www.profam.org/docs/acc/thc_acc_frc.Christian.Democracy.htm
 4. Charter of Fundamental Rights of the European Union,
http://www.europarl.eu.int/charter/pdf/text_en.pdf/
 5. *Catechism of the Catholic Church*,
http://www.vatican.va/archive/ENG0015/___P2A.HTM
 6. Communities COM(2001), http://ec.europa.eu/governance/contrib_efc_en.pdf
 7. Daalder, Hans, „Parties and Politics in the Netherlands,” *Political Studies*, Volume 3, Issue 1, February 1955, 1-16, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9248.1955.tb01102.x>
 8. Delcamp, A., „Definition and Limits of the Principle of Subsidiarity“- Report Prepared for the Steering Committee on Local and Regional Authorities of the Council of Europe, Local and Regional Authorities in Europe, No. 55, www.coe.int/local_and_regional_Democracy/Steering-Committee
 9. Demirci, Bengi, *The Principle of Subsidiarity in the EU*, Middle East Technical University, 2003, <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/1074673/index.pdf>
 10. De Rougemont , Denis: The Federalist Attitude, 1947, y: Eva Boka, „Rethinking the role of the federalist ideas in the construction of Europe“, (Manuscript), p. 7. Интернет, <http://www.eva-boka.name>
 11. Draft Treaty Establishing the European Union,
<http://www.eurotreaties.com/spinelli.pdf>
 12. ECSC Treaty, <http://www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc29.htm>
 13. Jean-Pierre Gouzy, „The Saga of the European Federalists During and After the Second World War“, *The Federalist*, Year XLVI, 2004, Number 1, p. 12, http://www.thefederalist.eu/site/index.php?option=com_content&view=article&id=521&lang=en

14. John P. Windmuller, Stephen K. Pursey and Jim Baker, „The International Trade Union Movement“,
<https://lrus.wolterskluwer.com/pdfs/SampleChaptersPDF/1136.pdf>
15. Lisbon Treaty,
<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>
16. Maastricht Treaty (Treaty on European Union [TEU]),
<http://www.europa.eu.int/abc/obj/treaties/en/entoc01.htm/>
17. Manifesto of the Christian-Democratic Union in the British zone (1946), p. 2.,
http://www.cvce.eu/obj/manifesto_of_the_christian_democratic_union_in_the_british_zone_1_march_1946-ena240531e-1c21-48a0-a74b-49ce158bcd81.html
18. Party Platform – EPP Statutory Congress, 17-18 October 2012 in Bucharest, EPP, p. 2,
http://www.epp.eu/files/uploads/2015/09/Platform2012_EN1.pdf
19. Pope John XXIII, *Mater et Magistra*, (Article 219),
http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html
20. Pope Pius XI, *Quadragesimo Anno*, (Article 81), http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html
21. Резолуција NEI усвојена у Луксембургу 1948. године,
<http://www.cvce.eu/object-content/-/object/15f3a526-f038-475d-bbce-6cc378dcf3a6>
22. Ruud H. J. ter Meulen „The Lost Voice: How Libertarianism and Consumerism Obliterate the Need for a Relational Ethics in the National Health Care Service“,
<http://cb.oxfordjournals.org/content>
23. The Basic Law for the Federal Republic of Germany, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>
24. White Paper on European Governance, Commission of the European Communities COM(2001), http://ec.europa.eu/governance/contrib_efc_en.pdf
25. Штефи Ламерс, „X у Хришћанско-демократској Унији“,
www.hriscanskedemokrate.org
26. The Universal Declaration of Human Rights, <http://www.un.org/en/documents/udhr/>

27. European People's Party, <http://www.epp.eu/hoofdpagina.php?hoofdmenuID=1>
28. Committee of the regions, <http://www.cor.europa.eu/pages/HomeTemplate.aspx>
29. Enciklika *Pacem Dei Munus*
http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xv/encyclicals/documents/hf_ben-xv_enc_23051920_pacem-dei-munus-pulcherrimum_en.html
30. Зизиулас, Јован, *Од маске до личности*,
http://www.verujem.org/teologija/ziziulas_identitet_od_maske_do_licnosti.htm
31. Williams, Thomas D., L.C. „What is Thomistic Personalism?“, *Alpha Omega*, VII, n. 2, 2004. p.185, http://www.uprait.org/archivio_pdf/ao42_williams1.pdf
32. Williams, Thomas D. and Jan Olof Bengtsson, „Personalism“, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2014,
<http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/personalism/>
33. Rede von Robert Bichet (25. Februar 1949),
http://www.cvce.eu/obj/rede_von_robert_bichet_25_februar_1949-de-e00cfe3e-7910-4ddb-81b0-d862f5ba22e5.html

Биографија

МА Петар (Томислав) Петковић рођен је 12. јула 1980. године. Православни богословски факултет Универзитета у Београду завршио је 2006. године. Дипломатску академију Министарства спољних послова Републике Србије завршио је школске 2006/2007. године. Дипломске академске студије–мастер уписао школске 2007/2008. године на смеру за међународне студије Факултета политичких наука Универзитета у Београду, где је одбранио мастер рад под називом *Улога идеје хришћанске демократије у процесу изградње ЕУ*. Докторске студије уписао школске 2009/2010. године на студијском програму за међународне и европске студије Факултета политичких наука Универзитета у Београду. Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду дало је 3. фебруара 2015. године сагласност на пријаву теме докторске дисертације.

Запослен је у Институту за међународну политику и привреду у Београду, где је 2011. стекао звање *истраживач-сарадник*. Учествовао је у научно-истраживачким пројектима Института за међународну политику и привреду, као и Министарства за просвету и науку Републике Србије. Ауторске радове из области европских студија је објављивао у зборницима и научним часписима, а учествовао је и на међународним и домаћим научним конференцијама.